

SHAKARIM UNIVERSITETI
SEMЕY

Қазақстан Республикасы
Білім және ғылым министрлігі
Семей қаласының Шәкәрім атындағы
мемлекеттік университеті
Педагогикалық институт

Министерство образования и науки
Республики Казахстан
Государственный университет
имени Шакарима города Семей
Педагогический институт

«ЕУРАЗИЯ КЕҢІСТІГІНДЕ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕР: ДАМУ КЕЛЕШЕГІ»

халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның

ЖИНАҒЫ

МАТЕРИАЛЫ

Международной научно-практической конференции

«АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО
ОБРАЗОВАНИЯ ЕВРАЗИЙСКОГО ПРОСТРАНСТВА:
ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ»

II - ТОМ

21 қазан 2016 ж.
Семей

ББК 81.2
С 84

Главный редактор:

ректор Государственного университета имени Шакарима города Семей,
доктор исторических наук, профессор **М.Г. Ескендиров**

Редакционные коллегии:

Г.К. Искакова, проректор по учебной и методической работе ГУ им. Шакарима г. Семей, доктор политических наук, профессор

Л.Д. Давид, доктор PhD, профессор, проректор по науке и коммерциализации ГУ им. Шакарима г. Семей

М.О. Абдикаримов, директор педагогического института ГУ им. Шакарима г. Семей, кандидат педагогических наук, доцент

Е.П. Евлампиева, начальник отдела науки ГУ им. Шакарима г. Семей, кандидат биологических наук, доцент

Г.К. Джумажанова, заведующая кафедрой психологии ГУ им. Шакарима г. Семей, кандидат психологических наук, доцент

С 84 «Еуразия кеңістігінде педагогикалық білім берудегі өзекті мәселелер: даму келешегі»; Халықаралық ғыл.-тәж конф. (Семей 2016 жылы, 21 қазан): Баяндамалар жинағы «**Актуальные проблемы педагогического образования евразийского пространства: перспективы развития**» Межд. научно-прак. конф. (Семей, 21 октября 2016 года): Сборник докладов / гл. редактор М.Г. Ескендиров. – Семей: ГУ имени Шакарима города Семей, 2016. - 268 стр. казахский, русский

ISBN 978-601-7346-94-2

В работе Международной научно-практической конференции приняли участие ведущие ученые высших учебных заведений, учителя общеобразовательных школ, сотрудники дошкольных учреждений и колледжей Республики Казахстана и ближнего зарубежья, которыми было представлено более 150 докладов.

В данном сборнике представлены научные статьи, посвященные проблемам педагогического образования, инновациям и модернизации педагогического процесса. Одним из ключевых вопросов является содержания дошкольного и предшкольного образования в свете обновленных стандартов и программ, которые были рассмотрены на данной конференции.

УДК 80/81 (063)
ББК 81.2

© Государственный университет имени Шакарима города Семей, 2016
2 СЕКЦИЯ: МЕКТЕПКҒІ ҒЫЛЫМ БЕРУДІҢ

**ТАРИХЫ ЖӘНЕ ЗАМАНАУИЛЫҒЫ.
МЕМЛЕКЕТТІК ЖӘНЕ ЖЕКЕ МЕНШІК СЕРІКТЕСТІК ДАМУ КОНТЕКСТІНДЕГІ
МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУДІҢ ДАМУ СТРАТЕГИЯСЫ**

**СЕКЦИЯ 2: ИСТОРИЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ
ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ.
СТРАТЕГИЯ РАЗВИТИЯ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КОНТЕКСТЕ
РАЗВИТИЯ ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОГО ПАРТНЕРСТВА**

ӘӨЖ: 37:36

Г.К. Ақылбаева, М.Т. Кенжина
КМҚК № 8 «Балбөбек» ясли-бақшасы»
Казахстан, Семей қаласы, Semey_26@inbox.ru

**ХАЛЫҚТЫҚ ПЕДАГОГИКА АРҚЫЛЫ БАЛАЛАРДЫҢ ЭСТЕТИКАЛЫҚ
ТАЛҒАМЫН АРТТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ**

Қай заманда, қандай қоғамда болсын алдында тұрған зор міндеттердің бірі – болашақ ұрпағын тәрбиелеу. Жан – жақты жетілген, ақыл парасаты мен мәдениеті мол, саналы ұрпақ тәрбиелеуде әр халықтың салт-дәстүрінен дамуындағы бағалы байлықтың нәрін біртіндеп сіңіру арқылы ғана жүзеге асыруға болады. Басқа халықтар сияқты қазақ елінің де ұрпақ тәрбиелеуде мол тәжірибесі, жиған-тергені, озық ойлары мен өзіндік ерекшеліктері бар. Осындай мол мұраның «дәнетін мәпелеп екпейінше» жастарды ізгілік пен парасаттылықты тәрбиелеу мүмкін емес. Халықтық педагогика отбасылық тәрбиеден басталып, ел-жұрт, ауыл-аймақ, тіпті бүкіл халықтық қарым қатынастан берік орын алған тәлім-тәрбиенің түрі. Ендеше халық педагогикасы қоғам дамуының барлық сатыларынан өтіп, тәжірибеде жүйеленіп, ғылыми педагогикалық дәрежеге жеткенше ұрпақ тәрбиесінің қайнар көзі, алтын дiңгегі болып келгені даусыз [1].

Халық педагогикасының мақсаты – балалардың бойында адамгершілік, отансүйгіштік, елжандылық, имандылық қасиеттерін қалыптастыра отырып, болашақта еліміздің тізгінін ұстайтын жастарды тәрбиелеп шығару. Халықпедагогикасы – ұрпақтан –ұрпаққа жалғасып келе жатқан дәстүрдің өзегі, алтын дiңгегі, халықтың ең берекелі, ең парасатты тәжірибесі. Ол ғасырлар бойы жинақталған сан алуан іс-тәжірибелер мен ой-пікірлер негізінде қалыптасты. Оның мұралары уақыт талабымен өмірге қайта оралып, мектептің оқу – тәрбие жұмыстарында кең қолданылуда. Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев өзінің Қазақстан халқына Жолдауында «Біз Қазақстанның барлық азаматтарының отаншылдық сезімі мен өз еліне, жеріне деген сүйіспеншілігін дамытуға тиіспіз» дегені мәлім. Сондай-ақ Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңындада «Қазақ халқының мәдениеті мен дәстүр-салтын оқып үйрену үшін жағдайлар жасау бірінші кезектегі міндеттердің бірі» деп атап көрсетілген. Халықтық тәрбие, ол ұлттың ұлт болып қалыптасуымен бірге дамып келе жатқан көне тарихи жүйеге жататыны кімге болсада аян. Халқымыздың ұлттық педагогикасының ұрпақ тәрбиесінде алатын орны ерекше. Ерекшелігі сол: жас жеткіншектерді есті, адал, еңбекқор, парасатты болсын деген үміт пен ата-баба тәлім–тәрбиесін әрқашан мұрат ұтып келген және оны талап етіп отырған. Ұрпағын жаман әдеттерден жирендіріп, жақсылыққа жетелеп, өсиет сөздерін күнделікті бойына ұялатып отырған. Әр халық өзінің жас ұрпағын қайырымды, адал, үлкенді құрметтейтін, әділ, ер жүрек, ізгі ниетті, ар-ожданы мол болып өссін деп армандайды, бұл мәселені өзінің тұрмыс-салтына байланысты шешіп отырады. Ол үшін ғасырлар бойы қолданып, сұрыпталып, өмір тәжірибесінен сыннан өткен салт-дәстүрлерді, педагогикалық әдіс-тәсілдерді пайдаланып келеді.

Егеменді елімізге сай ұрпақ тәрбиелеп шығудың бірден-бір жолы ол – өсіп келе жатқан ұрпақты эстетикалық тұрғыдан шыңдау. Осыны халықтық педагогика арқылы жүзеге асыруға болады. Ұлттық мәдениеттің тегі сол ұлттың ұлт болып қалыптаспай тұрған кезінен бастап–ақ жеке ұлыстардың ұрпағын тәрбиелеуден туындағаны белгілі. Балалардың жан-жақты дамуы үшін, әсіресе сұлулық пен сымбаттылыққа қанық болулары үшін оқу-тәрбие үрдісінде халықтық педагогиканы қолдану өте маңызды. Адамдардың эстетикалық сезімдері олардың өмірінде зор роль атқарады. Әсемдікті көре, түсіне, жасай білу адамның рухани өмірін байытады, қызғылықты етеді, оған ең жоғары рухани ләзаттануға мүмкіндік береді. Біз әр адамның адамгершілікті тұлғалық мәнін жан-

жақты дамытуға ұмтыламыз, сондықтан әр баланың сезімін нәзіктігін, көркемдікті, әсем нәрсені сүйенетіндей етіп дамытуымыз керек. Адамның әсемдікті және жексұрындықты, сәулеттілік және ождансыздықты, қуаныш пен қайғыны т.б. түсінуіне байланысты, оның саналы тәртібі мен мінез – құлқы айқындалады. Осыдан келіп адамның әсемділікке шынайы көзқарасы мен мұраттары болуы керек екендігі шығады. Балалардың жалпы мәдениеті, яғни эстетикалық тәрбиенің маңызды жақтары ізеттілік, ұқыптылық, жылы шырайлылық, қайырымдылық, тазалықты сақтау т.б. [2].

Этнопедагогиканың мәселелерімен айналысушы ғалым А.Э. Измаилов: «Халық педагогикасы ұрпақтан-ұрпаққа көбінесе ауызша түрде жалғасып келе жатқан, халықтың тарихи және әлеуметтік тәжірибесінің жемісі, оның іс-жүзінде тексерілген білімінің мағлұматтарының жиынтығы. Халықтық педагогиканың ескерткіштері халық ертегілерінде, аңыздарында, жырларында, мақал-мәтелдерінде сақталып, ұлттық салт-дәстүрлер арқылы өзінің көрінісін беріп отырады» - деп орынды атап көрсеткен.

Халықтық тәрбие тарихи даму үрдісіндегі тірі дене болып табылады. Халықтық педагогиканың әлеуметтік бағыттылығы, әсіресе көне жазба ескерткіштерде мақалдар мен мәтелдер, ертегілер мен жырлар, бата, тілек секілді тәрбие құралдарында толығырақ бейнеленген.

Қазақ этнопедагогикасының қайнар-бұлағы біздің заманымызға дейінгі дәуірден бастау алады. Ұлттық мәдениеттің тегі сол ұлттың ұлт болып қалыптаспай тұрған кезінен бастап-ақ жеке ұлыстардың ұрпағын тәрбиелеуден туындағаны белгілі.

Қазақтың жазу мәдениеті арқылы белгілі болған ұлттық педагогикалық ойлардың тарихы ертедегі тас жазулардан (Күлтегін, Білге қаған т.б.) басталады. Одан кейінгі қолжазба, баспа арқылы бізге жетіп, оқу-жазу үрдісімен этнопедагогиканың арқауы болған тәлімдік ойлар тарихы өзектестігімен ұлттық педагогиканың (этнопедагогиканың) дамып ғылым болып қалыптасқанын көрсетеді.

Қазақ халқының тәлімдік мәні зор ой толғаныстары бесік жыры мен батырлық эпостарда, ертегілер мен аңыздарда, шешендік сөздер мен айтыс термелерде, мақал-мәтелдерде көптеп кездеседі. Мұндағы ұрпақ тәрбиесінің негізгі түйіні – адамгершілік-имандылық, ақыл-ой, еңбек, эстетика, дене, отбасы тәрбиесіне байланысты мәселелерге келіп тіреледі [3].

Қазіргі кездегі эстетикалық тәрбиенің міндеттерін шешу үшін халықтың осы уақытқа дейінгі тәжірибесін меңгеру қажет. Мәдени құндылықтарды жасауда әр халықтың өзіндік ерекшелігі бар. Халық әрдайым әсемдікті іздеді, қолдан жасады және оны өмірде, тұрмыста, еңбекте бекітуге тырысады. Оны халқымыз үй жиһаздарын жасауынан және оны әсемдікті сезінудегі тәрбие құралы ретінде пайдалануынан көруге болады.

Халықтық эстетикалық тәрбие жүйесінде лирикалық, үйелмендік, тұрмыстық, әдет-ғұрыптық, еңбектік және т.б. әндер мен өлеңдер ерекше орын алады. Бұлар да эстетикалық тәрбие құралдары ретінде қызмет етті. Халқымыздың әндері, жанры және тақырыбы жағынан өте бай. Көптеген әндер би қимылдарымен байытылды.

Қазақ халқының музыкалық аспаптарының түрлілігі таңқаларлықтай (домбыра, шертер, аса таяқ, шаңқобыз, ұран, жетіген, үскірік, қамыс сырнай, дабыл т.т.). Олар бос уақытта пайдаланылып жас ұрпаққа эстетикалық тәрбие беру ісіне қызмет етті.

Халқымыздың тұрмысына енген қолданбалы қолөнер бұйымдар, олардың әшекейленіп жасалуы эстетикалық тәрбиеде өз алдына бір сала.

Эстетикалық тәрбиеде халық ауыз әдебиетінің маңызы өте зор болды. Оның мазмұны халқымыздың бүкіл өмір тәжірибесін қамти отырып, жас ұрпақ санасын әсемдік сезімін, талғамын, қажеттілігін билейді. Эстетикалық тәрбиенің күрделі мәселелерін айқындауда біз халықтың жинақтаған педагогикалық білімімен тәрбие тәжірибесіне сүйенуіміз қажет.

Тәрбие жүргізу ісінде үйрету, пайымдату, сендіру, әсерлендіру тәсілдері қолданылады. Ұлттық тәрбие үлгілерін көрсетіп, үйрету үшін сахналық тәсілдерді қолданудың мәні зор. Сөзді жаттау, оны сахнада мәніне жеткізіп, мәнерлеп айта білу, өмір құбылыстарын әсерлендіре көрсету, кейіпкер бейнесін айнытпай көрсету әрбір тәрбиеленушінің санасына сан қырымен әсер ететін құбылыс.

Бала түсінігінің эстетикалық жақтан қалыптасуы халықтық педагогика және тағы сол сияқты көптеген факторлардың ықпал ету нәтижесінде болады. Сондықтан тәрбиешілер балалардың эстетикалық талғамын іс-жүзінде, теория жүзінде де арттыра отырып, көрген білгендерімен сұлулықты қабылдауға көмектесуі керек.

Балалардың эстетикалық сезімін дамыту оларға мынау жақсы, әдемі, ал мынау жаман, көріксіз деп ауызша айтуда ғана жүзеге аспайды, сонымен бірге бала күнделікті тұрмыста да, мектепте де эстетикалық талғампаздықтың үлгі өнегесін күн сайын көріп отыруы керек.

Ата-бабамыз сыртқы көрнекі сұлулық пен ішкі рухани сұлулықты мойындай отырып, олардың орнын анықтауға келгенде, ішкі рухани сұлулыққа көбірек көңіл бөліп, мазмұн сұлулығына көбірек жан тартады.

Балаларға әдепті әсемдіктен бөліп түсіндіруге болмайды. Егер оларды бөліп айтуға болатынын мойындасақ, онда әдепсіз сұлулықтың да болатынын мойындауға тура келер еді де, сұлулық өлшемдері тек сыртқы белгілер, симметрия, пропорция, түр-түстер сәйкестігі, т.б. ғана болып шығады. Орыстың атақты әдебиет сыншысы әрі эстет В.Г. Белинский сұлулықты барлық уақытта моральмен бірге қабылдап келген қоғамдық тәжірибеге сүйене отырып: «Сұлулық шындықпен моральмен бір туысқан. Егер шығарманы көркемдік құндылыққа ие десек, онда ол сөз жоқ, әдеп-инабаттылық жағынан да құнды болады», - дейді [4].

Эстетикалық көзқарасты тәрбиелеу тәрбиенің басқа салаларымен тығыз байланысы қаралады. Балалардың ақыл-ой тәрбиесін, зерттелген құбылыстар әсемдігін ашпай жүзеге асыру мүмкін емес. Еңбекке тәрбиелеу – адамдардағы әсемдікті еңбек мазмұны мен процесін танымай саналы тәртіп пен мінез-құлықты тәрбиелеу мүмкін емес. Сондай-ақ әсемдікке көзқарасты тәрбиелеуді өмірден, белсенді іс-әрекеттен және мұраттарға жету жолындағы күрестен оқшау қарауға болмайды.

Мектеп оқушыны әсемдікті өмірден, адамдар қылықтарынан, еңбек іс-әрекетінен, еңбек нәтижесінен көруді және ләззат алуды үйретіп қана қоймайды, күнделікті өмірде осы әсемдікті жасау ынтасы мен іскерлігін тәрбиелейді.

Сонымен эстетикалық тәрбие табиғаттағы, өнердегі, еңбектегі, өмірдегі ең жақсыны қабылдау, одан ләззат алу. Эстетикалық тәрбие адамда дүниедегі әдемілік атаулыны бағалай білуге үйретеді, өнер шығармаларын тануға, қастерлеуге баулиды

Эстетикалық тәрбиенің өзіне тән міндеттері бар. Олардың бірі – эстетикалық сезімді және эстетикалық қабылдауды тәрбиелеу. Өмірдегі, өнердегі әдемілікті сезу және көру адамдарда әртүрлі болады. Біреулер әдемілікке үңіле қарап, оның сырын білуге тырысады, ал кейбіреулер оған онша мән бермейді, қалай болса солай қарап жанынан өте шығады. Әдемілікті сезу үшін, оған түсіну үшін ең алдымен бейнелеу өнері, музыка және ән саласынан әр бір адамда білім болуы керек. Білім адамды әдеміліктің объективтілік критерийлерімен қаруландырады. Білімді адам сұлулықты бағалай біледі, түсінеді. Айналадағы дүние сезімталдық, эстетикалық қабылдау қырағылығы, ықыластылық, қамқорлық баланың эстетикалық дамуының негізі болады [5].

Сонымен халықтық педагогиканы оқу-тәрбие үрдісінде тиімді қолдана отырып, мектеп жасына дейінгі балаларың эстетикалық талғамын арттыруға болады деген қорытындыға келдік.

Әдебиеттер тізімі:

1. Айтмағанбетова М. Балаларға көркемдік тәрбие беру // Бала мен балабақша. - №11. – 2015. – 17-19 б.
2. Қоянбаев Ж.К. Педагогика. – Алматы, 2001.
3. Әбілова З.Ә. Этнопедагогика. – Алматы, 1997.
4. Табылдиев Ә. Қазақ этнопедагогикасы. – Алматы, 2000.
5. Жарықбаев Қ., Қалиев С. Қазақ тәлім-тәрбиесі. – Алматы, 1995.

ӘӨЖ: 372.3

Л.Т. Алимбаева

№4 аралас жалпы орта білім беретін мектеп КММ
Қазақстан Республикасы, ШҚО, Аягөз ауданы

БАЛАНЫ МЕКТЕПКЕ ДАЙЫНДАУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІГІ

Білім беру және ғылым саласына елеулі өзгерістер енгізіп жатқан қазіргі кезеңде мектепке дейінгі ұйымдар мен бастауыш білім беру ісін жаңа сапалық деңгейге көтеру міндеті бүгінгі күннің көкейкесті мәселесі болып отыр. Осы орайда білім саласының алғашқы сатысы болып саналатын мектепке дейінгі ұйымдарда болашақ ұрпақтың дүниетанымын дамытуға, жеке тұлға ретінде қалыптастыруға, сәбилік шақтан бастап толық жағдай жасауды, тәрбиелеумен білім беруге аса жауапты қарауды басты міндет етіп қойса, бастауыш буында - мектепке дейінгі шақтағы жетістіктерінің барлық деңгейіне тірек болуды, қарқынды даму жағдайында жеке жұмыстарды, мектепке дейінгі қалыптасып болмаған қасиеттерін жетілдіруге арнайы өзара қарым-қатынас жасау формаларын дамытуды көздейді. Бұл жеке тұлғаның даму кезеңінің үздіксіз білім беру деңгейлері

мен сатылары нақты мақсаттарды іске асыру жағдайлары мен талаптарының іске асырылуымен анықталады. Осының барлығы бір ғана түпкі мақсатқа - баланы жүйелі сатылы дамыту, бір буыннан екінші буынға неғұрлым сәтті өтуге бағытталуы тиіс.

Мектепке барар алдында баланың дамуына көп мән берілуі тиісті. Ғалымдардың зерттеулері бойынша баланың даму процесіне 3 түрлі фактор қатысады. Олар:

1. Биологиялық фактор. Бұл ата-анадан ауысқан, туа бітті және өмір сүру барысында қабылданған дененің барлық мүшелерінің, оның барлық жүйесі құбылысының ерекшелігін білдіретін, бала организмінің ортамен қарым-қатынасының нәтижесі.

2. Әлеуметтік фактор. Бұл бала өмір сүретін орта, ең алдымен адамдардың ортасы. Бұл сондай-ақ баламен қарым-қатынас жасайтын адамдардың сипаттары, мінез-құлық және ақыл-ой бейнелері, олардың мүдделері мен пікірлері, істері мен сөздері, талаптары мен дағдылары.

3. Баланың өз белсенділігі.

Ғалымдардың пікірінше, осы үш фактордың ішінде баланың өз белсенділігінің рөлі зор. Туғаннан дені сау баланың белгілі дәрежеде дамитыны сөзсіз. Алайда, әрбір баланың педагогикалық-психологиялық тұрғыдан даму ерекшеліктерін ескерсек, барлық бала бірдей дәрежеде дамымайды.

Көптеген ғалым-педагогтардың, практик-мұғалімдердің тәжірибесіне сүйенсек, оқу тәрбие үрдісі негізінде дамыту мәселесінде басты рөлді ең алдымен, оқушының өз бетімен әрекеті, белсенділігі атқарады.

Себебі, сабақ қанша сапалы болсын немесе мұғалімнің білімі, тәжірибелік шеберлігі мол болсын, бірақ бала тарапынан өзіндік белсенділік, әрекет болмаса жұмыстың нәтижелі, сапалы орындалуы мүмкін емес.

А. Байтұрсыновтың пікірінше, бала білімді тәжірибе арқылы, өз бетімен алуы керек.

Кейінгі кезде психологтар Л.А. Венгер мен С.В. Мухинаның көзқарасын қолдауда, «мектепке дейінгі жастағы балада» «мектептік» қасиеттер таза күйінде, яғни оқушыға лайықты психологиялық белгілер болуы мүмкін емес, өйткені олар оқу әрекеті барысында ғана қалыптасады» - дейді. Сонымен қатар психологтар мектепке қабылданған баланың өзінің психологиялық дамуы жағынан танымдық тәжірибесі тапшы, қажеттіліктері мен албырт белсенділігі басым, ойын іс-әрекетіне талпынысы мол деп есептейді. Балалардың осы ерекшеліктері оқу үрдісі барысында қосымша қиындықтар туғызады. Ол қиындықтар сипаты мынадай жағдайлармен байланысты: мұғалім ойын баласының өмірі мен іс-әрекетін ескермей, оны бірден мектептік қарым-қатынастар жүйесіне араластырады. Соның салдарынан балалар үнемі сенімсіздік, жалғыздық, үрей, жасқаншақтық күйді бастарынан кешіреді. Тағы бір қиындық – мектеп табалдырығын алғаш аттаған баланың оқуға деген мотивтің жеткіліксіз дамуымен байланысты. Сондықтан да балаға дене және жан жарақатын салмайтын, өз күшіне деген сенімін оятып, айналасындағы оны қоршаған адамдарға деген махаббатпен, мектептік білімнің мазмұнына қызығушылығын ұлғайтатын бейімделу кезеңін ең басынан бастап балаларға әлеуметтік маңызды, аса құрметті іс-әрекет ретінде ұсынылуы тиіс.

Қазіргі психологияда мектепке даярлық құрлымын бөлу әр түрлі шарт пен әр түрлі негізде жасалынады. Кейбір авторлар (Л.А. Венгер, А.Л. Венгер, Я.Л. Коломинский, Е.А. Панько және т.б.) эмоционалды, интеллектуалды және басқа да салаларда баланың жалпы психикалық дамудың дифференцияланған жолымен келеді және интеллектуалды, эмоционалды, т.б. дайындықты бөлді.

Басқа да авторлар баланың қоршаған ортамен өзара қатынас жүйесін қарастырады және баланың қоршаған ортамен әр түрлі қатынас түрлерінің дамуымен байланысты мектепке психологиялық даярлық көрсеткіштерін бөліп қарастырады. Мұндай жағдайда мектепке балалардың психологиялық даярлығының негізгі түрі болып табылады: үлкендермен еркін қарым-қатынаста болу; құрдастармен еркін қарым-қатынаста болу; өз-өзіне адекватты қалыптасқан қатынас.

Мектептегі оқуға баланың интеллектуалды даярлығы оның ойлауы мен сөйлеуі дамуының сипаты болып табылады. Мектеп жасына дейінгі жастың аяғында балалардың ақыл-ойының дамуының көрсеткіші болып, олардың бейнелі және сөздік-логикалық ойлауының қалыптасуы болып табылады.

Мектеп жасына дейінгі балаларда көрнекі-бейнелі ойлауға негізделген сөздік-логикалық ойлаудың негізі дамиды және оның шынайы жалғасуы болып табылады. Алты жастағы бала қоршаған ортаны қарапайым талдауға қабілетті: жандыны жансыздан ажырата білу, күрделі емес пікірді талқылау, дұрыс қортынды жасау. 5-6 жастағы балалар көпшілік өндірген сенсорлы үлгі жүйесін қолдану арқылы заттардың сыртқы қасиетін тиімді тексеру қабілетін меңгереді. Оларды қолдану балаға бөлек қабылдауды, қиын объектіні талқылауға мүмкіндік береді.

Бірақ, бұл қабілеттер балалар білімінің жан-жақтылығын шектейді. Бала себептік-салдар байланысын жақсы құрайды, ол оның сөзінде көрінеді. Ол «егер», «онда», «сондықтан», «осыдан»

және т.б. сөз тіркестерін қолданады, оның тұрмыстық пайымдауы толық логикалық. Логикалық ойлаудың шығуы заттарды топтастыру қабілетінде көрінеді және жалпы қабылдаған ұғымға сәйкес пайда болуы. 5-6 жасында бала ұғымды топтастыра алады: «жиһаз», «ыдыс-аяқ», «киім» және т.б.

Баланың танымдық саласының дамуының ерекшелігін ескере отырып, мектептегі оқуға интеллектуалды даярлықтың дамуы мектепте мыналарды ұсынады: дифференциалды қабылдау; аналитикалық ойлау

(белгілерді және олардың байланысын ажырата білу); шынайылыққа тиімді әдіс (фантазиялық рөлдің төмендеуі); логикалық есте сақтау; білімге қызығушылық; дауыстап сөйлеуді меңгеру және белгілерді түсіну мен қолдану қабілеттілігі; қолдың нәзік қимылының дамуы.

Мектепке психологиялық даярлықты құрайтын жеке басты анықтауда мектеп жасына дейінгі балалардың мотивациясы маңызды болып табылады. Оқу мотиві екі топқа бөлінеді:

1. Оқудың кең әлеуметтік мотиві, немесе «басқа адамдармен қарым-қатынастағы баланың қажеттілігімен, оқушының қоғамдық қатынас жүйесінде орын табу тілегімен» байланысты мотивтер.

2. Оқу іс-әрекетіне тікелей байланысты мотивтер немесе «балалардың танымдық қызығушылығы, интеллектуалды белсенділік пен жаңа дағды мен білімді игеру қажеттілігі.

Сонымен қоса жеке бастық даярлық баланың эмоциялық саласының даму деңгейін ұйғарады. Баланың іс-әрекетінде эмоцияның рөлі өзгереді, эмоциялық таңдану қалыптасады, сезім жоғары, парасатты болады. Әдепті, интеллектуалды, эстетикалық жоғары сезім қалыптасады. Сондықтан мектептегі оқудың басында балада жақсы эмоциялық тұрақтылық болу керек.

Көптеген авторлар мектепке жеке бастық даярлықта баланың еркінділігінің даму мәселесіне назарын аударды. Мынандай ой бар, өзбеттіліктің әлсіз болуы - бірінші сыныпта үлгермеудің негізгі себебі болып табылады. Өзбеттіліктің дамуының әлсіздігі мектепте алғаш оқуда кедергі жасайды.

Мектептегі оқуға әлеуметтік немесе жеке бастық даярлық мектептегі оқу жағдайына сәйкес баланың қарым-қатынастың жаңа түріне, өз-өзіне және қоршаған ортаға жаңа қатынасына дайындығын көрсетеді.

Оқу іс-әрекеттің түрі өзімен бірге балалар психикасының барлық жағын қамтитын күрделі құрылымдық-жүйелік білімді көрсетеді. Оған жатады: жеке бастық - мотивациялық және еріктік сала, жалпыланған білімнің қарапайым жүйесі, бірқатар оқу дағдылары мен қабілеттері және т.б. Бұл психикалық сапа мен қасиеттің бөлшектенген қосындысы емес, ол оның белгілі құрлымы бар тұтастығы. Даярлықтың құрлымына кіретін оқудың-маңыздылық қасиеті күрделі өзара байланыстылықты құрастырады және мектептегі оқудың сәттілігіне әр түрлі әсер етеді.

«Біліктілік» сөзі қандайда бір нәрседен хабардар болу деген мағынаны білдіреді. Әлеуметтік біліктілік - бұл белгілі әлеуметтік-мәдени ортада қабылданған мінез-құлықтың ережесі мен қалпының білімі және оған қатынасы; оны практикада қолдану. Тілдік біліктілікте сөйлеудің даму деңгейі түсіндіріледі. Бұл біліктіліктің екі түрін коммуникативті біліктіліктің элементі ретінде қарастыруға болады немесе кең мағынада - қарым-қатынастағы біліктілік өзімен бірге вербальды емес қарым-қатынас түсінігі мен білімділігін көрсетеді.

Мектепке дейінгі балалық шақтағы бала дамуының қортындылары баланың мектеп жағдайына бейімделуінің, жүйелі оқуға кірісуінің алғы шарттары болып табылады. Мұндай алғы шарттарға оқушы болу, маңызды әрекетті орындау, оқу тілегі жатады. Мұндай тілек 5-6 жаста балалардың басым көпшілігінде пайда болады.

Мектепке психологиялық дайындықтың маңызды жағы - баланың ерік-жігері дамуының жеткілікті дәрежеде болуы. Әр түрлі балаларда бұл даму түрліше көрініс береді. Бес-алты жастағыларға тән, оларды басқалардан ерекшелендіріп тұратын ортақ белгі - олардың бойында өз мінез-құлқын басқаруға әрі бірінші сыныпқа келген бойда жалпы әрекетке қосылып, мектеп пен мұғалім қоятын талаптар жүйесін қабылдауға мүмкіндік беретін қатар бағыну мотивтерінің дамуы болып табылады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Ұғланова Н. Баланың мектепке бейімделуі мен негізгі қиындықтарының сипаттамасы // Ұлағат. - №5. - 2014. - 3-4 б.
2. Жұмантаева А.Д. «Баланы мектепке дайындау мәселелері» // Отбасы және балабақша. - №2. - 2012. - 8-9 б.
3. Исмаилова Ж. «5-7 жастағы балалардың оқу-танымдық әрекетін дамытудың психологиялық-педагогикалық аспектілері» // Изденіс. - №2. - 2011. - 17-19 б.
4. Рахимжанова М.С., Игманова Р.Т. «Баланы мектепке даярлаймыз» - Семей, 2008.

А.Т. Бураханова
Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті
Қазақстан, Семей қ.

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ТАНЫМ ҮРДІСІНІҢ ДАМУЫ

Мектепке дейінгі ұйымдарда білім сапасын арттыру аса маңызды мәселе, ол үшін жалпы және негізгі жағдайларды жақсарту басты міндет болып табылады.

Біріншіден, білім мен тәрбие беруге арналған дамытушы ортаны жабдықтау қажет десек, ол мектепке дейінгі кезеңнің өзіндік ерекшелігі мен құндылықтарын сақтайтын, баланың балалығына бағытталуы шарт.

Екіншіден, тәрбие мекемесінің басшысы мен тәрбиеші педагогтар қауымы кәсіби шеберліктерін үнемі шыңдап, білімін жетілдіруге жүйелі көңіл бөліп, ұжымның шығармашылық бағыт-бағдарын айқындап, оны жүзеге асыруға белсенділікпен ат салысуға және жағымды психологиялық ахуалдың тұрақтануына ықпал ету қажет. Сондай-ақ, отбасының сұранысы мен талап-тілектерін қанағаттандыру және білім мен тәрбиенің балаға берілген үрдісі жайында ата-анамен үнемі бірлескен ынтымақты негізде жұмыс істеу де өте маңызды.

Үшіншіден, балабақшада еңбек етуге толық жағдай жасалып, тәрбиелеу мен білім берудің технологияларын сауатты меңгеріп, жаңа педагогикалық әдіс-тәсілдер жүйесін кәсіби шеберлікпен игеріп, оны тәжірибеде пайдалануға шығармашылықпен үлес қосып отырса.

Баланы тәрбиелеу, дамыту және білім беру мәселелерінде отбасы мен балабақша ұжымының бірлескен өзара тығыз байланыста болуы.

Білім беру жүйесінің негізгі мақсаты – тұлғаны оқыту, тәрбиелеу, дамыту. Бұл мақсаттар өзара тығыз байланыста болғанда ғана нәтижелі болады. Баланы өмірге дайындау үшін дамытудың маңызы ерекше. Даму барысы:

1. Зердесін дамыту
2. Эмоциясы мен сезімдерін дамыту
3. Күрт қиыншылықтарға төтеп бере алуын дамыту
4. Өзіне-өзінің сенімділігін, өзін-өзі қабылдау, жақсы көруді дамыту
5. Танымдық үрдісін дамыту
6. Өзін-өзі алып жүре алуын, дербестігін дамыту
7. Өзін-өзі көрсете алуына, өзін-өзі жетілдіруге ынтасын дамыту [1, 33-35 б.].

Балалар әдетте өзіне түсініксіз оқиғалардың, құбылыстардың сырын білуге құмартады. Күн сайын олардың алдында жаңа сұрақтар туады. Сол сұрақтың жауабын олар ересектерден күтеді, өйткені, олардың түсінігінше, ересектердің білмейтіні болмайды. Мұндай ерекше сұрақтар балалардың ақыл-ой еңбегімен шұғылданудағы ниетін, ықыласын сипаттайды. Сондықтан ересек адамдар бала сұрағын жауапсыз қалдырмауға тырысқан жөн. Себебі сұрағына жауап ала алмаған бала келешекте сұрақ қоюдан жасқаншақтайды және бұл баланы дүниені тануына кері әсер етуі әбден мүмкін [2, 132 б.].

В.С. Мухина бойынша мектеп жасына дейінгі және бастауыш мектеп жасындағы балаларда мінез-құлық мотивациясы: мінез-құлықтың саналы регуляциясы күшейеді, мотивтер мен қажеттіліктер көлемі ұлғаяды, рухани және материалды қажеттіліктер сферасы кеңейеді, қарым-қатынасқа деген қажеттілік, жетістікке жету, басқарушылыққа қажеттілік сияқты әлеуметтік қажеттіліктер нығая түседі. Көп білу, басқалардан жоғары болу, өзі жасай алу сияқты қарапайым қажеттіліктер пайда болады [10, 79 б.].

Т. Рибоның айтуынша, баланың шығармашылық қабілеті тәжірибелілігіне байланысты дамиды деп тұжырымдайды. Мектеп жасына дейінгі кезең – қиялдың тез дамиды уақыты [8]. Сондықтан қиялдың дамуын төрт ерекше кезеңдерге бөлуге болады (2 жастан 6-7 жасқа дейінгі аралықта):

1. Бірінші кезең баланың қабылдауының ерекшелігіне байланысты (бір заттан басқа бір затты көре бастауы);
2. Екінші кезең – қиялдың ойыншықтарды жандандыру құдіретінің байқалуы;
3. Үшінші кезең – ойындағы рөлдерге байланысты өзгеруі;
4. Төртінші кезең – бала қиялында өзіндік көркемдік шығармашылықтың басталуы (бейнелерді қайта құруы, жасауы).

О.М. Дьяченко мен А.И. Кирилованың тәжірибелік зерттеулерінде бала дамуында қиялдың екі түрі (сезімдік және танымдық) жүзеге асады. Танымдық қиялдың басты міндеті – ақиқат өмірдің белгілі бір түрде бейнеленуі. Сезімдік қиял, белгілі бір жағдайға байланысты қайшылық болғанда, баланың өзіндік «Мені» қалыптасқанда және оның құрастырудағы бір механизм болады. Е.Е. Кравцованың зерттеуінде қиялдың даму қызметінде үш түрлі компонентті бөліп көрсетті:

1. Көрнекілікке сүйену;
2. Өткен тәжірибесін қолдану;
3. Ерекше ішкі позицияны қолдану.

Осы үш компоненттің қолдануында халық ертегісінің айрықша орнын анықтап, зерттеуге мән берілді [5, 6, 11].

Мектеп жасына дейінгі кезеңде қиял – қоғамдық тәжірибені меңгерудегі алғышарттары болып келеді, өйткені балалар қоршаған ортаны, адамгершілікті, эстетикалық идеяларды өзіндік көзқараспен қабылдайды. Баланың қиялы ересектерге қарағанда әлсіз. Л.С. Выготскийдің тұжырымына сүйенсек, «Бала қиялының дамуы біртіндеп, шамасына қарай қабылдауынан басталады. Қиялда болатын барлық образдар, қаншама таңғажайып болып көрінгенмен де, баланың өмірден көрген-білгенінен негізделеді. Кейде бала өмірде кездескен кейбір жағдайларды өзіндік қабылдаумен түсіндіргенде, бізге үлкендерге күтпеген таңқаларлықтай болып естіледі».

С.Л. Рубинштейннің айтуынша «Қиял – бұл образдық форманы іске асыру, өзгеріске енгізу» деп түсіндіреді. Л.С. Выготский мен А.Н. Леонтьев қиялдың ерекшелігіне қарай оған арнайы психикалық процесс деп қарауға мән береді [4].

Атақты психолог Л.С. Выготский баланың қиялы біртіндеп өмір тәжірибесінің молаюына байланысты қалыптасады деген қорытындыға келеді.

Қазіргі кездегі психологтар мен педагогтар баланың жеке басының дамуындағы қиялдың маңыздылығының ең тиімді жолы шығармашылық жұмыста көрсету, үйрету, көркемдік әдебиетте нақтылау, өз бетінше жұмыс жасауына жағдай жасау, яғни, еркіндік беру керектігін айтады. Сонымен қиялдың дамуы төмендегідей үш компоненттен тұрады:

Бірінші дәрежеде қиял қоршаған болмыспен байланысты, дайын нәтижені ойластыруға мүмкіндік береді.

Екінші дәрежеде баланың өткен тәжірибесімен байланысты, бірақ сонда да заттық байланыстың рөлі бар.

Үшінші дәрежеде қиялдың дамуы балаға ақиқаттан қиялдың қозғалысының жоғарғы формасы – ой – пікірден оның іске асуына байланысты.

Баланың қиялдауы ойын үстінде қалыптасады. Алғашқы кезде қиял заттарды қабылдаудан және ойын іс-әрекеттерін орындауынан ажыратылмайтындай. Ойын үстінде қалыптасқан қиял мектепке дейінгі бала іс-әрекеттерінің түрлеріне де ауысады. Бала сурет салғанда, ертегілер мен тақпақтарды ойлап шығарғанда қиял неғұрлым айқын байқалады [10, 96 б.].

Сондай-ақ мектепке дейінгі шақта зейіннің, естің, қиялдың дамуында ұқсастықтар бар. Егер сәбилік шақта өзінде қабылдау мен ойлау іс-әрекеттері ретінде анықтауға болатын бағдарлау іс-әрекеттерінің ерекше формалары ретінде бөлінсе, мектепке дейінгі кезеңде мұндай іс-әрекеттер үздіксіз күрделілене және жетіле түседі, ал зейін, ес, қиял ұзақ уақыт жеке сипат ала алмайды. Бала бірдене назар аударарлықтай, көргені мен естігенін жадында сақтарлықтай, бұрын қабылдағанының аумағынан шығарлықтай арнайы іс-әрекеттерді игере білмейді. Мұндай іс-әрекеттер тек мектепке дейінгі кезеңде қалыптаса бастайды.

В.С. Мухина бойынша мектепке дейінгі бала әрекетінің жаңа түрлерін, үлкендердің оған қойған жаңа талаптарын игерудің ықпалымен баланың алдында бір нәрсеге зейінін шоғырландыру және оған зейін қою, материалды есте ұстау және оны жаңғырту, ойынның, суреттің т.б ой желісін құру сияқты жаңа ерекше міндеттер пайда болғанда ғана бетбұрыс жасалады. Осы міндеттерді шеше білу үшін бала үлкендерден үйренген тәсілдердің қандай да біреуін пайдаланады. Міне, сонда ғана зейіннің, естің, қиялдың арнайы іс-әрекеттері қалыптаса бастайды [10, 91 б.].

Д.Б. Эльконин пікірінше, мектепке дейінгі кезеңде балалар іс-әрекетінің күрделенуіне жалпы ақыл-ой дамуының ілгеруіне байланысты зейін күшті шоғырланып, тұрақтылыққа ие болады. Мысалы, мектепке дейінгі кезеңдегі кішкентайлар бір ойынды 30-50 минут ойнайтын болса, 5-6 жасқа жеткенде ойынның ұзақтығы 1,5 сағатқа дейін созылады. Мұны ойында адамдардың күрделірек іс-әрекеттері мен қарым-қатынастарының бейнеленуімен және ойынға үнемі енгізілетін жаңа ахуалдардың қолдау табуымен түсіндіруге болады. Балалар суреттерді көргенде, әңгіме, ертегі тыңдағанда зейін тұрақтылығы арта түседі. Мысалы, мектепке дейінгі шақтың соңында суретті көру

ұзақтығы екі есе артады, мектепке дейінгі кішкентайға қарағанда алты жасар бала суретті жақсырақ түсінеді, оның өзіне қызықты жақтары мен егжей-тегжейлерін бөліп алады [13].

Сенсорлық даму, бала заттардың түсін, пішінін, мөлшерін және олардың кеңістіктегі орналасуын айырып қана қоймай, оларды мөлшеріне қарай сәйкестендіріп (үлкен, кіші, аз, көп) анықтай алады.

Зейін тікелей қызығушылықпен байланысты (ырықсыз зейін), өйткені қызықты іске бала көңілі тез ауады. Егер 6 жасар бала ойынмен айналысқан болса, ол алаңдамай 2, тіпті 3 сағат ойнай береді. Алайда, бұлай зейінді шоғырландыру – баланың айналысқан нәрсесіне қызығушылығынан туындайды. Балаға зейінін тәрбиелеуде көмектесу қажет. Үлкендер сөз нұсқаулары арқылы баланың зейінін ұйымдастыра алады. Оларға біркелкі жалықтыратын және тартымдылығы аз іс-әрекетпен айналысу өте қиын. Зейіннің бұл ерекшелігі сабақтарда ойын элементтерін енгізуге және іс-әрекет түрлерін жеткілікті ауыстырып отыруға негізгі себеп болып табылады [10, 89 б.].

Мектепке дейінгі жас – естің қарқынды даму жасы. Ес – бала үшін маңызды оқиғалар мен мәліметтерді жаданда қалдырады және сақтайды.

Сондай-ақ мектепке дейінгі балалардың ойлау үрдісіне тоқталсақ, ойлау – тіл дамуы және ғылыми ұғымдарды меңгеру бірлігінде дамиды. Баланың сау психикасының ерекшелігі – танымдық белсенділігі. Ойлау – сыртқы дүние заттары мен құбылыстарының байланыс қатынастарының адам миында жалпылай және жанама түрде сөз арқылы бейнеленуі. Ақыл-ой жағынан бала қаншалықты пәрменді болса, ол сонша көп сұрақтар қояды және оның сұрақтары соншалықты алуан түрлі болады. Бала заттың бейнесін ғана емес, оның қимыл-қозғалыстары туралы да ойлайды. Бейнелі ойлау – 6 жасар бала ойлауының негізгі түрі. Әрине, ол жекелеген жағдайларға логикалық ойлауды да орындай алады, бірақ та бұл жаста көрнекілікке сүйенген оқыту басымырақ болады. Мұның өзі осы жастағы балалардың естері еріксіз жақсы дамиды. Ерікті естері жаңа ғана қалыптасады. Сондықтан жақсы қабылдап алған заттардың түсін есінде жақсы сақтайды. Көру және есту елестері көрген нәрселердің мазмұнымен байланысты болады.

Онтегенездің бастапқы кезеңдерінде қарым-қатынас бала өмірінде аса маңызды функция атқарады. Бала мен ересектің қарым-қатынасы білім, іскерлік, дағдыны біреудің жай қасында емес, өзара әсерлесу нәтижесінде, өзара баю мен өзгерудің күрделі процесі.

Бала өзіне берілетін басқаның тәжірибесін белсенді түрде ой елегінен өткізіп, өңдеп пайдаланады. Психолог ғалым Б. Спок ересек адамның жанұяда және бейтаныс адамдармен қарым-қатынас тиімді құра алуы, мектепке дейінгі кезеңде басқа балалармен жасаған қарым-қатынастың тиімділігімен анықталатынын тұжырымдаған. Ол бала басқа балалармен қарым-қатынас барысында өз құқығын қорғауға т.б жатқызады. Қарым-қатынас жасаудың адам өміріндегі қоғамдық-әлеуметтік және психологиялық негізі ең алдымен адамның күнделікті тіршілік қажеттіліктерін қанағаттандыру мақсатымен байланысты екендігі айқын.

Мектепке дейінгі балалар әдетте ойынды, сурет салғанды жақсы көреді, ересектермен және өзі қатарлы балалармен лезде тіл табысып кетеді. Мектепке дейінгі шақтың әсіресе, алғашқы үш жылы психологияда «қауіпті» кезең аталып, өзіне зерттеушілердің үлкен зейінін аударуда. П. Бадалян «...осы уақытта сәби арнайы үйрету мен тәрбие көрмесе, кейін ол өте қиынға түсіп, тіпті кеш болуы да мүмкін» деген. Дер кезінде тәрбие мен үйрету көрген бала бес жасында еш қиындықсыз таза сөйлей білуі тиіс [1, б].

Жас баланың өмірді тануы, еңбекке қатынасы, психологиялық ерекшеліктері осы ойын үстінде қалыптасады. Л.С. Выготский пікірінше, ойын мектеп жасына дейінгі баланың жеке басының дамуына ықпал ететін жетекші, басты құбылыстың бірі деуге болады. Бала ойын арқылы өзінің күш-жігерін жаттықтырып, қоршаған орта мен құбылыстардың ақиқат сырын ұғынып үйрене бастайды. Ойын кезіндегі баланың психологиялық ерекшелігі мынада: олар ойнайды, эмоциялық әсері ұшқындайды, белсенділігі артады, ерік қасиеті, қиял елестері мен таным үрдістері дамиды, мұның бәрі баланың шығарымпаздық қабілеті мен дарынын ұштайды.

Әдебиеттер тізімі:

1. Возрастная и педагогическая психология. Тексты. - М.: МГУ, 1992.
2. Вопросы нравственного воспитания школьников. /Сборник статей: Изд-во Ленинградского Университета, 1960.
3. Выготский Л.С. Педагогическая психология. – М., 1991.
4. Грэйс Крайг. Психология развития. - СПб., 2000.
5. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения. - М., 1996.
6. Кисловская В.Р. Школьники в среде сверстников и взрослых - Алма-Ата, 1975.
7. Кулагина И.А. Возрастная психология: Развитие ребенка от рождения до 17 лет. – М., 1998.

8. Мухина В.С. Возрастная психология. - М., 1998.
9. Обухова Л.Ф. Детская психология: Теория, факты, проблемы. – М., 1995.
10. Оклендер В. Окна в мир ребенка. / Руководства по детской психотерапии. – М., 1997.
11. Слободчиков В.И. Психологические проблемы становления внутреннего мира человека. // Вопросы психологии. - 1986 № 6.
12. Смирнова Е.О. Психология ребенка. - М., 1997.
13. Фельдштейн Д.И. Проблемы возрастной и педагогической психологии. – М., 1995

УДК: 159.9

О.Б. Дарвиш

Алтайский государственный педагогический университет
Россия, г. Барнаул

ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ УСТОЙЧИВОСТЬ ПЕДАГОГОВ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Профессиональное развитие педагогов является одним из важнейших аспектов совершенствования подготовки и переподготовки педагогических кадров образования.

В современных условиях отмечается повышенная напряженность процесса реализации человеком трудовой, учебной, спортивной и других видов деятельности повышается требовательность к эффективности принятия человеком решений, что дает основание обратить внимание на проблему психологической устойчивости. Психологическая устойчивость личности позволяет сохранять ровное настроение и внутренне гармонию, создает основу полноценного психического здоровья, высокой работоспособности.

В словарях мы встречаем различное понимание устойчивости. «Устойчивость» означает «стабильность», «равновесие». Во многих языках мира слово «устойчивый» означает «стабильный, крепкий, твердый, прочный». В то же время «неустойчивый»- это индивид, демонстрирующий беспорядочные и непредсказуемые модели поведения и настроения, склонный демонстрировать невротические, психопатические или просто опасные для других модели поведения.

В целях приобретения умений и навыков практического применения личностно-ориентированного подхода в своей работе, руководители образовательных учреждений овладевают технологией составления и реализации «Карты-схемы», включающей в себя такие параметры, как характеристика личностных особенностей и качеств школьника с ориентацией на положительное (ценности, идеалы, мотивы, интересы и др.); проблемное поле личности (недостатки, трудности, их причины); референтные лица в социуме (в семье, в классном коллективе, в неформальной группе). Особо важный пункт в этой карте – перспективы развития личностного роста воспитанника, психолого-педагогические рекомендации воспитаннику по преодолению им возникающих трудностей и своих недостатков. Подобная работа со слушателями помогает им осмыслить теоретические основы личностно-ориентированного подхода к учебно-воспитательному процессу и реализовать его в своей практической деятельности.

В 1966 г. Л.И. Божович была поставлена проблема устойчивости в докладе на 18 психологическом конгрессе. Дальнейшее развитие психологическая устойчивость получила в исследованиях В.Э. Чудновского. Учеными рассматриваются различные аспекты проблемы устойчивости личности: эмоциональную устойчивость (П.Б. Зильберман, В.А. Маришук, Л.В. Митина), нравственную устойчивость (В.Э. Чудновский), устойчивость форм поведения (Л.И. Божович), устойчивость в напряженных условиях, в условиях подготовки к космическим полетам (К.М. Гуревич, А.А. Леонов, В.И. Лебедев, Г.Т. Береговая) и др. Данные исследования так или иначе связаны с психологической характеристикой устойчивости личности. Вместе с тем проблема устойчивости личности еще недостаточно изучена.

Устойчивость в исследованиях В.Э. Чудновского рассматривается как нравственная категория. Нравственную устойчивость личности он определяет как способность человека сохранять и реализовывать в различных условиях личностные позиции, обладать определенным иммунитетом к воздействиям, противоречащим его личностным установкам, взглядам и убеждениям. При такой трактовке понятия «нравственная устойчивость личности» и «устойчивость личности» в сущности совпадают, ибо суть личностной позиции составляет ее нравственная основа, доминирующие нравственные принципы и установки.

Устойчивость - это результат активной жизнедеятельности, активной самоорганизации. В понимании устойчивости личности выделяются два взаимосвязанных момента: устойчивость личности как способность человека сохранять свои личностные позиции и противостоять воздействиям, противоречащим его личностным установкам и в этом случае устойчивость личности определяется степенью своей разрушаемости – разрушаемости ее ведущих мотивов и установок и устойчивость личности как способность человека реализовать свои личностные позиции, преобразуя обстоятельства и собственное поведение.

Разумеется, такое разделение несколько искусственно. Не следует забывать, что сохранение личностью своих позиций существенно обусловлено активной деятельностью субъекта по их реализации. (Л.И. Божович). Но такое разделение помогает выявить психологическую сущность двух разных уровней сформированности личности и соответствующих им двух типов деятельности человека: а) активно-преобразующей деятельности человека относительно социальных обстоятельств; б) пассивно-приспособительной деятельности человека по отношению к этим же обстоятельствам [6, с. 54-55].

Мы согласны с утверждением Л.В. Куликова, что «психологическая устойчивость – это качество личности, отдельными аспектами которого является стойкость, уравновешенность, сопротивляемость. Оно позволяет личности противостоять жизненным трудностям, неблагоприятному давлению обстоятельств, сохранять здоровье и работоспособность в различных испытаниях» [4].

Психологическая устойчивость зависит от множества факторов, относящихся к личностным особенностям и социальной среде: факторы социальной среды, личностные факторы [4]. При наличии этих факторов (положительных полюсов качеств) сохраняется благоприятное для успешного поведения, деятельности и личностного развития доминирующее психическое состояние и повышенное настроение. При неблагоприятном влиянии доминирующее состояние становится негативным (апатия, уныние, депрессивное состояние, тревога...), а настроение сниженным, неустойчивым [4, с. 93-94].

Психологическая устойчивость деятельности учителя рассматривается как синтез свойств и качество личности, позволяющий уверенно и самостоятельно в различных эмоциональных условиях выполнять свою профессиональную деятельность. (Р.И. Хмелюк, З.Н. Курлянд, Н.А. Шевченко). Обладать психологической устойчивостью в профессиональной педагогической деятельности – это уметь быстро ориентироваться в измененных условиях школьной жизни, находить оптимальные решения в сложных нестандартных психолого-педагогических ситуациях и сохранять при этом выдержку, самообладание.

Авторы выделяют показатели психологической устойчивости: уверенность в себе как учителе; отсутствие страха перед детьми; умение владеть собой (саморегуляция, самоконтроль); отсутствие эмоциональной напряженности, ведущей к раздражительности, невыдержанности, неуравновешенности; наличие волевых качеств (целеустремленности, организованности, выдержанности, настойчивости, решительности, самообладания, терпимости; удовлетворенность деятельностью; нормальная утомляемость.

Эмоциональная устойчивость рассматривается учеными как сложное, интегративное качество личности, характеризующееся сочетанием эмоциональных, волевых, нравственных, интеллектуальных компонентов психической деятельности; «...как системное качество личности, приобретаемое индивидом и проявляющееся у него в напряженной деятельности, все эмоциональные механизмы которой получают свою определенность в структуре саморегуляции; «...способность индивида противостоять тем эмоциональным раздражителям, которые могут отрицательно влиять на протекание деятельности (С.А. Изюмова, Н.А. Аминов).

Осуществляя комплексное исследование эмоциональной устойчивости, Л.М. Митина рассматривает проблему эмоциональной устойчивости учителя как проблему фрустрационной толерантности – способность человека противостоять разного рода жизненным трудностям без утраты психологической адаптации, в основе которой лежит способность адекватно оценивать реальную ситуацию с одной стороны и возможность предвидеть выход из ситуации с другой.

По мнению Л.М. Митиной, Е.С. Асмаковец эффективности педагогического труда способствует эмоциональная гибкость учителя, являющаяся интегральной характеристикой личности, состоящая из двух взаимосвязанных подструктур: эмоциональной устойчивости и эмоциональной экспрессивности (жесты, мимика, речь, походка, интонация и др., которые позволяют передать не только особенности характера педагога, но и его образ мыслей, отношение к социальным

ценностям, к детям, другим людям. Ими выделяются основные факторы развития эмоциональной гибкости педагога, представляющие собой сочетание личностных качеств, объединенных в блоки: эмоциональная устойчивость (удовлетворенность жизнью, отсутствие склонности к переживанию страха; отсутствие склонности к переживанию гнева; парциальная эмоциональная устойчивость), позитивная эмоциональная экспрессивность (склонность к переживанию радости, сензитивность к себе, спонтанность проявления своих состояний). Психологическим условием развития эмоциональной гибкости педагога является повышение уровня самооотношения.

Таким образом, проявлять устойчивость означает определенным образом реагировать на внешние воздействия, избирательно относиться к внешним влияниям, сопоставлять мнения и поступки других людей, а также собственные поступки с усвоенными нормами и принципами и в соответствии с ними намечать и реализовывать определенную линию поведения.

Особую актуальность приобрело исследование психологической устойчивости педагога в современных условиях в русле личностно-ориентированной и личностно-развивающей парадигм в образовании.

Говоря о смене уровня системности профессионально-психологического мышления, В.Е. Ключко выделяет признаки нового мышления, определяя понятием «транспективный анализ». В призме транспективного анализа психика человека выступает в необычном ракурсе, а именно как то, что обеспечивает устойчивость человека, понимаемого в качестве открытой системы. Выход за пределы привычного понимания психики как «отражения реальности» требует серьезной перестройки всего образа мира профессионала [3].

Формируя у руководителей, педагогов образовательных учреждений непровольные эмоциональные реакции в сложных ситуациях в сознательно регулируемые, используются способствуют аутогенная тренировка, отработка приемов стимулирования положительных мотивов поведения, самоуправления, самоконтроля экспрессивных действий, осмысливание эмоциональных переживаний в различных обстоятельствах.

Наше исследование показало, что устойчивость имеет разные уровни, проявляется с учетом индивидуальных особенностей личности, знаний, умений, навыков педагогов, зависит от их активной самоорганизации.

Список литературы:

1. Аболин Л.М. Эмоциональная устойчивость в напряженной деятельности, ее психологические механизмы и пути повышения: Автореф.дисс.докт. психол. наук. - М., 1989. - 43 с.
2. Аболин Л.М. Психологические механизмы эмоциональной устойчивости человека: Монография. - М.: Изд-во Казанского ун-та, 1987 - 262 с.
3. Ключко В.Е. Самоорганизация в психологических системах: проблемы становления ментального пространства личности (введение в транспективный анализ). - Томск: ТГУ, 2005. - 174 с.
4. Куликов Л.В. Психогигиена личности. Вопросы психологической устойчивости и психопрофилактики. Учеб. пособие. - СПб.: Питер, 2004. - 464 с.
5. Митина Л.М., Асмаковец Е.С. Эмоциональная гибкость учителя: психологическое содержание, диагностика, коррекция. - М.: МПСИ. Флинта, 2014.- 192 с.
6. Чудновский В.Э. Нравственная устойчивость личности: Психол. исследования. /В.Э. Чудновский, Научно-исслед. ин-т общ. и пед. психологии АПН СССР. - М.: Педагогика, 1981.- 208 с.

УДК: 371.13

Ш.Д. Дуйсембекова

Государственный университет имени Шакарима города Семей
Казахстан, г. Семей

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ РЕФЛЕКСИЯ И ТЕХНОЛОГИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБЩЕНИЯ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧИТЕЛЯ

В последние годы рефлексии в педагогической практике уделяется достаточно много внимания. Ведь именно рефлексия позволяет посмотреть на учебный процесс «глазами учеников», учесть их индивидуальные особенности, самостоятельную оценку ими своей деятельности и ее результатов. Вместе с тем, потенциал этой группы технологий задействован далеко не полностью. Как показывает практика, в основном педагоги используют различные приемы рефлексии, позволяющие понять эмоциональное состояние учеников, отследить его динамику в ходе урока или учебного курса. При этом зачастую недооценивается огромнейшая ценность рефлексивного материала, касающегося, например, того, как воспринимается, сам педагог, субъективной ценности

учебного материала, пройденного на уроке, или того, как сам учащийся оценивает свое продвижение в освоении предмета или личностное развитие.

Рефлексия в педагогике – это процесс и результат фиксирования участниками педагогического процесса состояния своего развития, саморазвития и причин этого [1]. Использование рефлексивной практики в образовательном процессе позволяет выстроить эффективные и поистине межсубъектные отношения в системе «ученик – учитель». Более того, как это справедливо подчеркивали западные психологи Д. Боуд, Р. Кеог и Д. Уокер рефлексия может стать фундаментом для всего образовательного процесса. Обучение на основе рефлексивного опыта эффективно уже потому, что рефлексия сама по себе «всегда порождение нового знания в сознании индивида» [1].

Фазы и содержание такого рода обучения. Общение учителя и ученика – основа педагогического процесса; главное средство, с помощью которого учитель осуществляет передачу норм, ценностей, образцов культуры, непосредственным носителем которых он является. Общение – это также своеобразное пространство, в котором учитель и ученик проявляют свою индивидуальность, в котором реализуются процессы самоосуществления, происходит личностное развитие. Профессиональное педагогическое общение отличается тем, что оно направлено на оптимальное управление социально-психологическими процессами в учебной группе, на создание благоприятного климата. Оптимальное педагогическое общение – такое общение учителя с учащимися, которое создает наилучшие условия для развития их мотивации и творческого характера учебной деятельности, для правильного формирования личности школьника, обеспечивает благоприятный эмоциональный климат обучения (в частности, препятствует возникновению «психологического барьера»), обеспечивает управление социально-психологическими процессами в детском коллективе и позволяет максимально использовать в учебном процессе личностные особенности учителя [2. с. 146]. Педагогическое общение в самом общем виде представляет для нас некоторое организованное пространство, где осуществляется взаимодействие субъектов общения. Под стилем педагогического общения мы будем подразумевать индивидуальные способы самоосуществления учителя, который и является инициатором этого взаимодействия. В педагогической литературе описываются несколько видов общения. Остановимся на некоторых из них. **Отстраненный стиль.** Его нельзя даже назвать стилем самоосуществления, это скорее отказ от самоосуществления. Учитель, придерживающийся этого стиля, – закрытый, стирающий всякие черты собственной индивидуальности функционер. Иной вариант такого стиля – чеховский «Человек в футляре». Чаще всего такие учителя не имеют кличек в ученической среде; их обозначают или функциональным местом (физик, историчка), или номером кабинета, где они работают. **Конфликтный стиль.** Учителей такого стиля легко узнать, как только они заводят речь о своей работе. Они чаще всего сетуют, что учитель ущемлен в правах, что у него нет реальных механизмов воздействия на ученика. Именно такие учителя часто говорят о необходимости введения санкций, о новых мерах наказания и принуждения. Они же наиболее склонны к негативному оцениванию коллег и учеников. **Попустительский стиль.** Невмешательство и поверхностные отношения также характерны для таких учителей. Но объясняется это иными причинами. Во-первых, это может быть вызвано неуверенностью в своих силах, в себе самом, а отсюда и боязнь близких контактов, которые могут привести к панибратству. Во-вторых, возможно принципиальное неприятие существующих в школе порядков. **Авторитарно-монологический стиль.** Учителя с таким типом общения в большинстве своем люди с характером, нередко с трудной судьбой, имеющие собственный взгляд на разные явления и события, достаточно жестких жизненных правил. Клички, которыми награждают дети таких учителей, менее уничижительны, чем у «конфликтных», но не менее обидны. **Самоотреченный стиль.** Учителя такого стиля практически полностью отдают свою душевную энергию личным проблемам своих учеников. Нередко они очень эмоциональны, импульсивны, подвержены перепадам в настроении. Стремясь помочь своим ученикам, они часто забывают о самих себе: «Да что я! Главное, чтобы у него все было хорошо». **Манипулятивный стиль.** Учителя, умеющие реализовать такой стиль отношений, не без основания считаются профессионалами, эффективно работающими мастерами. В определенном смысле это идеал профессиональной педагогической деятельности. **Диалогический стиль.** Диалог – это взаимопонимание, взаимопроникновение, основанное нередко на интуиции, импровизации. Диалог, таким образом, – это также помощь другому понять себя, людей, мир. «Все воспитание состоит в большем и большем сознании своих ошибок и исправлении себя от них. А это может сделать всякий и во всех возможных условиях жизни. И это же есть и самое могущественное орудие, данное человеку для воздействия на других людей, в том числе и на своих детей, которые всегда невольно ближе всего к нам» [3. с. 152].

Педагогическое общение предполагает [3] следующие умения учителя: а) быстро, оперативно и правильно ориентироваться в меняющихся условиях общения; б) правильно планировать и осуществлять речевое воздействие; в) находить адекватные данной ситуации коммуникативные средства, соответствующие как особенностям самого учителя, так и индивидуальным особенностям учащегося; г) постоянно поддерживать обратную связь в общении. Естественно, что эти умения не даны учителю изначально, он должен ими овладеть в процессе педагогической деятельности. При этом не каждый из молодых специалистов успешно овладевает ими в период адаптации. Это зависит как от личностных качеств учителя, так и от особенностей того коллектива, в котором он начинает свою трудовую деятельность. [3. с. 312]. Наши исследования особенностей коммуникативной деятельности, проведенные с использованием методов включенного наблюдения, анкетирования и рейтинга, показали, что менее 50% молодых учителей могут положительно влиять на учащихся, а около 20% - совсем не могут влиять на них. В основном это те выпускники вуза, которые не умеют сразу наладить дисциплину в классе, боятся доверительного, личностного общения с учащимися. Особую тревогу вызывают те молодые учителя, которых можно назвать равнодушными, не интересующимися жизнью, интересами, заботами учащихся. Такой равнодушный тип или стиль общения учителя с учащимися приносит наибольший ущерб делу воспитания, ибо ничто не ранит так глубоко душу ребенка, не травмирует его психику, не ожесточает его, как безучастие, пренебрежение к нему, игнорирование его интересов учителем. Как правило, таких учителей дети не любят, стараются им всячески вредить, а сам учитель в этом случае постоянно испытывает эмоциональный дискомфорт, что отрицательно сказывается на процессе его профессионального становления. Полученные данные еще раз убеждают, что жизнь требует иного подхода к процессу подготовки учителя – индивидуального подхода, формирующего творческую, самостоятельную личность. Ладенко И.С. классифицирует **виды рефлексивных приемов** в зависимости от их временной направленности:

Ретроспективная – выявление и воссоздание схем, средств и процессов, имевших место в прошлом.

Проспективная – выявление и корректировка схем и средств возможной будущей деятельности.

Интроспективная – контроль, корректировка или усложнение мыслительных процессов в ходе реализации деятельности.

Даже эта несложная классификация показывает, насколько широки возможности рефлексии для обогащения и качественного преобразования учебного процесса. Неограниченный потенциал технологии рефлексии показан в работе С.С. Кашлева [1]. Рассматривая функции рефлексии в работе этого автора, мы видим, что в педагогическом процессе нет сферы, где не могла бы эффективно использоваться рефлексивная практика. При этом рефлексивная практика становится достаточно практичным и надежным инструментом мониторинга практически всех сфер развития ученика. Следует обратить внимание и на то, что все указанные аспекты использования рефлексии актуальны и для личностного развития самого педагога. Грамотно и в системе применяемая рефлексия может стать для педагога и мощным инструментом психолого-педагогического исследования, и средством, актуализирующим собственное личностное развитие, а также эффективной «иммунизацией» к профессиональному эмоциональному выгоранию. Используя рефлексивную практику в педагогической деятельности важно обращать внимание на три основных компонента. Во-первых, необходимо определить – развитие какой сферы (или сфер) важнее всего диагностировать, для чего будет использоваться рефлексия на уроке. Какую роль должны сыграть сама процедура проведения рефлексии и ее результаты. Во-вторых, действительно эффективная методика рефлексии, хотя бы на уровне гипотезы, должна давать представление о возможных причинах зафиксированных в ходе рефлексивной деятельности изменений. Лучше, если эти причины будут установлены самими школьниками. Весьма информативной, в этой связи, является технология «Рефлексивная мишень», которая дает возможность получить рефлексивную картину учебной группы сразу по нескольким показателям. И, наконец, третий компонент – оценка участниками педагогического процесса продуктивности своего развития в результате состоявшегося взаимодействия. Данный компонент предполагает наличие продуманных и достаточно четких критериев - ориентиров для проведения рефлексии. Так, например, если дети выражают свое отношение или продвижение в баллах, то у них должны быть четкие ориентиры – качественная характеристика каждого деления на балльной шкале. Кроме того, важно добиться единства в понимании **содержания** личностных смыслов тех или иных оценок (особенно, если речь идет о выражении эмоционального отношения, мотивации или ценностей) учителем и его подопечными. Иначе мы рискуем «заблудиться в интерпретации»

полученного материала. В ходе постоянного использования рефлексивных технологий в своей психолого-педагогической практике, мы нашли достаточно простой способ превращения оперативных методик рефлексии из средств оценки общих тенденций тех или иных особенностей учебной группы или класса в средство индивидуального мониторинга состояния той или иной сферы развития каждого учащегося. Например, используя технологию «Рефлексивная мишень» в традиционном варианте мы можем наблюдать только общие тенденции – большинство учащихся в целом хорошо оценили содержание занятия и форму его проведения; им понравился стиль общения педагога; за исключением одного учащегося вся группа оценила свою активность на уроке выше среднего уровня. Кто же из учеников поставил крестик в сторонке, мы можем никогда и не узнать (не факт, что это именно тот ученик, который по наблюдениям учителя «промечтал» весь урок – он то, как раз может поставить крестик в самом центре). Это ведь вполне может быть отличник, который по наблюдениям педагога прекрасно работал весь урок, но сам **субъективно** оценивает свое участие и вовлеченность в урок слабо – «работал на автомате», или был чем-то расстроен. Попробуем подойти по-другому. Стикеры, которые раздаем учащимся, пронумеруем, предварительно записав, принадлежность каждого номера конкретному ученику. Теперь мы видим, что ребенок А работал на уроке с большим желанием, прекрасно понимал материал, чувствовал себя работоспособным, но настроение на уроке тем не менее было плохим. Такой способ проведения рефлексивных техник позволяет замечать гораздо больше изменений и эти наблюдения гораздо более ценные. В следующий раз школьникам необходимо присвоить другие номерки, однако, если ребята будут задавать вопросы по поводу анонимности рефлексии стоит объяснить, что таким образом, учитель пытается понять и быть понятным для каждого ученика – это своего рода мини-переписка, имеющая огромное значение для повышения качества преподавания и уровня отношений в системе «учитель – ученик». Разумеется, если педагог делает экспресс-анализ рефлексии, категорически не следует называть конкретных учеников, даже если речь идет о положительных тенденциях. Озвучивается лишь общая информация. А вот, если один и тот же ученик несколько раз оказывается у края мишени или у «неблагополучных островов» – это повод присмотреться, поговорить **индивидуально**, не обязательно при этом ссылаясь на методику рефлексии («Я заметила, что в последнее время на моих уроках ты очень напряжен...»). «У меня часто возникает ощущение, что ты не понимаешь объяснение нового материала – я хочу, попробовать объяснить по-другому... были ли уроки, когда у тебя все получалось? Или тебе что-то мешает?» и т.п. Такой способ проведения рефлексивных техник предполагает проявление особого такта и высокого уровня профессионализма. Не следует использовать «индивидуализированные» формы рефлексии, если отношения с ребятами по каким-то причинам в данный момент далеки от доверительных. Очень актуально использование рефлексивной практики при проведении внеклассных мероприятий. Качественно организованная обратная связь, предоставленная после классного часа, экскурсии или похода друг другу и учителю позволит ребятам значительно повысить качество взаимоотношений, а учителю планировать новые мероприятия с учетом действительно актуальных для ребят проблем. В презентации вы найдете ряд технологий, которые помогут организовать рефлексии в практике воспитательной и внеклассной работы.

Список литературы:

1. Кашлев С.С. Современные технологии педагогического процесса: Пособие для педагогов. [Текст] / С.С. Кашлев. - Мн.: Высшая школа, 2002. – 95 с.
2. Леонтьев А.А. Психология общения. - М., 1979.
3. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении. - М., 1987.
4. Митрофанов К.Г. Учительское ученичество. - М., 1991.
5. Толстой Л.Н. Педагогические сочинения. – М., 1986. – С. 512

Г.Б. Жумағалиева, Ш.Б. Шортмбаева
КМҚК № 8 «Балбөбек» ясли-бақшасы»
Қазақстан, Семей қаласы

АДАМГЕРШІЛІК – АДАМНЫҢ АСЫЛ ҚАСИЕТІ

*Адамгершілікке тәрбиелеу құралы — еңбек пен ата - ана үлгісі
(Бібырай Алтынсарин)*

Жаңа кезеңдегі білім берудің өзекті мәселесі жас ұрпаққа - адамгершілік-рухани тәрбие беру. Құнды қасиеттерге ие болу, рухани бай адамды қалыптастыру оның туған кезінен басталуы керек. Халықта «Ағаш түзу өсу үшін оған көшет кезінде көмектесуге болады, ал үлкен ағаш болғанда оны түзете алмайсың» деп бекер айтылмаған. Сондықтан баланың бойына жастайынан ізгілік, мейірімділік, қайырымдылық, яғни адамгершілік құнды қасиеттерді сіңіріп, өз-өзіне сенімділікті тәрбиелеуде отбасы мен балабақша шешуші роль атқарады.

Рухани – адамгершілік тәрбие - екіжақты процесс. Бір жағынан ол үлкендердің, ата-аналардың, тәрбиешілердің балаларға белсенді ықпалын, екінші жағынан – тәрбиеленушілердің белсенділігін қамтитын қылықтарынан, сезімдері мен қарым-қатынастарынан көрінеді. Сондықтан белгілі бір мазмұнды іске асыра, адамгершілік ықпалдың әртүрлі әдістерін пайдалана отырып, тәрбиеші істелген жұмыстардың нәтижелерін, тәрбиелеушілерінің жетістіктерін зер салып талдау керек. Тәрбиенің негізгі міндеті – қоғамның қажетті талаптарын әрбір баланың бойында борыш, намыс, ар-ождан, қадір-қасиет сынды биік адамгершілік қасиеттерді қалыптастыру.

Халқымыздың ғасырлар бойы ұлан-байтақ жерін сыртқы жаулардан қорғауда ерлігімен көріне білген батырлары мен қолбасшыларын, халқының сөзін сөйлеп, ел қамын ойлаған шешен – даналарын мақтан еткен. Отанымызды қорғау, шежіреге толы тарихын білу, тілі мен дәстүрін сақтау, зерттеу – азаматтық борышымыз. Сондықтан бар халық мақсаты өзінің өскелең ұрпағына тәрбие беруде күнделікті тұрмыс кәсібін ұлттық арнада ұйымдастырып, рухани-адамгершілік тағылымы мен ұштастыра білген [1].

«Адамгершілік» - адамбойындағы «ізгілік», «сыйластық», «инабаттылық», «кісілік» сөздерімен мәнделес. Халықтық педагогикада адамның жағымды мінез-құлықтарын осы ұғымдардан таратады. Мінез-құлық пен қарым-қатынастағы келесі әрекеттерді атап өтуге болады: адамды сыйлау, ар-ұятын сақтау, мейірімділік таныту, кішіпейілділік көрсету т.б.

Рухани-адамгершілік тәрбие – белгілі бір мақсатқа қол жеткізе білетін мақсатты, жүйелі, ұлттық көзқарасты, сенімді, парасатты, мінез-құлықтағы адами тәртіп пен рухани дағдыны қалыптастыратын жалпы азаматтық тәрбиенің құрамдас бөлігі. Адамгершілік тәрбиенің бүкіл жүйесі гуманистік мазмұнға толы, рухани негізде жеке адамның жан-жақты дамып жетілуіне бағытталған.

Баланың рухани-адамгершілік дамуы балабақша мен отбасы арасындағы қарым-қатынастың тығыздығы артқан сайын ойдағыдай жүзеге асады. Әрбір бала қандай да болмасын бір міндетті орындау үшін, өзіндік ерекше жағдайлар жасалады. Мәселен, ойында ұнамды әдеттер, өзара қарым-қатынастар, адамгершілік сезімдер қалыптасады, еңбекте - еңбек сүйгіштік, үлкендер еңбегін құрметтеу, сондай-ақ ұйымшылдық, жауапкершілік, парыздың сезімі сияқты қасиеттер, патриоттық сезімдер жайлы мағлұматтар т.б. қалыптасады. Балаларды адамгершілікке тәрбиелеудің негізгі міндеттері мына жайлармен түйінделеді: ізгілік бастамасымен тәрбиелеу, балалар мен үлкендер арасындағы саналы қарым-қатынас) тұрмыстың қарапайым ережелерін орындау (кеңпейілдік, қайырымдылық, жақын адамдарға қамқорлықпен қарау және т.б. Ұжымға тәрбиелеу, балалардың өзара ұжымда қарым-қатынасын қалыптастыру, Отанға деген сүйіспеншілікке тәрбиелеу, әр түрлі ұлт өкілдеріне қадір тұту және сыйлау. Осылайша мейірімділіктің негізі қаланады, немқұрайдылықтың пайда болуына, құрбыларына, төңіректегі үлкендерге қалай болса солай қарауға мүмкіндігі жасалмайды.

Қарапайым әдеттерді тәрбиелей отырып педагог балдырғанның бар істі шын пейілмен әрі саналы атқаруына қол жеткізеді, яғни сыртқы ұнамды мінездері оның ішкі жан дүниесін, оның ережеге деген көзқарасын айқындайды. Баланың өмірге белсенді көзқарасының бағыты үлкендер арқылы тәрбиеленеді. Тәрбиелеу, білім беру жұмысының мазмұны мен формалары балалардың мүмкіндігін ескеру арқылы нақтыланады. Адамгершілікке, еңбекке тәрбиелеу күнделікті өмірде, үлкендердің қолдан келетін жұмысты ұйымдастыру процесінде, ойын және оқу ісінде жоспарлы түрде іске асады. Балаларда ортақ пайдалы жұмысты істеуге тырысу, бірге ойнау, бір нәрсемен шұғылдану, ортақ мақсат қою және оны жүзеге асыру ісіне өздері қатысуға талпыныс пайда болады.

Мұның бәрі де баланың жеке басының қоғамдық бағытын анықтайды, оның өмірге белсенді ұстанымын бірте-бірте қалыптастырады. Әр баланың жеке басы - оның моральдық дамуы үшін қамқорлық жасау - бүгінгі күннің және алдағы күндердің талабы, оған педагогтың күнделікті көңіл бөлуі талап етіледі.

Атақты педагог Сухомлинский; «Бала кезде үш жастан он екі жасқа дейінгі аралықта әр адам өзінің рухани дамуына қажетті нәрсенің бәрін де ертегіден алады.

Адамгершілік тақырыбы – мәңгілік. Ол ешқашан ескірмек емес. Жас ұрпақтың бойына адамгершілік қасиеттерді сіңіру - ата - ана мен тәрбиешінің басты міндеті. Адамгершілік әр адамға тән асыл қасиеттер. Адамгершіліктің қайнар бұлағы - халқында, отбасында, олардың өнерлерінде, әдет - ғұрпында. Әр адам адамгершілікті күнделікті тұрмыс — тіршілігінен, өзін қоршаған табиғаттан бойына сіңіреді.

Көрнекті педагог В. Сухомлинский «Егер балаға қуаныш пен бақыт бере білсек, ол бала солай бола алады», — дейді. Демек, балаға жан-жақты терең білім беріп, оның жүрегіне адамгершіліктің асыл қасиеттерін үздіксіз ұялата білсек, ертеңгі азамат жеке тұлғаның өзіндік көзқарасының қалыптасуына, айналасымен санасуына ықпал етері сөзсіз. Қай заманда болмасын адамзат алдында тұратын ұлы мұрат - міндеттерінің ең бастысы — өзінің ісін, өмірін жалғастыратын салауатты, саналы ұрпақ тәрбиелеу. Ұрпақ тәрбиесі — келешек қоғам тәрбиесі. Сол келешек қоғам иелерін жан - жақты жетілген, ақыл-парасаты мол, мәдени — ғылыми өрісі озық етіп тәрбиелеу - біздің де қоғам алдындағы борышымыз

Мектепке дейінгі адамгершілік тәрбие — балалардың адамгершілік сана-сезімін, мінез - құлқын қалыптастыруды қамтиды. Дәлірек айтқанда, адалдық пен шыншылдық, адамгершілік, кішіпейілдік, қоғамдағы және өмірдегі қарапайымдылық пен сыпайылық, үлкенді сыйлау мен ибалық адамгершілік тәрбиесінің жүйелі сатылап қамтитын мәселелері. Адамгершілік тәрбиесінің әрқайсысының ерекшеліктерін жетік білетін ұстаз халық педагогикасын ғасырлар бойы қалыптасқан салт-дәстүрлерді, әдет-ғұрыпты жан-жақты терең білумен қатар, өркениетті өмірмен байланыстыра отырып, білім берудің барлық кезеңдерінде пайдаланғаны дұрыс [2].

Ата-ананың болашақ тәрбиесі үшін жауапкершілігі ұрпақтан ұрпаққа жалғасуда. «Балапан ұяда не көрсе, ұшқанда соны іледі» дегендей, ата-ананың күн сайын атқарып жүрген жұмысы - балаға үлкен сабақ. Жас балалардың үлкендер айтса, соны айтатынын, не істесе соны істегісі келетінін бәріміз де білеміз. Баланың үйден көргені, етене жақындарынан естігені - ол үшін адамгершілік тәрбиесінің ең үлкені, демек жақсылыққа ұмтылып, жағымды істермен айналысатын адамның айналасындағыларға көрсетер мен берер тәлімі мол болмақ. Жас өспірім тәлім-тәрбиені, адамгершілік қасиеттерді үлкендерден, тәрбиешілерден насихат жолымен емес, тек шынайы көру, сезім қатынасында ғана алады. Жеке тұлғаның бойындағы жалпы адамзаттық құндылықтардың қалыптасуы осы бағытта жүзеге асады, сөйтіп оның өзі - өзі тануына, өзіндік бағдарын анықтауына мүмкіндік туғызатындай тәлім-тәрбие берілуі керек. Жақсы адамгершілік қасиеттердің түп негізі отбасында қалыптасатыны белгілі. Адамгершілік қасиеттер ізгілікпен ұштастырады. Әсіресе еңбекке деген тұрақты ықыласы бар және еңбектене білуде өзін көрсететін балаларды еңбек сүйгіштікке тәрбиелеу басты міндет болып табылады. Өз халқының мәдениетін, тарихын, өнерін сүю арқылы басқа халықтардың да тілі мен мәдениетіне, салт-дәстүріне құрметпен қарайтын нағыз мәдениетті азамат қалыптасады. Қазақ халқының әлеуметтік өмірінде үлкенді сыйлау ұлттық дәстүрге айналған. Отбасында, балабақшада, қоғамдық орындарда үлкенді сыйлау дәстүрін бұзбау және оны қастерлеу әрбір адамнан талап етіледі.

Халқымыздың тәлім-тәрбиелік мұрасына үңілсек, ол адамгершілікті, қайырымдылықты, мейірбандықты дәріптейді. Ата-бабаларымыздың баланы бесігінен жақсы әдеттерге баулыған. «Үлкенді сыйла», «Сәлем бер, жолын кесіп өтпе» деген секілді ұлағатты сөздердің мәні өте зор. Адамгершілікті, ар-ұяты бар адамның бет-бейнесі иманжүзді, жарқын, биязы, өзі парасатты болады. Ондай адамды халық «Иман жүзді кісі» деп құрметтеп сыйлаған.

Балаларымызды имандылыққа тәрбиелеу үшін олардың ар - ұятын, намысын оятып, мейірімділік, қайырымдылық, кішіпейілдік, қамқорлық көрсету, адалдық, ізеттілік сияқты қасиеттерді бойына сіңіру қажет. Баланы үлкенді сыйлауға, кішіге ізет көрсетуге, иманды болуға, адамгершілікке баулу адамгершілік тәрбиесінің жемісі. Балаларды адамгершілікке тәрбиелеуде ұлттық педагогика қашанда халық тәрбиесін үлгі ұстайды. Ал, адамгершілік тәрбиелеудің бірден-бір жолы осы іске көзін жеткізу, сенімін арттыру. Осы қасиеттерді балаға жасынан бойына сіңіре білсек, адамгершілік қасиеттердің берік ірге тасын қалағанымыз. Адамгершілік - адамның рухани арқауы. Өйткені адам баласы қоғамда өзінің жақсы адамгершілік қасиетімен, адамдығымен, қайырымдылығымен ардақталады. Адам баласының мінез-құлқына тәрбие мен тәлім арқылы тек

біліммен ақылды ұштастыра білгенде ғана сіңетін, құдіретті, қасиеті мол адамшылық атаулының көрініс болып табылады [3].

Жасөсірімдерді адамгершілікке тәрбиелеуде өмірде кездесетін түрлі жағымсыз жағдаяттардан сақтану мәселесі де ескерілуі қажет. Көбіне көптеген отбасыларда күнделікті тірлік қамымен балалардың рухани қажеттіліктері ескерілмей, екінші орынға жылжиды. Бала дұрыс, адамгершілік іс- әрекеттерді, салауатты өмір салтын, жақсы мен жаманды айыра білу, өзін - өзі жетілдіруге деген ынтасын қалыптастыруы керек, қажет кезде өз бетімен шешім қабылдап, дұрыс таңдау жасауы үшін кішкентайынан өз дегенін іске асыруға баулу керек. Ал бұл дағдылардың барлығы жанұяда қалыптасады.

Балаларды адамгершілікке тәрбиелеуде ата-ананы оқу –тәрбие үрдісіне қатыстыру, олармен тығыз байланыс орнату мәселесі негізгі мәселе болуы тиіс.

В.А. Сухомлинский: «Егер баланы тәрбиелеген дәрежеге жеткізудің сәті түссе, адамгершілік тәрбие жеке адамды жетілдіруге тиімді ықпал жасайды» дей отырып, «Егер біз балаға қуаныш пен бақыт бере алсақ, ол бала дәл сондай бола алады», - деген болатын.

Рухани дүниесі бай, қажеттіліктері мен қызығушылықтары, талғамы, ой-өрісі кең адамдарды толық қалыптасқан, мінезі тұрақты адам дейміз. Мінездің тұрақтылығы адамның рухани-адамгершілік түсініктерінен туындайды. Ендеше, мектеп жасына дейінгі балаларды рухани-адамгершілік тәрбиесі арқылы толыққанды жетілген азамат етіп тәрбиелеу – қоғамымыздың басты мақсаты. Рухани-адамгершілік тәрбиесінде тәрбиеші баланы тұлға ретінде танып біліп қана қоймай, оның дамуында кешегіні, бүгінгіні, болашақты көре білуі қажет.

Мемлекетіміз келешекте жас ұрпақтың еліміздің азаматы болуы үшін денсаулығына, отбасына, ойынға, білімге деген құқықтарын толығымен қуаттап, қабілеттерін барынша жүзеге асыру және үлкен жетістіктерге жетуде табанды болуын қалайды.

Отбасындағы жас ұрпақтың тұлғалық қасиеттерін қалыптасуына ата-ананың, отбасы мүшелерінің қарым-қатынасындағы мейірімділік пен махаббат қажет. Толық мәнді отбасы болу үшін ата-ананың және басқа отбасы мүшелерінің береке–бірлікті, түсінікті сақтауы, сонымен қатар әр отбасы мүшесінің құқығы қорғалуы тиіс.

Тек осындай ізгілікті мұраттар отбасында орын алғанда ғана, Отанын, елін-жерін сүйетін, өз ұлтының салт-дәстүрін, сонымен бірге жалпы адамзаттық мәдени құндылықтарды бойына сіңіріп, өзінің кісілік келбетін сақтай алатын тұлға тәрбиелеуге болады. Бала отбасынан жақсыны да, жаманды да бойына сіңіреді. Сондықтан халқымыз «Бала ұяда не көрсе, ұшқанда соны іледі» дегендей бала тәрбиесі оның дүниеге келгенінің алғашқы күнінен басталады. Адамзат ұрпағына отбасының аса құнды ықпалы мен әсерін өмірдегі басқа еш нәрсенің күшімен салыстыруға болмайды. Балаға ата-ана тәрбиесінің орнын ешнәрсе толтыра алмайды. Яғни, елдің ер-азамат тәрбиелеу, ең алдымен, отбасына жүктеліп отыр [4].

Отбасы – адам баласының өсіп-өнер, қаз тұрар, қанат қағар ұясы, алтын бесігі. Ол бала үшін бір үлкен әлем, осы әлемде бала алғаш өмірмен қарым-қатынас жасап, өмірді сүюді, қиындыққа көнуді, қуануды, қайғыға ортақ болу керек екенін ұғынып өседі. Баланың отбасындағы тұлғалық қасиетін жетілдіретін жағдайдың бірі – отбасы ішілік және отбасынан тысқары атқарылатын еңбек. Отбасындағы күнделікті тұрмыс қажеттілін қамтамасыз етуден туындайтын еңбек баланы әлеуметтік қатынасқа түсіріп, оны ересек өмірге тәрбиелейді. Сондай еңбектің барысында баланың жауапкершілігі артып, еңбек ету қажеттілігін түсінетін болады [5].

Түйіндей келе, адамгершілік тәрбиесі – бұл адамның туғаннан басталатын және өмір бойы жалғасатын, адамдардың мінез-құлық нормаларын игеруіне бағытталған үздіксіз үрдіс. Оның мазмұны мектеп жасына дейінгі жеке тұлғалық қасиеттерінің қалыптасу шеңберінде дамиды.

Әдебиеттер тізімі:

1. Кожухметова К.Ж. Казахская этнопедагогика: Методология, теория, практика. -А.: "Ғылым", 1998.
2. Жарықбаев Қ., Қалиев С. Қазақ тәлім-тәрбиесі. – Алматы, 1995
3. Қасымова А., Бейсембаева Балаларды адамгершілікке тәрбиелей отырып, адамға деген қамқорлықты, ықыласты көмек көрсете білуін дамыту // Баламен балабақша. - №7. -2016.
4. Есботаева Ж.О. Балаларды адамгершілік қасиеттерге тәрбиелеудегі ойынның рөлі // Мектепке дейінгі ұйым басшысының анықтамалығы. - № 7. – 2013.

К.К. Икрамбекова, А.Д. Дарибекова
КМҚК № 8 «Балбөбек» ясли-бақшасы»
Қазақстан, Семей қаласы

ДИДАКТИКАЛЫҚ ОЙЫН АРҚЫЛЫ БАЛАНЫҢ СӨЙЛЕУ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУЫ

Ойын барысында грамматикалық анықтамаларды, тілдік нормаларды игерту мүмкіндіктері мол болады. Ойын дегеніміз – халықтың баланы әдептілікке, сауаттылыққа баулитын құралдың бірі. Бала саналы, мәдениетті, адамгершілігі мол болып, жан-жақты дамуы үшін және тілін дамытып, сөз байлығын дамыту үшін және айналадағы өмір құбылысын ұғыну үшін пайдаланудың маңызы зор. А.С Макаренко «Ойында бала қандай болса, өмірде кәсіби қызмет саласында, көбінесе сондай болады». Сондықтан келешекке адамды тәрбиелеу – бәрінен бұрын ойын арқылы жүзеге асырылады. Ойын – балалар үшін айналадағы танып, білу тәсілі. Ойын әрекеті мазмұнынан әлеуметтік сипаты баланың қоғамдық өмір сүретіндігімен байланысты. Ол алғашқы айлардан бастап-ақ маңайындағылармен қарым-қатынас жасауға ұмытылады, соның арқасында жасау құралы, күш қуаты тілді біртіндеп меңгереді. Ойын - бала әрекетінің негізгі түрі. Ойын ойнағанда бөлме теңіз де, ұшақ та темір жол вагоны да болуы мүмкін. Балалар ойын кезінде тыныш отыра алмайды.

Тіпті жалғыз баланың өзінде де сөйлесіп жүреді. Сондықтан, ойын барысында тілдесім үлгісі қалыптасады. Ойындар мазмұнына қарай, өзіне тән ерекшеліктеріне қарай сюжетті-рольді, драматизациялық, дидактикалық құрылыс ойындары, қимылды ойындар, ұлттық ойындар болып бөлінеді.

«Ұлттық қазақ ойындары: «Қыз қуу», «Орамал тастау», «Асықтар», «Бәйге» ойындары. Бала өмірінің кезеңі ойын арқылы жетіледі. Ойындар әр топта жас ерекшелігіне сай жүргізіледі. Мен өз тәжірибемде ойындарды көп қолданамын. Сабақ барысында да, күннің жартысында да жүргіземін. Мектепте балалар табысты, жақсы оқу үшін баланың тілдік функциялары толық дамыған болуы керек. Баланың тілін жетілдіру үшін оны әңгімеге тарта отырып, баланың сөздік қорын жаңа сөздермен толықтырып, түсінігін молайту қажет. Баланың тілін дамытуда ойын түрлерін жүргізу арқылы, ойын шарттарын айта отырып та байытуға болады. Мысалы: «Қуыршаққа қонаққа бару», «Қуршақты киіндіреміз» деген секілді ойын түрлерін қолдануға болады. Мен кез келген ойын түрлерін ұйымдастырылған оқу қызметіне тақырыбына сай таңдап аламын. Әсіресе дидактикалық ойындарды тіл дамыту ұйымдастырылған оқу қызметіне пайдаланудың тиімділігін тәжірибе көрсетіп отыр. Ұйымдастырылған оқу қызметіне бекіту, баланың шығармашылығын дамыту, тіл байлығын молайту үшін ойындар ұйымдастырылған оқу қызметінің тақырыбына, мазмұнына сай таңдап аламын. Мысалы: «Телефон» ойынында диалогтық сөйлеудегі әңгіменің мақсаты – бір нәрсе жайында саралап, баланың оған жауап беруге, белгілі бір әрекетке түрткі болуға үйрету болып табылады. Қимыл ойындары – балаға дене тәрбиесін беру құрылды. Балалардың жүгіру, лақтыру, қағып алу қабілеттерін жетілдіруге, дамытуға мүмкіндік береді. Қимыл ойындары баланың жүйке қалыптасуына зор ықпал етеді. Қимыл ойынында ережелер ұйымдастырушы роль атқарады, олар ойынның барысын, жүйелілігін, ойнаушылардың қарым – қатынасын, баланың мінез – құлқын белгілейді. Балалар ойынды игерген соң өздігінен ойнай алады. Ойын балаларға сабақта өте қажет, тіпті бала жай дем алып отырғанын өзінде де ойын үстінде болады. Қимылды ойындар баланың барлық жас кезеңінде өтеді.

Рөлдік ойындар мектепке дейінгі балалар өмірінде елеулі орын алады. Бұл ойындар ұзақ та, қысқа да болуы мүмкін. Сюжетті-рөлді ойындар бейнелеу құралы роль мен ойын әрекеті болып табылады. Өзінің сипаты жағынан бұлар көбінесе еліктеу, шындықты көрсету болып табылады. Мысалы «Дүкен» ойынын ойнағанда балалар сатушы сатып алушының әрекеттеріне еліктейді. «Шаштараз», «Отбасы» ойындары арқылы айналадағы өмірді бақылауға, күнделікті өз өмірлерінен алған білімдерін ойын сюжетіне пайдалануға төселендіруге болады. Педагог өтілген ойынға талдау жасап, оның балаларға тигізген тәрбиелік ықпалы бағалауға, өз тобындағы сюжетті-рөлді ойындарының одан әрі басшылық ету тәсілдерін ойластыруға тиіс.

Қойылымдық ойындарда рольдер, ойын әрекеттері қандай шығарманың, ертегінің т.б. Сюжеті мен мазмұны шарттас болады. Ол сюжетті-рөлді ойынға ұқсас. Барлық балалар ертегінің жақсы көреді, ертегі айтып берсең бар ынтасымен тындайды. Ертегі балалардың ой- қиялын, сөздік қорын дамытады. Құрылымдық ойындар- балалар әрекетінің бір түрі. Оның негізгі мазмұны қоршаған өмірді алуан түрі құбылыстарды және соларға байланысты іс-әрекеттерді бейнелеу болып табылады.

Құрлыс ойыны бір жағынан сюжетті-рөлді ойнауға ұқсас келеді. Балалар ойын үстінде көпірлер, стадиондар, темір жолдар, театрлар, цирктер т.б. ірі құрлыстар салады [3].

Дидактикалық ойындар кішкене балаларға мейлінше тән оқыту формасы болып табылады, оның арғы тегі ойынды өлең мен қимылмен ұштастыру негізінде көп нерсені үйрететін ойындарды жасаған халық педагогикасына жатыр. Мысалы: «Сықырлы қалпақтың сырын ашайық»- деген ойынды ересек топтарда тәрбиеші балаларды зат туралы айта білуге үйрету, олардың жүйелі сөйлеу қабілетін дамыту міндетін алға қояды. Ойын міндеті-қалпақтың астында не бар екенін білу. Бала тәрбиесі киын да, жауапты міндет. Ұрпақ тәрбиесі қоғамнан тыс, оқшау тұрған емес. Ол қоғамның, заманың бағыт- бағдармен, тыныс-тіршілігімен бірге жүріп отырады. Осы орайда кез-келген бүлдіршін үшін бала тәрбиесі ата-анасына берілген тәлім-тәрбиені одан әрі жалғап, жандыратыны сөзсіз. Ойын түрлері оқушының ой қабілетін арттырумен бірге сабаққа белсенділігін, қызығушылығын оятып, ізденімпаздық, зерттеушілік, шығармашылық қабілетін дамытады. Ойынсыз ақыл-ой қалыпты дамымайды. Ойын арқылы баланың рухани байлығы өмірмен ұштасып, айналасындағы дүние туралы түсінік қалыптасады. Ойындар – тек денені ғана емес, ойды да жаттықтырушы. Халық өзін қоршағандүниенің қыры мен сырын егжей-тегжейлі білуді баланың санасына ойын арқылы беруді көздеген.

Ойын бала табиғатымен егіз.Өйткені ойынсыз өспек емес, жан-жақты дамымақ емес. Ойындарды бүгінгі педагогикалық ілімдер талаптарына сай іріктеп, ретімен қолданып отырсақ, ұйымдастыралған оқу қызметінің сапасын көтеріп, тиімділігін арттырамыз, Баланың сөздік қоры молайып, сөзді еркін, өз мағынасында қолдануға жетіле түседі.

Жылдам сөйлеуді үйренеді. Сондықтан кез-келген ұйымдастырлған оқу қызметін өткізу үшін дидактикалық ойындар қолдана білу керек. Мысалы «Сауат ашу» оқулығында тақырып соңында тапсырмалар берілген. Осы тапсырмаларды ойын арқылы өткізуге болады. «Ұйқасын тап», «Сықырлы қоржын», «Тауып ал», «Логикалық ойындар» т.б. ойындар. Ал математика ұйымдастырлған оқу қызметінде баланың логикалық ойлауында дамытатын ойындар «Құрастыру», «Көршісін тап», «Ойлан тап», «Санамақ». Мысалы: Жаңылтпаштар тілді дамытуға, сөзді таза сөйлеуге үйретеді.

Тіл дамыту, сауат ашу ұйымдастырылған оқу қызметінде ролдік, сюжеттік ойындарды қолдануға болады. Ролдік ойындар мектепке дейінгі балалармен өмірінде елеулі орын алады. Бұл ойындар ұзақ та , қысқа да болу мүмкін .Сюжетті-рөлді ойындар бейнелеу құралы роль мен ойын әрекеті болып табылады. Өзінің сипаты жағынан бұлар көбінесе еліктеу, шындықты көрсету болып табылады. Мысалы «Дүкен» ойынын ойнағанда балалар сатушы мен сатып алушы әрекеттеріне еліктейді. «Отбасы» ойындары арқылы айналадағы өмірді бақылауға, күнделікті өз өмірлерінен алған білімдерін ойын сюжетіне пайдалануға төселендіруге болады.

Қорыта айтқанда, ойын араласқан ұйымдастырылған оқу қызметі тартымды өтеді, балалардың білуге деген құштарлығын арттырады, түсініктерін тереңдетеді. «Жылдың төрт мезгілі» ойыны: Жылдың төрт мезгілі орманда кездеседі. Амандасып, бір-бірінен хал сұрасқаннан кейін олардың әрқайсысы «Жаз», «Көктем» және «Қыс» сөздерінің ерекшеліктерімен мақтанады. Мысалы, қыс: - Мен – қыспын. Ең суық, қаһарлы мезгілмін. Үш ай – желтоқсан, қаңтар, ақпан айында күнді суытып, қарды жаудырамын. Өзендерді, көлдерді қатырамын. Сол кезде қандай мереке бар екені айтылады. Жаңа жыл. Балалардан «Қыс» туралы қандай тақпақ, өлең, жұмбақ білетіндері сұралады.

Балаларды байланыстыра сөйлеуге үйретуден бұрын біз балаларды бағдарламада белгіленіп берілген жоспар бойынша кішкентай (сәбилер) тобынан бастап тіл үйретудің 2 әдістерімен таныстыруымыз қажет. 1,5-2 жастар аралығында сәбилер тобынан еліктеу әдісі көп пайдаланылады.

Еліктеу әдісінде үйретуші мен үйренуші екеуі де бір сөзді бірақ әр түрлі етіп айтады, үйретуші ересек адамдармен сөйлеседі. Сөзінің дыбысын артикулдеп және сөзінің дауыс ырғағын мәнерлеп сөйлейді, ал үйренуші тыңдайды да, қайталайды, оның сөзіне еліктейді, сөйлеу қимылын үйренуге және мағынасын түсінуге тырысады. Ойыншықтармен ойын ойнау кезінде балалар оларды бір орыннан екінші орынға ауыстырады, лақтырады, кәрсетеді, итереді, бұрайды, шұқылап көреді, бұрайды, заттарды бақылайды және олардың қимылын атайды. Мұнда тәрбиеші немесе ата-ана баламен сөйлесуге, оны жетелейтін сұрақтар қоюға тиіс. Мына машина жүре ме? Шар қандай? Паравоз, машина қандай дыбыс береді? Осындай сұрақтарға жауап бере отырып, баланың тілі сөйлеуге үйренеді. Сюжетті драмалық, рольдік режиссерлік, драматизациялық ойындарда балалар таныс ертегідерден, бір кейіпкердің ролін алып, ойын процесінде өз кейіпкерлерінің сөзін қайталайды сол арқылы бала өзінің сөзін байытады. Сюжетті ойындар үйренген тілдік құралды бекіте түсуде тамаша жаттықтыру болып табылады. Баланың ойын кезіндегі сөйлеу мөлшері оның жас шамасына

байланысты, тәрбиешінің кейбір тұрмыстық, әрекеті орындау кезінде айтқан сөзіне балалардың еліктеуі мүмкін.

Балалардың тілін үйрету әдісі - сөйлеу әдісі, сұрақ пен жауап әдісі, әңгімелесу деп те аталады. Әңгімелесу әдісі үйретушінің сұрауынан, ал үйренушінің жауап беруінен тұрады. Демек олардың екеуі де сөйлейді, бір-ақ бір сөзді емес еліктеу әдісіндегідей, әр түрлі сөздер сөйлейді, тәрбиеші немесе ата-ана өзінің сұрағымен баланың өзіне таныс сөздерді, дыбыстарды немесе тақырыпты еске түсіруге және оны орнымен қолдануға итермелейді. Бұл әдіс заттар мен немесе дидактикалық, логикалық ойындармен, ойыншықтармен шектеледі. Мысалы: Ойын-ұйымдастырылған оқу қызметіне белгілі бір ойынның ережесімен таныстырады. Содан соң балалардың өз беттерімен ойнауға мүмкіндік береді. Дидактикалық ойындарда баланың тілін дамытатын үлкен мүмкіндіктер бар, өйткені дидактикалық ойын арқылы берілетін кез келген білімді бала сөйлеу түрінде үйренеді. Бірақ баланың сөйлеу тілін дамытуға арнайы арналған дидактикалық ойындар да бар. Бұл сөйлеу түріндегі дидактикалық ойындар. Мысалы мектепке даярлық топтарда балалар белгілі дыбысқа сөз ойлап табады. (О) - Отан, орақ, ожау, ою т.б. сөздерді еркін ойлап тауып, сосын сөзге сөйлем ойластырады Менің атам орақпен шөп шапты. Әжем әдемі ою ойды т.б. бұл жастағы балалар жұмбақтарды айтып немесе өздері жұмбақ ойлап табады. Бұл дидактикалық ойынның басты ережесі жұмбаққа арқау болған затты көріп, қолмен ұстап, дыбыс шығаратын болса тыңдаулары керек. Байланыстыра сөйлеуге жаттығу үшін тәрбиеші белгілі бір тақырыпты белгілеп, осы тақырыпты дамытатын бірнеше сұрақтар қойып, балалардың тілін дамытуды ұйымдастыра алады. Балаға сұрақтың бәрін бірдей қоймай, бір-бірлеп қойып оны екеу ара әңгімеге шақыру керек. Сөйлесу әдісі - балаға тәрбиеші өзінің сөздік қорын орынды пайдалануға және сол арқылы тілін жетілдіре түсуге үйрететін әдіс. Сөйлесу әдісі - сұрақ-жауап арқылы әңгімелесу. Еліктеу әдісінен кейін қайталап айту әдісімен сөйлесуге үйретеді. Қайталап айту әдісі тәрбиеші балаларға көркем әдебиет шығарманы айтып береді немесе серуендегенде саяхатта болғанда өздері көрген нәрселерді олардың есіне салады, немесе белгілі бір тақырыпта жоспар бойынша айтып баяндайды. Қайталау әдісі - еліктеу әдісіне ұқсас. Бұл әдістердің арасындағы айырмашылық мынада тәрбиеші тақырыптың кейбір жерін қайталайды, еліктейді, біршама уақыт өткеннен кейін қайталап айтады.

Қайталап айту әдісі көбінесе көркем әдебиет пен байланысты. Өйткені кейіпкерлерді ойнау, ертегілерді, әңгімелерде айтқанда көп қолданылады.

Мектеп жасына дейінгі балалардың тілінде құрастыру, әңгімелеп беру әдісіне көп көңіл бөлінеді. Соның мәні балалардың ертегілерді өз бетінше құрастыруын, олардың өз өмірлерінде кездескен нақты жағдайларды әңгімелеп беруін, таныс көркем әдебиеттегі тақырыптарды байланыстыра айтуын, суреттерді, заттарды, жануарларды, өсімдіктерді сипаттап әңгімелесу кезінде тәрбиеші балаға міндетті түрде бағыттаушы сұрақтар қойып көтермелеп отыруы қажет. Байланыстыра сөйлеудің екі түрі диалог, монологты түрлері бар. Диалог - екі не одан да көп адамның әңгімесі. Әңгіменің мақсаты - бәр нәрсе жайлы сұрап оған жауап беру. Монолог - бір адамның белгілі бір тақырыпта байланыстыра сөйлеген сөзі. Диалогтық тілді балалар оңай үйренеді, өйткені күнделікті тұрмыста жиі естіп жүреді. Монологты - тілді үйрену балалар үшін өте қиын, өйткені олар монологтың тілді күнделікті өмірдегі үлкендердің сөзінен өте сирек естиді, үлкендер балалармен сөйлесу кезінде көбінесе диалогты түрде пайдаланады. Солай бола тұрса да монологқа үйрету қажет. Суреттеуді, баяндауды, пікір айтуды үйрету үшін, мақсатқа сәйкес көркем әдебиет, тіл дамыту, айнала қоршаған орта т.б. ұйымдастырылған оқу қызметіне тартымды көрнекіліктерді тақырып-қа сай алып, балалардың сұрақтарға анық, толық жауап берулерін талап ету қажет. Балалардан серуенде, өмірмен байланысты әңгімелерді, ертегілерді, шағын әңгімелерді түсініктері бойынша өз сөздерімен, әдеби тілде айта білуге үйрету қажет. Қай жастағы балалар болмасын балалардың сөйлеу дағдысы тамақтанғанда, киіндіргенде, ойнаған кездерінде, көркем шығармаларды оқу үстінде, арнайы ойын - ұйымдастырылған оқу қызметінде қалыптасады.

Мектепке дейінгі балалардың психологиялық ерекшеліктеріне сәйкес оларды оқыту, тәрбиелеу мәселесінде жалықтырмайтын, белсенді іс-әрекетті әдіс тәсілдер пайдаланған дұрыс. Өзімізге белгілі болғандай, аталған жас аралығындағы балалардың зейіндері тұрақсыз әрі бірқалыпты жағдайларды ұната бермейді. Бұл жастағы балалар оқу үрдісінде «жарқ» ететін сәттер көбірек болып, оларды еліктіріп әкету керек. Оларды оқуға әрдайым қызықтырып отыру және белсенділіктерін арттыратын оқыту мен тәрбие берудің белсенді әдіс-тәсілдерін пайдалануымыз керек. Осы тұста тәрбиеші оқытудың басқа әдістерімен қатар, дидактикалық ойындарды кеңінен пайдалана алады. Балалар ұйымдастырылған оқу қызметінде белсенді атсалысу үшін оларды жалықтырып алмау үшін тәрбиеші дидактикалық ойындарды өз ретімен, тиісті орында пайдалана алуы қажет деп ойлаймын [4].

Дидактикалық ойындар арқылы балалардың танымдық белсенділіктерін арттырудың мүмкіндіктері мол. Ол мүмкіндіктерді ашпас бұрын «танымдық белсенділік» ұғымына тоқталмас. Балалардың танымдық белсенділігі – оның оқуға деген ынтасы, интеллектуалды және шығармашылық міндеттерді шешуге деген қызығушылығы мен тапсырмаларды орындаудағы жауапкершілігі. Баланың оқуға деген қызығушылығын жоғалтпай, оны қызықтырып жетелей түсу – әр тәрбиешінің дидактикалық принциптерді тиісті дәрежеде жүзеге асыра алуына байланысты. Дидактиканың жүйелілік, көрнекілік, бірізділік сияқты принциптері дидактикалық ойындар арқылы жүзеге асады және балалардың оқуға деген қызығушылықтарын арттырады. Сондай-ақ, дидактикалық ойын балаларға мейлінше тән оқыту түрі деп ойлаймын. Себебі, дидактикалық ойында балалардың ойын әрекетіне тән құрылым элементтерінің бәрі: ой-ниет (міндет), мазмұн, ойын әрекеттері, ереже, нәтиже бар. Яғни, дидактикалық ойында тәрбиешінің сөзін, көрнекілікті, балалардың өз әрекеттерін ойыншықтармен, ойын құралдарымен, заттармен, суреттермен дұрыс ұштастыру қажет екенін ескеру қажет.

Дидактикалық ойындар, аты айтып тұрғандай, баланың ақыл-ойын дамытып, таным-түсініктерін кеңейтеді, ойлай білуді, сөздік қорды молайтып, ақыл-ой қызметін жақсартады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Тілдерді оқыту үрдісінде инновациялық технологияларды қолдану. – Алматы, 2010.
2. Әбішева А. Ойын элементтерін пайдаланудың педагогикалық ерекшеліктері // Баламен балабақша. - №3. – 2012. – 12-13 б.
3. Қазақ тілі (дидактикалық материалдар). - Алматы кітап, 2010.
4. Бастауыш сыныпта оқыту. - Алматы, 2010.

УДК: 159.9.07

Е.В. Маликова, Е.В. Жихарева

Алтайский государственный гуманитарно-педагогический
университет имени В.М. Шукшина
Россия, г. Бийск

ИНДИВИДУАЛЬНО-ТИПОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ СТРЕССОУСТОЙЧИВОСТИ ПЕДАГОГОВ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Какие бы социально-экономические изменения не происходили в обществе, не утратит своей значимости и актуальности проблема социальной ценности человека, где здоровье (в том числе и психическое) считается важным объективно значимым условием его жизнедеятельности. При этом среди множества факторов, которые в той или иной мере определяют отдельные характеристики здоровья, немаловажная роль отводится психической устойчивости к стрессовым ситуациям.

В условиях современной реальности стресс стал неотделимой частью нашей повседневной жизни. Не является исключением и сфера профессиональной деятельности педагогов, которая, по мнению ряда ученых (Л.М. Аболин, Г.Ф. Заремба, Л.М. Митина, С.В. Субботин), является одним из наиболее напряженных (в психологическом плане) видов социальной активности и включена в группу профессий с большим присутствием стресс-факторов [3].

Важная роль в сохранении высоких показателей психического функционирования и деятельности педагогов, испытывающих состояния повышенной напряженности, возникающие в ответ на самые разнообразные экстремальные воздействия окружающей действительности, отводится такому интегральному качеству личности как стрессоустойчивость [1].

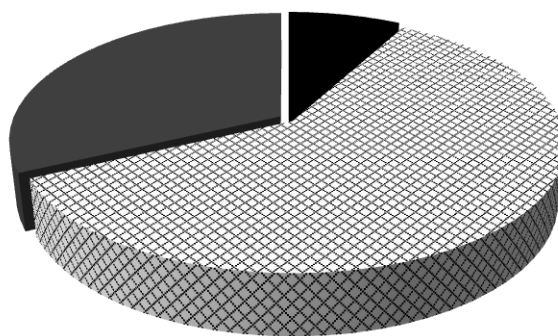
Особое внимание на феномен стрессоустойчивости обращено с учетом реалий современной педагогической деятельности, носящей стрессогенный характер и обусловленный, как отмечает А.Л. Рудаков, «ломкой социальных стереотипов, социальным заказом на воспитание молодого поколения с учетом новых стратегий развития общества» в целом [2] и образования в частности.

Немаловажным вопросом является и рассмотрение различных факторов, определяющих проявление стрессоустойчивости педагогов. На наш взгляд такими факторами выступают темперамент и характер как индивидуально-типологические характеристики личности.

Наше эмпирическое исследование было направлено на изучение индивидуально-типологических особенностей стрессоустойчивости педагогов дошкольного образования.

Для определения уровня стрессоустойчивости педагогам была предложена анкета «Какова ваша устойчивость к стрессу?» (Ф.-Т. Готвальд, В. Ховальд).

Данные, полученные в результате обработки эмпирического материала, представлены на рисунке 1.

- высокий уровень стрессоустойчивости
- × средний уровень стрессоустойчивости
- низкий уровень стрессоустойчивости

Рисунок 1. Диаграмма распределения педагогов в зависимости от уровня стрессоустойчивости (N=50)

Как видно из рисунка, педагоги (50 респондентов) были распределены в 3 группы (в зависимости от уровня стрессоустойчивости):

– 1 группа – 4 педагога (8% от общей выборки) с высоким уровнем стрессоустойчивости (педагоги данной выборки четко формулируют цели своей деятельности, определяют наилучшие пути их достижения, стараются целесообразно распоряжаться временем; с возникающими трудностями склонны справляться сами, анализируя их причины и делая правильные выводы; неожиданности обычно не выбивают их из обычного ритма);

– 2 группа – 30 педагогов (60% от общей выборки) со средним уровнем стрессоустойчивости (стрессоустойчивость у педагогов данной группы умеренно выраженная, восприимчивость к стрессам проявляется часто, что приводит к появлению цепных реакций физических и умственно-психических нарушений);

– 3 группа – 16 педагогов (32% от общей выборки) с низким уровнем стрессоустойчивости (педагоги данного уровня стрессоустойчивости, проявляя стремление к конкуренции, достижению не всегда реальных целей, как правило, не удовлетворены собой и обстоятельствами, что приводит к чрезмерному напряжению, чувствительным нагрузкам и заметному расстройству здоровья).

На следующем этапе в каждой из выборок были проведены методики диагностики индивидуально-типологических особенностей педагогов, в частности, темперамента (опросник структуры темперамента (ОСТ) (В.М. Русалов)); и характера (индивидуально-типологический опросник (ИТО) (Л.Н. Собчик)).

Данные выраженности средних значений показателей структуры темперамента у педагогов с разным уровнем стрессоустойчивости представлены в таблице 1.

Таблица 1

Средние значения показателей структуры темперамента у педагогов с разным уровнем стрессоустойчивости (по В.М. Русалову)(N=50)

Уровни стрессоустойчивости педагогов	Предметная эргичность	Социальная эргичность	Пластичность	Социальная пластичность	Темп	Социальный темп	Эмоциональность	Социальная эмоциональность
Высокий уровень	11	11	5	5,5	6,5	9,5	8	6
Средний уровень	6	4,4	5,1	2,6	6,6	5,4	7,1	7,4
Низкий уровень	6,3	8,5	9,3	6,3	7,3	8,5	8,8	9,3

Как видно из таблицы, для педагогов с высоким уровнем стрессоустойчивости для структуры темперамента характерны высокие показатели предметной эргичности, указывающие на значимость потребностей, связанных с освоением предметного мира, жаждой деятельности, стремлением к напряженному умственному и физическому труду, легкостью умственного пробуждения. Высокие показатели социальной эргичности определяют важность для педагогов потребности в социальных контактах с окружающими, освоения мира через коммуникацию, стремления к лидерству, занятию высокого положения. Также им свойственны речедвигательная быстрота, быстрота говорения, высокие скорости и возможности речедвигательного аппарата, входящие в характеристику доминирующих показателей социального темпа.

В выборке педагогов со средним уровнем стрессоустойчивости в структуре темперамента наиболее значимыми являются показатели эмоциональности, социальной эмоциональности и темпа. С содержательной стороны это характеризует педагогов как людей, у которых в деятельности наблюдается расхождение между задуманным и ожидаемым, планируемым и реальными результатами, что вызывает ощущение неуверенности, тревоги, неполноценности, высокое беспокойство по поводу работы, и появлению чувствительности к неудачам. Высокая эмоциональность в коммуникативной сфере также порождает чувствительность к неудачам в общении. Причинами подобного, возможно, становится высокий темп их поведения, повышенная скорость выполнения предметной деятельности, моторно-двигательная быстрота и психическая скорость выполнения конкретных видов деятельности.

Что касается педагогов с низким уровнем стрессоустойчивости, то в структуре темперамента доминирует пластичность, связанная с легкостью переключения с одного вида деятельности на другой. Быстрый переход с одних форм мышления на другие в процессе взаимодействия с предметной средой, стремление к разнообразию форм предметной деятельности приводит, как следствие, к быстрой утомляемости, в том числе и эмоционального плана, что и отражается на высоких значениях эмоциональности и социальной эмоциональности.

В **таблице 2** представлены данные выраженности средних значений показателей структуры характера у педагогов с разным уровнем стрессоустойчивости.

Таблица 2

Средние значения показателей структуры характера у педагогов с разным уровнем стрессоустойчивости (по Л.Н. Собчик)(N=50)

Уровни стрессоустойчивости педагогов	Экстравертированность	Спонтанность	Агрессивность	Ригидность	Интровертированность	Сензитивность	Тревожность	Лабильность
Высокий уровень	7,5	6,5	2,5	8,5	3,5	6,5	3	7,5
Средний уровень	4,3	3,9	3,6	6,4	6,1	5,9	5,1	4,3
Низкий уровень	6,5	5	4,3	4,8	3,8	5,5	7	6,5

Опираясь на данные таблицы, отметим, что структуре характера педагогов с высоким уровнем стрессоустойчивости отмечается значительное преобладание ригидности, характеризующейся инертностью и малоподвижностью установок, субъективизмом, повышенным стремлением к отстаиванию своих взглядов и принципов, критичностью в отношении иных мнений. Доминирование показателя экстравертированность характеризует таких педагогов как общительных и открытых, обращенных в мир реально существующих объектов и ценностей, стремящихся к расширению круга контактов. Также у педагогов данной выборки в структуре характера следует отметить высокую лабильность, выражающуюся в эмотивности, выраженной изменчивости настроения, мотивационной неустойчивости, сентиментальности и стремлении к эмоциональной вовлеченности.

Для педагогов со средним уровнем стрессоустойчивости в структуре характера следует отметить такие преобладающие составляющие, как ригидность и интровертированность, которые

характеризуют педагогов этой группы как сдержанных, замкнутых, обращенных в мир субъективных представлений и переживаний. Таким педагогам свойственна тенденция к уходу в мир иллюзий, фантазий и субъективных идеальных ценностей, что предопределяет выраженность показателя сензитивности, сочетающего в себе впечатлительность, склонность к рефлексии и пессимистичность в оценке дальнейших перспектив.

Что касается педагогов с низким уровнем стрессоустойчивости, то здесь в структуре характера наиболее значимыми являются показатели тревожности, лабильности и экстравертированности. Высокая эмоциональность восприятия окружающей действительности и восприимчивость происходящего, чрезмерные открытость и общительность, зачастую делают людей незащищенными к внешним воздействиям, в том числе и в рамках профессиональной деятельности.

Итак, результаты проведенного эмпирического исследования наглядно указывают на индивидуально-типологические особенности проявления стрессоустойчивости педагогов дошкольного образования. Иначе говоря, отдельные показатели (черты) темперамента и характера в определенной степени предопределяют проявление стрессоустойчивости педагогов. Учитывая исследовательские данные, возможна организация работы по повышению у педагогов устойчивости к стрессовым ситуациям и сохранению их психологического здоровья.

Список литературы:

1. Кабаченко, Т.С. Психология управления человеческими ресурсами [Текст]: учебное пособие / Т.С. Кабаченко. – СПб.: Питер, 2003.
2. Рудаков, А.Л. Повышение стрессоустойчивости педагогов посредством саногенной рефлексии / А.Л. Рудаков // Здоровье учителя: технологии, исследования, перспективы [Текст]: материалы 2-ой научно-практической конференции 20 апреля-1 июня 2009г. – Красноярск, 2009.
3. Стреленко, А.А. Влияние стресс-факторов на профессиональное здоровье педагога / А.А. Стреленко // Психология здоровья: теоретические основы и практика использования здоровьесберегающих технологий [Текст]: материалы областной научно-практической конференции 4-5 ноября 2008г. – В 6ч. – Ч.4. – Витебск: ГУО «ВО ИРО», 2008.

УДК: 373:37.04

А.К. Мукатаева

Государственный университет имени Шакарима города Семей
Казахстан, г. Семей

ОБ ОРГАНИЗАЦИИ УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ В ДОШКОЛЬНОМ УЧРЕЖДЕНИИ

На современном этапе правовое воспитание воспитанников, правовое методическое и информационное обеспечение воспитательного процесса в организации образования имеет немаловажную роль в жизни общества.

В дошкольных учреждениях регулярно осуществляется ознакомление коллектива с существующими законодательными актами РК по защите прав и достоинства ребенка. Работа направлена на формирование правовой, психолого-педагогической и методической компетенций по организации разнообразных форм работы с родителями и детьми по охране прав детей.

Изучение вопроса охраны прав ребенка позволило установить, что одним из факторов, определяющих нарушение прав детей, является низкий уровень правовой и психолого-педагогической культуры их родителей [1].

Практический анализ данных анкетирования («Оценка уровня коммуникабельности педагога с родителями») показал, что на уровне сознательных установок родители готовы уважать право ребенка на проявление собственной воли, но в реальных ситуациях часто не умеют согласовывать волю ребенка с правилами поведения, не прибегая к мерам, нарушающим его права. Исходя из этого правовое информирование родителей и педагогов в дошкольных учреждениях направлено на формирование правовых взглядов и убеждений, активной социальной позиции, умения разрешать конфликтные ситуации нормативными способами, произвольно контролировать свое поведение и управлять им.

Воспитатели во всех возрастных группах проводят регулярную работу с родителями по проблемам правового воспитания. Организуются беседы, родительские собрания, оформляются

памятки, листовки на темы: «Жестокое обращение с детьми: что это такое?», «Четыре заповеди мудрого родителя», «Искусство быть родителем», «Создание благоприятной семейной атмосферы», «Правовое воспитание в семье» и т.д. Во всех группах составлены социальные портреты семей [2].

В качестве средств формирования правовых понятий используются игровые формы, сказочные персонажи, чтение художественных произведений с последующим их обсуждением; создание проблемных ситуаций и поиск выхода из них; рассматривание картин о жизни детей в разных странах; беседы, в которых дети приобретают опыт конкретных моральных отношений, привычек и способствует освоению чувства единства прав и обязанностей, слова и дела, поступка и ответственности.

Рассмотрим обсуждаемые проблемы воспитательной работы на заседаниях педагогического совета, их результативность; содержание, формы и методы воспитательной работы:

Ценность здоровья - создание в дошкольных учреждениях условий для сохранения и укрепления здоровья детей (как физического, так и психического), приобщение их к ЗОЖ, формирования основ физической культуры и валеологической грамотности.

Ценность развития - построение развивающего образовательного процесса, в котором актуализируются достижения и жизненный опыт каждого ребенка, обеспечивается развитие компетентностей, индивидуальных способностей и потребностей, формируется в условиях личностного выбора готовность детей к саморазвитию и самообразованию.

Ценность детства – бережное отношение к особенностям возрастного развития, к внутреннему миру ребенка, создание условий для взаимодействия и взаимообогащения детского и взрослого миров [3].

Ценность сотрудничества – сотрудничество, партнерство, диалог, гуманное отношение рассматриваются как основной фактор образования, воспитания и источник обновления воспитательно-образовательной системы.

Наиболее значимые черты воспитательной системы дошкольного учреждения:

- **Деятельностный подход в обучении и воспитании.** Дети не просто готовятся к будущей взрослой жизни, к обучению в школе, но ярко и насыщенно живут уже сейчас. Их дни наполнены делами и событиями, связанными умственной деятельностью, творчеством, трудом, укреплением здоровья, досугом. В каждом из этих направлений ребенок пробует свои силы и в каком-то их них обязательно добьется успеха.

- **Реализация принципа воспитывающего обучения,** предполагающего, что обучение и воспитание это единый процесс. Важнейшие задачи воспитания решаются в процессе организованной учебной деятельности. Воспитательная работа дополняет этот процесс своими специфическими способами, обеспечивая гармоничное развитие ребенка.

- **Гуманизация отношений** внутри коллектива дошкольного учреждения, отказ от авторитарности, назидательности по отношению к ребенку. Ведущая технология обучения - педагогика сотрудничества. Качество воспитания оценивается не по количеству проведенных мероприятий, а по качеству отношений между детьми и взрослыми.

- **Создание предметно-пространственной развивающей среды,** включающей пространства постоянно доступные детям и различающиеся по своей функции и атмосфере [4].

Также можно отметить, что в ДО используются современные формы организации обучения: организованная учебная деятельность (занятия) проводятся как со всей группой, так и по подгруппам, а так же и индивидуально, что позволяет воспитателям ориентировать образовательные задачи на уровень развития и темп обучаемости каждого ребенка.

Приоритет в работе с дошкольниками отдается игровым методам обучения, поддерживающим постоянный интерес к занятиям и стимулирующим познавательную активность детей.

Данные вопросы регулярно рассматриваются на заседаниях педагогического совета, принимаются конкретные решения, осуществляется постоянный контроль их выполнения [5].

Таким образом, в дошкольных учреждениях обеспечивается координация различных направлений педагогического процесса на основе взаимодействия специалистов узкой профессиональной направленности и других сотрудников: проводится совместный анализ программ, технологий, проблемных ситуаций обучения и воспитания.

Список литературы:

1. Аникеев Н.П. Учителю о психологическом климате в коллективе. - М., 1993. – 96 с.
2. Васильева А.И. Старший воспитатель детского сада: Пособие для работников дошкол. Учреждений /А.И. Васильева, Л.А. Бахтурина, И.И. Кобитина. - 3-е изд., дораб. - М.: Просвещение, 2000.- 143 с.

3. Глебова С.В. Детский сад-семья: аспекты взаимодействия. - М., 2005
4. Давыдова О.И., Богославец Л.Г., Майер А.А. Работа с родителями в ДОУ. - М., 2005.
5. Зверева О.Л., Кротова Т.В. Общение педагога с родителями в ДОУ. - М., 2005.

УДК: 372.852

М.К. Ногайбаева

Государственный университет имени Шакарима города Семей
Казахстан, г. Семей

ПРИНЦИПЫ ДОШКОЛЬНОГО ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В мировой педагогической практике идея совместного обучения здоровых детей и детей с ограниченными возможностями здоровья прошла длительный, сложный и противоречивый путь развития. Истории известны жестокие способы обращения с детьми с физическими или интеллектуальными недостатками. В первой половине XX века начался поиск форм реабилитации проблемных детей в естественной среде и в условиях массовых учебно-воспитательных учреждений [1].

Образовательный процесс детского сада предусматривает как уход и заботу о детях, так и процессы воспитания и обучения знаниям, важным жизненным навыкам, развитие личностных качеств и способностей детей, коррекцию их дефицитов в развитии. Включение детей с особыми образовательными потребностями в образовательный процесс ДОУ изменяет, прежде всего, установки взрослых на детей – у всех детей есть особенности, особые образовательные потребности не только у «особых». До сих пор мы в педагогической практике привыкли нивелировать эти особенности, ведь управлять похожими детьми проще, чем разными. Особенности особых детей нивелировать невозможно приходится изменять педагогическую практику, чтобы профессионально решать проблемы образования таких детей вместе с другими. Но если мы начинаем создавать особые условия для «особых» детей, то нарушаем принцип равных прав для других детей. Чтобы сохранить его, надо научиться работать со всеми детьми, учитывая их индивидуальные особенности [2].

Такая установка требует ответов на следующие вопросы: как соединить в педагогической деятельности требования дошкольной программы и особенности разных детей, которые должны ее освоить? как учитывать эти особенности при построении индивидуального плана развития ребенка, при планировании работы в группе? как сделать качественное образование и социальное взаимодействие детей с учетом их индивидуальных различий? При таком подходе меняется педагогика в целом, она становится включающей, инклюзивной, не только в том смысле, что особые дети должны быть включены в уже отстроенный процесс трансляции знаний, умений и навыков нормально развивающимся детям, а в том, что образование с учетом индивидуальных различий детей требует создания новых форм и способов 5 организации образовательного процесса. Такое образование требует постоянного творческого вклада от каждого, в творческий процесс образования включаются все его участники – педагоги, родители, дети, администрация. Сейчас мало кто в нашей стране готов к такому повороту событий. Условия, которые есть на сегодняшний день – не достаточная для инклюзии квалификация кадров, отсутствие нормативной базы, достаточно затратный процесс. Поэтому надо рассматривать современный этап как переходный и двигаться очень медленно, предусматривая каждый шаг, анализируя условия и подбирая средства для реализации инклюзивной практики [1].

В современной педагогической науке и практике интеграция в образовании, иначе называемая «инклюзия», предполагает создание нового типа образовательной среды, в которой для полноценного развития детей с особыми образовательными возможностями и потребностями создаются наиболее благоприятные условия.

Следует отметить, что термин «инклюзия» пока не имеет четкого определения. Цель такой (инклюзивной) школы – дать всем учащимся возможность наиболее полноценной социальной жизни, самого активного участия в коллективе, местном сообществе, тем самым, обеспечивая наиболее полное взаимодействие и заботу друг о друге, как членах сообщества. Разнообразие в определении понятия «инклюзия» связано с тем, что это процесс, ориентированный на поиск новых способов удовлетворения образовательных потребностей каждого участника, соответственно определяемый по-разному в зависимости от обучающей ситуации и контингента детей [4].

В дошкольных учреждениях инклюзивное образование строится на следующих принципах.

Принцип индивидуального подхода предполагает выбор форм, методов и средств обучения и воспитания с учетом индивидуальных образовательных потребностей каждого из детей группы. Индивидуальные программы развития ребенка построены на диагностике функционального состояния ребенка и предполагают выработку индивидуальной стратегии развития конкретного ребенка. Индивидуальный подход предполагает не только внешнее внимание к нуждам ребенка, но предоставляет самому ребенку возможности реализовывать свою индивидуальность.

Принцип поддержки самостоятельной активности ребенка. Важным условием успешности инклюзивного образования является обеспечение условий для самостоятельной активности ребенка. Реализация этого принципа решает задачу формирования социально активной личности. Личности, которая является субъектом своего развития и социально значимой деятельности. Когда активность находится целиком на стороне взрослых, которые заботятся о ребенке, считая, что его особенности не позволяют ему реализовывать свои возможности, формируется «выученная беспомощность», феномен, когда ребенок ожидает внешней инициативы, сам оставаясь пассивным. То же может произойти с родителями детей с ОВЗ. Родители могут ожидать помощи или активно добиваться льгот от государства, игнорируя собственные возможности для участия в социальной жизни [2].

Принцип активного включения в образовательный процесс всех его участников предполагает создание условий для понимания и принятия друг друга с целью достижения плодотворного взаимодействия на гуманистической основе. Инклюзия – это активное включение детей, родителей и специалистов в области образования в совместную деятельность: совместное планирование, проведение общих мероприятий, семинаров, праздников для создания инклюзивного сообщества как модели реального социума [1, 2].

Принцип междисциплинарного подхода. Разнообразие индивидуальных характеристик детей требует комплексного, междисциплинарного подхода к определению и разработке методов и средств воспитания и обучения. Специалисты (воспитатель, логопед, социальный педагог, психолог, дефектолог, при участии старшего воспитателя), работающие в группе, регулярно проводят диагностику детей и в процессе обсуждения составляют образовательный план действий, направленный как на конкретного ребенка, так и на группу в целом [1, 2].

Принцип вариативности в организации процессов обучения и воспитания. Включение в инклюзивную группу детей с различными особенностями в развитии предполагает наличие вариативной развивающей среды, т.е. необходимых развивающих и дидактических пособий, средств обучения, без барьерной среды, вариативной методической базы обучения и воспитания и способность использования 9 педагогом разнообразных методов и средств работы, как по общей, так и специальной педагогике [1, 2].

Принцип партнерского взаимодействия с семьей. Усилия педагогов будут эффективными, только если они поддержаны родителями, понятны им и соответствуют потребностям семьи. Задача специалиста – установить доверительные партнерские отношения с родителями или близкими ребенка, внимательно относиться к запросу родителей, к тому, что, на их взгляд, важно и нужно в данный момент для их ребенка, договориться о совместных действиях, направленных на поддержку ребенка [1, 2].

Принцип динамического развития образовательной модели детского сада. Модель детского сада может изменяться, включая новые структурные подразделения, специалистов, развивающие методы и средства [1, 2].

На современном этапе становления инклюзивного образования необходимо опереться на тот опыт интегративного образования, который к этому времени сложился, на специализированные учреждения, которые накопили опыт работы с детьми с особыми образовательными потребностями, поскольку здесь есть специалисты, созданы специальные условия и методики, учитывающие индивидуальные особенности детей. Эти учреждения надо рассматривать как ресурс для тех, кто хочет включиться в инклюзию. Должны быть продуманы специальные мероприятия по налаживанию взаимодействия между общеобразовательными и специализированными учреждениями. В современной образовательной ситуации мы сталкиваемся сейчас с самыми разнообразными стартовыми условиями инклюзивного образования. В программе интегрированного образования, реализация которой началась в 90-х годах прошлого века, были созданы новые виды дошкольных образовательных учреждений для интеграции детей с ОВЗ в образовательную систему: ДОУ компенсирующего и комбинированного вида. Инклюзивное образование является естественным продолжением программы интегрированного образования и учитывает созданные условия. На сегодняшний день для инклюзивного образования существуют следующие стартовые условия: Детские сады компенсирующего вида – дети одной категории, специалисты, специально

организованная предметно-развивающая среда. Детские сады комбинированного вида – дети разных категорий и дети возрастной нормы, специалисты, специально организованная предметно-развивающая среда. Детские сады, в которых созданы службы (Лекотека, Службы ранней помощи, Консультативный пункт) – дети разных категорий, специалисты, предметно-развивающая среда. Массовые детские сады с группами кратковременного пребывания: «Особый ребенок», – дети разных категорий и специалисты. Массовые детские сады, в которых создаются инклюзивные группы–специалисты, предусмотренные штатным расписанием общеобразовательного ДООУ – пока нет юридических документов, регламентирующих деятельность инклюзивных групп, в том числе и наличия специалистов в штатном расписании. Для реализации инклюзивной практики в ДООУ компенсирующего вида возможны разные формы инклюзии. Для категорий детей со сложной структурой дефекта разработка форм социальной инклюзии – создание на базе сада дополнительных образовательных услуг, куда могут привлекаться дети возрастной нормы, организация мероприятий по включению семей с детьми со сложной структурой дефекта в социальные программы города (посещение театров, музеев, цирка, организация конкурсов, фестивалей, в которых могут участвовать дети, создание детско-родительских клубов и т.д.) [1].

Наличие специальных условий обучения и воспитания детей с ограниченными возможностями здоровья, в том числе без барьерной среды. Возможность повышения квалификации педагогов. Когда решение принято, происходит разворачивание инновационной педагогической деятельности. Деятельность отличается от функционирования тем, что предполагает ряд обязательных процедур: осознание ценностей, постановку целей, анализ условий, подбор и создание средств и методов, реализующих цели, оценку результатов и коррекцию деятельности. Основная цель образовательного учреждения при разворачивании инклюзивной практики – обеспечение условий для совместного воспитания и образования детей с разными психофизическими особенностями развития. Задачи инклюзивного сада:

- создание уютного, комфортного пространства для всех
- создание среды, способствующей гармоничному развитию личности
- формирование толерантного сообщества детей, родителей, персонала и социального окружения
- создание в ДООУ педагогической системы, centered на потребностях ребёнка и его семьи. Не ребёнок «вписывается» в существующую систему образования, а сама система образования гибко учитывает приоритеты и возможности разных детей, организуя их в единое сообщество
- формирование междисциплинарной команды специалистов, организующих образовательный процесс [1, 3].

Деятельность разбивается на этапы в соответствии с решаемыми задачами.

В заключение хотелось бы еще раз подчеркнуть, что все дети, несмотря на свои физические, интеллектуальные, этнические, социальные и иные особенности, должны быть включены в общую систему образования, воспитываться вместе со своими сверстниками по месту жительства. Инклюзивное образование не только повышает в обществе статус ребенка с особыми образовательными потребностями и его семьи, но и способствует развитию толерантности и социального равенства [1, 3].

Список литературы:

1. Инклюзивное образование. Выпуск 4. Методические рекомендации по организации инклюзивного образовательного процесса в детском саду. – М.: Центр «Школьная книга», 2010. – 240 с.
2. Прочухаева М.М., Бородин М.В. «Инклюзивный детский сад». – М., 2009. - с. 12
3. [Опыт работы интегративного детского сада: сборник №3](#) /сост. М.М. Прочухаева, Т.П.Медведева. - М., 2007
4. Лопатина В.И. Широкие аспекты инклюзивного образования/ В.И.Лопатина // Воспитание и обучение детей с нарушениями развития. - 2009. - № 6. - С. 11- 13.
5. Сабельникова С.И. Развитие инклюзивного образования/ С.И.Сабельникова // Справочник руководителя ОУ. - 2009. - №: 1. - С. 42-54.
6. Амиридзе С.П. Обзор зарубежного опыта в области инклюзивного образования/ С.П.Амиридзе // ПО. Столица. - 2012. - Прил. "Науч. исследования в образовании"№: 2. - С. 8-14.

М.А. Нурбекова

Государственный университет имени Шакарима города Семей
Казахстан, г. Семей

АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

На современном этапе развития в Республике Казахстан происходят глубокие социально-экономические преобразования, которые требуют новых подходов к системе дошкольного образования и поиска новых эффективных форм организации учебного процесса. Это своевременно нашло отражение в Стратегической программе «Казахстан-2030» [1], Государственной программе развития образования в Республике Казахстан на 2011-2020 годы. [2], Законе РК «Об образовании» [3], Программе по обеспечению детей дошкольным воспитанием и обучением «Балапан» на 2010-2014 годы. [4], Государственном общеобязательном стандарте дошкольного воспитания и обучения РК-1.001-2001 [5] и других основополагающих нормативных документах и подзаконных актах.

В эпоху глобализации построение развитого казахстанского общества невозможно достичь без формирования конкурентоспособной личности, не только готовой к постоянно меняющимся экономическим условиям, но и способной стать движущей силой ускоренного процесса экономической, социальной и политической модернизации страны.

Произошедшие коренные политические и экономические изменения затронули все сферы жизни нашего общества, в том числе систему образования и в первую очередь – дошкольное воспитание. Сегодня очевидно, что наиболее успешно ребенок развивается, воспитываясь в семье и дошкольном учреждении. Ключевые позиции современного детского сада – охрана и укрепление здоровья детей на основе создания необходимых условий и обеспечения личностно-ориентированного подхода к воспитанию и развитию детей, приобщению их к достижениям мировой и национальной культуры.

По признанию специалистов всего мира, дошкольное детство является периодом наиболее стремительного физического и психического развития ребенка, первоначального формирования качеств личности, необходимых в течение всей последующей жизни. Важно помнить, что формируются не только отдельные качества и свойства детей, которые определяют общий характер поведения ребенка, его отношение ко всему окружающему, но и те, которые определяют будущее ребенка, его готовность к достижениям на каждом новом этапе развития.

По состоянию на 1 июля 2010 г. в Казахстане охват дошкольным воспитанием и обучением по сравнению с аналогичным периодом 2005 г. вырос на 16,8 % и составляет лишь 40 %, тогда как в развитых странах достигает 90-100 %.

Основными целями дошкольного воспитания и обучения являются:

- охрана жизни и укрепление здоровья детей, приобщение их к ценностям здорового образа жизни;
- гармоничное развитие личности ребенка, удовлетворение его интересов и развитие способностей на основе приобщения к общечеловеческим и национальным ценностям;
- формирование социально-духовных качеств личности, позволяющих ребенку жить и плодотворно действовать в общественно-социальной, природной среде;
- осуществление необходимой коррекции отклонений в развитии ребенка;
- стимулирование коммуникативной, познавательной, игровой и другой активности; формирование потребности в получении знаний;
- развитие инициативности, любознательности, произвольности, способности к творческому самовыражению;
- обеспечение эмоционального благополучия каждого ребенка, развитие его положительного самоощущения.

В стандартах нового поколения определены следующие приоритеты:

- личностное развитие каждого ребенка;
- осуществление преемственности детского сада и школы;
- использование новых подходов программно-методического обеспечения обучения и дошкольного возраста;
- признание важности семьи и общества в воспитании детей.

Новый стандарт способствует модернизации дошкольного образования посредством трансформации в институт, отвечающий потребностям разных слоев общества, установлению диалогического сотрудничества и партнерства с семьей, демократизации педагогического процесса, транспарентности отношений с сообществом и в педагогическом коллективе.

Для большинства стран сегодня очевиден тот факт, что наиболее успешно ребенок развивается, воспитываясь в двух институтах - в семье и дошкольной организации. Семья, на основе привития семейных традиций и обычаев создает комфортный, благополучный фон воспитания. Дошкольное учреждение создает условия для организации детского сообщества, без которого невозможно успешное социальное развитие ребенка.

Вот почему стандарт предоставляет семье возможность активного участия в планировании, принятии решений и рекомендаций, создаются благоприятные условия для создания партнерских отношений семьи и ДО, что является гарантом комфорта и безопасности пребывания детей в детском коллективе. Новый стандарт является продуманным документом, связывающим воедино социальные, программно-методические, физические, когнитивные и эмоциональные аспекты, так необходимые для личностного развития ребенка, с учетом достижений отечественной и зарубежной педагогической науки. (1.10)

Механизм улучшения качества дошкольного воспитания и обучения. Нормы, предусмотренные Законом РК «Об образовании» от 27 июля 2007 г.:

- впервые предусмотрена норма государственных гарантий на получение бесплатного дошкольного образования;
- впервые введен государственный образовательный заказ на дошкольное воспитание;
- дошкольное воспитание и обучение установлено как уровень образования;
- впервые введена статья 15 «Общеобразовательные учебные программы дошкольного воспитания и обучения», определяющая цели образования и развития детей дошкольного возраста, установлена обязательная и бесплатная дошкольная подготовка пятилетних детей;
- определена педагогическая нагрузка воспитателей дошкольных организаций в размере 22 часов в неделю. Данная нагрузка является самой низкой в странах СНГ: воспитатели детских садов в России, Прибалтике и других странах СНГ работают 36 часов в неделю.

В связи с этим возможно выделить приоритетные направления развития дошкольной сферы в Республике Казахстан:

1. Инициирование деятельности дошкольных учреждений по внедрению опыта работы с использованием полиязычного и поликультурного компонента обучения и воспитания личности ребенка.
2. Создание условий для много вариативного пространства дошкольного воспитания и обучения.
3. Подготовка и переподготовка дошкольных кадров на основе современной методологической, технологической, дидактической базы в преддверии перехода на 12-летнее обучение.
4. Формирование информационной компетентности воспитателей новой формации, способных работать в системе 12-летнего образования.
5. Реализация технологии повышения квалификации педагогов с целью совершенствования качества дошкольного и начального образования.
6. Формирование модели руководителя новой формации с опережающим, прогнозирующим стилем управления.

Наиболее актуальные проблемы дошкольных образований:

- повышение качества дошкольного образования;
- обязательный минимум содержания образовательных программ для детей дошкольного возраста в части подготовки детей к обучению в школе;
- система оценки качества дошкольного образования на этапе перехода ребенка в школу;
- обеспечение преемственности в содержании образования между дошкольным и начальными звеньями;
- выравнивание стартовых возможностей детей при переходе к обучению в школе как научная и практическая проблема;
- пути достижения физического и психического здоровья ребенка.

И конечно поэтому качество ДО зависит от факторов внутренней среды:

- 1) от качества работы воспитателей;
- 2) от отношений, сложившихся в коллективе;

3) от условий, которые создает руководитель для творческого поиска новых методов и форм работы с детьми;

4) от объективной оценки результатов деятельности каждого сотрудника.

Наиболее традиционными для современных способов оценки качества дошкольного образования являются показатели качества образовательных условий. В частности, в первую очередь рассматривается качество реализации образовательной программы. Современное дошкольное образование обеспечивает для любого ребенка дошкольного возраста тот уровень развития, который позволил бы ему быть успешным при обучении в начальной школе и на последующих уровнях образования. В этом процессе должны участвовать не только администрация, обеспечивая контроль качества, ну и также все субъекты воспитательно-образовательного процесса.

Список литературы

- 1 Послание Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева народу Казахстана «Казахстан-2030. Процветание, безопасность и улучшение благосостояния всех казахстанцев» // Казахстанская правда. - 1997. - 11 окт. -32 с.
- 2 Государственная программа развития образования в Республике Казахстан на 2011-2020 годы // Индустриальная Караганда. - 2010. - 21 дек. - С. 5-10.
- 3 Закон Республики Казахстан «Об образовании» от 27 июля 2007 года № 319 // Казахстанская правда. - 2007. - № 127 (25372). -11 с.
- 4 Программа по обеспечению детей дошкольным воспитанием и обучением «Балапан» на 2010-2014 годы bala-kkk.kz
6. Нурмухаметова Ж.Г. Вопросы организации дошкольного воспитания и обучения и предшкольной подготовки. – Астана: Центр «Дошкольное детство», 2008.
7. Джадрина М.Ж. Научные основы построения содержания вариативного образования в школе. Монография. - Алматы: Дәуір, 2000.

УКД: 156.98

Л.С. Пилипчук

Алтайский государственный педагогический университет
Россия, г. Барнаул

ПРОБЛЕМА ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ВЫГОРАНИЯ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕДАГОГОВ ДОУ

В настоящее время проблема эмоционального выгорания в профессиональной деятельности еще мало изучена. Ее исследованием занимались такие зарубежные психологи, как Х. Фреденбергер, Перлман и Хартман, К. Маслач, С. Джексон, Пулен и Уолте, среди отечественных психологов можно выделить В. Бойко, Н. Водопьянову, Е. Старченкову [1-4].

Изучение синдрома эмоционального выгорания в профессиональной деятельности педагогов системы специального образования практически не проводится. Педагоги специализированных образовательных учреждений переживают большую психологическую нагрузку: психическое напряжение и стрессы, так как наряду с общими воспитательно-образовательными задачами решают и специфические задачи коррекции и компенсации дефектов физического и умственного развития детей. Требуется серьезная исследовательская работа по изучению психологических проблем профессиональной деятельности педагогов системы специального образования. В данной работе представлен теоретический анализ исследований психологов по проблемам эмоционального выгорания, и результаты пилотажного исследования особенностей синдрома выгорания у педагогов-дефектологов и воспитателей специализированных детских садов.

Анализ различных подходов позволяет дать следующее определение: синдром эмоционального выгорания - это многомерный конструкт, относящийся к личностной сфере и проявляющийся в наборе негативных переживаний, связанных с продолжительными и интенсивными межличностными взаимодействиями, отличающимися эмоциональной насыщенностью или когнитивной сложностью. Выгорание - это ответная реакция на продолжительные стрессы межличностных коммуникаций [3].

Возникая в профессиональной сфере, выгорание постепенно переносится и в интимно-личностную сферу, охватывая всю структуру личности. Эмоциональное выгорание по мнению психологов [1, 2, 3] опасно еще тем, что оно заразно, и один работник, переживающий выгорание, может «заразить» им своих коллег, сам того не подозревая.

На наш взгляд наиболее точно сущность синдрома эмоционального выгорания выражает процессуальная модель Б. Перлмана и Е.А. Хартмана [3], согласно которой процесс эмоционального выгорания - это проявления трех основных классов реакций на профессиональные стрессы:

- физиологические реакции, проявляющиеся в физических симптомах (физическое истощение);
- аффективно-когнитивные реакции (эмоциональное и мотивационное истощение, деморализация/деперсонализация);
- поведенческие реакции, выражающиеся в симптоматических типах преодолевающего поведения (дезадаптация, дистанцирование от профессиональных обязанностей, сниженная рабочая мотивация и продуктивность).

На формирование эмоционального выгорания влияют внутренние (профессиональная направленность, мотивация деятельности, особенности эмоционального реагирования, степень самоинициации) и внешние факторы (условия организации труда, вид трудовой деятельности, престижность профессии, санитарно-гигиенические условия).

М.В. Борисова выделяет факторы, ведущие к развитию эмоционального выгорания у педагогов [2]. Объективные факторы эмоционального выгорания, связанные с деятельностью и внутренние, субъективные – это те индивидуальные особенности личности профессионала, которые влияют на процесс возникновения и развития выгорания.

К объективным факторам она относит:

1. неблагоприятный социально-психологический климат педагогического коллектива. Частые конфликты, повышенная напряженность в отношениях с коллегами и руководством негативно сказываются на индивидуальных психических состояниях его членов, создают тягостные переживания, которые, закрепляясь, могут привести к эмоциональному выгоранию;
2. недостатки в организации педагогической деятельности – ее излишняя регламентация, высокая степень автономности, неудачное распределение учебной нагрузки, плохое стимулирование труда учителя, неясные перспективы профессионального роста и т.д.

В качестве субъективных факторов она выделяет:

1. высокий уровень нейротизма как показатель эмоциональной неустойчивости индивида, эмоциональной лабильности, проявляющейся в повышенной возбудимости, реактивности и высокой степени откликаемости, низком пороге переживания дистресса и преобладании негативно окрашенных эмоциональных состояний;
2. наличие расхождений в ценностной сфере, что выражается в невозможности реализации педагогом значимых смыслообразующих жизненных целей, а также приоритетных типов поведения;
3. низкий уровень сформированности индивидуальной системы осознанной саморегуляции деятельности [2].

Формирование синдрома выгорания имеет свою динамику, и в процессе развития проходит ряд этапов:

1 напряжение – происходит накопление негативной энергии, постоянное угнетение вследствие влияния стрессоров и фрустрирующих воздействий в процессе деятельности. Проявляется в физической усталости, утомлении, в крайних случаях – соматических заболеваниях.

2 резистенция – накопленная негативная энергия и отрицательное отношение к деятельности посредством частых эмоциональных вспышек повышают уровень эмоционального реагирования и эмоциональной чувствительности. Как следствие – высокий уровень эмоционального реагирования и подверженность еще большему влиянию внешних факторов. Проявляется во вспышках гнева, постоянном раздражении, быстрой утомляемости.

3 истощение – под воздействием негативных факторов и высокого расхода внутренних ресурсов организм истощается, человек теряет интерес к деятельности, главной задачей остается сохранение эмоциональных и физиологических ресурсов. Проявляется в стереотипизации действий, отстраненном отношении, отсутствии стремления к творчеству в деятельности.

Эмоциональное выгорание опосредуется профессиональной деятельностью и зависит от характера мотивации, структуры самосознания и сформированности внутренней позиции профессионала.

Экспериментальное исследование проявлений эмоционального выгорания у педагогов проводилось на выборке педагогов-дефектологов и воспитателей групп компенсирующей направленности детских садов г. Барнаула МДОУ № 204, г. Новоалтайска МБОУ №10. Общий объем экспериментальной выборки составил 34 человека, контрольную группу - 27 человек составили

воспитатели МДОУ №19 а г. Новоалтайска. Статистическая достоверность результатов исследования представлена на 5% уровне по критерию углового преобразования Фишера. Проводилась оценка мотивационной сферы респондентов (Методика «Диагностика структуры мотивов трудовой деятельности»), диагностика направленности педагогической деятельности (методика «Оценка профессиональной направленности личности учителя»), для исследования уровня эмоционального выгорания у педагогов, использовалась методика «Диагностика уровня эмоционального выгорания», адаптированная В.В. Бойко.

Изучение мотивов педагогической деятельности показало, что 67% респондентов экспериментальной группы ориентированы на интринсивную мотивацию педагогической деятельности, в контрольной группе до 53%, второстепенные мотивы проявляются соответственно у 33% респондентов экспериментальной группы и 47%- контрольной группы. Можно отметить наличие более низкой внутренней мотивации профессиональной деятельности у представителей контрольной группы, т.е. педагоги групп компенсирующей направленности ДОО проявили себя как более мотивированные в деятельности. Данные полученные в ходе исследования направленности педагогической деятельности показали наличие общих тенденций в экспериментальной и контрольной группах – это направленность на мотивацию одобрения, проявление интеллигентности и организованности в деятельности.

По данным исследования развития синдрома выгорания и сопутствующих ему отклонений получены следующие результаты - экспериментальная выборка:

- у 38% респондентов не обнаружено эмоционального выгорания,
- у 23% - выявилось сложившееся выгорание,
- у 39% наметилась тенденция к формированию выгорания.

Контрольная выборка:

- у 53% респондентов не обнаружено эмоционального выгорания,
- у 9% - выявилось сложившееся выгорание,
- у 38% наметилась тенденция к формированию выгорания.

Статистические различия представлены в оценке тенденций сложившегося выгорания и отсутствия признаков выгорания. Можно отметить, что проблема эмоционального выгорания острее представлена у педагогов групп компенсирующей направленности ДОО (23% респондентов имеют сложившийся синдром выгорания, и 39% проявляют тенденцию к развитию синдрома) на фоне достаточно высокой внутренней мотивации деятельности. Содержательно синдром выгорания представлен редукцией личных достижений и эмоциональной отстраненностью.

Результаты пилотажного исследования показали необходимость более детального изучения синдрома выгорания в деятельности педагогов, работающих с детьми с ограниченными возможностями здоровья, анализ факторов выгорания и их взаимосвязи, формирования специальной системы психологического сопровождения педагогической деятельности, препятствующей развитию эмоционального выгорания. На наш взгляд данная система должна включать в себя регуляцию эмоциональной сферы личности, коррекцию мотивации к деятельности, формирование творческого отношения к деятельности

Список литературы:

1. Борисова М. В. Психологические детерминанты феномена эмоционального выгорания у педагогов//Вопросы психологии. – 2005. - №2. - С. 98-101
2. Бойко В.В. Синдром «эмоционального выгорания» в профессиональном общении. - Спб, 1999. - 539 с.
3. Водопьянова Н., Старченкова Е. Синдром выгорания: диагностика и профилактика. - Питер, 2005.
4. Дружилев С. А. Профессиональные деформации и деструкции как следствие искажения психологических моделей профессии и деятельности// Журн. прикл. психологии. – 2004. - №2. - С. 62-65

КОНТЕНТ-АНАЛИЗ ПОНЯТИЯ «ПСИХОЭМОЦИОНАЛЬНАЯ УСТОЙЧИВОСТЬ»

Социальная нестабильность и высокий динамизм развития современной жизни предъявляет серьезные требования к образу, деятельности и поведению личности. Только обладающий творческим интеллектом, социальной позицией, высокоразвитой эмоционально-волевой сферой; нравственно-психологической и профессиональной устойчивостью человек, может быть реализован и востребован обществом. Психоэмоциональная устойчивость является важной составляющей эмоционально-волевого компонента психологической подготовленности личности к различным видам деятельности; К сожалению, мы не можем вычеркнуть сложные ситуации ни из процесса воспитания, ни социализации, ни из жизни в целом, поэтому проблема психоэмоциональной устойчивости личности была и остается актуальной в наше время.

Анализ психолого-педагогической литературы по данной проблеме показывает, что мнения исследователей в определении понятия психоэмоциональной устойчивости носят разносторонний характер.

В теории педагогического и психологического образования сложились различные психоэмоциональные феномены (Л.М. Аболин, М.И. Дьяченко, В.А. Пономаренко). Так, некоторые авторы рассматривают психоэмоциональную устойчивость как «устойчивость эмоций», а не функциональную устойчивость человека к его эмоциогенным условиям. При этом, под «устойчивостью эмоций» понимаются и эмоциональная стабильность, и устойчивость эмоциональных состояний, и отсутствие склонности к частой смене эмоций. Таким образом, в одном понятии объединены разные явления, которые не совпадают по своему содержанию с понятием «психоэмоциональная устойчивость».

Н. Шидерх считает, что психоэмоциональная устойчивость – является присутствие незначительных сдвигов в показателях, описывающих эмоциональные реакции.

Еще одно направление в определении сущности психоэмоциональной устойчивости реализуется в работах Е.П. Ильина. Она полагает, что психоэмоциональная устойчивость определяется ниже указанными действиями (случаями):

1) время появления эмоционального состояния при длительном и постоянном действии эмоциогенного фактора (например, время появления состояния монотонии и эмоционального пресыщения при выполнении однообразной работы); чем позднее появляются эмоциональные состояния, тем выше эмоциональная устойчивость;

2) сила эмоциогенного воздействия, которое вызывает определенное эмоциональное состояние (страх, радость, горе и т.п.); чем больше должна быть сила этого воздействия (например, значимость потери или успеха), тем выше эмоциональная устойчивость человека [1].

Однако, несмотря на разноречивый характер подходов к обсуждаемому понятию, общим во всех рассмотренных определениях является, то, что психоэмоциональная устойчивость личности представлена как невосприимчивость человека к эмоциогенным факторам, негативно влияющих на его психическое и успешное работоспособное состояние.

Эмоциогенный факторы (от лат. *emovere* — волновать, колебать и *genos* — род, происхождение...) — те условия внутренней и внешней среды, которые обуславливают выраженность и знак эмоционального состояния оператора. Внутреннюю эмоциогенную среду составляют две группы факторов [1]:

Для того, чтобы проанализировать данную проблему необходимо более подробно рассмотреть это понятие, нужно провести анализ составляющих понятий «эмоциональная устойчивость».

Исходной категорией для понятия «эмоциональная» является «эмоция» (от лат. *Emoveo* — потрясаю, волную) и определяется, как психический процесс средней продолжительности, отражающий субъективное оценочное отношение к существующим или возможным ситуациям [2]. Эмоции отличаются от других видов эмоциональных процессов: аффектов, чувств и настроений [3]. Эмоции человека являются многогранными и тонкими реакциями личности на физическое и социальное окружение. Им свойственно развиваться и качественно усложняться в ходе влияния внешней среды на человека, а так же целенаправленного воздействия человека на себя, людей и

внешний мир в целом. П.К. Анохин, В.К. Вилюнас, А.В. Запорожец, К. Изард, В.В. Лебединский, О.С. Никольская, Е.Р. Баенская, М.М. Либлинг, указывают, что, выступая в качестве регуляторов поведения, эмоции выполняют важную приспособительную функцию в плане организации взаимодействия субъекта с внешней средой, обеспечения активных форм его жизнедеятельности. Как отмечает К. Изард, фундаментальный принцип человеческого поведения заключается в том, что эмоции энергетизируют и организуют восприятие, мышление и действие; все эмоции обладают адаптивными функциями, развивающимися в ходе эволюции. А.Н. Леонтьев считает, что эмоции выступают как внутренний язык, как система сигналов, посредством которой субъект узнает о потребностной значимости происходящего. Особенность эмоций, продолжает А.Н. Леонтьев, состоит в том, что они непосредственно отражают отношения между мотивами и реализацией отвечающей этим мотивам деятельности. Согласно представлениям А.Н. Леонтьева, эмоции - это «внутренний регулятор» деятельности. На важную и мобилизационную, интегративно — защитную роль эмоций указывает П.К. Анохин. Он отмечает, что «производя почти моментальную интеграцию всех функций организма, эмоции сами по себе и в первую очередь могут быть абсолютным сигналом полезного или вредного воздействия на организм, часто даже раньше, чем определены локализация воздействий и конкретный механизм ответной реакции организма».

Термин «устойчивость», в целом, в психологии традиционно занимает достаточно прочную позицию. Л.В. Заварзина в качестве примера приводит 19 обнаруженных ею в литературе терминов, содержащих понятие «устойчивость». Это устойчивость психики, личности, личностных черт, психических свойств и поведения; устойчивость профессиональной деятельности, направленности и мотивации; психическая, нервно-психическая, волевая, эмоциональная, эмоционально-волевая, психологическая, социально-психологическая и морально-психологическая устойчивость; стрессоустойчивость, помехоустойчивость и устойчивость к нагрузкам [4].

В значительной степени в физиологическом и психофизиологическом контексте осуществлялась разработка распространённых в психологической литературе понятий «эмоциональная устойчивость».

О.А. Сиротин определяет эмоциональную устойчивость как «качество личности, тесно связанное с надёжностью деятельности человека в экстремальных условиях [5], отмечая при этом, что «...эмоциональная устойчивость человека... особенно проявляется в экстремальных условиях деятельности, а экстремальность... обычно приводит к значительному повышению роли основных свойств нервной системы в детерминации индивидуальных особенностей поведения и деятельности человека». А.М. Аболин, ссылаясь на других исследователей определяет основное содержание эмоциональной устойчивости как «...способность успешно осуществлять сложную и ответственную деятельность в напряжённой эмоциогенной обстановке... без значительного отрицательного влияния последней на самочувствие, здоровье и дальнейшую работоспособность» [6]. С точки зрения А.В. Мирошина эмоциональная устойчивость – «интегративное свойство личности, обеспечивающее высокую эффективность деятельности независимо от негативного влияния эмоциональных факторов, включение резервных сил организма для её осуществления» [7]. При этом автор отмечает необходимость мобилизации личностью воли и саморегуляции для сохранения эмоциональной устойчивости при сильных негативных воздействиях, акцентируя таким образом внимание на волевом компоненте исследуемого феномена, и определяет эмоционально-волевую устойчивость как «системное интегративное свойство личности, обеспечивающее субъекту высокую эффективность деятельности с помощью произвольной саморегуляции эмоций в условиях негативного влияния различных эмоциональных факторов» [7].

П.Б. Зильберман считает что, под эмоциональной устойчивостью «следует понимать интегративное свойство личности, характеризующееся таким взаимодействием эмоциональных, волевых, интеллектуальных и мотивационных компонентов психической деятельности индивида, которое обеспечивает оптимальное успешное достижение цели деятельности в сложной эмоциональной обстановке».

Эмоциональная устойчивость как интегральное свойство психики, выражается в способности преодолевать состояние излишнего эмоционального возбуждения при выполнении сложной деятельности и поведения в сложной жизненной обстановке.

Таким образом, исходя из выше описанных определений, можем сказать, что - психоэмоциональная устойчивость является характеристикой взрослого человека, и представляет его как эмоционально зрелую личность. ***Психоэмоциональная устойчивость характеризует неподверженность эмоциональных состояний и процессов деструктивным влияниям внутренних и внешних условий, что особенно важно для педагогической профессии.***

Согласно схемам профессиональной деятельности Е.А. Климова, профессия «Психолог» относится к категорий «Человек – человек». Профессиональная деятельность педагога психолога основывается на постоянном взаимодействии с людьми. Психологические требования профессий этого типа к человеку: стремление к общению; умение легко вступать в контакт с незнакомыми людьми; устойчивое хорошее самочувствие при работе с людьми; доброжелательность; отзывчивость; выдержка; умение сдерживать эмоций; способность анализировать поведение окружающих и свое собственное, понимать намерения и настроение других людей, способность разбираться во взаимоотношениях людей, умение улаживать разногласия между ними, организовывать их взаимодействие; способность мысленно ставить себя на место другого человека, умение слушать, учитывать мнение другого человека; способность владеть речью, мимикой, жестами; развивая речь, способность находить общий язык с разными людьми, умение убеждать людей; аккуратность, пунктуальность, собранность, знание психологий людей [9].

Оказать полноценную помощь в разрешении тех или иных трудностей сможет лишь здоровая и развитая личность. Психолог, имеющий психологические проблемы, не только не всостояний справиться с чужими трудностями, но и способен причинить вред своему клиенту. Возникает актуальность вопроса сохранения психологического здоровья, профилактике психоэмоциональной устойчивости, формирование стрессоустойчивости.

Список литературы:

1. Эмоциогенный фактор vocabulary.ru/dictionary/896/word/yemociogenye-factory
2. Сущность, функции и виды чувств и эмоций. <http://www.grandars.ru/college/psihologiya/emocii-i-chuvstva.html>
3. Леонтьев Алексей Николаевич. Потребности, мотивы и эмоции (рус.). - Москва, 1971.
4. Заварзина Л. В. Формирование эмоционально-волевой устойчивости у сотрудников органов внутренних дел: Дис... канд. пед. наук: 13.00.01. – Санкт-Петербург, 2002. – 25 с.
5. Сиротин О. А. К вопросу о психофизиологической природе эмоциональной устойчивости спортсменов // Вопр. психологии. – 1973. – № 1. – С. 129
6. Аболин Л. М. Соотношение психологических и физиологических коррелятов эмоциональной устойчивости спортсменов // Вопросы психологии. – 1974. – № 1. – С. 104.
7. Мирошин А. В. Эмоционально-волевая устойчивость и её формирование у студентов: (на материале педагогического ВУЗа): Дис... канд. психол. наук. – М., 1988. – 25с. 29с.
8. Зильберман П.Б. Эмоциональная устойчивость оператора // Очерки психологии труда оператора / Под ред. Е.А. Милеряна. М., 1974., С.152.
9. Медведева В. Е. Журнал «Ученые записки Орловского государственного университета. Серия: Гуманитарные и социальные науки» Выпуск № 3-2 / 2010]

ӘӘЖ: 177

Г.Т. Серкебаева

№3 «Балбөбек» сәбилер балабақшасы
Қазақстан, Талдықорған қаласы

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ АДАМГЕРШІЛІККЕ ТӘРБИЕЛЕУДІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Еліміздің болашақта қандай болатыны балаларымыздың бойына өзіміз қандай тәрбиені сіңіретінімізге тікелей байланысты. Мен барша халқымды жарқын болашаққа жол бастайтын адамзат баласының мәңгілік құндылықтарды бойына сіңіруге шақырамын.

Н.Ә. Назарбаев. «Қазақстан – 2050 – Мәңгілік ел» стратегиясы

XXI ғасырдың табалдырығын атаған еліміз әлемнің 50 елінің қатарына кіруге бет алды. Сондықтан еліміздің туын асқақтатар білімді, білікті, адамгершілігі жоғары ұрпақ тәрбиелеу – біздің алдымыздағы ең басты міндет. Ал ұрпақ тәрбиесінде адамгершілік тәрбиесінің маңызы қай қоғамда, қай кезеңде болмасын күн тәртібінен ешқашан түскен емес. Оған дәлел Аристотельдің «Ғылымда ілгері ұмтылғанмен, адамгершілігі ақсап жатса, ондай адамның алға басуынан гөрі, кері кетуі тезірек» - деген сөзі дәлел.

Осы тұрғыда жалпы білім беру жүйесін ізгілендіру қажеттілігі, қазіргі таңда рухани-адамгершілік тәрбие беру өзекті мәселе ретінде қарастырылады.

Қазақстан Республикасының «Білім беру туралы» Заңының 62-бабында «Бала тәрбиелеуші ата-аналар өздерінің қабілеттері мен қаржысының мүмкіндіктері шегінде баланың дене, психологиялық, адамгершілік және рухани жағынан дамуына қажетті өмір сүру жағдайларын қамтамасыз ету үшін негізгі жауапкершілікте болады» деп айтылған.

Өйткені ұрпақ тағдыры дегеніміз - ұлт тағдыры. Қазақтың ұлы ақыны, ағартушысы Абай Құнанбаев «Адам ата-анадан туғанда есті болмайды, естіп, көріп, ұстап, татып ескерсе, дүниедегі жақсы, жаманды таниды, сондайдан білгені, көргені көп болған адам білімді, тәрбиелі болады» деген. Міне дана деп көп ғұмыр сүрген адамды емес, өмірді жан – жақты сезіне білген адамды атаймыз.

Сондықтан да, адам баласы қоғамда өзінің адамгершілік қасиеттерімен, қайырымдылығымен, адалдығымен, әділеттілігімен ардақталады. Ал бұл қасиеттер адам бойына жастайынан мінез-құлық ережесі етіп қалыптастыру тәрбиесіне байланысты. Сол адамгершілік тәрбиені беруде тәрбиеші бала жанының бағбаны болса, сол адамгершіліктің дәнін қалай сеуіп, одан қандай өнім алып келеміз? - деген сұрақ өзімізге жиі туындайды.

Қазақ педагогикалық энциклопедия сөздігінде; «Адамгершілік тәрбиесі-мақсатқа негізделген көзқарасты, сенімді, парасатты, мінез-құлық дағдылар мәдениеттерін қалыптастыруға және адамгершілік сезімді, ұлттық сананы, қарым-қатынасты дамытуға бағытталған жалпы адамзаттық тәрбиенің құрамдас бөлігі» деген анықтама береді. Бұл тәрбие адамдардың адамгершілік нормалар мен ережелерді меңгеруіне, олардың бойында адамгершілік мінез- құлық дағдылар мен әдеттерді, іскерліктерді сіңіруге бағытталған педагогикалық процесс ретінде көрініс береді.

Адамдарды сүю, оған жақсылық жасау, жанашыр болу – адамгершіліктің белгісі. Адамның шынайы байлығы затта емес, рухани қазынада (В. Сухамлинский). Ал, адамгершілік құндылық – адамдық қасиетінің өлшемі. Оның жақсылыққа талпынуы, өзге адамға жанашырлық білдіруі. Айналадағы адамдарға қайырымы, өмір сүру мәселелері жайында ізденуі, өзін-өзі танып сол арқылы дүниені - әлемді тануы. Ал бұл қасиеттер отбасында, қоршаған ортада, балалар бақшасында, мектепте, адамдардың іс-әрекетінің барысында бір-бірімен араласуы нәтижесінде, қоғамдық тәжірибе алуын өмірмен байланыстыру арқылы қалыптасады.

Мектепке дейінгі кезең, кейінгі зерттеулердің дәлелдеуі бойынша, адамгершілік дамуының, моральдық мөлшерді меңгерудің қарқынды даму кезеңі. Бұл жаста балаларды адамгершілікке тәрбиелеудің негізгі міндеттері мына жайлармен түйінделеді: ізгілік бастамасымен тәрбиелеу, балалар мен үлкендер арасындағы саналы қарым-қатынас, кеңпейілдік, қайырымдылық, жақын адамдарға қамқорлықпен қарау және т.б. Осындай қарапайым әдеттерді тәрбиелей отырып тәрбиеші балалардың бар істі шын пейілмен әрі саналы атқаруына қол жеткізеді, яғни сыртқы ұнамды мінездері оның ішкі жан дүниесін, оның ережеге деген көзқарасын айқындайды.

Міне, егер тәрбиеші адамгершілік тәрбие беру арқылы адам қалыптастыру міндетін өз дәрежесінде атқарып келе жатса, қоғамдағы жат қылықтар қайдан шығып жатыр деген сауал туындауы мүмкін. Мысалы, баланың балабақшаға алғаш келгенде жүрегі таза, сезімі пәк болып, өсе не жоғарғы буынға келгенде өзгеріп сала береді. Сол кезде мына бала қандай еді, қалай өзгеріп кетті, мынадай жаман әдеттерді қайдан үйреніп ала қойды, деген сұрақтар мазалайды. Әрине, оның себептерін жан-жақты іздеуге болады. Бала тәрбиесінің алғашқы жаттықтырушысы отбасында- ата-анасы, қоғамдық ортада құрбы құрдастары мен тәлімгерлерінің де ықпалы зор.

Бүгінгі таңда өсіп келе жатқан ұрпақты тәрбиелеуде қойылған, мақсаттардың бірі қоғамға пайдалы, үлкенге құрмет көрсетіп, кішіге қамқор бола білетін, жан-жақты дамыған жеке тұлғаны қалыптастыру. Осы мақсатты жүзеге асыруда мектепке дейінгі мекемеде кіші және ортаңғы жас топтарында адамгершілік тәрбиесі арнайы оқу іс-әрекеті болып жоспарланбағандағы «Балапан ұяда не көрсе, ұшқанда соны іледі» дегендей, балабақшаның күн сайын атқарып жатқан жұмысы - балаларға үлкен сабақ екенін көрсетіп отыр. Ал ересек топтарда «Өзін-өзі тану» рухани-адамгершілік білім жобасы балабақшада пән ретінде жүргізіліп келеді. Бұл пәннің әр тарауы, әр тақырыбы болашақ ұрпақтың бойында адамгершілік қайнарын сіңіріп, мінез-құлқын тәрбиелеуге, жалпыадамзаттық құндылықтарды, адамгершілік принциптер мен мұраттарды өмір бойы басшылыққа алатын тұлға қалыптастыруға негізделген. Осы пән арқылы бала бойына мейірім мен рақымшылдықтың, адамгершілік пен әділдіктің, шынайылықтың дәнін себуге болады. Жас ұрпақтың қабілеті мен мүмкіншілігін жан-жақты ашып, адамгершіліктің биігіне көтеретін, ізгілік пен сұлулықтың шын мағынасын түсінуге, шынайы мейірімділік пен ақиқатқа ұмтылуға, өз өмірін жоғары мәнмен өткізуге жетелейді.

Ал егер балаларды рухани-адамгершілікке тәрбиелеудің тиімді жолдарына келетін болсақ, қандай да білім беру ордасы болмасын балаларға рухани-адамгершілікке тәрбиелеуді жүзеге

асырудың ұтымды жолының бірі ол халықтық педагогика. Халық педагогикасы - ұлттық тәжірибелер мен тағылымдардан туған бай қазына, өшпес өнеге, тәрбие өрнегі. Халқымыздың тәлім-тәрбиелік мұрасына үнілсек, ол адамгершілікті, қайырымдылықты, мейірбандықты дәріптейді. Сондай ақ, нәрестенің сезімін ананың әуенімен оятатын бесік жырлары, даналыққа толы мақал-мәтелдер, жұмбақ-жаңылтпаштар, қиял-ғажайып ертегілері, ойындары, тәрбиелеп өсіру негіздері адамгершілік ниеттерге баулиды. Олай болса, адамгершілік тәрбие беру кілті — халық педагогикасында деуге болады.

Тағы бір ұтымды жолының бірі ол мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында балалардың ертегімен таныстыру. Бала өзінің рухани дамуына қажетті нәрсенің бәрін де ертегіден алады. Ол балаға рухани ляззат беріп, қиялға қанат бітіретін, баланың рухының өсіп жетілуіне қажетті нәрсенің мол қоры бар рухани азық екенін тәжірибемізден білеміз. Сондай ақ бала тәрбиесін дұрыс жолға қоюда ата-аналармен бірлесіп жүргізілетін жұмыстың орны орасан. Мектепке дейінгі мекемелерде ата-аналармен жүргізілетін жұмыстардың алуан түрлері іске асырылуда. Атап айтсақ балабақшада әр топтың қабылдау бөлмесінде арнайы ата-аналар бұрышы жасақталған. Онда «Білгенге маржан», «Қауіпсіздік ережесі», «Ата-аналарға кеңес», «Кел жаттайық бәріміз», «Сүйінші хабар», «Шебер қолдар» және т.б. бұрыштар бар. Бұның барлығы отбасы мен балабақшадағы тәрбиелік ықпалдың бірлігін орнату үшін де қажет.

Балабақшада дәстүрлі ата-аналар жиналыстарымен бірге тақырыптық: «Балаға көркемдік тәрбие беру» ашық сабақтары, ойын-сауық кештері, ата-аналарға арналған сауалнамалар, басқа шаралар ұйымдастырылып отырады. Әр ата-ананың балабақшадағы болып жатқан іс-шараларға деген қызығушылық білдіруі де әр қалай. Балаларының балабақшада үйренген жағымды әдептері мен нақыл сөздерді үйде баласымен қаталау үшін тұрақты түрде ұсынылып отырады.

Сонымен қатар қазіргі таңда еліміздің балабақшаларында “Тәй-тәй” әдістемесімен жұмыс жасау ата-аналарды балабақшаның тыныс-тіршілігіне тартудың ең бір тиімді жолдарын ашып отыр. Аталған әдістеме негізінде отбасымен қарым-қатынас жасаудың төмендегідей түрлері іске асырылады:

- отбасының топқа келуі;
- бірлескен саяхаттар;
- әкелерді балабақшаға тарту;
- қызықты отбасылық кештер;
- отбасылар арасында өзара достықты орнату т.с.с.

Осындай қызықты түрде ұйымдастырылған жұмыстар бүгінгі күні ата-аналар тарапынан балабақшаға деген жақсы көзқарастарды тудырып отыр.

Балабақшада әр топтың жас ерекшеліктеріне сай тақырыптық, мерекелік және т.б. ойын кештер жүйелі түрде өткізіліп тұрады. Бұндай шаралар балаларды өз халқының мәдениетін, тарихын, өнерін сүю арқылы басқа халықтардың да тілі мен мәдениетіне, салт-дәстүріне құрметпен қарайтын нағыз мәдениетті азамат қалыптастыруда берері мол екенін іс жүзінде көрсетіп отыр.

Мектепке дейінгі ұйымда «Жеңіс күні», «7 мамыр — батырлық күні» мерекесіне орай өткізілетін мерекелік жарыстар мен сайыстар арқылы өсіп келе жатқан жас ұландарымызды Отанды қадірлеп қорғай білуге баулаймыз. Балалар осы жарыста өздерінің шапшаңдылығымен, батылдығымен өз Отанының жас ұландары екенін көрсетіп, дәлелдеді. Жарыстар балалардың бойында адамгершілік қасиетін оятып, патриот болуға тәрбиелейді.

«Мен үш қасиетімді мақтан тұтам», - депті Ақан сері. Олар: жалған айтпадым, жақсылықты сатпадым һәм ешкімнен ештеңені қызғанбадым. Бұл үш қасиет әркімнің өз құдайы. «Өз құдайынан айырылған адам бос кеуде, өлгенмен тең» деген екен. Шындығында бұл ақиқат. «Еліміздің күші-патшада, сәбидің күші- жылауында» демекші, біздің күшіміз, қорғанышымыз, сеніміміз-адамгершілігімізде болуы керек. Ол үшін Ақанның осы үш қасиетін бала бойына дарыта білсек-ұлы жеңіс болары анық.

Адамгершілігі мол адам бақытты, ел-жұртына қадірлі, қоғамға да пайда келтіреді, яғни маңындағыларға үлгі-өнеге көрсете алады. Сондықтан баланы жас кезінен адамгершілік қасиеттерге баулу олардың келешекте азамат болып қалыптасуына кепілдік береді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Бейсенбаев Ж. Әдептілік әлемі. - Алматы, 2000.
2. Нравственное воспитание дошкольников. /под.ред. Нечаевой В.Г. – М., 2011.
3. Нечаева В.Г., Маркова Т.А. Балалар бақшасында адамгершілікке тәрбиелеу. - Алматы, 2005.

ВЛИЯНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА РАЗВИТИЕ ИНТЕРЕСА К ЧТЕНИЮ

Роль Интернета в жизни современного человека, тем более – человека молодого, становится всё более значимой. Компьютерные технологии, которые все больше входят в нашу жизнь и быт, расширяют возможности познания для подрастающего поколения, увеличивая доступ к информации. Однако эта тенденция приводит к парадоксу – внедряя все более активно в нашу жизнь и деятельность новые информационные и коммуникационные технологии, мы вынуждены все больше говорить о проблемах детского и юношеского чтения.

Исследователи выделяют несколько обострившихся проблем, которые наблюдаются в последнее десятилетие в сфере детского чтения: спад чтения для удовольствия, приоритет делового чтения; функциональная (вторичная) неграмотность; взаимодействие чтения и средств массовой информации; проблема массовой культуры в чтении детей и подростков (чтение боевиков и любовных романов); проблема доступа к чтению и другие.

Между тем, роль книги и чтения бесспорны в нравственном, интеллектуальном, эстетическом развитии детей и подростков, они развивают грамотность, общий культурный уровень, расширяют эмоциональный мир человека, развивают творческий потенциал, формируют духовную основу личности. Наконец, они являются необходимым условием социализации личности. В век, когда новые технологии делают значительные шаги в образовании, чтение становится еще более важным, чем прежде.

Каналы привлечения к чтению школьников традиционно включают в себя родителей, педагогов, библиотекарей и социум, но может ли таким каналом стать интернет? В сегодняшних непростых условиях интернет – это наиболее доступный источник информации для учащихся. Возможности интернета безграничны и, как ни странно об этом говорить, поощрение свободного чтения книг, формирование мотивации к чтению являются одним из направлений содержащейся в нём информации.

«В виртуальном пространстве отражаются практически все стороны человеческой жизни, поэтому вполне естественно, что здесь присутствует и чтение, и читатели самых разных возрастов и интересов. Здесь существует свой виртуальный литературный мир, в нём есть и книжные магазины, и электронные библиотеки, и читательские сообщества» утверждают Кондратьева О.Н. и Самохина М.М. в своём исследовании «Молодые читатели в Интернете» [1, с. 6].

Можно сказать, что в Интернете есть три пространства, в которых чтение сосуществует и сталкивается с компьютерными технологиями.

Первое – это «пространство времени». Точнее – свободного времени, а еще точнее досуга. Здесь компьютерные игры и Интернет-общение стали еще одним конкурентом чтения – влед за телевидением и видео.

Второе «пространство», в котором традиционное чтение сосуществует с Электронными технологиями, может быть описано как пространство «способов публикаций» текстов, пространство форм их представления читателю.

В Интернете существует своя литературная жизнь, здесь есть и книжные магазины, и журналы, и библиотеки.

Третье интересующее нас «пространство» - собственно информационное. Это пространство текстов (в широком смысле), а его посетитель – человек, пришедший за информацией определенной тематики и определенного вида [2, с. 39].

Для привлечения к чтению, для развития интереса к самостоятельному чтению книг можно и нужно использовать предоставляемые интернетом возможности, но для этого необходимо самим хорошо представлять, какие возможности интернета могут помочь. К ним следует отнести

1 – литературные ресурсы

2 – рекламу книг и чтения

3 – разные виды общения с другими читателями, писателями, различными специалистами в области чтения.

Интернет – это неисчерпаемый источник ресурсов, включающих в себя тексты научной и художественной (собственно литературные ресурсы) литературы, справочники и словари, а также разного рода списки, топы и рейтинги.

Литературные ресурсы Интернета предоставляют широкие возможности для чтения художественной литературы и активного ее использования читателями. Обратимся к предложенной Н.Е. Беляевой классификации литературных ресурсов Интернета, представленной «двумя типами ресурсов: 1) ресурсами, прошедшими редакционно-издательскую обработку (электронные библиотеки, электронные журналы, сайты писателей); 2) “самиздатом” – блогами, сайтами свободной публикации» [3, с. 67]. Продвинутый интернет-пользователь на основе свободного доступа к этим ресурсам может создать цифровую библиотеку при помощи любых современных гаджетов, обеспечивающих Интернет-доступ и Интернет-чтение «для себя».

Разного рода списки, топы и рейтинги весьма популярны и модны в Интернете.

Как правило, темы со списками и рейтингами особенно активно читаются и просматриваются посетителями форумов и блогов, и часто бывают очень полезными, так, например, на сайте «Клуб Пергам: литература глазами читателей» есть рекомендательные списки Интернет-ресурсов. Списки составлены для шести типов ресурсов: художественная литература, периодика, поисковики и каталоги, словари и энциклопедии, учебная, научная, научно-популярная литература и философия и общественные науки и оценены от “отлично” до “плохо” [4].

На литературных форумах и в сетевых литературных сообществах списки составляются и по предложенным темам, и по любимым авторам, и по лучшим, с точки зрения молодых читателей, произведениям того или иного жанра, автора и т.д. В таких списках встречаются книги, о которых читатель даже не слышал и часто именно здесь находят книги, которые хочется прочитать.

Думается, что правильно ориентированные задания, связанные с поиском литературных текстов, с просмотром и составлением тематических списков могут стать одним из каналов знакомства с литературным пространством интернета.

Реклама в Интернете – сегодня уже довольно распространенный вид рекламы, число пользователей сетью постоянно растет. Информацию о книгах размещают на своих сайтах библиотеки и книжные магазины. Это, в первую очередь, информация об услугах, электронные каталоги; предоставляется возможность произвести заказ книг по электронной почте

Рекламные ресурсы интернета предоставляют широкие возможности не только для чтения художественной литературы и активного ее использования читателями, но и для её продвижения к читателю. В интернете можно встретить книжную рекламу двух направлений **коммерческого** и **социального**. Цель коммерческой рекламы – побудить к покупке книжного издания. Если бы сущность книги была исключительно «товарной», этого бы хватило. Но само по себе книжное издание не удовлетворяет никаких наших потребностей. Только содержание книги, её способность быть средством передачи информации, делает книгу столь значимым явлением духовной культуры. А значит, помимо призыва «купи», книжная реклама должна содержать и призыв «прочитай». Это уже цель социальной рекламы.

Рекламу книг и чтения можно классифицировать и по содержанию: **повествовательная** (презентующая основу сюжета произведения), **атмосферная** (передающая основные настроения книги и читательские эмоции), **концептуальная** (транслирующая ключевые идеи и общую смысловую направленность текста или процесса чтения).

По способу визуального воплощения реклама книг и чтения может быть **статичной** (фото и фотопроекты, графика и инфографика) или **интерактивной** (мультимедийные презентации и книжные выставки, рекламные ролики и буктрейлеры).

Самыми популярными у молодёжи сейчас являются, конечно, буктрейлеры – замечательный метод выражения признательности книге и автору, который доступен почти любому читателю, у кого есть компьютер, фотоаппарат или видеокамера и немного свободного времени для создания мини-фильма по книге.

Многие сайты побуждают читателей к созданию рекламы. И судя по качеству и фантазии представленных в интернете материалов, это явно приносит им большее удовольствие, чем написание традиционных отзывов или сочинений. Можно создавать как рекламу одной книги, так и процесса чтения, проявив читательскую активность и творчество. Более того, можно рекламировать отдельные события книги, отдельных ее персонажей, места действия, детали костюмов, предметы и вещи, фразы или выражения из книги. При этом использовать в рекламе героев книги, их привычки, характерные словечки, их вещи, их свойства и черты характера, их поступки.

Учитель тоже может дать возможность проявить читательскую активность и творчество в создании рекламы книги или чтения и поощрить учеников-создателей рекламы.

Интернет открывает широкие возможности для общения на разные темы и среди них чтение не является самой популярной, однако желающий поговорить на эту тему всегда найдёт собеседника. Активно работают форумы и сообщества на сайтах популярных писателей, на литературных порталах и сайтах.

Общение любителей чтения в социальных сетях позволяет воплощать читательские интересы в новом формате. Множество сообществ, связанных с чтением и книгами, существует в социальных сетях. Виртуальное читательское сообщество стало тем ресурсом, участник которого из получателя информации (читателя) становится отправителем (источником) информации, делая цикл читательской коммуникации завершенным.

Множество молодых людей выходят в Сеть именно для того, чтобы пообщаться с такими же, как они сами, любителями чтения, рассказать о прочитанном или (чаще) послушать, что говорят об этом другие, чтобы обменяться мнениями и поспорить, посоветовать другим, что почитать, или получить такие рекомендации.

Читательские интернет-сообщества служат местом общения единомышленников, пример – социальная сеть любителей книг LiveLib – комплексный ресурс, предоставляющий разнообразные возможности его участникам. В онлайн-клубе обсуждаются книги, фильмы, авторские работы читателей, предложены игры. Популярными являются и разделы, посвященные «околокнижным» мероприятиям – «Книгочейские мероприятия», «Книжный сюрприз» [5].

Итак, темы, связанные с чтением, с книгами, занимают собственное, пусть и скромное, место во «вселенной» общения молодых интернет-пользователей. Есть и постоянно возникают самые разнообразные площадки читательского общения и взаимного информирования.

Литературных форумов существует в Интернете великое множество (под этим названием в каталоге Яндекса, например, нашлось около 15 млн. страниц). Форумы есть на сайтах электронных библиотек, на сайтах издательств, на личных сайтах известных писателей, на сайтах литературных изданий – газет, толстых журналов. Именно на литературных форумах происходит наиболее оживленный обмен мнениями о прочитанных книгах самых разнообразных жанров, и классики, и современной зарубежной и русскоязычной литературы.

Все это является новой формой общения в эпоху цифровых технологий. Если раньше друг советовал другу, что почитать, то теперь такими советами наделяют всех желающих видеоблогеры. Они знакомят с книжными новинками, рекламируют любимых писателей. Рекомендации может и не отличаются большой аналитической глубиной, и все же тысячи людей регулярно смотрят такие видео. Растущую популярность буктьюберов не оставили без внимания и издатели книг – самые успешные сетевые обозреватели получают информацию о новинках издательства напрямую.

Обращение к материалам популярных книжных сайтов, форумов, интересным записям буктьюберов на уроках и во внеучебное время поможет ребятам проявить интерес к чтению

Важно помнить что Интернет и книга – не противники, а союзники. Через информационные технологии можно не только мотивировать учащихся к чтению художественной литературы но и решить целый ряд дидактических задач: формировать навыки и умения чтения, используя материалы глобальной сети; совершенствовать письменную речь школьников; пополнять словарный запас учащихся; формировать у школьников устойчивую мотивацию к чтению. Кроме того, интернет-технологии расширяют кругозор школьников, помогают налаживать и поддерживать деловые связи и контакты со своими сверстниками в других городах и странах [6, с. 38].

Сейчас перед обществом остро встает задача защищать ценность чтения, поднять его статус в сознании ребенка, привить к нему вкус. В изменившейся среде необходимо делать это новыми формами. Очевидно, что использование Интернет - материалов при обучении литературе, не отвратят от чтения, а наоборот разовьет интерес к классической и современной литературе.

Ни для кого не секрет, что сегодня школьники предпочитают получать информацию не из книг, а из различных мультимедийных источников и телепередач, причём информация эта организована и структурирована иначе, чем в книгах.

К тому же, при работе с компьютерными файлами включаются совсем иные отделы мозга, чем при работе с книжными текстами [7]. Можно сколько угодно сетовать по этому поводу, но пользоваться современными носителями информации не запретить.

Роль Интернета в получении информации школьниками возросла, вот почему и теоретическая разработка методов и приемов привлечения к самостоятельному чтению художественной литературы средствами Интернета приобретает практическую значимость.

Необходимо выработать новые подходы, поддерживающие интерес к чтению, стимулирующие самостоятельность и свободу выбора читателя. Времена руководства чтением канули в лету, и только создание среды, действительно комфортной и благоприятствующей культурному обогащению читателей, способно изменить ситуацию в позитивную сторону.

Список литературы:

1. Кондратьева О.Н., Самохина М.М. Молодые читатели в Интернете. – М.: Рос. гос. б-ка для молодёжи, 2011. - 156 с.
2. Кондратьева О.Н. Молодой читатель в Интернете // Чтение в молодежной среде: инновационные технологии популяризации. – М.: Диалог культур, 2009. - С. 36–44.
3. Беляева Н.Е. Работа библиотеки с интернет-ресурсами: практ. пособие / Н.Е. Беляева. – Москва: Литера, 2012. - 144 с.
4. Рекомендательные списки Интернет-ресурсов // Сайт «Клуб Пергам: литература глазами читателей» (<http://www.pergam-club.ru/node/82>).
5. LiveLib <https://www.livelib.ru>
6. Дадебаева Г.М., Шаронова Е.Н. Использование новых информационных технологий как средство развития интереса к чтению // Учитель-методист работа методических объединений, 2016. - №3-4 (20-21). - С. 37-38.
7. Гусейнов Г. Заметки к антропологии русского Интернета: особенности языка и литературы сетевых людей // Новое литературное обозрение, 2000. - №43 [Э/р]: <http://magazines.russ.ru/nlo/2000/43/main8.html>

УДК: 316.32

П.А. Шептенко

Алтайский государственный педагогический университет, г. Барнаул
Россия, г. Барнаул

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ СОЦИАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В УСЛОВИЯХ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЫ

В настоящее время по мере осознания определяющей роли человеческого ресурса во всех сферах жизнедеятельности общества социально и педагогически вызрела объективная идея понимания социальной педагогики как педагогики социальных отношений, потребность в привнесении универсальной социально-педагогической компоненты в обеспечении экономического, политического, социального развития общества и во все отрасли профессионального образования: одним из важнейших индикаторов профессиональной компетентности специалиста (в сфере экономических, трудовых, социальных отношений в целом) рассматривается его социально-педагогическая компетентность.

В современных условиях важно формирование через систему образования социальных отношений, наиболее благоприятных для развития каждого человека и страны в целом, развития гражданского общества, что предполагает формирование уже в базовом образовании востребованных на сегодня компетентностей инновационного поведения. Меняется сущность, функциональное поле, назначение социальной педагогики и образования, призванных компетентно влиять на социальную практику, выполняя социальный заказ государства, общества, каждой семьи, индивида.

Социальная педагогика обеспечивает и выполняет крайне необходимую педагогическую миссию в системе социальных отношений - от межличностных до общенациональных и международных, миссию влияния на педагогически целесообразное (ориентированное на каждого индивида, семью, страну, общество, мир), ценностное развитие отношений, рассматривая личность в конкретном социуме, в обществе, теоретически обосновывая и оказывая на практике интегративную, педагогически компетентную поддержку в разрешении сложных жизненных конфликтных ситуаций [1].

Введение института социальных педагогов, принципиально новой педагогической специальности для нашего общества, является закономерным процессом, ибо современная социально-педагогическая ситуация потребовала новых подходов к воспитанию детей и молодежи в социокультурной среде.

Социально-педагогическую деятельность осуществляют все субъекты образовательного учреждения. Особая роль в организации социально-педагогической деятельности отводится социальному педагогу. В своей практической деятельности социальный педагог выполняет различные социальные роли и функции. Учёными предложен различный перечень функций социального педагога. Это: аналитическая, организаторская, организационно-координационная, диагностическая, прогностическая, образовательно-воспитательная, организационно-коммуникативная, коррекционная, охранно-защитная, посредническая, психотерапевтическая, функция социально-педагогической поддержки и помощи и др. Все функции социального педагога взаимосвязаны и взаимообусловлены.

Социально-педагогическая деятельность рассматривается В.С. Торохтием как часть социальной политики общества, как сложное социальное явление реализации обществом своих разнообразных возможностей и ресурсов для решения проблем социализации населения в определённый период его жизнедеятельности, это «... многоплановая и многоуровневая активность специалистов педагогического профиля по развитию и удовлетворению разнообразных потребностей и интересов детей и взрослых по социальной адаптации, поддержке личностного развития, их социальной защите, подготовке к условиям конкуренции в современном обществе на основе использования потенциальных возможностей самого социума для разрешения текущих и хронических проблем личности или социальных групп» [2, с. 21].

Социальный педагог выступает посредником между личностью обучающихся в образовательной школе, средой, специалистами различных социальных служб, ведомств и административных органов, организует различные виды социально-педагогической деятельности детей и взрослых, мероприятия, направленные на развитие социальных инициатив, реализацию социальных проектов, программ, способствует установлению гуманных, нравственно - здоровых отношений в социальной среде, содействует безопасности личности детей, оказывает помощь воспитанникам, нуждающимся в опеке и попечительстве, а также попавшим в трудные жизненные ситуации.

Он является связующим звеном между клиентом (ребёнком, подростком, молодёжью, взрослым) и его окружением, посредником в системе взаимодействия личности, семьи, общества. Это и своеобразный духовный наставник – он заботится о здоровье воспитанников, их общечеловеческих ценностях, своевременном разрешении возникающих проблем. Социальный педагог выполняет роль общественного деятеля, поддерживая и возглавляя общественные инициативы; выступает в качестве эксперта в постановке «социального диагноза», определяет допустимое компетентное педагогическое вмешательство в решение проблем. Он - социальный терапевт, защитник интересов семьи, различных категорий населения, детей, взрослых, конкретного человека.

В современных условиях процесс воспитания обрел, вопреки неблагоприятным социальным условиям, свое сущностное назначение – вводить детей в контекст высокой современной культуры для продолжения жизни, развития социальных отношений, счастья людей и благополучия планеты [4, с. 8-9].

Осуществляя социально-педагогическую деятельность, социальный педагог изучает истоки социальных бед, он не может вместе с клиентом быть заложником этих социальных невзгод, он активно разрабатывает пути выхода из социального тупика, ищет конструктивные решения и осуществляет социально-педагогическую поддержку. С самого начала он опирается на возможности и сильные качества своего клиента, на потенциальные возможности социума.

В настоящее время созданы научные школы, развивающие современные теории и практику социальной работы, проводятся специальные исследования в области социальной педагогики, формируются различные модели и технологии социального воспитания.

С целью подготовки будущих социальных педагогов к осуществлению социально-педагогической деятельности в Институте психологии и педагогики АлтГПУ предопределены виды деятельности студентов на практических, лабораторных занятиях, учтены преемственность и единство теоретического обучения и практической подготовки будущих социальных педагогов, программируется исследовательская, организаторская, методическая работа студентов на педагогической практике в образовательных социально-педагогических учреждениях.

В период педагогической практики, опираясь на возможности и сильные качества обучающихся, на потенциальные возможности социума, будущий социальный педагог вместе с ними определяет перспективы развития и личностного роста, рекомендации выхода из затруднений, пути создания ситуации успеха.

В процессе занятий студенты овладевают теоретическими знаниями, в процессе практики и практикумов они ведут наблюдения, проводят микроисследования, используя диагностические и коррекционные методики. Выполняя задания, они учатся определять эмоциональное состояние учащихся, благоприятную (неблагоприятную) атмосферу в коллективе (группе), влияния социума, находить пути формирования «Я-концепции» воспитанника и педагога, организации социально-педагогической деятельности.

Будущий социальный педагог, еще обучаясь в вузе, убеждается в том, что для осуществления социально-педагогической деятельности в школе необходимо выработать у себя умение помочь человеку справиться с собственными проблемами. Он уясняет, что социально-педагогическая деятельность осуществляется с целью развития воспитанника, перевода его в субъектную позицию, что она должна быть наполнена социальным смыслом, так как социальный педагог выступает от имени общества и в его интересах.

Наше исследование показывает, что осуществление социально-педагогической деятельности в общеобразовательной школе способствует развитию обучающихся и их социализации.

Опрос студентов – будущих социальных педагогов показал, что они готовы работать с детьми девиантного поведения, в качестве «реабилитолога, социального педагога-психолога, валеолога, организатора социально-педагогической деятельности» в микрорайоне, в школе, детском доме, комиссии по делам несовершеннолетних».

Список литературы:

1. Бочарова, В.Г. Социальный педагог: должность, профессия, призвание: научно-педагогическое пособие / В.Г. Бочарова. – М.: ИСПС РАО, 2007. – 224 с.
2. Торохтий, В.С. Социально-педагогическая деятельность как средство реализации потенциала социальной педагогики на практике / В.С. Торохтий // Теория и практика социально-педагогической деятельности в современном социуме: Материалы первой международной научно-практической конференции 27-28 октября 2011 г. / под ред. В.С. Торохтия. – М.: Граница, 2011. – С. 20-38.
3. Шептенко, П.А. Социально-педагогическая поддержка школьников в работе социального педагога / П.А. Шептенко, Е.Н. Дронова. – Барнаул: Изд-во БГПУ, 2004. – 120 с.
4. Щуркова, Н.Е. Новое воспитание в новой школе / Под общ. ред. Н.Е. Щурковой. – М.: АРКТИ, 2012. – 264 с.

3 СЕКЦИЯ: ҚАЗІРГІ ТАҢДАҒЫ ЖАҢАРТЫЛҒАН СТАНДАРТТАР МЕН БАҒДАРЛАМАЛАР АЯСЫНДАҒЫ МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖӘНЕ МЕКТЕПАЛДЫ БІЛІМ БЕРУДІҢ МАЗМҰНЫНЫҢ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ

СЕКЦИЯ 3: ИННОВАЦИИ В СОДЕРЖАНИИ ДОШКОЛЬНОГО И ПРЕДШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В СВЕТЕ ОБНОВЛЕННЫХ СТАНДАРТОВ И ПРОГРАММ

УДК: 372.878

А.Т. Байделинова
КГУ «Школа-сад №14» города Семей
Казахстан, г. Семей

ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ В ОРГАНИЗАЦИИ МУЗЫКАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Ни для кого не секрет, что наше общество переживает в настоящее время серьезный духовный кризис. Одной из главных причин этого кризиса является установка на развлекательные формы массовой культуры. Наибольший ущерб нанесен детскому дошкольному и школьному музыкально-эстетическому образованию. Оно подменяется формированием потребительского отношения к музыкальному искусству. Художественные и музыкальные вкусы зачастую складываются в условиях преобладания музыкального ширпотреба. Такое положение очень беспокоит меня как человека, воспитанного на лучших образцах классической музыки, как гражданина, наблюдающего утерю культурных традиций в нашем обществе, как педагога – учителя музыки в общеобразовательной школе. И как любого неравнодушного человека эта обеспокоенность побуждает меня к действию: надо что-то менять.

Идея обновления музыкального образования в школе не давала мне покоя, побуждала к поиску новых форм и методов работы, пересмотру программного материала по музыке.

Концепция модернизации казахстанского образования выдвигает новые критерии качества образования. Выпускник школы должен получить систему универсальных знаний, которые помогут ему успешно адаптироваться на рынке труда; обладать высокой креативностью мышления, позволяющей творчески подходить к решению проблем; быть зрелой личностью, способной критически оценивать окружающую действительность и поступающую извне информацию. В реализации этих задач я вижу большую значимость предметов художественно-эстетического цикла и уроков музыки в частности. Музыка может воспитать доброту, отзывчивость, чуткость в отношении к людям, сформировать нравственно-эстетический идеал. Эти цели актуальны сегодня и даже в большей степени, чем раньше. Кабалевский трактует задачу воспитания музыкальным искусством как средством жизни человека (музыкальный язык – это язык человеческих отношений, мыслей, находящийся в контексте других искусств).

Взгляды на роль искусства в формировании нравственно-эстетических чувств детей и юношества в системе общеобразовательной школы были пересмотрены. Возникла проблема создания такой системы музыкального воспитания, которая отразила бы специфику музыки как предмета искусства. Для этого разрабатывается идея тематического построения программ с целью объединения всех элементов и составляющих урока в единое понятийно-музыкальное искусство. Почему же уровень музыкальной культуры школьников растет так медленно, школьники не только не приобретают музыкальной грамотности, но и не овладевают элементами музыкальной грамоты? Что нужно делать, чтобы получить качественный рост музыкальной культуры выпускников школы? Напрашивается вывод, что процесс музыкального образования нельзя рассматривать как простое суммирование процессов обучения и воспитания. Образование должно стать самостоятельным процессом, направленным на работу с образом будущего. В ранних методиках отсутствует очень важное звено: ее авторы не предложили механизма диагностики уровня образованности выпускника школы по предмету “Музыка”. Система оценок для музыкального *обучения* вовсе не пригодна для процесса *образования*. Несомненно за годы работы удалось поднять и престиж учителя музыки, и сам урок музыки в школе, но, заглядывая в будущее, необходимо и критически осмыслить проблемы музыкального образования в резко изменившейся социокультурной среде, искать пути его обновления. По-прежнему актуальными остаются вопросы: как сделать урок музыки уроком

искусства? Какая роль отводится в этом процессе самой *музыке*, *учителю*, ее преподающему, и *ребенку*, ее постигающему? В последние годы содержание музыкального образования обновлялось в расширительном плане: введение древних казахских песен и кюев, изучению казахских народных инструментов, фольклора, духовной (церковной) музыки, новых произведений и жанров, привлечение других видов искусства (так называемые интегрированные уроки). Однако это обновленное содержание остается отчужденным от ребенка, поскольку по-прежнему преобладают информативные методы обучения: все продолжает держаться на учителе, а ребенок не «проживает» полученные знания и, значит, не понимает смысла своей деятельности.

Время предъявляет совсем другие требования к уроку музыки: важнейшая роль отводится чувствам и эмоциям; комплексному воздействию на учеников (на их психику, моторику, физиологию); единству эмоционального, художественного и сознательного отношения к музыке. Эффективность уроков музыки зависит не столько от программы и методик, сколько от особенностей личности педагога, его профессиональных знаний и педагогического мастерства.

Современная программа по музыке непременно должна отвечать следующим требованиям:

- Признание равноправными всех видов музыкальной деятельности ребенка: хоровое пение, слушание – восприятие музыки, музыкально-ритмическое движение, игра на элементарных инструментах, музыкальное творчество-импровизация, постижение основ музыкальной грамоты.

- Направление работы по интеграции художественных дисциплин.

- Включение музыкальной психотерапии как эффективного средства в борьбе против школьных неврозов.

- Организация современного музыкального досуга школьников.

- Отбор музыкального материала для хорового пения, который осуществляется самим учителем на основе национальных особенностей музыкальной культуры народа и традиций.

В отличие от учебной работы, целью которой является “усвоить”, “повторить”, “закрепить”, для меня очень важным и близким является “пережить”, “оценить”, “создать”, “выразить”. Мне очень импонируют отношения в системе “учитель – ученик” с приставкой “со”: сопереживание, сотрудничество, соучастие, сотворчество. Все это вкуче привело меня к воплощению концепции развивающего образования в своей школе. Основной задачей обучения является: общее развитие учащихся, которое понимается как развитие ума, воли школьников и как надежная основа усвоения ими знаний, умений и навыков.

Система построена на следующих дидактических принципах:

- обучение на высоком уровне сложности,

- ведущая роль теоретических знаний,

- изучение программного материала быстрым темпом,

- осознание школьниками процесса учения,

- систематическая работа над общим развитием всех учащихся, в том числе и сильных, и слабых.

Под методами музыкального образования понимаются определенные действия педагога и учащихся, направленные на достижение цели музыкального образования школьников. В педагогической деятельности учителя музыки применяются практически все общепедагогические методы, выполняющие обучающую, развивающую, воспитывающую, побуждающую (мотивационную) и контрольно-коррекционную функции. В начальных классах основными методами являются объяснительно-иллюстративный, репродуктивный, игровой. Каждый педагог в своей методической копилке имеет достаточно дидактического материала для организации познавательной деятельности учащихся (карточки, перфокарты, опорные сигналы и т.п.). Но, исходя из специфики предмета, все применяемые общепедагогические методы приобретают на уроках музыки несколько другую форму. Например, самый распространённый словесный метод на уроках музыки применяется в качестве образно-психологического настроя на духовное единение ребёнка с музыкальным искусством. Наглядный метод преломляется в наглядно-слуховой, наглядно-выразительный и т.д.

Существует особая группа методов, определяемых спецификой музыкального искусства:

• метод наблюдения за музыкой;

• метод не навязывать музыку, а убеждать ею, не развлекать, а радовать;

• метод импровизации;

• метод сопереживания;

• метод музыкального обобщения, забегания вперёд и возвращения к пройденному;

• метод размышления о музыке.

Работая я выбираю методы (как общепедагогические, так и специфические), которые способствуют развитию музыкально-слуховых представлений, творческой фантазии, воображения, исполнительской выразительности. В сюжет учебных занятий включаю игры и упражнения, способствующие музыкально-творческому саморазвитию учащихся: “Ищем рифмы”, “Форте и Пиано(Громко, тихо)”, “Крещендо в листьях клёна”, “Времена года в цвете и звуке”, “Поём вопросы и ответы”, “Продолжи сказку” и другие. Е.И. Юдина “Мой первый учебник по музыке и творчеству”. М, “Аквариум”, 1997 г. Разнообразие форм и методов работы, их умелое варьирование на уроке позволяет вовремя переключить внимание детей, поддержать интерес, предупредить утомление. Большое значение в учебной деятельности придаю охране психологического здоровья детей. Урок музыки в структуре учебного дня может находиться не в самое продуктивное и благоприятное время. Порой дети приходят на урок чрезмерно возбуждённые или, наоборот, морально подавленные, нервно истощённые. В моём арсенале имеется набор музыкальных произведений, оказывающих психотерапевтическое воздействие на учащихся. Например, для уменьшения раздражительности включаю “Лунную сонату” Бетховена или Сонату ре минор Прокофьева; для уменьшения чувства тревоги и неуверенности – “Вальсы” Штрауса; для поднятия общего жизненного тонуса – “Венгерскую рапсодию №2” Листа.

Очень важно на уроке оптимально сбалансировать когнитивный, поведенческий и эмоциональный компоненты. В учебной и неурочной деятельности взаимодействую со всеми возрастными группами учащихся, но в большей степени соприкасаюсь с младшими школьниками и подростками. Младших школьников отличает особая восприимчивость к различным видам искусства. Высокая чувствительность сенсорных зон нервной системы, всех органов чувств позволяет им интенсивно обогащать свои зрительные, слуховые, обонятельные и особенно речеслуховые представления, которые являются основой образной памяти, образного мышления, богатого воображения и ассоциаций. Для воссоздающего воображения детей характерны сила, яркость, живость. Дети легко перевоплощаются в различных героев художественных произведений. Младшие школьники эмоционально отзывчивы, непосредственно и откровенно выражают свои переживания, чувства. Но в то же время они отличаются большой эмоциональной неустойчивостью, у них преобладает произвольное внимание. Ещё одной очень важной особенностью этого возраста является низкая распределяемость внимания – всего на два-три объекта. Мне удаётся, учитывая эти особенности, создавать на уроке оптимальные условия для познавательной и творческой деятельности учащихся.

Каждый урок в системе музыкального образования выполняет свою строго определённую роль, решает конкретную задачу. Самоанализ каждого проведённого урока позволяет вовремя скорректировать цели и задачи, побуждает искать новые формы и методы. При подготовке урока уделяю большое внимание сохранению целостности урока, созданию интонационной атмосферы эпохи, страны, времени года, в которую необходимо “погрузить” учащихся. И, приступая к рефлексии своей деятельности на уроке, прежде всего, оцениваю, удалось ли этого достичь. Очень важным для меня аспектом является кульминационный момент урока. Именно он может создать неизгладимое впечатление от услышанного и увиденного и зафиксировать это в долговременной памяти ребёнка. Не менее важно считаю успешность коммуникации через вербальные и невербальные средства общения. Анализ урока с этой точки зрения позволяет предвидеть “непредвиденные” ситуации на уроке, когда учащиеся (особенно подростки) неохотно идут на контакт с учителем. Только после такого глубокого внутреннего осмысления урока можно ответить на основной вопрос: достиг ли урок своей цели?

Инновационные методы обучения музыке – это современные, новые или значительно преобразованные в музыкально-педагогической практике наиболее эффективные способы достижения цели и решения задач музыкального образования, способствующие творческому личностно-ориентированному развитию учащегося. Применение инновационных методов (в частности, рассмотренных нами проблемно-креативного метода и метода компьютерного моделирования) *требует саморазвития и повышения квалификации преподавателей.* Инновационные методы сочетают два подхода – рациональный (креативное мышление) и эмоциональный (творческая деятельность), таким образом, отвечают специфике музыкального обучения. Вышеперечисленные методы, возможно, применять на разных уровнях музыкального образования (ДМШ, ссуз, вуз), в соответствии с типом учебного заведения (его задачами, структурой учебного процесса, подготовкой учащихся и учетом вариативности в применении на индивидуальных и групповых занятиях). Применение их будет эффективным при условии учета конкретных условий:

создание необходимой творческой атмосферы урока, учет уровня подготовки и возрастных особенностей учащихся.

Список литературы:

1. Боровкова, Н.Д. Общие рекомендации по проведению урока специальности в музыкальной школе (в помощь начинающему педагогу) / Н.Д. Боровкова // Теория и практика образования в современном мире: материалы междунар. заоч. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, февраль 2012 г.). – СПб. : Реноме, 2012. – С. 245–248.
2. Посталюк, Н.Ю. Творческий стиль деятельности: педагогический аспект /Н.Ю. Посталюк. – Казан: Изд-во Казан. ун-та, 1989. – 204 с.
3. Савина, Н.Н. Преодоление подростковой делинквентности посредством креативной педагогики : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Н.Н. Савина. – Тюмень, 2010. – 41 с.
4. Санто, Б. Инновация как средство экономического развития : пер. с венг. / общ. ред. Б.В. Сазонова. – М.: Прогресс, 1990. – 296 с.
5. Харламов, И.Ф. Педагогика / И.Ф. Харламов. – М.: Гардарики, 1999. – 520 с.

УДК: 373.21

Т.Л. Гончарова

КГКП «Ясли – сад № 9 «Айгөлек» государственного учреждения
«Отдел образования города Семей Восточно-Казахстанской области»
Казахстан, г. Семей

**ОРГАНИЗАЦИЯ ОБУЧЕНИЯ КАЗАХСКОМУ И АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКАМ
ПОСРЕДСТВОМ ТЕАТРАЛИЗОВАННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
В СТУДИИ «ЛИНГВОТЕАТР»**

Дошкольное детство — уникальный период для овладения не только родным, но и иностранным языком.

В связи с интегративными процессами, происходящими в современном обществе, роль государственного и иностранного (английского) языка возрастает из года в год. Знание государственного языка и иноязычная грамотность наших граждан способствует формированию достойного образа гражданина Казахстана за рубежом, позволяет разрушить барьер недоверия, дает возможность нести и распространять свою культуру, осваивать чужую [1, с. 3].

Глава государства Назарбаев Н.А. в ходе интерактивной лекции 5 сентября 2012 года в стенах Назарбаев Университета дал поручение правительству по развитию в Казахстане дошкольного образования и триязычия.

Главная цель при обучении иностранным языкам - формирование и развитие коммуникативных речевых навыков и умений.

Дошкольный возраст традиционно считается наиболее благоприятным, периодом для изучения языков. Исследования педагогов и лингвистов показывают: раннее овладение языками опирается на те же механизмы, что и усвоение родного языка. Раннее начало обучения языкам формирует у детей лингвистические способности, языковую интуицию, способствует творческому развитию [3, с. 112]. Синтез иностранного языка и театрального искусства оказывает эмоциональное воздействие на дошкольника, побуждает его к активному творческому действию и создает определенные условия для развития у ребенка языковых способностей.

Театральная деятельность является определенной моделью общения между детьми. Театр воздействует на ребенка комплексом художественных средств: применяется художественное слово, наглядный образ, музыкальное сопровождение, в том числе это определенная форма обучения диалогическому общению. Дошкольнику доступна внутренняя активность сопереживания, способность действовать в воображаемых ситуациях, понимать внутренний мир персонажей. Это открывает перспективы использования театральной игры в нравственном развитии детей, - умения соотносить себя с положительными и отрицательными героями. Благодаря этому зарождаются социальные чувства, эмоциональное отношение к событиям и поступкам. Развитие у ребенка способности к успешному решению проблемных ситуаций в театрализованной игре происходит за счет умения увидеть, проанализировать, продраматизировать ситуацию с позиций разных персонажей, выделить свойства и условия её решения.

Для формирования и развития коммуникативных речевых навыков и умений педагогами ясли – сада была разработана авторская программа «Лингвотеатр» по организации обучению казахскому и английскому языкам посредством театрализованной деятельности в средней и старшей группах дошкольных организаций с русским языком обучения.

Такой вид деятельности определяется возросшим статусом казахского, как государственного языка и иностранного (английского) языка как средства общения, стимулирующего мощное движение общества навстречу новым формам и моделям обучения ему как предмету.

Театральные постановки в студии «Лингвотеатр» с использованием определенного словарного запаса ребенка на казахском и английском языках - одно из направлений дополнительного образования, которое позволяет повысить интерес, и активизировать желание у дошкольника изучать иностранные языки.

Театрализованная игровая деятельность является одной из нетрадиционных, здоровьесберегающих форм работы при обучении детей иностранному языку, которая позволяет без принуждения развивать у дошкольников диалогическую речь, пробуждает к импровизации с использованием доступных каждому ребенку средств выразительности (мимики, жестов, движений), способствует эмоциональному благополучию, помогает решить коммуникативные задачи. Наш опыт показал, что театрализованная игра, как форма организации деятельности ребенка позволяет изучить факторы, способствующие изменению эмоциональной регуляции ребенка, выявить особенности и средства совершенствования производных эмпатических эмоций, умения отражать чувства и состояния других, поскольку в театральной деятельности быстро формируется чувство симпатии к взрослому, что обеспечивает эмоциональное благополучие воспитанника.

В раннем возрасте ребенок идет от действий к мысли, у дошкольника развивается способность идти от мысли к действию, воплощать свои замыслы. Появления замысла в театрализованной игре связано с развитием творческого воображения и диалогового общения. Развитию творческого воображения и диалогового общения способствуют специально разработанные и подобранные упражнения и этюды, которые включены нами в занятия студии.

Авторская программа «Лингвотеатр» создана на основе Типовой учебной программы дошкольного воспитания и обучения РК., помогает пробудить и активизировать интерес к казахскому (государственному) и иностранному (английскому) языкам посредством использования интенсивных методов обучения.

Цель программы - развитие коммуникативно-речевых навыков трехязычного общения дошкольников в устной форме в процессе театральной деятельности с учетом речевых возможностей и потребностей детей. Программа предполагает активное участие родителей в драматизации сказок и в практической работе по «рабочим листкам», которые включают в себя закрепляющий материал с использованием нетрадиционных форм обучения. Рассчитана программа на 72 часа, два занятия в неделю: по 20 минут в средней группе и 25 минут в старшей группе. Форма организации деятельности детей на занятии: групповая. Формы проведения занятий: занятие - игра, репетиция, викторина, творческая встреча, концерт, праздник, и др.

Программа разработана мультидисциплинарной командой педагогов (музыкальный работник, преподаватели казахского и английского языков). Программа составлена с учетом реализации межпредметных связей по разделам:

- «Художественная литература», где дети знакомятся с литературными произведениями, которые будут использованы в постановках спектаклей, игр, занятий, праздников, и самостоятельной театрализованной деятельности.

- «Изодеятельность», где дети знакомятся с иллюстрациями близкими по содержанию, сюжету спектакля. Рисуют с родителями разными материалами по сюжету спектакля, или его персонажей.

- «Естествознание», где дети знакомятся с предметами ближайшего окружения, культурой, бытом и традицией народов, что послужит материалом входящим в театрализованные игры и спектакли.

- «Музыкальное воспитание», где дети знакомятся с музыкой к очередному спектаклю. Отмечают характер музыки, дающий полный характер героя, и его образ.

- «Развитие речи» где дети используют скороговорки, чистоговорки, потешки. Развивается четкая дикция.

- «Казахский язык» и «Английский язык», где развивается интерес детей к казахскому и английскому языкам, желание говорить на данных языках, слушать песни, речь, смотреть

мультфильмы через организацию педагогического процесса на основе предпочитаемых ребенком видов деятельности (игра, продуктивные виды деятельности).

Занятия проходят в форме игр, соревнований, разучивания песен и рифмовок. Игра помогает максимально использовать благоприятные возможности этого возраста для овладения иностранными языками. В игре формируется речевое поведение детей, а также развивается память и мышление детей, воспитывается культура общения. Игры и различные коммуникативные ситуации помогают формировать личностные качества детей: интересы, волю, ценностные ориентации, эмоциональную и мотивационную сферы.

В результате программа предоставляет дошкольникам возможность в получении непрерывного языкового образования и создает благоприятные условия для общего интеллектуального развития дошкольников, постепенном обретении ими способности к логическому мышлению и усвоении детьми всякий раз новых языковых знаний. Развивает не только психические функции личности ребенка, лингвистические и художественные способности, творчески потенциал, но и общечеловеческую способность к межличностному взаимодействию, творчеству в любой области, помогают адаптироваться в обществе, почувствовать себя успешным.

Непрерывное знакомство с иноязычным фольклором (песни, стихи, рифмовки, игры, поговорки), со сказочными персонажами иностранных сказок, другим интересным лингвострановедческим страноведческим материалом помогают педагогам реализовать поставленные задачи. Предложенная тематика и формы обучения соответствуют возрастным особенностям, познавательным потребностям и интересам дают простор детской фантазии и возможность проявить свою индивидуальность.

В результате освоения программы «Лингвотеатр» дошкольник должен:

знать:

- названия страны изучаемого языка, некоторых литературных персонажей детских произведений, стихов, песен.

- воспринимать и понимать на слух слова (средний возраст) и словосочетания (старший возраст) педагога и сверстников и самому их понимать и произносить.

иметь представления:

- о мире, как о многоязычном и поликультурном сообществе; осознания языка, как основного средства общения между людьми.

уметь:

- взаимодействовать с окружающими при выполнении разных ролей в пределах речевых потребностей и возможностей ребенка;

- выбирать адекватные языковые и речевые средства для успешного решения элементарной коммуникативной задачи;

- действовать по образцу при выполнении заданий.

обладать:

- развитыми коммуникативными способностями, расширенным лингвистическим кругозором.

Работа по программе «Лингвотеатр» позволила сделать выводы, что высокая эффективность обучения дошкольников казахскому и английскому языкам достигается в том случае, если организовать это обучение в интеграции с другими видами деятельности, используя игровые технологии, которые положительно влияют на развитие личности ребенка, они помогают преодолеть языковой и психологический барьер. Игры повышают интерес ребенка к изучаемому предмету, позволяют сконцентрировать внимание на главном – овладении речевыми навыками в процессе естественной ситуации общения.

Список литературы:

1. Тарасюк Н.А. Иностранный язык для дошкольников: уроки общения (на примере английского языка). - М.: Флинта; Наука, 1999. - С. 3.
2. Раннее обучение английскому языку: теория и практика: сборник научно-методических статей. - СПб.: Детство-Пресс, 2004. - 112 с.

Е.П. Евлампиева, Е.Н. Артамонова
Государственный университет имени Шакарима города Семей
Казахстан, г. Семей

АКТУАЛЬНОСТЬ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ В ДОШКОЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Актуальность поднимаемой нами проблемы заключается в том, что экологическое воспитание и образование детей – чрезвычайно серьезная проблема настоящего времени: только экологическое мировоззрение, экологическая культура ныне живущих людей могут вывести планету и человечество из того катастрофического состояния, в котором они пребывают сейчас. Возникает необходимость формирования системы непрерывного экологического образования, начиная с дошкольников.

Экологическое воспитание значимо и с позиций личностного развития ребенка – правильно организованное, систематически осуществляемое в образовательных учреждениях под руководством людей, обладающих экологической культурой, оно оказывает интенсивное влияние на его ум, чувства, волю.

Именно в дошкольном возрасте усвоение основ экологических знаний наиболее продуктивно, так как малыш воспринимает природу очень эмоционально, как нечто живое.

В период дошкольного детства у ребенка происходит интенсивное социальное развитие, которое осуществляется при его взаимодействии с окружающими, взрослыми и сверстниками. Это процесс, во время которого ребенок усваивает ценности, традиции, культуру общества и сообщества, в котором ему предстоит жить.

Мир природы таит в себе большие возможности для всестороннего развития детей. Продуманная организация обучения, прогулок, специальных наблюдений развивает их мышление, способность видеть и чувствовать красочное многообразие явлений природы, замечать большие и маленькие изменения окружающего мира. Размышляя о природе под влиянием взрослого, дошкольник обогащает свои знания, чувства, у него формируется правильное отношение к живому, желание созидать, а не разрушать.

Современное экологическое образование как особое направление дошкольной педагогики формируется на основе нескольких составляющих:

1. Традиционные подходы, базирующиеся на тесном контакте детей с природой, натуралистических наблюдениях, экскурсиях. Такой подход подразумевает, с одной стороны, развитие в ребенке нравственных начал, умения видеть красоту природы, чувствовать и понимать ее, с другой – развитие познавательного интереса, рассмотрение природы как универсального объекта для обучения ребенка.

2. Народные традиции. Фольклор, народные праздники, приметы, игры, а также сказки разных народов всегда отражали особенности восприятия природы людьми, их отношение к ней, характер использования природных ресурсов. Кроме того, в народном творчестве хорошо прослеживаются региональные особенности взаимоотношений «человек – природа». Интерес детей дошкольного возраста к играм, сказкам, загадкам делает особо перспективным использование элементов различных культур в целях экологического воспитания.

3. Мировой опыт. В настоящее время наибольшее распространение в нашей стране получили американские программы и методики, уделяющие большое внимание сенсорным ощущениям ребенка, умению видеть и наблюдать в природе, способности оценить ее разнообразие, привить чувство восхищения и удивления. Так, при Государственном университете имени Шакарима города Семей функционирует Лекотека, в которой мультимедийная команда профессионалов (педагоги, психологи, воспитатели и др.) работает с детьми дошкольного возраста по специально разработанной программе. С целью формирования экологических знаний и более полного восприятия окружающей природной среды педагоги проводят с детьми психологические тренинги с использованием элементов известной эколого-психологической программы «Ощущение чуда».

Воспитывая детей необходимо уделять особое внимание следующим вопросам:

- пониманию самооценности природы;
- осознанию ребенком себя как части природы;
- воспитанию у него уважительного отношения ко всем без исключения видам, вне зависимости от наших симпатий и антипатий;

- формированию эмоционально-положительного отношения к окружающему миру, умения видеть его красоту и неповторимость;
- пониманию того, что в природе все взаимосвязано и нарушение одной из связей ведет за собой другие изменения, происходит как бы «цепная реакция»;
- пониманию того, что нельзя уничтожать то, что не можем создать;
- формированию у детей желания сохранить окружающую среду, осознание ими взаимосвязи между собственными действиями и состоянием окружающей среды (например: если я выброшу мусор в речку, вода загрязнится и рыбкам станет плохо жить);
- усвоению азов экологической безопасности;
- усвоению первоначальных сведений о рациональном использовании природных ресурсов на примере использования воды, энергии в быту;
- формированию навыков экологически грамотного и безопасного поведения в повседневной жизни.

С детства ребенок должен учиться следовать определенным общественным нормам и правилам поведения, и, если в этот процесс будет включено не только формирование эмоционально-положительного отношения к солнцу, чистой воде, свежему воздуху, растениям и животным, но и норм поведения, не наносящего вреда всему живому, берегающего и восстанавливающего природу, – это принесет положительный результат не только в детстве, но и во взрослой жизни человека.

Методы экологического воспитания дошкольников сегодня во многом отличаются от устаревших стереотипов, они призваны соединить в одно целое процесс обучения и непосредственный контакт дошкольника с природными объектами. Это подразумевает длительный процесс наблюдения, экспериментирования с последующим анализом эффективности применяемых методов, приемов, форм и принципов работы с детьми (рис. 1, 2).

Рисунок 1 – Формы дошкольного экологического воспитания

Рисунок 2 – Принципы дошкольного экологического воспитания

Таким образом, экологическое образование дошкольников непрерывный процесс обучения, воспитания и развития ребенка, направленный на формирование его экологической культуры, которая проявляется в эмоционально-положительном отношении к природе, окружающему миру, в ответственном отношении к своему здоровью и состоянию окружающей среды, в соблюдении определенных моральных норм, в системе ценностных ориентаций.

Список литературы:

1. Аксенова З.Ф. Войди в природу другом. Экологическое воспитание дошкольников. – Москва: ТЦ Сфера, 2011. – 128 с.
2. Иванова Г. Об организации работы по экологическому воспитанию // Дошкольное воспитание. – 2004. – № 7. – С. 10-14.
3. Казаручик Г.И. Дидактические игры в экологическом образовании дошкольников // Дошкольная педагогика. – 2008. – № 2. – С. 19-24.
4. Максимова М.Ю. Технологические аспекты формирования субъективного отношения детей дошкольного возраста к природе // Педагогическое образование и наука. – 2010. – № 2. – С. 79-83.
5. Маневцова Л. Ребенок познает мир природы // Дошкольное воспитание. – 2004. – № 8. – С. 17-19.
6. Мотыгуллина Г. Создание экологической развивающей среды // Дошкольное воспитание. – 2012. – № 6. – С. 28-31.
7. Николаева С.Н. Экологическое воспитание дошкольников // Педагогика. – 2007. – № 5. – С. 22-27.
8. Федотова А.М. Познаем окружающий мир играя: сюжетно-дидактические игры для дошкольников. – Москва: ТЦ Сфера, 2015. – 112 с.

ӘӨЖ: 373.2.02

А.Ж. Едігенова

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті
Қазақстан, Семей қ.

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КЕҢЕС МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДА САПАЛЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ПРОЦЕСТІ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ШАРТЫ РЕТІНДЕ

Бүгінгі күні мектепке дейінгі тәрбиені ұйымдастыруға және оған жетекшілік жасауға, оны шығармашылық тұрғыда жаңартуға көңіл бөлінуде. Ғылыми-әдістемелік кешендердің даярлануы осыны дәлелдейді.

Тәрбиенің сан-алуан көкейкесті мәселелерін шешетін, қарапайым дағдыларды бала санасына орнықтыратын алғашқы білім баспалдағы – мектепке дейінгі ұйым. Ал мектепке дейінгі ұйымдағы жұмысты дұрыс ұйымдастыру – ұжымға жетекшілік жасау мен әркімнің өзіне тапсырылған жұмысына жауапкершілігінен басталатыны сөзсіз. Бұл мектепке дейінгі ұйымдағы педагогикалық процеске жетекшілік жасаудың жоғары ұйымы ретіндегі педагогикалық кеңестің рөлін айғақтайды. Педагог-тәрбиешілердің кәсіби деңгейін жетілдірудің өзі педагогикалық кеңестің жұмысын ұйымдастырудан басталмақ.

Педагогикалық кеңес – бұл оқу – тәрбие үрдісінің мәселелері бойынша педагог-мамандардың мәслихаты десек болады және күнделікті мектепке дейінгі ұйым өміріндегі әр түрлі сұрақтарды және педагогикалық міндеттерді бірігіп шешу деген сөз.

Мектепке дейінгі ұйымдағы педагогикалық кеңес барлық тұтас педагогикалық процеске жетекшілік жасаудың жоғары ұйымы ретінде мектепке дейінгі ұйымдағы маңызды міндеттерді шешуге бағытталады.

Қазіргі жағдайда педагогикалық кеңес жұмысының негізгі міндеттері мен мазмұны мемлекет қойған талаптарды жүзеге асыруға бағытталады, мәселен:

- мектепке дейінгі ұйымдағы оқу-тәрбие жұмысының деңгейін жетілдіру мақсатымен педагогикалық ұжымда өзара біріккен іс-әрекетті ұйымдастыру;

- қазіргі педагогика және психология ғылымдарының жетістіктерін және алдыңғы қатарлы педагогикалық іс-тәжірибелерді мектепке дейінгі ұйым практикасына ендіру;

- педагогикалық кеңесте мектепке дейінгі ұйымның барлық бағыттар бойынша жоспарын талқылау және бекіту;

- педагогикалық кеңесте мектепке дейінгі ұйымдағы педагогикалық процесс мәселелеріне қатысты әр түрлі сұрақтар бойынша тиісті шешімдер қабылдау;

- мектепке дейінгі ұйымның негізгі бағыттарын анықтау;

- мектепке дейінгі ұйымда қолдану мақсатымен білім беру бағдарламаларын бекіту;

- педагог-тәрбиешілердің кәсіби деңгейін жетілдіру сұрақтарын қарастыру;

- балалардың ата-аналарымен жұмысты заманауи қоғамның талаптарымен сәйкестендіріп ұйымдастыру.

Педагогикалық кеңесті даярлауға және өткізуге педагогикалық ұжымның барлық мүшесі түгелдей дерлік қатысуы керек. Дұрыс ұйымдастырылған педагогикалық кеңес педагогикалық ұжымның бірлігін нығайтады, туындаған мәселелерді шешуде ортақ бір шешімге келуге үйретеді, әркімге өз көзқарасын, ойындағысын ортаға салуға мүмкіндік туғызады, ең бастысы бұл тұтас педагогикалық процестің сапалылығын қамтамасыз етуге септігін тигізеді.

Педагогикалық кеңестің басқару орталығы, сонымен қатар оның әрбір шешімдері балалармен жүргізілетін жұмысты жетілдірсін десек, онда әр отырысқа оның барлық мүшелері мұқият даярланғаны жөн. Әр отырысқа нақты бір мәселе, ұсыныс, шешімдермен (балалармен жұмыста нені істеу мүмкін емес және неге, осы кемшіліктерді қалай түзетуге болады және т. б.) келу үшін әр педагог-тәрбиеші өз іс-әрекетіне талдау жасауы қажет.

Педагогикалық кеңеске даярланудың ең басты шарттарының біріне қарастырылатын сұрақтардың өзектілігі, бүгінгі күн үшін оның маңыздылығы жатады. Әрине, педагогикалық ұжымның көптеген мүшелеріне, жеке педагогтарға қиындық әкеліп жүрген мәселелерді практикалық шешуге көмектесетін, сонымен қатар жаңа педагогикалық технологиялар, авторлық жұмыстар қызығушылық тудыратыны сөзсіз. Сондықтан алдын-ала даярланған баяндамадан гөрі, жұмыстың басқа формаларын, мәселен, теориялық семинар, лекция және т.б. енгізген дұрысырақ болар еді. Бұл өз кезегінде мектепке дейінгі ұйымдағы педагогикалық процесті сапалы ұйымдастыруға ықпал жасайды.

Қазіргі практикада педагогикалық кеңесте педагог-тәрбиешілерді белсендіру мақсатында бірқатар әдістер қолданылуда. Соларды қарастырып көрелік.

1. Жағдаяттармен жұмыс.

Педагог кез-келген жағдайда дұрыс шешім қабылдай білуі керек. Бұл әдіс ұсынылған көп нұсқалардың дұрысын таңдауға көмектеседі. Ал бұл оқиғаны терең және жан-жақты талдап, оларды салыстырғанда ғана мүмкін болады. Практикада жағдаяттың төрт түрі белгілі. Олардың біртіндеп күрделенуін есепке ала отырып таңдау арқылы тәрбиешілердің қарастырылып отырған мәселеге қызығушылығы мен белсенділігіне қол жеткізуге болады.

Иллюстрациялы-жағдаят - мұнда практикадан қарапайым бір оқиға сипатталады да және сол арада шешім шығарылады.

Жаттығу-жағдаяты бірнеше әрекетті жүзеге асыруды талап етеді (жоспар құру, балабақшадағы оқыту және тәрбиелеу бағдарламасының қандай да болмасын бір бөлімі бойынша балалардың меңгерген, білім іскерліктерін таблицанда толтыру және т.б.).

Бағалау – жағдаяты мәселе шешімін тапқан соң педагогтардан оған талдау жасау және өз жауабын негіздеу, дәлелдеу, оны бағалау талап етіледі.

Белсендірудің ең күрделі әдісіне – мәселелі жағдаят жатады. Практикадан сол кездегі туып отырған мәселе ретінде бір мысал беріледі, енді оны шешу керек. Тәрбиешілерге көмек ретінде

бірнеше сұрақтар беріледі, сонда диалог-пікірталас туындайды. Дегенмен, диалогқа және пікірталасқа қатысуға бәрі бірдей қабілетті бола бермейді.

2. Қарама-қарсы екі көзқарасты талқылау. Жүргізуші немесе жетекші бір мәселеге деген екі көзқарасты талқылауды ұсынады. Педагог оған өзінің қатынасын айта отырып, оны негіздеп, дәлелдеуі керек. Дәлелдеуде нақты сол мәселеге қатысты аргументтер мен фактілер келтіру оның шешімін жылдам табуға мүмкіндік жасайды.

3. Практикалық іскерліктерге үйрету. Бұл әдіс өте тиімді, бірақ оны педагогтардың қайсысына тапсыруға болатынын алдын ала ойластырып, шешу керек. Ең тиімдісі іс-тәжірибені үйрететін бір элементті беру.

4. Тәрбиешінің жұмыс күнін бөлу.

Педагогтарға балалар жасына байланысты өз топтарының сипаттамасын беру, шешімін талап ететін мақсаттары мен міндеттерін қалыптастыру, сонымен қатар, белгіленген уақытқа өзінің жұмыс күнін бөлу ұсынылады, соңында жетекші немесе жүргізуші айтылған ұсыныстардың бәрін талқылауды ұйымдастырады, жетістіктеріне талдау жасайды және кемшіліктерді атап айтады.

5. Педагогикалық кроссворд, ребус, сканворд шешу. Бұл әдіс өте ертеден қолданылып келеді, тиімділігін жоғалтқан жоқ. Тәрбиешілердің нақты бір тақырып бойынша білімін нығайтуға көмектеседі, ой-өрісін кеңейтеді, ал бұл өз кезегінде балалармен жұмыстың тиімді болуына әсер етеді. Кроссворд, ребус және т.б. шешуді топтық, сонымен қатар жеке әдістемелік іс-шараларда да қолдануға болады.

6. Нұсқаушы – басқарушы құжаттармен жұмыс. Тәрбиешілерге қандайда болмасын бір құжатпен алдын ала танысу, оның бір бағытын алып өз іс-әрекетінде қолдану, кемшіліктерді жоюға байланысты жұмыс жоспарын ойластыру ұсынылады. Бұл тапсырманы әркім өздігінен орындайды, ал педагогикалық кеңесте сол мәселені шешудің әртүрлі жолдары талқыланады.

7. Балалардың айтқандарына, олардың қылықтарына, шығармашылығына, іс-әрекеттерінің нәтижелеріне талдау жасау. Жетекші магнитофон жазбаларын, балалардың суреттері мен жасаған нәрселерін және т.б. даярлайды. Тәрбиешілер материалдармен танысады, оны талдайды, балалардың іскерлігін, дағдыларын, дамуын, тәрбиесін бағалайды олармен жұмыс істейтін тәрбиешіге көмек ретінде бірнеше нақты ұсыныстар жасайды.

8. Ойындар мен түрлі мазмұндағы жаттығулар қызығушылықты арттырады, жоғары белсенділікті тудырады, педагогикалық мәселелерді шешу үшін қажетті іскерліктерді жетілдіреді.

Сонымен қатар, педагогикалық кеңес қандай формада өткізілсе де – шешімнің қабылдануы міндетті. Олар нақты бір талаптар бойынша толтырылатын хаттамаларда тіркеледі. Әрине, жауабы айтпаса да түсінікті: барлық күн тәртібінде қарастырылатын сұрақтарға байланысты, яғни қанша сұрақ қаралса, сонша шешім қабылдануы керек. Сонымен қатар, қаралып отырған сұраққа сәйкес, бір сұрақ бойынша бірнеше шешім қабылдануы да мүмкін. Сайып келгенде, олар сол мәселені шешуге көмектеседі. Шешімнің қабылдануы анық және түсінікті, оның орындалу мерзімі және орындалуына жауап беретін адам анықталуы қажет. Бұл ол жұмыстың орындалуы тексеріледі, бақыланады деген сөз. Өйткені, әрбір педагогикалық кеңес бұрынғы қабылданған шешімнің орындалуына қысқаша қорытынды жасаудан басталады.

Ең соңғы қорытынды сөз – педагогикалық кеңес жұмысының ең маңызды кезеңі болып табылады. Ол қысқа және түсінікті, нақты шешімдер мен ұсыныстардан тұрғаны жөн. Сонымен қатар, педагогикалық кеңесте тұрмыстық, шаруашылық және т.б. ұйымдастыруға байланысты қосымша сұрақтарды қарастырып қажеті жоқ тәрізді. Ондай мәселелерді арнайы белгіленген күндері талқылаған дұрыс.

Педагогикалық кеңестің тақырыбының дұрыс таңдалуының да күнделікті ағымдағы процестердің дұрыс өтуінде әсері бар. Жалпы тақырып мектепке дейінгі ұйымның нақты мақсатына сәйкес анықталады. Педагогикалық кеңес тақырыптарын таңдауға да нақты талаптар қойылады. Мәселен: Өзектілігі – бүгінгі күн үшін қарастырылатын сұрақтардың маңызды болуы.

Ғылымилығы - педагогикалық кеңес тақырыбын таңдауда қазіргі педагогика және психология ғылымдарының жетістіктері мен ғылыми-әдістемелік ұсыныстарын ескеру.

Жүйелілігі - педагогикалық кеңес тақырыптарының өзара байланыстылығы.

Болашағы - педагогикалық кеңес тақырыптарының бұрынғы талқылаған мәселелер және қабылданған шешімдермен байланысын сақтай отырып, мектепке дейінгі ұйым жұмысының келешекке бағытталуы.

Алғашқы өткізілген педагогикалық кеңестің дұрыс шешімін табуы, келесіге негіз болатынын және оған жол ашатынын есте ұстаған жөн. Осылайша, жүйелі, бірізді түрде балабақшаның жыл барысындағы ғылыми-педагогикалық мәселелері шешімін табады.

Бүгінгі таңда мектепке дейінгі ұйымдағы педагогикалық кеңестің тұтас педагогикалық процесті сапалы етудегі алатын орнын және рөлін анықтаудың қажеттігі жаңа қоғамның сұранысынан, үкіметтің талабынан туындап отыр.

Сонымен, қазіргі балабақшадағы тұтас педагогикалық процесті ұйымдастыруда жаңа бағыттағы жұмыстарды іске асыру жолдарына мыналар жатады:

- мектепке дейінгі ұйымдағы тұтас педагогикалық процестің жұмысын ұйымдастырудың жоғары ұйымы ретінде педагогикалық кеңесті бүгінгі талапқа сай ұйымдастыру және өткізу;

- педагог-тәрбиешілерді мектепке дейінгі тәрбие мәселесі бойынша тиімді әдіс-тәсілдермен қаруландыру;

- отбасы, балабақша, бастауыш мектеп арасындағы бірлікті нығайта білу;

- қазіргі балабақшаны замануи ғылыми әдістемелік құралдармен қамтамасыз ету т.б.

Жоғарыда атап өткендей педагогикалық кеңестің түрлеріне сәйкес оны өткізу ондағы өзекті мәселелерді шешуде көмектеседі, педагог-тәрбиешілердің білім, іскерлік және дағды деңгейін анықтауға негіз болады, сондай-ақ кез келген мәселені шешуде тиімді жолдарды бірігіп іздестіруге мүмкіндік береді және жаңа әдістемелер ұсынуды талап етеді. Міне, бұл қазіргі жағдайдағы мектепке дейінгі ұйым алдына қойылған көкейкесті міндеттерді шешуде тиімді болып табылады.

Баяндалған бірқатар педагог-тәрбиешілерді белсендіру әдістері педагог-тәрбиешілердің жұмысқа белсенділігін арттырып, күнделікті жұмыстың сапасын жетілдіруге ықпал жасары даусыз.

Әдебиеттер тізімі:

1. Ермакбаева Л.К., Нығметова Қ.Н. Баланың мектепке психологиялық дайындығын айқындау. – Алматы, 2005.
2. Педсовет: идеи, методики, формы. – Москва, 2001.
3. Белая К.Ю. Педсовет в дошкольном образовательном учреждении. – Москва, 2004.

ӘӨЖ: 373

Г.Ж. Ергасенова, Н.Ө. Төлтаева, Е.А. Ахмадиев

«№7 «Ақ бота» ясли-бақшасы» КМҚК

Қазақстан, Семей қ.

«STEP by STEP» ТЕХНОЛОГИЯСЫ БАЛАБАҚШАДА

Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтің «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту - Қазақстан дамуының басты бағыты» атты Қазақстан халқына жолдауында «Білім беру жүйесін жаңғырту барысында ең маңыздысы... оқыту үдерісіне қазіргі заманғы әдістемелер мен технологияларды енгізу» деп жарияланған.

18 жыл ішінде №7 «Ақ бота» ясли-бақшасының педагогикалық ұжымы «Step by step» технологиясы бойынша жұмыс істеп келеді.

«Step by step» технологиясы - 2-6 жасар балалар мен олардың отбасы үшін өте бағалы технология. Оның өзгермейтін, айтарлықтай міндеттері де бар. Олар:

- әрбір бала үшін жекелендіру;
- жұмысты жоспарлау және орталықтардың ұйымдасу белсенділігін жүзеге асыру арқылы балаға көмектесу;

- оған отбасының қатысуы.

Басты мақсатымыз – баланы даму әлеміне енгізу болса, басты бағытымыз – баланың денсаулығын сақтау, нығайту, оларды жан-жақты дамуына жағдай жасау.

Ол үшін мемлекеттік мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту ережелерінің стандартының бес білім беру салаларының талаптарына сай, ата-бабамыздың асыл мұрасын, өнер мен өнегедегі озық үлгілерін бала бойына сіңіре отырып, жан-жақты тәрбиелеу мақсатында «Step by step» технологиясының білім беру бағдарламасы негізінде жұмыс жүргізілуде. Осы технологияны тиімді қолдану арқылы балалардың ерік-жігерінің қалыптасуына өз бетінше ізденуіне, жеке тұлға ретінде дамуына аса назар аударамыз Біз үшін осы уақыт шығармашылық пен еңбекке толы, әріптестермен, ата-аналармен, балалармен жаңа қатынасты орнату кезеңі болып табылады. Осы уақыт ішінде біз осы технология бойынша жұмыс істеуде қолдау көрсетіп, кеңестерін ұсынған «Step by step» қоғамдық қорымен тығыз байланыс орнатып, бірге істеп келеміз.

«Step by step» технологиясы арқасында ясли-бақша педагогтары үнемі жаңалықтарға ашық, шығармашылық ізденісте өз білімдерін дамытып келеді.

Ясли-бақша модульді орталық болғандықтан, осында жүйелі түрде әріптестерімізге арналған семинар-тренингтер өтіп тұрады. Бұл семинарларда педагогтар, қоғамдық қордың жаттықтырушы – фасилитаторлары практикалық тұрғыда «Step by step» инновациялық технологиясы бойынша қабілеттілікті арттыру үшін шеберлік сыныбын өткізеді. Оның мақсаты – кәсіби біліктілікті арттыру, жиналған тәжірибемен бөлісу.

Атап айтсақ:

Ясли – бақша негізінде «STEP by STEP» Қоғамдық қорының ұйымдастыруымен 2013 жылдың қазан айының 21-нен 24-не дейін «21 ғасырдың білікті педагогі» тақырыбында тренинг ұйымдастырылды. Тренинг барысында педагогтар өз педагогикалық қызметінде балаларға тәлім-тәрбие беріп, жақсыға үйретіп, жаманнан жирентіп, болашаққа нық сеніммен қадам басуға жігер берді. Бұл тәрбиешілердің еңбекқорлығы, ата-аналармен қарым-қатынастары, балаларға деген сүйіспеншіліктерінің молдығы. Жоғары санатты тәрбиешілер Г.Т. Жетписова, К.К. Шулембаева, И.В. Бочарова, бірінші санатты тәрбиешілер екінші санатты тәрбиешілер Л.Т. Керимканова, А.Т. Нысанбаева, И.Ж. Танбаева шебер сыныбын өткізді. Білімді педагогтарымызға ата-аналар, әріптестері мақтанышпен, жылы сезіммен алғыстарын білдірді. «Адамның адамшылдығы жақсы ұстаздан болады» дегендей, білім алушыға берілетін білім мәнді, түсінікті, нақты, бейнелі, сазды тіл арқылы ұсынылғанда ғана білік пен дағдыға айналып, оның өмірлік қажетін өтеуге қызмет ететін тәрбиешілер осы қала тәрбиешілеріне көрсеткен шебер сыныбында дәлелдеді. Қала педагогтары ұйымдастырылған оқу іс-әрекеттен көп мәлімет алып, үйреніп, педагогтарға алғыстарын білдірді.

«STEP by STEP» Қоғамдық қорының тренерлері Турысбаева Сания Ерлановна және Мышбаева Гульмира Муратовна ұжым педагогтарына ұйымдастырылған оқу іс-әрекетін жоғары дәрежеде өткенін атап өтіп, бағалап, алғыстарын білді.

2014 ж. меңгеруші Байскакова Д.С. Венгрияда Будапешт қаласында «STEP by STEP» бағдарламасының 20 жылдығына орай өткен ISSA халықаралық конференциясына қатысып, іс-тәжірибемен бөлісу мақсатында баяндама оқыды. Халықаралық конференцияға 60-тан астам елдің 400 өкілдері қатысты. Конференция қатысушылары білім беру жүйесіндегі бала тәрбиесіне байланысты мәселелерді қарастырды.

№7 «Ақ бота» ясли-бақшасының педагог-психологі Ергасенова Г.Ж. Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті 70 жылдық мерей тойына орай 2014 жылдың қараша айында ұйымдастырылып отырған «Қазақстанда және әлемде мектепке дейінгі білім беру: тәжірибе, қазіргі жағдайы және болашағы» (профессор А.К.Меңжанованың 80 жылдығына арналған) атты Халықаралық ғылыми-практикалық конференцияға қатысты.

Ергасенова Г.Ж. конференцияда ««STEP BY STEP» технологиясын жүзеге асыруда мектеп жасына дейінгі балалардың табиғи қабілеттілігін және өмірлік дағдысын қалыптастыру» тақырыбында баяндама оқып, сертификат және алғыс хатпен марапатталды.

2015ж. «STEP by STEP» Қоғамдық қорының ұйымдастыруымен «Бірге өсеміз» мектепке дейінгі білім беруді жетілдіру Орта Азия Еуразия Қорының жобасымен бірлесіп, ясли-бақша негізінде республикалық деңгейінде семинар-тренинг өтті. Семинар-тренинг қонақтары - «STEP by STEP» Қоғамдық қорының директоры Д.Айджанова, Орта Азиядағы Еуразия Қорының менеджері А.Нұрбай, Қазақстан Республикасындағы «STEP by STEP» технологиясының сарапшысы Г.Дихамбаева, Маңғыстау облысының Ақтау қаласындағы Құрық елді мекеніндегі әріптестеріміз біздің елге ат басын тіреді.

2015ж. ясли-бақша педагогтары «Жаңашыл педагогикалық ойлаудың қалыптасуына «STEP by STEP» бағдарламасының әсері» тақырыбында өткен облыстық on-line конференцияға қатысып, сертификатпен марапатталды. Педагогтардың материалдары жинақта жарияланды.

2016ж. «STEP by STEP» инновациялық әдістемесі бойынша «Сапалы педагогиканың айқындамасы» тақырыбында қалалық семинар-тренинг ұйымдастырылып өткізілді.

2016ж. Семей қаласының білім бөлімінің жоспары бойынша «Step by Step» технологиясының тәрбие-білім беру үрдісіндегі тиімділігі» тақырыбында ясли-бақша негізінде №11 «Ертөстік», «Асыл Жібек», «Бөбек» шағын орталықтары педагогтарына арналған қалалық семинар-тренинг өтті.

Ясли-бақша педагогтары келген қонақтарға балаларды оқыту мен тәрбиелеудің негізгі мақсаты – баланың жеке басының қалыптасуы мен «Step by Step» технологиясы бала дамуында елеулі бір кезең екенін, әріптестік мәселесі балабақша арасындағы тығыз байланысты қажет ететінін атап өтті. Өйткені, бұл сабақтастықтан бәрі де ұтады, әсіресе – балалар. Ал балалар үшін бұл мәселені шешуде уақытты да, күшті де табуға болады.

Ясли-бақшада ата-аналармен жүргізілетін жұмыс түрлері «Step by Step» технологиясы бойынша ұйымдастырылады. Ол үшін біз ата-аналармен жақынырақ танысып, отбасының әлеуметтік жағдайын, отбасы мүшелерінің бала тәрбиелеудегі ролін анықтау үшін, ата-аналардың ұсыныс пікірлерін, ойын бөлісу мақсатында сауалнамалық сұрақтар аламыз. Сонымен бірге жыл бойы жүргізілетін жұмыс түрлерін ата-аналармен бірлесе отырып жасаймыз. Себебі, ата-аналар заман талабына сай өзекті мәселелерді, отбасы тәрбиесіне байланысты тақырыптарды өздері ұсына алады. Сонымен қатар ата-аналардың ұсыныс-пікірлерімен санаса отырып, ата-аналарға арналған әңгімелер мен лекция, кеңестер, сұрақ-жауап кештері, тәжірибе алмасу жөніндегі конференциялар, ата-аналарды педагогикалық әдебиеттермен таныстыру түрлері қарастырылады.

Жас жеткіншектерді балабақша қабырғасында жүргенде-ақ өз еліне, ұлтына, жеріне деген сезім қалыптасады. Бүгінгі өскелең уақыт талабына сай білім беруді одан әрі жетілдіру мәселесі толассыз, үздіксіз күн сайын өзгеріп тұрған әлеммен бірге қатар жүрері анық. Осыған орай, балалардың ой-өрісін үздіксіз дамыту, ол үшін жаңа технологияларды кеңінен қолдану қажет.

Семей қаласындағы «№7 «Ақ бота» ясли-бақшасы» ҚМКҚ бірнеше жылдар бойы «Тәй-тәй» технологиясы бойынша жұмыс атқарып келеді. Қазіргі таңда осы жаңа технологиямен тәжірибе алмасу мақсатында осы оқу жылының басынан бастап, «№7 «Ақ бота» ясли-бақшасы» №11 «Ер төстік» ясли-бақшасымен, «Асыл жібек», «Бөбек» балабақшаларымен бірге педагогика саласындағы екі жақты әріптестік қарым-қатынасты тереңдетіп жұмыс атқарып келеді. «Тәй-тәй» технологиясы бойынша тәжірибе алмасу мақсатында балабақшалар арасында тығыз байланыс орнап, жақынырақ танысуымызға мүмкіндік берді.

Мекемедегі инновациялық әрекеттер дәстүрлі басқару пирамидасын өзгертіп, педагог пен балаларды, мектепке дейінгі мекемесінің басшысын, олардың кәсіби сұраныстары мен қажеттіліктерін басты назарға қояды. Ясли-бақшадағы әкімшілік қатаңдылық емес, мектепке дейінгі мекемесін дамытатын тәрбиеленушілердің шығармашылық әлеуеті: олардың кәсіби өсуі, жұмысқа деген ниеті, тәрбиеленушілердің қабілеттіліктерін ашудағы мүмкіндіктері. Өз кезегінде инновациялық қызмет инновациялық менеджменттің нысаны.

Инновациялық менеджмент – бұл инновациялық қызметпен, инновациялық процестерді басқарудағы әдістері мен ұстанымдардың жиынтығы. Менеджменттің басқа саласына сияқты, оған да мақсат қою мен стратегия таңдау, жоспарлау, жағдайларды қарастыру, ұйымдастыру, іске асыру, басқару тән. Бала бақшадағы балалардың жүйелі түрде жеке дамуын ұйымдастыру үшін білім беру процестерін жоспарлау мен бала бақшаның бағдарламалы-әдістемелік қызметін әзірлеуде, еңбек қорғау қызметінің жұмысын ұйымдастыруда түрлі тәсілдер қажет.

Заманымыздың білім беру процесі бір орында тұрған жоқ, сондықтан біздің де ясли-бақша үнемі даму үстінде. Содан болар педагогтарымыз да ізденіс процесстерін тоқтатпай, жұмыстарына жаңашыл ойларын еңгізуде.

Сонымен, «STEP by STEP» технологиясы бойынша жұмыс жүргізу барысында мынадай негізгі бағыттарға көңіл бөлеміз:

1. Баланың дене тәрбиесін жетілдіру, салауатты өмір салтын насихаттау.
2. Баланы ұлттық құндылықтар негізінде тәрбиелеу.
3. Жеке мүмкіншіліктері мен қабілеттеріне сәйкес білім алуы.
4. Бала шығармашылығын дамыту.
5. Білім алуын жалғастыру қабілеттілігі. Яғни, баланың мектепте білім алуға даярлық деңгейін жоғары дәрежеде көрсету.
6. Біздің ясли-бақша екі жыл бойы қалалық мектепке дейінгі мекемелерінің рейтингінде «Үздік балабақша» номинациясы бойынша жеңімпаз атанып жүр!

Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев «Адамзат үшін ХХІ ғасыр - жаңа технологиялар ғасыры болмақ, ал осы жаңа технологияларды жүзеге асырып, өмірге енгізу, игеру және жетілдіру - бүгінгі жас ұрпақ, сіздердің еншілеріңіз... Ал жас ұрпақтың тағдыры - ұстаздардың қолында» делінген.

Қорытындылай келе, заманауи мектепке дейінгі білім беру мекемесінің білім беру менеджері – меңгерушісі нәтижелі, тиімді басқаруы үшін басқару негіздерін, бала бақшаны басқарудағы заманауи нәтижелі стратегиялар мен әдістерді білуі қажет, сонымен қатар ұжымды бақаруда керекті жетелеуші функциялары арқылы, сындарлы позитивті тәсілдердің негізінде жұмыс істеуі қажет.

Әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту. - Астана, 2012.
2. «Тәй-тәй» технологиясы (негізгі ережелер).

3. Мектепке дейінгі мекеменің дамуын басқару. - Москва, 2006.
4. Левина Н.А. «Мектепке дейінгі мекеменің жұмысын бағалау критерийлері». - Волгоград, 2009.
5. «Тэй - тэй» Қазақстанда, 2003 жыл
6. Материалы областного онлайн семинара «Комплексный подход к внедрению технологии «СТЕР by СТЕР» в образовательный процесс дошкольных учреждений» Усть- Каменогорск, 2014год.
7. «Учимся демократии» Алматы, 2002 год.

ӘӨЖ: 511

Ф.Н. Жұмабекова

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Қазақстан, Астана қаласы

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ТӘРБИЕ МЕН ОҚЫТУДЫҢ МЕМЛЕКЕТТІК СТАНДАРТЫ МЕН БАҒДАРЛАМАЛАРЫ МАЗМҰНЫНЫҢ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ

2016-2019 жылдарға арналған Қазақстан Республикасының білім және ғылымды дамытудың Мемлекеттік бағдарламасында Мектепке дейінгі білім берудің маңыздылығы нақты көрсетілген [1].

Қазақстан Республикасының президенті Н.Ә. Назарбаевтың: «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» атты Қазақстан халқына жолдауында еліміз дамуының жаңа кезеңінің келесі 2020 жылға арналған бағыт-бағдарын анықтап, айқындап берген болатын. Сондықтан балабақшада балаларды жан-жақты дамыған тұлға ретінде қалыптастыруда тәрбиешілер мен педагогикалық қызметкерлер алдында үлкен мақсатты жұмыс тұрғандығын көрсетеді [2].

Әлемдік білім беру кеңістігіне интеграциялануға байланысты білім берудің барлық жүйесін жаңғырту үдерісі мектепке дейінгі тәрбие мен оқытуды ұйымдастыруға жоғары талаптар қояды, осы үдеріске жана, барынша тиімді психологиялық-педагогикалық тәсілдемені іздеуді қарқындатады. Қоғамның заманауи даму сатысында инновациялық үдерістер, бірінші кезекте, баланың әлеуетті қабілеттіліктерін ашудың бірінші деңгейі ретінде мектепке дейінгі білім беру жүйесіне әсер етеді. Мектепке дейінгі білім берудің дамуы, жаңа сапалы деңгейге өтуі жаңа стандарт, бағдарламалар дайындау және инновациялық технологияларды тәжірибеге енгізу арқылы жүзеге асырылды.

Қоғам жағдайында болып отырған түбегейлі өзгерістер еліміздің білім беру саласындағы көптеген міндеттерді тарихи, мәдени, әлеуметтік тұрғыдан қайта қарауды қажет етеді. Әсіресе тәрбие салаларында жүргізіліп жатқан реформалар мен ғаламдық талаптардың біртіндеп ене бастауы да жас ұрпақты өзгермелі қоғамға әлеуметтендірудегі уақыт талабымен бірге келген игілікті мақсат. Бұл мақсат, міндеттердің тұтастықта іске асырылуы ең алдымен мектепке дейінгі білім беруді дамытуды талап етеді және оның сапасын арттыруға тікелей байланысты болмақ.

Мектепке дейінгі білім беруді дамытудың болашақта шешімін күтіп тұрған қадау-қадау, арналы маңызды мәселелеріне тоқталамыз.

Біріншіден, мектепке дейінгі ұйымдардың материалдық базасы жақсы жабдықталғандығы, мемлекеттік стандарт, оқу бағдарламалары мен оқу іс-әрекетін ұйымдастыруға арналаған оқу әдістемелік құралдардың толық қамтамасыз етілуі, электронды құралдар, интерактивті тақталар және инновациялық технологияларды пайдалану мәселелерінің өз деңгейінде жолға қойылуын қамтамасыз ету қажеттілігі туындайды. Осыған орай, 2016 жылғы «13» мамырдағы №292 қаулысына сәйкес бекітілген «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты» дайындалып ұсынылды.

«Стандарт» ұғымы латын сөзінен аударғанда (standard) «үлгі» (образец), «норма» (өлшем) деген мағынаны береді. Білім стандарты мемлекеттік білім нормаларының сапасын, қоғамдық идеялар көрнісі және оған жетудегі жеке тұлғаның мүмкіндіктерін айқындайтын негізгі параметрлер жүйесі деп түсіндіріледі. «Білім беру стандарты», «образовательный стандарт» ұғымы халықаралық мәртебеге ие болған, себебі ол әлемдік білім кеңістігінде жиі қолданылады. Кейбір елдерде ол басқаша аталуы кездеседі. Атап айтқанда: Ұлыбританияда «ұлттық оқу жоспары» деп аталады.

Білім беру стандарты - деп ғылыми тұрғыдан алғанда, мемлекеттік білім нормасы ретінде қабылданатын, жеке тұлғаның мүмкіндіктерін қоғамдық мүддеге сай танытатын негізгі параметрлер жүйесін айтады.

Стандарттың құрылымы мен мазмұндық ерекшелігінде: жалпы ережелерде терминдер мен анықтамалар берілген. Мектепке дейінгі ұйымдардың қандай білім беру қызметін атқаратындығы,

тәрбие мен оқытудың мазмұнын айқындайды стандарт талаптары ұсынылған. Тәрбиеленушілердің дайындық деңгейіне қойылатын талаптарда: оқытудың жалпы білім беретін оқу бағдарламасының мазмұнына қойылатын талаптар, мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мазмұнына қойылатын талаптарда бес білім беру саласы қамтылған. «Денсаулық», «Коммуникация», «Таным», «Шығармашылық», «Әлеумет» білім беру салалары және оқу жүктемесінің ең жоғарғы көлеміне қойылатын талаптар көрсетілген. Жас ерекшеліктеріне сәйкес апталық оқу жүктемесі, оқу іс-әрекетін ұйымдастыру уақыты белгіленген және білім беру салаларына сәйкес дағдылар сызба кестелерде өрнектелген [3].

Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік стандарты төмендегідей жаңашылдық сипаттарға ие болды:

1. Адам тұлғасының қалыптасуындағы мектепке дейінгі балалық шақтың мәнділігі мен жас ерекшелік мүмкіндіктері жаңа құндылықтар тұрғысынан айқындалды, оны баланың жеке ерекшеліктерімен үйлестірілу талаптары белгіленді.

2. Педагог пен баланың өзара қарым-қатынасында тең құқықтылық принципін сақтау, балалармен педагогикалық жұмысты тұлғалық-бағдарлы тұрғыда ұйымдастыру негіз етіп алынды. Сөйтіп мұнда оқу-пәндік модельден баланың жеке тұлғасын қалыптастыруға бағдарланған ынтымақтастық модельге басымдық берілді.

3. Стандарттағы білім мазмұны баланың денсаулығын сақтау мен нығайтуға психологиялық қолайлылық тудыратын сипатта анықталды.

4. Стандартта мектепке дейінгі баланың тұлғалық мәдениетінің базисі ретінде бүкіл адамзаттық құндылықтар алынды. Бүкіл адамзаттық құндылықтармен баланы табыстыру тәрбие мәнін қарайды, бұл құндылықтар өмірге, ақиқатқа бала қатынасын қалыптастыруға қызмет етеді.

5. Стандартта білім, білік, дағдыларға үйретуден, оларды меңгеру жолдары мен мүмкіндіктеріне үйрету, сөйтіп өмірде қолдана білуге баулу көзделді.

6. Стандарттың білім мазмұны мен балалар дайындығына қойылатын талаптар олардың тұлғалық дамуын (өмірге әрекеттік-практикалық қатынасын қалыптастыру, сезім мәдениетін дамыту, ерік мәдениеті мен күш-жігерін қалыптастыру) қамтамасыз етуді көздейді. Нәтижесінде бала қиындықтарды жеңуге, өзінің жұмыс әрекетін, мінезін бақылауға, нәтижелерін бағалай білуге үйренетін болады.

7. Стандарттағы білім мазмұны баланың меңгеретін таным мәдениеті екі үлкен әлеуметтік институт балабақша мен отбасы арасындағы үйлесімділік пен сабақтастыққа қолайлылық туғызуды көздейді[3]

Аталған стандартқа сәйкес «Алғашқы қадам», «Зерек бала», «Біз мектепке барамыз» [4]. бағдарламалары ұсынылған.

Бағдарлама келесі білім беру салалары арқылы жүзеге асады: «Денсаулық», «Қатынас», «Таным», «Шығармашылық», «Әлеуметтік орта»

Әр саладағы күтілетін нәтижелер сабақтардағы оқу мақсаттарының жүйесі арқылы беріледі. Бағдарлама мазмұны:

- оқытуды ұйымдастырудағы тұлғаға бағдарланған және жүйелі-әрекеттік тәсіл арқылы жүзеге асырылады;

- мектепке дейінгі және бастауыш білім беру сабақтастығын қамтамасыз етеді;

- балаларда басты жалпы адамзаттық құндылықтардың қалыптасуына көмектеседі;

- 3-6 жастағы балалардың зияткерлік және дене дамуы үшін жағдай жасайды;

- күнделікті өмірде қажетті ақпаратты алуға, іріктеуге, өңдеуге, жеткізуге және коммуникативтік міндеттерді шешуде балалардың тілдік дағдыларды қолдануы мақсатында сөйлеу әрекетінің түрлері ретінде төрт тілдік дағдылардың: тыңдалым, айтылым, оқылым және жазылымның қалыптасуына және дамуына көмектеседі;

- балалардың толықтай эмоционалды, когнитивтік және әрекетке қызыға қатысуы арқылы, топтағы тұлғааралық өзара әрекеттің ұйымдастырылған кеңістігіне баланың табиғи бейімділігін ынталандырады және дамытады;

- ата-аналармен ынтымақтастық орнатуға, сондай-ақ, басқаша да мамандармен және қоғамдастықтармен өзара тығыз әрекеттестігіне көмектеседі [5].

Екіншіден, қазіргі кезеңде дайындалған мектепке дейінгі жасқа арналған білім беру бағдарламалары мазмұнын жаңартуға қатысты талаптарды жүзеге асыруды төмендегідей қарастыруға болады:

- жас ерекшелігіне сәйкес мақсаттарының нақты айқындалып, жаңартылуы;

- мақсатты жүзеге асыруға арналған міндеттердің қайта қаралып, жаңартылғандығы;

- білім беру мазмұны жаңартылып, жаратылыстану және драма оқу қызметінің ұсынылуы;
- оқу қызметін ұйымдастырудың жаңа әдістері мен формаларының ұсынылуы;
- оқу қызметін ұйымдастырудағы қажетті құралдардың, оқу әдістемелік кешендердің, дидактикалық материалдардың жаңартылуы;

Болашақта ОӘК-дің жаңартылған нұқасы және электрондық оқу құралдары, ақпараттық коммуникативті желілер арқылы ақпараттандыру, онлайн режиміндегі тәжірибе алмасу, жаңа оқу бағдарламалардың зерделенуін ұйымдастыру және оларды оқу үдерісіне енгізу туралы тың ұсыныстар беру, ынтымақтастық педагогикасы негізінде өзін-өзі басқару жөніндегі жұмыстарды жетілдіру, оқу-тәрбие үдерісінің жақсаруына және еңбекті ұйымдастыруға, өзара тексеру, өзара көмектің тиімді нысандарын кеңінен қолдануға көңіл бөлу қажет. Оқу-әдістемелік кешендерді жетілдіру бағытында сағаттар санын, оқу жүктемелерін қайта қарау керек. т.б

Үшіншіден, Қазақстан Республикасының жоғары оқу орындары алдына әлеуметтік-этикалық, экономикалық және ұйымдастыру-басқарушылық, кәсіби күзiреттi, сауатты мамандарды даярлау мiндетi қойылып отыр. Педагог мамандардың кәсіби іс-әрекетінің өзіндік ерекшеліктері бар. Мұның өзі оларды жаңа ғылыми-педагогикалық идеяларды шығармашылықпен қабылдай алатын, оқыту теориясы мен әдістемесін, кәсіби-педагогикалық күзiреттiлiктiң жоғары деңгейiн игерген маман ретiнде даярлау мәселесiн тудырады. Осыған сәйкес мектепке дейiнгi тәрбиелеу мен бiлiм берудi: бакалавр – магистр – Ph.D докторы мамандарды үш деңгейлi даярлауға көңiл бөлу қажет. Мектепке дейiнгi тәрбие мен бiлiм берудiң сапасын арттыру тiкелей балабақшада жұмыс жасайтын мамандарға да байланысты. Өкiнiшке орай бүгiнгi таңда қазақстандағы мектепке дейiнгi ұйымдардағы тәрбиешi-педагогтардың 65% арнаулы мамандығы жоқ, мектепке дейiнгi педагогикаға қатысы жоқ мамандар. Мектепке дейiнгi тәрбие мамандарының мәртебесiн көтеруге баса назар аудару қажет.

Шет елдерде мұндай үрдіс байқалмайды, негізінен онда кем деген арнаулы бакалавр дәрежесіндегі мамандар тұрақты түрде жұмыс жасайтын болса, Ұлыбритания, Франция, Италия мемлекетінде балабақшада тек қана осы сала бойынша магистр дипломы бар мамандар қызмет етеді. Сондықтан, оны шешеудің жолдарының бірі қазіргі кезек күттірмейтін көкейкесті мәселе ол мектепке дейiнгi тәрбиенiң арнаулы мамандарын даярлауды жедел қолға алу үшін Астана жағдайында педагог мамандар даярлайтын педагогикалық университет ашып барлық педагогикалық мамандықтардың оқуына жағдай жасалса, колледждерді сол университеттің бөлімшесі ретінде бастап, әрі қарай екі жылдық жоғары бiлiммен жалғасын тауып жатса, маманның да бiлiмнiң де сапасы арта түсерi анық. Қазiргi жағдайда мектепке дейiнгi ұйымдарда тәрбиелеу мен бiлiм беру сапасын арттыру үшін тәрбиешi педагогтардың мәртебесiн көтеру және еңбек ақысын көбейту және моральдық тұрғыдан марапаттау қажет [6].

Төртіншіден, мектепке дейiнгi тәрбие мен оқытуға арналған оқу-әдістемелік кешендерді (ОӘК) тәжірибеде тиімді пайдалануға баса назар аудару қажет. Дайындалған еңбектердің мазмұны бастауыш сыныптармен сабақтастығы сақталуына баса назар аударылуы және оқу іс-әрекетінің мониторингін жасаудағы индикаторларды жүйелеу, қазіргі жағдайда өте көп құжат толтырылып, тәрбиешi педагогтардың уақытын алуда, осы мәселенің тез арада түбегейлі шешімін табуын қарастыруымыз қажет деп ойлаймын. Мұнда ОӘК - мектепке дейiнгi бiлiм беру мазмұнын жаңартуға ықпал етiп, педагогикалық үрдісті ұйымдастыруда балалармен қарым-қатынас жасаудың негiзгi құралы болуда. Бұл құралдармен жұмыс жасау педагогтің жауапкершілігі мен қажеттілігін қанағаттандырады, оқу іс-әрекетін ұйымдастыру барысында үзiлiссiз бiлiм беру мазмұнының сабақтастығының сақталуын және жаңа ақпараттармен қамтамасыз етуді, балалардың танымдық қызығушылығын оятып, әлемді жаңаша қабылдауға қабілетті, жаңаша ойлайтын, жан-жақты бiлiмдi «жаңа адамды» тәрбиелеп шығару мiндетiн жүктеп отыр. Қазiргi таңда баланы дамыту мен тәрбиелеудегі әлемдік озық тәжірибеге негiзделiп жасалған баланың жеке ерекшелiктерiн, қабілетін, дарыны мен талантын ашуға және оны жан-жақты дамытуға баса назар аударып, жаңа заман баласын қалыптастырып, дамыту үшін, тұлғаның ішкі дүниесі мен оның қыр-сырын анықтап, мүмкіншіліктері мен қабілетінің дамуына жағдай туғызу қажет. Жаңа заман баласы - бүгiнгi қазақ қоғамының ұлттық қазынасы. Баланың қабілетін қаншалықты ерте ашып, дамытса, оның нәтижесі де соншалықты жемісті болмақ. Педагогтардың бiлiктiлiгiн арттыруды қамтамасыз ету, үздік, жаңашыл тәжірибемен және оның идеяларын шығармашылықпен пайдалануға ден қою қажет. Менеджменттің қызметтерімен және прогресивті идеялармен, иновациялармен танысу арқылы педагогикалық тәлімгерлікті ұйымдастыру. Еңбек жолын жаңа бастаған жас мамандарға, жалпы тәрбиешi-педагогтар қауымына семинарлар, тренингтер, шеберлік сыныптары, конференциялар өткізу және алдыңғы қатарлы озық тәжірибені насихаттауға көңiл бөлу керек [6].

Педагог ОӘК-ді пайдалану арқылы балаларға берілетін білім, білік, дағдыларды меңгертудің формалары мен өзара ынтымақтастық жүйесін қалыптастырып «тәрбиеші - ОӘК- тәрбиеленуші» арасындағы өзара қызығушылықты, шығармашылықты дамытуға, жауапкершілікті сезінуге жағдай жасайды.

Бесіншіден, Ерекше жағдайды қажет ететін балаларды мектепке дейінгі ұйымдарға қамту мәселесі де назардан тыс қалмауы шарт, бүгінде инклюзивті білім беру жағдайында тәрбиелеу мен білім беру 9,1% - ғана қамтылған. Мұндай ұйымдардағы арнаулы мамандар: дефектолог, логопед, психолог т.б мамандар жетіспейді. Тәрбиешінің көмекшісіне күні бойына жүретіндіктен, кез келген адам жұмыс жасауға келісе бермейді, топта күтуші болмағандықтан тәрбиешінің жұмысына екінші жұмыс кедергі келтіреді, соған сәйкес олардың да еңбек ақысын көтеру керек, сонда ғана оған қызметке адамдар келетін болады. Топтағы балалар саны белгіленген талаптардан көп, 25-30 баланың орнына 40-45 бала әр топта. (бұл көрсеткіш шет елдерде: Францияда-11, Жапонияда – 15, европа елдерінде 14 -15 баладан аспайды.) Бүгінгі күні шешімін таппай отырған мәселе балабақшалардағы мамандардың тұрақты жұмыс жасай алмауында [6].

Алтыншыдан, отбасындағы бала тәрбиесіне баса назар аудару қажет және отбасымен жүргізілетін жұмыстарды жетілдіру. Атап айтқанда: отбасының қызметін: әлеуметтендіру, әлеуметтік-экономикалық, педагогикалық-психологиялық қолдау, отбасының материалдық жағдайы, отбасындағы жағымды психологиялық ахуал қалыптастыру, отбасының жалпы мәдениеті, тосын жағдайдағы қызметіне көңіл бөлу қажет. Нәрестелік кезеңге арналған арнайы бөлім ендіру немесе оған жеке бағдарлама жасау қажеттілігі туындайды, себебі, бұл балалар отбасында тәрбиеленетіндіктен ата-аналарға арнайы оқу-әдістемелік көмекші құралдар жасау қажет. Туылғаннан 2-3 жасқа дейінгі балалар ата-ананың қамқорлығында болатындықтан мұндағы негізгі тәрбие ата-ананың парызы мен қарызы, аналық борышана байланысты деп ойлаймыз. Жас ата-аналарға арналған кеңестер, аудиовизуалды құралдар дайындалып шығарылса, бағдарламалардағы ата-аналарға арналған арнайы бөлімдерді толықтыру, жетілдіруде «аналар, әкелер мектебін», «әжелер мен аталар мектебін» құру, өз үлгі өнегелерін жас отбасыларына насихаттап, үйретуге баса назар аударылса. Осы жұмыстарды ұйымдастыру барысында педагог ата-аналармен төмендегідей іс-шараларды жүргізеді:

- әке мен аналарға ерте нәрестелік кезеңдегі тәрбиені дұрыс ұйымдастыруға бағыт береді;
- ата-ананың бала тәрбиесіндегі беделінің маңызын және жеке үлгі-өнеге көрсетудің рөлін, өзара қарым-қатынастың мәнін түсіндіреді;
- баланы өзіне-өзі қызмет етуге жаттықтыру, әдет-дағды қалыптастыру және оны ұйымдастырудағы отбасының рөлін анықтап көрсетеді;
- мадақтау, мақтау және жазалау әдіс-тәсілдерін сауатты қолдана білу жолдарын бірлесіп отырып қарастырады;
- ата-аналарының тәрбиеде жіберген қателерінің себеп-салдарынан мәлімет береді, айғақтар мен дәлелдер келтіру арқылы дұрыс тәрбиенің мәнін ашып көрсетеді және сендіреді;
- балаларды еңбек етуге тәрбиелеп, кәсіп таңдауына байланысты ақыл-кеңестер ұйымдастыру, олардың қабілеттерін дамытуға көмектеседі оның тиімді жолдарын түсіндіріп, нұсқау береді;
- оқу, еңбек, ойын, демалыс және бос уақытын дұрыс пайдалануды ұйымдастыруға кеңестер береді;
- мектепке даярлау және мектепке дейінгі ұйымдардағы тәрбие жұмыстарына кеңес береді;
- баланы құлықтық, дене тәрбиесі, эстетикалық, экологиялық, экономикалық жақтан отбасында тәрбиелеу қажеттігіне көз жеткізу және оның жолдарын көрсетеді т.б.;

Балабақша мен отбасының өзара ынтымақтастығын орнату, «бала-балабақшаға келгенде тәрбиешінің баласы, ата-ана үйіне алып кеткенде отбасының баласы» деген қағиданы ұстанып, тәрбиеші педагогтің жұмыстарына психологиялық, әміршілдік тұрғыдан ата-ана тарапынан қысым жасалмау керек, ол сіздің балаңыздың көңіл күйіне әсер етіп, күні бойындағы педагогтің жұмысына да кедергі келтіретінін ұмытпаңыздар. Ал педагогтар өзінің кәсіби шеберлігін үнемі шыңдап, шығармашылықпен еңбек етуге міндетті [6].

Жетіншіден, инновациялар бала тұлғасына, оның қабілеттіліктерін дамытуға бағдарланған педагогикалық практикада қолданылатын жана әдістерді, нысандарды, құралдарды, технологияларды анықтайды. Қазақстанның заманауи даму сатысында білім беру үдерістерінде өзгерістер орын алуда: мектепке дейінгі білім беру жүйесіндегі педагогтардың назарын балалардың шығармашылық және интеллектуалдық дамуына, эмоционалды-еріктік және қозғалыс аясын түзеуге бұра отырып, білім беру мазмұны күрделене түсуде; дәстүрлі әдістердің орнын баланың танымдық дамуын белсендіруге бағытталған тәрбие мен оқытудың белсенді әдістері басуда.

Мұндай өзгермелі жағдайда мектепке дейінгі білім беру педагогтарына балалардың дамуында интерактивті тәсілдемелердің көп түрлілігіне, заманауи технологиялардың кең таңдауына бейімделе алуы қажет. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту құрылымына мемлекеттік талаптар және білім беру саясатындағы инновациялық үрдістерді талдау негізінде инновациялық әдістемелік қызметті дамыту технологиясын жобалауға және іске асыруға жаңа тәсілдемелер ұсынылды. Қазақстанның заманауи білім беру саясатының білім беру парадигмаларының ауысуымен, жаңа педагогикалық технологияларға өтуімен сипатталуы, мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың дара-шығармашылық нысандар мен әдістерге бағдарлануы мектепке дейінгі білім беру жүйесіндегі тәрбиешілері мен педагогтарының инновациялық әдістемелік қызметінің маңызын арттырады [7].

Ойымызды қорытындылай келе, стандарт пен бағдарламалардың жаңартылуына байланысты мектепке дейінгі ұйымдардың педагогикалық ұжымы жаңалыққа жаршы болуды, кәсіби деңгейін, бала тәрбиесінің озық үлгілерін үйренуді басты назарда ұстануы қажет. Инновациялық технологияларды тәжірибеде пайдаланудың жолдарын, қыр-сырын меңгеруге міндетті. Ол мамандардың кәсіби шеберлігін шыңдап, біліктілігін арттыруға ықпал етеді. Тәрбиешілер әр түрлі деңгейдегі сайыстарға қатысуға ынта – ықыласы пайда болып, өзінің кәсіби шеберлігін шыңдауға мүмкіндік туындайды. Инновациялық технологияларды тәжірибеге енгізуге белсенді болуы, нақты шешім қабылдай алуы және оны жүзеге асырудың жолдарын нақты білуі шарт. Қазіргі таңдағы жаңа педагогикалық технологияларды меңгеру және оны тәжірибеде пайдалану деңгейін көтеру де мектепке дейінгі оқыту мен тәрбиелеудің сапасын арттырады. Тәрбиеші - педагогтің шығармашылық қабілеті арта түсумен қатар өз қызметін әріптестерінің қызметімен салыстыра отырып, оның тиімділігін бірізді талаптар бойынша жан-жақты бағалауға үйренуі керек. Ұжымдық талдау жасауға, өз жұмысын жүйелі, тиімді ұйымдастыруға, өзінің кәсіби қасиеттерін өзіндік бағалау мен өзіндік тануға көшуге, өзіне және басқаларға талап қоя білуге үйрену, өз қызметіне деген қызығушылығының, ынта-ықыласының жоғары деңгейде болуы, бәсекеге қабілетті маман болып қалыптасуға ықпал етеді.

Әдебиеттер тізімі:

1. 2016-2019 жылдарға арналған Қазақстан Республикасының білім және ғылымды дамытудың Мемлекеттік бағдарламасы. - Астана, 2016.
2. Қазақстан Республикасының президенті Н.Ә. Назарбаевтың: «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан».
3. Қазақстан Республикасы мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жапыға міндетті стандарты. - Астана, 2016.
4. «Алғашқы қадам», «Зерек бала», бағдарламалары. – Астана, 2010.
5. Дрыгина Т.А., Корчевская Г.Г., Татаурова Н.Л., Тирская И.А., «Біз мектепке барамыз» тәрбиелеу мен оқыту бағдарламасы.- Астана, 2009. - 106 б.
6. Ф.Н.Жұмабекова. Мектепке дейінгі білім беру мазмұнын жаңартудың педагогикалық-әдіснамалық негіздері. Монография. - Астана, Сарыарқа баспасы, 2012. - 284 б.
7. Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының жұмыстарына заманауи білім беру бағдарламалары мен технологияларын енгізу: әдістемелік нұсқаулық. – Астана, 2013. – 32 б.

Н.К. Касанова

КГКП «Ясли – сад № 9 «Айгөлек» государственного учреждения
«Отдел образования города Семей Восточно-Казахстанской области»
Казахстан, г. Семей

ВОСПИТАНИЕ ПАТРИОТИЗМА НА ОСНОВЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ

Воспитание патриотизма во все времена занимала особое место в духовной жизни общества и в важнейших сферах его деятельности и особенную актуальность оно приобретает в современной действительности.

Патриотическое воспитание детей дошкольного возраста представляет собой важную составную часть системы воспитания в обществе.

Цель патриотического воспитания детей - это сформировать у дошкольников чувство гордости за свою страну, уважение к своему народу.

Воспитать у детей:

- стремление к познанию культурных традиций через творческую, познавательно - исследовательскую деятельность;
- воспитывать уважительное отношение к наследиям других народов, к культурному прошлому Казахстана;
- воспитывать патриотические чувства через изучение государственной символики Казахстана.

Формировать у детей:

- чувство любви к родному краю, к родной природе, культуре и традициям;
- представление о Казахстане как о родной стране;
- умение анализировать различные социальные явления и события, сопоставлять их, обобщать;
- стимулировать детскую активность через национальные подвижные игры.

Развивать у детей:

- познавательные процессы (восприятие, память, внимание, воображение, мышление) и мыслительные операции (анализ, синтез, сравнение, обобщение) через игры;
- представления о национальной культуре, об образе жизни людей, населяющих Казахстан.

Если мы хотим воспитать в наших детях любовь и уважение к самому себе, к другим людям, то все лучшее, что было создано веками нашими предками, мы должны возратить подрастающему поколению. Чтобы дети знали и помнили, как жили их деды и прадеды. Наши дети должны хорошо знать не только историю своего государства, но и традиции национальной культуры, осознавать, понимать и активно участвовать в возрождении национальной культуры; реализовать себя, как личность любящую свою Родину, свой народ и всё, что связано с народной культурой: казахские народные танцы, устный народный фольклор: сказки, стихи, пословицы, поговорки.

Необходимо донести до сознания детей, что они являются носителями народной культуры, воспитывать у детей национальные традиции. А для этого необходимы условия для эффективной работы по воспитанию патриотизма у дошкольников:

- комплексный подход;
- знание педагогом истории и культуры своего народа;
- правильно подобранный материал (по принципу доступности и понятности);
- тематическое построение материала;
- подготовленность педагогов и родителей к решению проблем воспитания патриотизма детей,
- тесное сотрудничество воспитателей детского сада с членами семей, вовлечение членов семей в педагогический процесс, создание в детском саду и семье предметно развивающей среды.

Казахская национальная культура, народное искусство становится стержнем и основой для воспитания патриотизма. Особенно это важно для становления личности ребёнка. Посредством народной культуры развивается гордость за свое государство, народ, развиваются духовно-нравственные качества личности ребёнка, навыки культурного поведения.

В народе говорится: «Человек, не знающий своего прошлого, не знает ничего!» И без познания народной культуры, нет будущего. Народная культура - это дорожка от прошлого, через

настоящее, в будущее, источник воспитания гордости в детях за своих предков и уважения к традициям своего народа. Поэтому познание детьми народной культуры, народного творчества, народного фольклора, находит отклик в детских сердцах, положительно влияет на патриотическое воспитание детей, формирует общую духовную культуру. И начинать приобщение к ценностям народной культуры необходимо с малых лет.

Чтобы воспитать чувство патриотизма у дошкольников, в своей работе используем различные формы и методы организации деятельности детей:

- вариативную программу по организованной учебной деятельности;
- беседы,
- дидактические игры,
- игры-путешествия,
- экскурсии,
- игры-беседы,
- игры-инсценировки,
- развлечения и др.

Дети очень доверчивы и открыты и их впечатления неизгладимы. Так как, детство — это время, когда возможно подлинное искреннее погружение в истоки национальной культуры. Приобщая детей к народным традициям мы хотим воспитать в наших детях чувство гордости за свою землю, доброту, любовь и уважение к самому себе, к другим людям (гуманизм, толерантность), вложить в них все лучшее, что создавалось веками нашими предками. Донеся до сознания детей, что они являются носителями народной культуры, воспитывая детей в национальных традициях мы способствуем положительному влиянию на развитие патриотических чувств детей. Для этого используем такие средства воспитания как:

- устное народное творчество;
- декоративно – прикладное искусство;
- музыка;
- художественная литература;
- игра;
- самостоятельная детская деятельность.

Во многих странах народная культура составляет неотъемлемую часть воспитания детей. Поэтому внимание к казахскому фольклору, древним пластам культуры, традиции в целом, как к неисчерпаемому источнику воспитания и развития человека, проявляется особенно активно в социально-педагогической среде. Это связано с глубокой духовностью и мудростью народного творчества, с непрерывностью процесса передачи национальной культуры из поколения в поколение.

Детям необходимо знать и изучать культуру своих предков. Акцентируя на знание истории народа, его культуры поможет ребенку в дальнейшем с уважением и интересом относиться к культурным традициям других народов.

Окружающая среда, образ жизни в семье, отношения в детском коллективе – все это формирует чувство любви и отношение к тому месту, где ребенок живет. А для этого работа должна быть целенаправленной, системной.

Современные условия таковы, что происходят глубочайшие изменения в жизни общества, где одним из центральных направлений работы с подрастающим поколением становится патриотическое воспитание. В период нестабильности в обществе, возникает необходимость вернуться к лучшим традициям своего народа, к его вековым корням, к таким вечным понятиям, как родство, Родина. Чувство патриотизма многогранно по своему содержанию: это и любовь к родным местам, и гордость за свой народ, и ощущение неразрывности с окружающим, и желание сохранить, приумножить богатство своей страны. Быть патриотом – значит ощущать себя неотъемлемой частью Отечества. Это сложное чувство начинает воспитываться уже в дошкольном детстве, когда закладываются основы целостного восприятия окружающего мира, и формируется в ребенке постепенно, в ходе воспитания любви к своим близким, к родным местам, к детскому саду, родной стране. Дошкольный возраст как период становления личности имеет свои потенциальные возможности для формирования высших нравственных чувств, к которым, и относится чувство патриотизма.

Сейчас на многое мы смотрим по-иному, многое заново открываем, многое переоцениваем. Можно сказать, что большинство людей, к сожалению, не достаточно знакомо с народной культурой или знает её поверхностно. Необходимо восстановить связь времён, вернуть утраченные ценности. И

сейчас как никогда важно обеспечить нравственное воспитание подрастающего поколения, противостоять бездуховности.

У казахского народа существует пословица: «Отанды сүю – от басынан басталады. Любовь к Родине у семейного очага зарождается». К сожалению родители сегодняшних дошкольников были лишены некоторых ценностей народной культуры. А без знания своих корней, традиций своего народа, нельзя воспитать полноценного человека. Поэтому восполняя этот пробел, используем в своей работе методы этнопедагогики, главной целью которой является - воспитание на основе опыта предшествующих поколений, осуществление преемственности поколений, привитие тем самым чувства сопричастности и единения со своим народом.

В связи с актуальностью проблемы патриотического воспитания, творческий коллектив ясли-сада разработал вариативную программу «Занимательная этнография». Содержание вариативной части по ознакомлению с окружающим миром реализует принцип этнокультурной соотнесённости дошкольного образования и приобщение, к ценностям народной культуры, которое должно начинаться с раннего детства.

Вариативную программу «Занимательная этнография» необходимо рассматривать как составную часть специально организованного педагогического процесса, который достигается планомерной организацией жизнедеятельности детей под руководством педагога, обладающего этнокультурой.

Вариативная программа разработана для детей младшего, среднего и старшего дошкольного возраста. Это позволяет соблюдать поэтапное освоение учебной программы с усложнением в соответствии с возрастом.

Важный акцент программы – это приобщение ребёнка к культуре своего народа, поскольку обращение к отеческому наследию воспитывает уважение, гордость за землю, на которой живёшь, а в результате и воспитанию чувства патриотизма к своей Родине.

Применяя в работе по «Занимательная этнография» принципы дифференцированного подхода к ребёнку, учёт его психологических особенностей, возможностей и интересов; непрерывность и преемственность педагогического процесса; рациональное сочетание разных видов деятельности, адекватный по возрасту баланс интеллектуальных, эмоциональных нагрузок; деятельный подход; развивающий характер обучения, основанный на детской активности.

Нет ни одного народа, который бы не стремился к сохранению своего национального своеобразия, проявляющегося в родном языке, фольклоре, традициях, искусстве. Выделяя наиболее доступные для детей по содержанию и форме применения, эмоциональной насыщенности формы работы, разучиваем народные игры, проводим праздники, обучаем элементам декоративно-прикладного искусства, знакомим с казахскими народными традициями и обычаями. Чтение народных сказок с последующей беседой по содержанию ведет к воспитанию у детей умения самостоятельно рассуждать, мыслить.

Основной формой образовательного процесса является организованная учебная деятельность, также организуются праздники, конкурсы, выставки.

Используя в работе с детьми такие приёмы как наблюдение, показ, объяснение, рассказ, чтение, беседы, обучение народным подвижным играм, ведет к воспитанию в детях уважения, интереса к народным традициям, а значит и к воспитанию в детях гордости за свой народ.

Использование нетрадиционных приёмов: придумывание загадок, установление причинно-следственных связей, обращение к прошлому предметов и явлений, использование методов мотиваций: создание проблемных ситуаций, совместный поиск ответов на вопросы, заданные детьми, помогает ребенку начать понимать культуру своего народа. А знание культуры своего народа ведет к воспитанию в детях уважения, гордости, а значит и воспитанию и патриотических чувств к своей Родине.

Организованный в группе этноуголок является эффективным средством воспитания патриотических чувств. В этноуголке представлены некоторые предметы быта казахского народа, дидактические игры для закрепления знаний, атрибуты к народным подвижным играм, представлены макеты народных музыкальных инструментов, куклы в национальных одеждах, что дает возможность ребенку наглядно приобщаться к народной культуре.

В результате проводимой работы можно сделать вывод, что тема патриотического воспитания подрастающего поколения актуальна в наши дни и работа над ней имеет глубокий смысл. Дети должны знать прошлое своей страны, так как им строить её будущее.

Список литературы:

1. Акбаева Л.Н. Специфика этноэстетического воспитания в Казахстане // Журнал Білім – Образование. - 2004. - № 3. – С. 45-47.
2. Афанасьева А. Б. Дни погружения в фольклорную тему «Креативный ребенок: Диагностика и развитие творческих способностей». - Ростов н/Д, 2004.
3. Козлова, С.А. Нравственное воспитание детей в современном мире //Дошкольное воспитание. - 2001. - № 9. – С. 25-26.
4. Муналбаева У.Д. «Атамекен – очаг духовного воспитания» //Журнал Білім-Образование. - 2004. - № 4. – 25 с.
5. Сейтжаов З.Т. Специфика этноэстетического воспитания в Казахстане // Журнал «Білім образование». - № 3. - 2004. – С. 66-67.

УДК: 371.4 (075.8)

Г.Г. Корчевская

КГКП «Ясли-сад №9 «Айгөлек» государственного учреждения
«Отдел образования города Семей Восточно-Казахстанской области
Казахстан, г.Семей

РАБОТА ПЕДАГОГОВ В ТВОРЧЕСКОЙ ГРУППЕ ПО РАЗРЕШЕНИЮ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ПРОБЛЕМ И ОВЛАДЕНИЮ ИННОВАЦИОННЫМИ ПРОЦЕССАМИ В ОБУЧЕНИИ ДОШКОЛЬНИКОВ

Процесс модернизации образования предъявил серьезные требования к дошкольным учреждениям, как первой ступени в системе непрерывного образования.

Повышение качества дошкольного образования находится в прямой зависимости от кадров. Важно отметить, что в современных условиях реформирования образования радикально меняется статус педагога, его образовательные функции, соответственно меняются требования к его профессионально-педагогической компетентности, к уровню его профессионализма.

В настоящий момент мы отмечаем, что сегодня востребован педагог творческий, компетентный, способный к развитию умений мобилизовать свой личностный потенциал в современной системе воспитания и развития дошкольника.

В связи с повышением требований к качеству дошкольного образования и профессиональной компетенции педагогов меняется и методическая работа с кадрами, характер которой зависит от профессиональной компетентности каждого педагога. В нашем детском саду работают педагоги разной квалификации, с разным педагогическим стажем. И во многом от правильной организации деятельности зависит повышение творческого потенциала всего педагогического коллектива. В этой связи огромную помощь педагогам призваны оказать творческие группы.

Творческая группа – это основной вид образовательной деятельности, представляющий собой совокупность мероприятий, проводимых педагогами в целях овладения методами и приемами учебно-воспитательной работы, творческого применения их на уроках и во внеклассной работе, поиска новых, наиболее рациональных и эффективных форм и методов организации, проведения и обеспечения образовательного процесса. Творческая группа педагогов создается на добровольной основе из числа педагогов, проявляющих интерес к решению определенных педагогических и методических задач, что способствуют повышению качества образования и создает условия для самореализации и самоактуализации педагога.

Генераторов идей творческой группы «Поиск» объединили общие направления в работе. Актуальность выбранного нами направления – изучение, разработка и внедрение новых технологий - объясняется тем, что воспитать человека с современным мышлением, способного успешно самореализоваться в жизни, могут только педагоги, обладающие высоким профессионализмом. При этом в понятие “профессионализм” включаются не только предметные, дидактические, методические, психолого-педагогические знания и умения, но и личностный потенциал педагога, в который входят система его профессиональных ценностей, его убеждения, установки. В ходе этой деятельности педагог становится активным субъектом процесса совершенствования. Это требует комплексного подхода к многогранной научно-методической работе. Повышение квалификации помогает педагогу избавиться от устаревших

взглядов, делает его более восприимчивым к внешним изменениям, что в конечном итоге повышает его конкурентоспособность. Научно-методическая работа стимулирует профессиональное развитие педагога, способствует его самореализации, решению профессиональных и личных проблем, позволяет получить большее удовлетворение от работы.

Творческая группа «Поиск» создавалась с целью обеспечения качества образования, отработка и внедрение лучших традиционных и новых образцов педагогической деятельности, профессиональное общение, обмен опытом, выработка единых критериев, норм и требований к оценке результатов образовательной деятельности, тем самым коренным образом преобразовать образовательную среду нашей дошкольной организации.

Генераторы идей творческой группы «Поиск» работают в рамках экспериментальной инновационной деятельности, форма работы «Педагогическая мастерская». Работа в педагогической мастерской построена таким образом, чтобы помочь педагогам ознакомиться с новыми формами и методами работы, внедрить в работу инновационные технологии, использовать диагностические методики, показать на практике организацию образовательной и развивающей среды организованной учебной деятельности. Педагогическая мастерская выполняет так же и методические функции: информационные, обучающие, развивающие, обобщающе-аналитические, исследовательские, инновационные. В работе мастерской важен не только результат творческого поиска, а важен не меньше, а иногда и больше сам процесс. Именно он приобщает педагога, к самостоятельной исследовательской работе.

Содержание работы «Педагогической мастерской» определялось анализом трудностей в освоении инновационных технологий. Участие в работе позволило каждому педагогу сформировать индивидуальный стиль педагогической деятельности, участвовать в разработке авторских программ и инновационных разработок, сформировать потребность в непрерывном самообразовании

На первом заседании были обозначены цели и задачи творческого содружества педагогов, входящих в состав группы:

Цели:

- совершенствование профессиональных знаний и умений педагогов;
- развитие творческого потенциала педагогов;
- повышение эффективности и качества педагогического процесса

Задачи деятельности творческой группы:

- формирование творческого коллектива единомышленников
- разрешение в совместной работе профессиональных проблем, трудностей обучения и воспитания, оказание помощи коллегам в овладении инновационными процессами в обучении
- разработка, апробация и распространение новых педагогических технологий обобщение опыта работы педагогов по обозначенной проблеме.

Работа в творческой группе рассчитана на пять лет и состоит из четырех этапов.

1-й этап Теоретико-аналитический 2013-2014 учебный год

Цель: Сбор и теоретическое изучение имеющегося по теме материала. Установление контакта между педагогами и психологом, совместное обсуждение предполагаемых результатов и условий сотрудничества, уточнение профессиональных ожиданий, формирование общей цели, задач, мотивов, смысла сотрудничества

Ожидаемый результат: повышение уровня теоретических знаний педагогов входящих в состав группы по обозначенной проблеме.

В 2013-м году генераторы творческой группы «Поиск» приступили к реализации первого этап работы. На первоначальном этапе были определены следующие направления работы:

- Коррекционно-развивающее сопровождение учебно-воспитательного процесса для детей с нарушением слуха

Цели: разработка игр нового поколения, рабочих тетрадей, дидактического материала, способствующего усвоению программного материала для детей с нарушением слуха

- Коррекционно-развивающее сопровождение учебно-воспитательного процесса для детей с нарушением речи

Цели: разработка игр нового поколения, рабочих тетрадей, дидактического материала, логоритмических упражнений, способствующего усвоению программного материала для детей с нарушением речи

- Коррекционно-развивающее сопровождение учебно-воспитательного процесса для детей с нарушением зрения

Цели: разработка игр нового поколения, рабочих тетрадей, дидактического материала, упражнений для укрепления зрения, способствующего усвоению программного материала для детей с нарушением зрения

• **Коррекционно-развивающее** сопровождение учебно-воспитательного процесса по музыкальному развитию детей с особыми потребностями

Цели: Разработка проекта программы «Балакай» по развитию музыкальных способностей с особыми потребностями. Разработка дидактического и диагностического сопровождения по музыкальному развитию детей с особыми потребностями

• **Индивидуально-дифференцированное** сопровождение учебно-воспитательного процесса детей, имеющих проблемы в освоении программы

Цели: Разработка игр нового поколения, дидактического материала, для детей отстающих в усвоении программного материала

На данном этапе, педагогами ответственными за определенное направление, была проведена диагностика дошкольников, анализ которой помог определиться в предстоящей коррекционно-развивающей работе и составить модель коррекционно-развивающего сопровождения учебно-воспитательного процесса.

К концу 2015-го года были реализованы цели и задачи второго этапа.

2-й этап Проектный 2014-2015 учебный год

Цель: Разработка коррекционно-развивающего сопровождения учебно-воспитательного процесса по пяти направлениям, на основании ориентировочной диагностики уровня развития. Определение критериев для диагностирования детей по всем направлениям.

Практическая реализация разработанных проектов, корректировка диагностического материала, анализ и рефлексия процесса реализации. Корректировка разработанного материала, определение направления для разрешения затруднений.

Ожидаемый результат: Систематизация накопленного материала, разработка программ, планов, дидактического и диагностического материала. Привлечение родителей к активному участию в педагогическом процессе.

На данном этапе были внесены изменения в модель коррекционно-развивающего сопровождения учебно-воспитательного процесса для дошкольников. По решению генераторов идей в направления работы был внесен раздел «Коррекционно-развивающее сопровождение для талантливых детей и детей опережающих в развитии своих сверстников»

В 2015-м году генераторы идей творческой группы «Поиск» приступили к работе над третьим этапом.

3-й этап: Внедренческо – коррекционный (2015-2017 года)

Цель: Практическая реализация разработанных проектов, корректировка диагностического материала, анализ и рефлексия процесса реализации. Корректировка разработанного материала, определение направления для разрешения затруднений.

Ожидаемый результат: усвоение дошкольниками полученных знаний и использование их в повседневной жизни. Вовлечение родителей в воспитательно-образовательный процесс.

На данном этапе была запланирована доработка и внедрение в образовательный процесс разработанное коррекционно-развивающее сопровождение по всем направлениям.

Также генераторами идей было предложено включить в модель коррекционно-развивающего сопровождения работу с талантливыми детьми, опережающими в развитии своих сверстников и приступить к разработке проекта «Лингвотеатр» по усвоению полиязычия через театрализованную деятельность.

4-й этап: Итоговый (2017-2018 учебный год)

Цель: Подведение итогов и обобщение опыта по внедрению разработанных проектов. Обобщение опыта по внедрению проекта среди коллег.

Ожидаемый результат: Разработка программ, методических рекомендаций и пособий по коррекционно-развивающему сопровождению учебно-воспитательного процесса в дошкольных организациях.

Генераторы идей работают согласно утверждённого плана. Среди педагогов были распределены темы для творческих разработок. На рабочих заседаниях ведется постоянная корректировка инновационных разработок, оказывается методическая помощь в овладении и внедрении инновационных технологий.

Использование издательской деятельности в работе творческой группы способствует установлению разноуровневых профессиональных контактов, создание и развитие дружеских

взаимосвязей с единомышленниками. Что немаловажно для формирования единого педагогического коллектива и повышения качества образования в ясли - саду.

Из 11-ти педагогов входящих в состав группы двое работают по авторским программам. Ведется работа над проектом «Лингвотеатр» в рамках полиязычия. Каждый педагог, входящий в состав группы использует в своей работе инновационные технологии. За время работы генераторами идей творческой группы «Поиск» было выпущено 10 методических пособий еще 4 готовятся к выпуску. Продолжается работа по разработкам игр нового поколения, рабочих тетрадей, дидактического материала. Ведется постоянная просветительная работа среди коллег как внутри ясли-сада, так и на городском и областном уровнях.

В заключение хочется отметить, что все в педагогической деятельности взаимосвязано и взаимозависимо. В ней не должно быть «отдельно стоящих». Без сомнения, лишь системный подход дает возможность четко обозначить проблему, проанализировать ситуацию, найти возможные решения, скорректировать и проанализировать свои действия, работать с опережением, на перспективу. Работа творческих групп является лишь одной цепочкой в образовательной системе дошкольной организации, но и она способна влиять на развитие компетентности педагогов и повышение качества образования.

Список литературы:

1. Концепция непрерывного педагогического образования педагога новой формации РК. - Астана, 2005.
2. Основы педагогического мастерства: Учеб.-метод. пособ. - Неудахина Н.А. - Барнаул: АлтГТУ, 2002. - 152 с.
3. Профессиональные способности педагога: Акмеология воспитания и обучения. - Станкин М. И. - М.: Московский психолого-социальный институт. - Флинта, 2003. – 368 с.

ӘӘЖ: 376.72

Г.Н. Кусаинова

КММ «Арнайы әлеуметтік қызмет көрсету орталығы»
Казахстан, г. Семей

АҚЫЛ-ЕСІ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРДЫ ЕҢБЕК ІСКЕРЛІКТЕРІ МЕН ДАҒДЫЛАРҒА ОҚЫТУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ПАЙДАЛАНУ ПРОЦЕСІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Қазіргі кезде елімізде білім берудің жана жүйесі жасалып, әлемдік білім берудің кеңістігіне енуге бағыт алуда. Бұл оқу – тәрбие үрдісіндегі елеулі өзгерістерге байланысты болып отыр.

Дамуында ауытқуы бар балаларды жалпы біліммен қатар, арнайы (коррекциялық) оқытудың басты бағыттарының бірі оларға еңбек даярлығын алудың шынайы мүмкіндігін қамтамасыз ету болып табылады. Олардың әлеуметтік-тұрмыстық бейімделуіне, еңбек іс-әрекетіне өзінің қабілеттерін дамыту мен келешекте олардың қоғамға кіріктірілуіне ерекше көмек керек (Г.М. Дульнев [1], Л.С. Мирский [2], Б.И. Пинский [3]).

Ақыл-есі бұзылған балалар «ерекше мұқтаждығы бар балалар» категориясына кіргізілген. Олар үшін білім, медициналық қызмет, денсаулығын қалпына келтіру, еңбек іс-әрекетіне даярлау салаларында ерекше басымдылық қарастырылған. Ақыл-есі бұзылған балаларды оқыту мүмкіндігі шектелген балаларға медициналық-психологиялық-педагогикалық көмектің жалпы жүйесінде маңызды болып табылады.

Ақыл-есі бұзылған балалармен коррекциялық жұмыстың жалпы міндеті, сонымен бірге мүмкіндігі шектелген барлық балалар үшін де оларды дербес өмірге және еңбекке даярлаудан тұрады. Бұл міндетті шешудің қиындығы ең алдымен ақыл-есі бұзылған балаларға тән психикалық дамуға кемшіліктермен байланысты. Дефектолог-мамандардың жұмыс тәжірибесі білім алушылардың психофизикалық, танымдық мүмкіндіктерін ескеріп, педагогикалық процесті дұрыс ұйымдастырғанда мәнді нәтижелерге жетуге болатынын көрсетті.

Еңбектік оқытудың арнайы тапсырмасы еңбек сабағында шешіледі, оның мақсаты оқушылардың ақыл-ес іс-әрекетіндегі кемшіліктердегі коррекциялау болып табылады. Қол еңбегін әсіресе танымдық іс-әрекеттегі кемшіліктерді түзетуге қолдану қажет, біздің жағдайымызда қол еңбегін қабылдау мен ес процестерін дамыту үшін коррекциялық өзара әрекеттесуді жоғарлату

құралы ретінде қолданады. Бағдарлама бойынша қол еңбек жұмыстарын ұйымдастырудың екі формасы анықталған: сабақ және экскурсия. Аралас типтегі сабақтар арнаулы мектептерде еңбектік оқытудың ерекшеліктерін ескереді.

Табиғи материалдарды қолданатын еңбек сабақтары маңызды орын алады. Еңбек сабақтары ақыл-есі бұзылған балалардың еңбек және танымдық іс-әрекетінде кездесетін кемшіліктерін түзету үшін анағұрлым жағымды жағдайлар жасайды. Ойлау процестерінің салыстырмалы түрде жоғары даму мүмкіндіктері еңбек сабағында балалардың еңбек тапсырмаларын шешуде тек қана мұғалімнің еркін ғана орындап қана қоймай, өзінің қалауына сәйкес іс-әрекет жасауымен түсіндіріледі. Осы арқылы еңбектік оқытуда балалардың мінез-құлықтық, физикалық және эстетикалық тәрбиесінің тиімділігі анықталады. Балалардың интеллектуалды дамуының деңгейі қол саусақтарының кимылының қалыптасу деңгейіне тәуелді екендігі дәлелденген.

Сонымен қоса материалдың формасы, түсі, көлемі, сыртқы бетінің ерекшеліктері де анықталады. Алдын-ала дайындалған, айқын ойластырылған экскурсия ғана тиімді болады, олар балалардың сезімдік тәжірибесін қызықты бақылаулармен байытады, білімді жақсы меңгеруге қабілеттендіреді, сөйлеу мен ойлауды дамытады.

Бұндай кезектілік мысал бола алады. Ол зерттелетін заттың немесе сабақ мақсаттарына байланысты өзгеріп отыруы мүмкін. Басқа да нұсқада болуы мүмкін: басында табиғи объект немесе оның суреттегі бейнесі талдануы мүмкін, содан кейін объектіні жасандыда қайта жаңғыртуға қажет табиғи материалдар жинақталады, тек содан кейін ғана жасанды заттың өзі талданады. Бұл нұсқаны тек балалар әртүрлі табиғи заттармен, және олардың қасиеттері мен жақсы таныс болған жағдайда ғана қолданған дұрыс. Ақыл-есі бұзылған балалардың іскерлігін қалыптастыруда жұмысты жоспарлау және бағдарлауда көмектің біртіндеп азаю мөлшерін өзіне қосу тиіс. Жұмысты жоспарлауға көмектесу топтық әңгімелесу кезінде жүзеге асады. Бұндай жұмыстағы балалардың жекелей мүмкіндіктері жекелей еңбек қабілеттерінің басты көрсеткіштері ретінде қарастырылады. Жұмыс барысында ақыл-есі бұзылған балалардың жаттығу жұмыстарын көбірек жүргізуге, қосымша оқыту тәсілдерін ендіруге, үнемі бақылау мен жұмысты орындау барысында көмектесуді қажет ететіндігін есте сақтаған жөн.

Арнаулы мектептерде еңбек сабағы кезінде табиғи материалмен жұмыс барысында пәндік-бағдарланған жоспарды қолдану және жасау ақыл-есі бұзылған балалардың психофизикалық, танымдық мүмкіндіктерін ескере отырып, қабылдау мен ес процестерінің дамуын қабілеттендіретін айғақтар алға шығарған болжамдар негізінде жатыр.

Еңбекке баулудың жаңа бағдарламасының ерекшелігі жан-жақтылық оқытудың тікелей өндіргіш еңбекпен байланыстыру еңбекке оқытудың жіктеп баулу.

Эксперименталды зерттеу Семей қаласындағы мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған КММ «Арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсету орталығы» мекемесінде өткізілді.

Кесте 1

Зерттеу және бақылау топтарының еңбек туралы түсініктері мен еңбек дағдыларының қалыптасу деңгейін зерттеудің соңғы көрсеткіштерінің салыстыру кестесі

Даму деңгейі	Балалар саны		Пайыз	
	Зерттеу тобы	Бақылау тобы	Зерттеу тобы	Бақылау тобы
Жоғары	1	0	12%	0%
Орташа	5	2	63 %	25%
Төмен	2	6	25%	75%
Барлығы	8	8	100%	100%

Сурет 1 - Зерттеу және бақылау топтарының салыстырмалы көрсеткіштері

Ғылыми әдебиеттерді теориялық талдау және өзіміздің зерттеу нәтижелері ақыл-есі бұзылған балаларда еңбек сабақтарын әдістемелік қамтамасыз ету моделін жасауға мүмкіндік берді.

Жартылай стационарлық жағдайда оқытуға еңбек сабағының бағдарламасы, күнтізбелік-тақырыптық жоспар, сабақ конспектілері және ата-аналарға арналған жұмыс дәптерін енгізу еңбек дағдыларының деңгейінің біршама өсуімен оның тиімділігі дәлелдеді.

Сонымен қатар, зерттеу нәтижелері көрсетті, экспериментті топтың барлық балалары еңбек дағдылары мен іскерліктері дамуында жоғары және орташа деңгейге жете алмады, бұл әдістемелік қамтамасыз ету және әдістемелік қолдауды ары қарай жетілдіру туралы ой салады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Дульнев Г.М. Учебно-воспитательная работа во вспомогательной школе. / Г.М. Дульнев. - М.: Просвещение, 1981.- 176 с.
2. Мирский С.Л. Типологические особенности учащихся в процессе овладения двигательными трудовыми действиями. Типологические особенности учащихся вспомогательных школ в трудовом обучении. // В сб. науч. тр. / Отв.ред. С.Л. Мирский. – М., 1983 - С. 46-64.
3. Пинский Б.И. Психологические особенности деятельности умственно отсталых школьников. – М., 1962. – 341 с.
4. Выготский Л.С. Собрание соч. Т. 5. / Л.С. Выготский. – М., 1983. – 462 с.
5. Лурия А. Р. Умственно отсталый ребенок. / А.Р. Лурия. - М., 1960. – 320 с.

УДК: 372.3/4

Е.Г. Новолодская

Алтайский государственный гуманитарно-педагогический университет имени В.М. Шукшина
Россия, г. Бийск

ПРЕЕМСТВЕННОСТЬ В ОРГАНИЗАЦИИ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДОШКОЛЬНИКОВ И МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

В новых образовательных стандартах делается акцент на организацию исследовательской деятельности обучающихся в рамках стимулирования развития их интеллектуально-творческого потенциала, исследовательских умений и навыков исследовательского поведения.

Учебная исследовательская деятельность – это специально организованная познавательная творческая деятельность учащихся, характеризующаяся целенаправленностью, активностью, предметностью, мотивированностью и сознательностью. Результатом её является формирование познавательных мотивов, исследовательских умений, субъективно новых для учащихся знаний или способов деятельности [3].

Включение детей в исследовательскую деятельность должно осуществляться на этапе дошкольного образования. Значительным потенциалом в решении данной проблемы является организация наблюдений за объектами природы, выполнение заданий на сравнение и сопоставление, анализ фактов и явлений, выявление причинно-следственных связей.

Рассмотрим несколько примеров реализации принципа преемственности в организации экологической исследовательской деятельности дошкольников и младших школьников. Доступными для наблюдения детей в любое время года являются деревья (в парке, сквере, на территории ОУ). На этапе дошкольной подготовки можно организовать следующую исследовательскую работу:

- назвать породы деревьев (ель, клен, тополь, береза и пр.);
- определить свойства коры (морщинистая, гладкая, толстая, тонкая и пр.), есть ли на коре повреждения;
- рассмотреть и сравнить цвет, форму и размер листьев, плодов и семян;
- изучить особенности жилкования листьев;
- сравнить густоту кроны у разных деревьев;
- определить примерный возраст дерева (по количеству междоузлий на стволе);
- понаблюдать за «жителями дерева» (насекомые, птицы), определить, как они связаны между собой.

Данной исследовательской работе сопутствуют творческая (рисование, лепка, поделки из природного материала), литературная (чтение рассказов и стихов о деревьях) и др. деятельность.

В начальной школе исследовательская работа по характеристике деревьев расширяется и усложняется, может быть реализован проект «Мое дерево» в индивидуальной или групповой форме [2].

Ученики выбирают объекты (деревья) для наблюдения. Изучая литературные и Интернет-источники, используя инструкционные карточки, проводя наблюдения и измерения, составляют «паспорта деревьев», где описывают их показатели и изменения:

- основные характеристики: порода, состояние коры, окружность и диаметр ствола; отличительные особенности листьев (хвои), цветов, плодов и семян; форма (треугольная, овальная, яйцевидная, круглая, пирамидальная и др.), ширина и густота кроны (густая, средней густоты, сквозистая); примерный возраст и высота;
- порядок размещения веток на стволе, динамика изменения прироста;
- наличие лишайников: степень покрытия, признаки повреждений лишайников (изменение окраски, пятна, трещины на слоевищах и пр.);
- присутствие насекомых-вредителей на дереве;
- наличие механических повреждений: следы рубок, пожара, дупла и др.;
- категория состояния дерева: здоровое, ослабленное, сильно ослабленное, усыхающее, сухое;
- влияние, оказываемое деревом на окружающую среду: выделяет фитонциды, освежает и охлаждает воздух, снижает шум, предсказывает изменение погоды, указывает время, привлекает птиц.

По мере выполнения наблюдений и измерений, ученики оформляют страницы «паспорта дерева», заполняют сводные таблицы. Проанализировав весь собранный и графически интерпретированный материал, они могут составить прогноз о дальнейшем развитии деревьев, при необходимости оказать им посильный уход и помощь. К результатам работы учащиеся прилагают гербарии, фотографии и пр.

Также в рамках данной исследовательской работы могут быть реализованы межпредметные связи (рисование деревьев, написание сочинений, работа с формулами по вычислению высоты деревьев, разучивание песен и т.п.).

Интересно может быть организована исследовательская работа по изучению птиц своей местности. С дошкольниками организуется прослушивание звукозаписи птичьих голосов, работа с разрезными и сюжетными картинками, выполнение заданий на сравнение и распознавание птиц по внешним признакам. Также организуется разнообразная творческая деятельность, знакомство с рассказами писателей-натуралистов о птицах и пр. На территории ДООУ воспитатели с детьми могут развесить кормушки, осуществлять подкормку и проводить наблюдения за зимующими птицами:

- какие птицы наиболее часто прилетают к кормушкам;
- какой корм предпочитают зимующие птицы;
- зависит ли частота прилета птиц к кормушкам от погодных условий и пр.

Изучение птиц своей местности продолжается на этапе начального образования в рамках внеурочной работы по предмету «Окружающий мир» при реализации проекта «Охрана и защита зимующих птиц» [1].

Основными аспектами реализации данного проекта могут выступать:

- поисково-познавательный – предполагает проведение младшими школьниками экспертной оценки условий ближайшего природного окружения, формирование и развитие исследовательских умений;
- экологический – организация посильной природоохранной деятельности учащихся;
- нравственный – воспитание уважительного и бережного отношения к природному окружению через изучение и общение с объектами природы, оказания им помощи;
- креативный – организация позитивного сотрудничества детей по созданию экологически здоровой среды обитания, развитие творческих способностей при оформлении продуктов проектной деятельности.

На мотивационном этапе проектной деятельности проходит обсуждение жизни животных зимой, способов их подкормки, в частности зимующих птиц. Ребята отгадывают загадки, заполняют кроссворд, выполняют тренинговые упражнения:

- узнать птицу по звукозаписи;
- продолжить фразу: «я знаю названия перелетных птиц нашей местности: ...», «я знаю названия зимующих птиц нашей местности ...»;
- составить жалобу-обращение зимующей птицы к детям, назвав ее некоторые характеристики: вид, способ зимовки, место укрытия, любимое меню.

Вместе с младшими школьниками выявляется проблема – необходимость оказания помощи зимующим птицам (подкормка) и формулируются задачи предстоящей работы:

- из различных источников информации найти сведения о правилах подкормки птиц зимой и видах корма для них;
- изготовить продукты проекта: альбом «Птичье меню» (с указанием видов зимующих птиц родной местности и предпочитаемого ими корма), фотоальбом о жизни зимующих птиц и стенгазету о роли птиц в природе и жизни человека и кормушки для птиц различной модификации;
- с помощью родителей и учителя организовать на пришкольной территории «птичий городок» и, используя «птичье меню», осуществлять подкормку зимующих птиц и наблюдать за их поведением.

Исследования особенностей поведения зимующих птиц проводится по следующим направлениям:

- видовой состав птиц, прилетающих к кормушкам;
- распознавание птичьих следов;
- достоверность народных примет, предсказывающих изменения погоды на основе поведения птиц.

В рамках организации проектной деятельности младших школьников могут быть проведены следующие мероприятия:

- организация продуктивной деятельности: рисование птиц (на уроке изобразительного искусства), лепка и аппликация птиц родной местности (на уроках технологии);
- развитие речи: чтение и анализ рассказов писателей-натуралистов «Воробей», «Сорока», «Яшка» Е. Чарушина, «Наши птицы», «Грачи открыли весну», «Дятел и малиновка», «Синичкин календарь», «Чей нос лучше?» В. Бианки; проведение викторины «Где обедал Воробей» по материалам произведений детской литературы и мультфильмов;
- конкурс на лучший рисунок «Птичье кафе»;
- знакомство с птицами Красной книги;
- экологический праздник «Птицы – наши друзья!».

Помимо организации исследовательской деятельности детей по изучению деревьев и птиц как отдельных объектов, можно объединить эти направления и выполнить исследовательскую работу с младшими школьниками по теме: «Растения-столовые для птиц» в рамках проведения экологического мониторинга зеленых насаждений. Мониторинг – это комплексная система наблюдений, оценки и прогноза изменения состояния окружающей среды под влиянием антропогенных факторов.

Цель – определение видового состава «растений-кормушек» пришкольного парка, привлекающих птиц в течение всего года, количественного соотношения корма и кормящихся птиц по сезонам.

Задачи исследовательской деятельности:

- выявление видового состава растений, на которых птицы летом питаются семенами;
- определение видового состава растений, на которых осенью и зимой можно наблюдать кормящихся птиц;

- подсчет количества растений, служащих «столовыми» для птиц;
- оценка количества семян, остающихся на этих растениях до весны;
- оценка экологического состояния «растений-кормушек для птиц» и оказание им посильной помощи;
- составление плана территории пришкольного парка с указанием видового состава «растений-кормушек для птиц».

Полученные данные необходимо занести в сводную таблицу. Также следует составить рекомендации посадки на территории пришкольного парка «растений-кормушек» для привлечения птиц.

Таким образом, в организации исследовательской работы дошкольников и младших школьников необходимо:

- соблюдать принцип преемственности;
- создавать условия для реализации межпредметных связей;
- сочетать выполнение исследовательских заданий с другими видами деятельности (с учетом возрастных и индивидуальных особенностей детей);
- определить возможные варианты вовлечения родителей в совместную исследовательскую и творческую деятельность.

Список литературы:

1. Никулина, А.Н. Организация экологической проектной деятельности младших школьников / А.Н. Никулина, Е.Г. Новолодская // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2016. – Т. 11. – С. 4061-4065. – URL: <http://e-koncept.ru/2016/86850.htm>.
2. Новолодская, Е.Г. Исследовательский проект «Мое дерево»: школьный экологический мониторинг для 3-6-го классов [Текст] / Е.Г. Новолодская // Начальная школа плюс До и После. – 2009. – № 10. – С. 50-56.
3. Семёнова, Л.В. Исследовательская деятельность как развитие познавательной активности младшего школьника / Л.В. Семенова // Начальная школа плюс до и после. – 2013. – № 1. – [Электронный ресурс] <http://school2100.com/upload/iblock/e04/e044e36871443b2157d156842bcbb856.pdf> [Дата обращения: 01.10.2016]

ӘӨЖ: 735.17

Г.А. Нургалиева
«Глуховка орта мектебі» КММ
Қазақстан, ШҚО, Бесқарағай ауданы

БАСТАУЫШ СЫНЫПТАРДА МНЕМОТАБЛИЦА ЖӘНЕ МОНОТИПИЯ ӘДІСТЕРІН ҚОЛДАНУ

Мнемотаблица – бұл схема түрінде арнайы ақпарат беру. Оқушының тілін дамытуға және нәтижелі есте сақтай білуге, жаңа ақпаратты тереңдете білуіне бағытталған құралдар мен әдістердің жүйесі.

Осыған байланысты ұлы педагог К.Д. Ушинский: «Балаға өзіне таңсық бес сөзді үйретіңізші, бұл ұзақ және төзім мен уақытты алады, ал жиырма сөзді картинкалар (суреттер) арқылы байланыстырып көрсетсе, ол оны тез-ақ игеріп алады» дейді [1].

Сол себепті мнемотаблица және монотипия әдістерімен бастауыш сынып мұғалімдерін таныстыру, оларды ұйымдастырылған оқу іс-әрекет үрдісінде қолдануға дағдыландыру, оқушылардың танымдық ерекшеліктерін жақсы дамытуға қолайлы әдістердің бірі болып келеді.

Осы әдістерді қолданудағы негізгі міндеттері:

1. Мнемотаблица және монотипия әдістерімен таныса отыра кәсіби біліктіліктерін жоғарлату;
2. Мнемотаблица және монотипия әдістерді қолдануға үйрету.
3. Мнемотаблица тілді дамытуға арналған дидактикалық материал.
4. Бұл лексика және тілді дамыту жұмыстарын толықтыру үшін қолдану.
5. Есте сақтау, оқу-әдістемелік және мазмұндау, әңгімелер дайындау кезінде пайдалану.

Бастауыш білім беруде мнемотаблицаның ерекшелігі – оқушылардың жас және дербес ерекшеліктерін ескере отырып орындалады. Оқушыларға мнемотаблица тиімді ақпаратты *қабылдауға*

және жаңғыртуға көмектеседі. Бұл әдістер оқушылардың танымдық үрдістерінің жақсы дамуларына әсер етеді. Олар:

- Тілді дамытуға және сөздік қорды молайтуға.
- Мидағы бейнелер мен арнайы белгілерді қалыптастыруға.
- Жады, зейіні мен шығармашылық ойлау қабілетін дамытуға.
- Ұсақ моториканы дамытуға.
- Дұрыс сөйлеу мәдениетін қалыптастыру, логикалық ойлай білуін дамытуға.
- Есте сақтауды жақсартуға.
- Дүниеге танымын кеңейтуге.
- Қызығушылығын оятуға.
- Бала бойындағы құлшынысты арттыруға.

Бастауыш сыныпта білім беруде мнемотаблицамен жүргізілетін жұмыстың 3 негізгі кезеңі болады [2]. Олар:

1. Берілген таблицаға және ондағы кезкінделген суретке мұқият қарап алу.
2. Мәліметтерді жүйелеу, белгілеріне, бейнелеріне байланысты ажырату.
3. Бала берілген сурет бойынша әңгіме айтуы тиіс немесе арнайы сұрақтарға толығымен жауап беруі керек,

- кіші жастағы сыныптағы оқушылар мұғалімнің нұсқауымен;
- жоғары сынып оқушылары өз еркімен айтулары тиіс.

Ең бастысы ұғынықты сөйлеу мәдениетін қалыптастыру. Сөз адамның қаруы деп тіл мәселесіне көп көңіл аударамыз. Соның ішінде оқушы тілін дамытуда мынадай тармақтарды қамтиды:

- ✓ ұғынықты сөздерді қолдана білуге;
- ✓ сөз сөйлегенде байланыстырып, біртіндеп, ретімен, логикамен сөз құрай білуге;
- ✓ мазмұнына сәйкес нақты лексикалық сөзді қолдана білуге;
- ✓ сөйлемді грамматикалық түрде дұрыс құрастыруға;
- ✓ сөйлемді өздігімен ешқандай кідіріссіз тоқтамай және сөз соңында қорытынды нәтижесімен айта білуге.

Осы мнемотаблица әдістері қандай нәтижелер береді:

- ✓ Ол сөздік қорды ғана молайтып қоймай, қоршаған ортаны тануға көмектеседі.
- ✓ Бала мазмұндап айтып берудің қиын емес екендігін ұғады.
- ✓ Өлең жаттау оқушыларға көңілді іске айналады.
- ✓ Бұл оқушылардың тілін дамытудың бірден-бір нәтижелі әдіс.

Педагогтарға мнемотаблица бойынша бірнеше ертегілер мен тақпақтардың элементтерін суреттер арқылы орналастырып құрастыру беріледі. Құрастырылған элементтер бойынша мұғалімдерге ертегі мен тақпақтардың мазмұнын мәнерлеп айтып өтулері керек [3].

Сонымен әдістемеді тақырып мазмұнына қарай түсі, формасы, көлемі, материалы, қандай бөліктерден тұратыны, қимыл қозғалыстарға байланысты мнемотаблицалар мынадай түрлерге топтастырылады.

Киімнің ерекшеліктеріне байланысты: түсі, материалы, кімнің киімі, қандай бөлшегі, қай мезгілге байланысты, кімге арналған, іс-әрекет түріне байланысты т.б.

Жыл мезгілін сипаттауға байланысты: күн, аспан, жер, терек, адамдар, аңдар, құстар, балалар әрекеті.

Мнемотаблица арқылы «Мезгіл. Күз мезгілі» түсінігін қалыптастыру. (Қарапайым түрі) «Бауырсақ» ертегісін әңгімелеу т.б.

Монотипия шығармашылықты дамытудың бір түрі. Монотипия — кескіндеме мен эстампты үйлестіретін, бірегей нетиражды техника. Монотипия екі сөзден құралады: «моно» және «типия». Монотипия («моно» - бір және грек. «толос» — таңба, із, жанасу, бейне...) — таңба графикасының түрі.

Оқушы шығармашылығын дамытуда монотипияның маңызы:

Біріншіден, бала бұндай өнер түріне қызыға қатысады.

Екіншіден, баланың шығармашылық ойлауы дамыды.

Үшіншіден, ақыл-ойының дамуы.

Төртіншіден, қол моторикасы димиды.

Бесіншісі, бала дербестілікке тәрбиеленеді.

Монотипияның бала өмірінде қолдану мақсаты – баланы графика түрімен таныстыра отыра, шығармашылық белсенділігін тәрбиелеу.

Монотипия түрлері және олармен жұмыс істеу.

Қағазды бүктеу арқылы.

Қажетті материал: А4 қағазы, акварель бояуы, қылқалам.

Салыну барысы: Алдымен А4 қағазын алып, визуальді 2 бөлікке бөліңіз. Бір жақ бөлігіне өз қалауыңыз бойынша суреттің тек жарты бөлігін салыңыз (көбелектің, ағаштың жарты бөлігі). Келесі кезеңде қағазды бүктеңіз. Бүктеу кезінде суретті қолмен қатты баспаңыз. Қағаз бетін ашып кептіріп қойыңыз.

Жіптің көмегімен салынатын түрі.

Қажетті материал: А4 қағазы, шамамен 30-35 см жіп, акварель бояуы, қылқалам.

Салыну барысы: жіпті акварель бояуына матырыңыз (бір түспен немесе бірнеше түстерді үйлестіруге болады). А4 қағазын екіге бүктеңіз. Боялған жіпті бүктелген қағаздың бір бөлігіне өрнектер қойыңыз. А4 қағазын бір-біріне жармастырыңыз. Жіпті ақырын тартып алыңыз. Суретіңіз қандай бейнеге ұқсас? Оны қылқаламмен толықтырып салыңыз.

Тушьпен салыну түрі. Қажетті материал: А4 қағазы, қарандаш, түтікше, тушь.

Салыну барысы: А4 қағазын алдыңызға қойыңыз. Қарандашпен суретіңізді салып алыңыз. Тушьке түтікшені матырып, қағаз бетіне тамшылатыңыз. Тамшыларды түтікшенің көмегімен үрлеп бейне шығарыңыз.

Целлофан арқылы. Қажетті материал: А4 қағазы, акварель бояуы, қылқалам, целлофан.

Салыну барысы: Алдымен целлофан бетіне өз қалауыңыз бойынша бейне немесе сурет салыңыз. Шыққан суретке А4 қағазын жабыстырыңыз. Жабыстыру кезінде қолмен қатты баспаңыз. Қағаз бетіне шыққан суретті кептіріп қойыңыз.

Қорытындылай келе, ұлы ғалым К.Д. Ушинскийдің «жан-жақты белсенді, білімді, саналы ұрпақ ол тәрбиешілердің қолында, олай болса әр үлгі-өнегені сіңіріп өскен ұрпақ елінің мақтанышы болмақ» дейді [3]. Сол себепті, мнемотаблица мен монотипияның оқушы санасына берері көп, қызығушылығын оятатыны сөзсіз.

Әдебиеттер тізімі:

1. Большова, Т.В. Учимся по сказке. Развитие мышления дошкольников с помощью мнемотехники. - СПб., 2005.
2. Омельченко Л.В. Использование приёмов мнемотехники в развитии связной речи / Логопед. - 2008. - №4.
3. Ткаченко Т.А. Использование схем в составлении описательных рассказов / Дошкольное воспитание. - 1990. - №10.

УДК 373.21

С.Г. Нурсейтова

КГКП «Ясли-сад №9 «Айгөлек» государственного учреждения
«Отдел образования города Семей Восточно-Казахстанской области»
Казахстан, г. Семей

ТВОРЧЕСКАЯ ГРУППА ПЕДАГОГОВ КАК ФОРМА МЕТОДИЧЕСКОЙ РАБОТЫ В СОВРЕМЕННОЙ ДОШКОЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ

Повышение качества дошкольного образования возможно при высоком профессионализме педагогических кадров, что требует изменения и совершенствования методической работы детского сада.

Задача руководителя — побудить педагога к творческой деятельности, т.е. создать ситуацию успешности его работы. Удовлетворенность профессией приводит к тому, что педагогическая деятельность становится потребностью. Именно такая ситуация успешности и удовлетворенности работой создается в творческой группе.

Творческая группа - это добровольное профессиональное объединение педагогов, заинтересованных во взаимном творчестве, коллективном сотрудничестве по изучению, разработке, обобщению материалов по заявленной тематике с целью поиска оптимальных путей развития изучаемой темы [1].

Творческая группа - одна из перспективных форм методической работы педагогов в нашей дошкольной организации, позволяющая привлечь максимально большее количество воспитателей к работе по проектированию ключевых направлений развития ДО и конкретных практических проблем, связанных с освоением современных образовательных технологий.

Проблемные творческие группы наших педагогов созданы в режиме ВТК (временного творческого коллектива) под тему, которую выбрала группа и которая представляет профессиональный интерес для них и для коллектива, или под проблему, которая оказалась важной для участников группы.

Творческая группа отличается от других объединений тем, что ее работа строится на опытно-экспериментальной основе.

Цели и задачи деятельности творческих групп педагогов ясли-сада:

1. Создание условий для профессионального общения педагогов, развития их творческой активности, формирования и совершенствования профессиональных умений и навыков.

2. Вовлечение педагогов в опытно-экспериментальную поисковую, исследовательскую деятельность.

3. Разрешение в совместной работе профессиональных проблем, трудностей обучения и воспитания, помощь друг другу в овладении инновационными процессами.

4. Формирование творческого коллектива педагогов-единомышленников.

5. Разработка, составление, апробация и распространение новых педагогических методик, технологий, дидактических материалов, технологических карт, циклограмм и т.д.

6. Включение педагогов в инновационный процесс дошкольной организации в различных видах образовательной деятельности.

7. Повышение теоретического уровня и педагогической квалификации педагогов [2].

Руководителями творческих групп в нашем ясли-саду являются педагоги, владеющий навыками организации продуктивных форм деятельности коллектива, выбранные членами творческой группы. Руководитель предлагает стратегию разработки темы, методы и формы работы творческой группы, обобщает и систематизирует материалы, анализирует предложения и выносит их на обсуждение группы.

В группе обычно выделяются один-два лидера, которые как бы ведут за собой, берут на себя организационные вопросы.

В творческих группах работник может выделиться не должностью, а масштабом достижения цели, степенью личной ответственности, умением работать в команде, положительной оценкой руководителя,

Творческая группа предполагает постоянный состав участников, что позволяет систематизировать работу и предлагать участникам так называемые творческие домашние задания, которые, в свою очередь, активизируют работу на заседаниях.

Наша практика показала, что с точки зрения содержательной направленности групп, оптимальным представляется подход, сочетающий работу изолированных групп, занимающихся решением конкретного круга задач (предметно-ориентированные группы) с работой "конкурирующих" групп над одними и теми же проблемами и направлениями (комплексно-ориентированных групп), подготовленные проекты затем защищаются и оцениваются этими группами в рамках единых сессионных мероприятий.

Каждый член группы сначала самостоятельно изучает опыт, разработку, затем все обмениваются мнениями, спорят, предлагают свои варианты. Важно, что все это реализуется в практике работы каждого. Члены группы посещают друг у друга занятия, обсуждают их, выделяют лучшие методы и приемы. В творческой микрогруппе неформальное общение, главное внимание здесь уделяется поисковой, исследовательской деятельности, с результатами которой в последующем знакомится весь коллектив ясли-сада.

Все вопросы функционирования наших творческих групп решаются коллегиально, каждый участвует в разработке изучаемой темы. Педагоги-члены творческой группы представляют собственные практические материалы, выполняют творческие задания руководителя и коллектива группы, высказывают свое мнение по предложенным материалам и т.д.

Творческая группа действует до тех пор, пока не завершит разработку проблемы и исчерпает необходимость взаимного профессионального общения.

В результате работы творческой группы создаются педагогические разработки, рекомендации, дидактические материалы – педагогические продукты творческого характера, которые пропагандируются среди педагогов.

Направление и содержание деятельности творческих групп педагогов ясли-сада:

1. Поиск и систематизация прогрессивных идей, способствующих модернизации методики воспитания и обучения.
2. Изучение, апробация и внедрение новых образовательных технологий, методик, приемов педагогической техники.
3. Проведение педагогических исследований и формирование аналитических выводов по инновационным направлениям развития образования.
4. Подготовка методических рекомендаций по инновационным направлениям педагогической деятельности.
5. Изучение научно-методической литературы и передового педагогического опыта по выбранной теме.
6. Пропаганда наработанных идей через различные виды мероприятий и издательскую деятельность.

Наш опыт работы позволил выделить следующие условия эффективности работы творческих проблемных групп:

- количественный состав творческой проблемной группы не должен превышать 10 человек в целях обеспечения возможности конструктивной работы;
- информационное обеспечение деятельности творческих проблемных групп; предоставление их членам необходимого объема информации о ходе и перспективах развития воспитательно-образовательного процесса, достижениях передового педагогического опыта по аналогичным проблемам, о состоянии и результатах работы других групп;
- разработка и реализация системы мер поощрения творческой деятельности педагогов.

Использование издательской деятельности в работе творческой группы способствует установлению разноуровневых профессиональных контактов, создание и развитие дружеских взаимосвязей с единомышленниками. Что немаловажно для формирования единого педагогического коллектива и повышения качества воспитания и образования в дошкольной организации.

Таким образом, уверенно можно сказать, что развитие личности педагога, как и воспитанников, происходит в деятельности, в процессе общения, накопления опыта работы. Творчество определяется как деятельность, результатом которой является создание новых материальных и духовных ценностей. В психологическом аспекте творчество предполагает наличие мотивов, способностей, знаний, умений, благодаря которым создается продукт, отличающийся новизной, оригинальностью, уникальностью. Поэтому объединение в творческие группы – пример эффективного развития личности педагога.

Список литературы:

1. Корчагина И.В. Творческие группы //Журнал «Завуч начальной школы». - №3. – 2005. – С. 45-47.
2. Белая К.Ю. Дошкольное образовательное учреждение - управление по результатам. - М., 2010.

ӘӘЖ: 327.18

А.Б. Сапарбаева

Б. Майлин атындағы орта мектеп-бақша КММ
Қазақстан, ШҚО, Үржар ауданы, Қабанбай ауылы

СОЛАҚАЙ БАЛАНЫ МЕКТЕПКЕ ДАЯРЛАУДАҒЫ ҚИЫНДЫҚТАР

Баланың жеке басын жан-жақты дамыту мен мектепке даярлау ісі - бүгінгі таңда ағарту саласындағы аса маңызды шаралардың бірі болып отыр. Жалпы білім беретін мектептердің 1-сыныбында қабылданған балалар, мектептік оқу жүйесінде айтарлықтай қиындықтарға ұшырайды. Олардың сәтсіздіктерінің басты себебі - психикалық дамудың кемшіліктерінде, яғни мектептік оқуға даяр еместігі. Оқуға берерде баланың тек биологиялық жасына немесе дене дамуына сүйенбей, мектепке психологиялық даярлығының көрсеткіштерінің өлшемін жасап, шығару - бүгінгі күн талабы екенін уақыт өзі көрсетіп отыр.

Баланы мектеп өміріне даярлаудың маңызын бала психологиясын зерттеумен айналысып жүрген барлық ғалымдар да қуаттайды. Мәселен, Л.С. Славина бала өмірін табиғи қажеттіліктері мен әуесқойлықтарын қанағаттандыратындай етіп, ұйымдастырып, оның жаңа білімдері мен жаңа қызығушылықтары қалыптасуы үшін, баланы үнемі жаңалықтармен қамтамасыз етіп отыру керектігін дәлелдейді.

В.Д. Шадриков зерттеуінде «мектепке психологиялық даярлық, бір жағынан, ағза мен психика дамуының гентикалық бағдарламасымен анықталса, екінші жағынан, баланың жеке тәрбиесі мен білімдер қорымен өлшенеді. Мұндағы мәселе-биологиялық даму мен психикалық дамуды қатар қарастыруда емес, оларды салыстыруда да емес, бір тұтас зерттеуде», - делінеді.

М.Н. Костикова өзінің «Балаларды мектептегі даярлаудың психологиялық ерекшеліктері» атты диссертациялық зерттеуінде психологиялық даярлықтың типтерін ұсынды. Бұл еңбектің құндылығы тұңғыш рет баланың мектеке психологиялық даярлығын анықтау мақсатында, оқу әрекетінің жетістігі туралы ахуал ұсынылмай, осы жетістікті қамтамасыз ететін ғылыми-тәжірибелік шаралардың жасалуы мен психологиялық даярлықтың сапалық ерекшеліктерін талдайтын жіктемелерді бөліп көрсетуі еді.

Баланың мектепке даярлығын анықтауға арналған психологтар мен педагогтардың зерттеулерінде бұл мәселенің аспектілері жан-жақты зерттелгені еш дау тудырмайды. Алайда, «құптарлық емес» құбылыстар қатарына жататын солақайлық мәселесінің де баланың мектепке даярлығы процесінде өзіндік қиындықтарының бірі болуы мүмкін.

Баланың ойлау процесінің дамуы оқыту мен тәрбиелеудің негізгі міндеттерінің бірі бола отырып, осы міндеттердің дұрыс шешімін таба алмауы көптеген педагогтардың әрекетін құнсыздандырып, баланы - кейін ересек адамды да өмірдің қарапайым талаптарының өзіне де қарсы тұра алмауына әкеледі. Алайда ойлау әрекетін дұрыс қалыптастыру үшін оның психологиялық механизмдері мен дамуының мүмкін бағдарын ескерген жөн. Психология ғылымының осы саладағы ауқымды жетістіктері мидың жарты шарлары арасындағы ассиметрияның, яғни оның екі жарты шарларының түрлі қызметтерін ашумен байланысты.

Бізге не үшін мидың жарты шарының қызметін білу керек? Біраз уақыт бойы ми, бүйрек немесе өкпе секілді жұп ағза ретінде қарастырылды. Мидың бір жарты шарының қызметі екіншісінің қызметіне толығымен сәйкес келеді деп есептелінген, шынымен мидың сол жақ жарты шары дененің оң жақын бөлігінің әрекеті мен сезімталдығына, ал оң жақ жарты шары дененің сол жақ бөлімінің әрекеті мен сезімталдығына жауапты (В.Л. Бианки). Тек тілдік қатынас қызметі ғана сол жақ жарты шардың үлесіне тиесілі, өйткені мидың тек сол жақ жарты шары бұзылған адамның сөйлеу қабілеті бұзылған.

Физиология мен психологияда ми жарты шарларының өзара функционалды ассиметрияларының ашылуы, физикадағы атом ядросының бөлінуі сияқты төңкеріспен тектес болып табылады.

Мұндай жаңалықтың ашылуы АҚШ зерттеушісі, кейін Нобель атындағы сыйлықтың иегері Р. Сперридің есімімен байланыстырылады.

Е.Д. Хомская мидың сол жақ жарты шарының қызметі адамның ауызша, жазбаша сөйлеу тілін түсініп, грамматикалық жағынан дұрыс жауап беруіне жағдай жасайды және де адам формальды логикамен бұрын меңгерілген ережелер негізінде сандар мен математикалық формулаларды жеңіл пайдалана алады. Бірақ мидың сол жақ жарты шарының белсенділігі дыбыс интонациясы мен дауыстың модуляциясын ажыратуға мүмкіндік бермейді. Сол жақ жарты шардың арқасында әлемнің біртұтас бейнесі қалыптасатын болса, оң жақ жарты шары бөлек бөлшектерінен әлемнің үлгісін жинақтайды.

Сонымен бірге мидың оң жақ жарты шарлары санадан тыс психикалықпен байланысты.

Солақайлық мәселесі педагогиканың күрделі мәселелерінің бірі - көп уақыт бойы оң жақ қолына қарағанда сол жақ қолымен белсендірек әрекет ететін балаларды, жалпыға бірдей бір түрге келтіру мақсатында қайта үйрету тиіс деп есептелініп келді. Алайда мұндай әрекеттің еш жақсылыққа әкелмейтіні, керісінше көпшілік балаларда невротикалық реакциялардың пайда болуына жағдай туғызатынын байқауға болады.

Солақайлық дербес көзқарасты талап ететін балалардың тобы, өйткені дәл осы балалар астеноневротикалық реакцияға сезімталдыққа бейім келеді.

Тарихқа көз салсақ, солақайлық құптарлық емес құбылыстардың негізінде болғандықтан, солақайларды міндетті түрде оңқайлыққа қайта үйрету қолға алына бастады. Осы уақытқа дейін өскелең ұрпақтың тәрбиесімен, денсаулығымен айналысқан мамандар солақайларды міндетті түрде күштеп болса да оңқайлыққа үйрету қажет деп есептеді. Баланың сол қолымен жазуға, әрекет етуге күш көрсеткен жағдайда сол мезетке дейінгі баланың бойында байқалмаған астеникалық белгілер көрініс бере бастайды, атап айтқанда бала тез шаршағыш болады, жұмыс істеу қабілеті төмендеп, сол қолының шаршағандығы мен басының ауырғандығының белгілері көрінеді. Осы аралықта баланың түнгі ұйқысы бұзылады, тамаққа тәбеті шаппай, балалардың бойында ызалаңқылық, ұстамсыздық,

кызбалық байқалып, ата-аналарына, тәрбиешілеріне, педагогтарына қатысты «қарсылық реакциясы» жиіленеді. Сирек жағдайда тұтықпа, дәретін ұстай алмау жағдайлары орын алады.

Кеңестік Социалистік Республикалар Одағының (КСРО) денсаулық сақтау министрлігінің «солақайлықты анықтау және солақай балалардың психогигиенасы» атты әдістемелік нұсқауларында солақай баланы күштеп оңқайлыққа үйрету невротикалық ауытқулардың дамуына әкелетіндігі сөз етіледі.

Тіптен нейродермит, бронхиалды астма ауруларының көрінісі күшейе түседі. Сонымен бірге солақайларды «оңқайлық әлемге» ешқандай жағымсыз жағдайларсыз да қайта үйретуге де болады. Сондықтан балаларды қайта үйрету мәселесі әрбір нақты жағдайға сәйкес, атап айтқанда олардың денсаулық жағдайларын, ағзаның бейімделе алу мүмкіншіліктерін, ішкі сенімдерін, физиологиялық алғышарттарын, психологиялық ерекшеліктерін ескере отырып жүргізілуі тиіс. Кейде солақайлықтың өзі қайта үйрету дағдыларынсыз да баланың психикасына жағымсыз әсер етуі мүмкін. Бұл жағдайларда солақайлықпен қосарлана жүретін барлық сыртқы белгілерін тексере отырып, қайта үйреткен жөн. Ал егер де солақайлық тұқым қуалаған болса, қайта үйрету әрекеттерінің жүзеге асырылмағаны дұрыс.

Солақай бала мектеп табалдырығын аттағанда қиыншылыққа тап болады. Мәселен, мұғалімнің «қаламыңды оң қолыңмен ұста», «неге қарындашыңды тағы сол қолыңмен ұстадың?» деген т.б. ескертулері балаға ыңғайсыздық туғызады. Қанша талап қойылса да, оң қолымен жұмысты орындау өз нәтижесін бермейді. Тісін оң қолмен жуса да, қаламын оң қолымен ұстап жазса да, ырқына көнбей, қайта-қайта басқа жаққа қарай қисайып кете береді.

Сондықтан ата-ана, мұғалім тарапынан баланың шынымен солақай екенін анықтап алуы - басты мәселе.

Кеңестік кезеңнің тәлім-тәрбие мәселесінде бұл мәселе тез шешімін табатын. Егер бала солақай болса, онда ол міндетті түрде оң қолымен жазуы тиіс деген жалпыға бірдей талап қойылатын. Балалардың денсаулығы мен мүмкіндіктерін және физиологиялық ерекшеліктері назардан тыс қалып отыратын.

Адамдарда болатын солақайлықтың болу себебі, әлі ашылмаған, ғылыми нақты бір тұжырымға келмеген мәселелердің қатарына жатады. Ғалымдардың болжамы бойынша солақайлық жылдан жылға ұлғайып бара жатқанын көрсетеді.

Ресейлік ғалымдардың зерттеулері бойынша шынымен адамзаттың көп бөлігі оң қолды, тек 5-12 пайызы ғана солақай екені анықталды. Бірақ солақай мен оңқолдыларды біржақты топтар деуге болмайды. Олардың ішінде жоғары дәрежелі солақайлар және жоғары дәрежелі оңқолдылар болады, сонымен қатар екі қолының әрекет етуі бірдей белсенді болып келу ерекшелігі де анықталған, оны ғылымда амбидекстер деп атайды. Шетел ғалымдарының ойынша солақайлар пайызы көбеюде. 1928ж шетелдегі зерттеу бойынша үлкендер арасында солақай әйел адамдар 3,3%-ке, ал солақай ер адамдар 4,7%-ке жеткен. Ал 1973 жылы солақайлық әйел адамдар арасында 8,8%-ке өссе, ал ер адамдар да 10,4%-ке жеткен. 1979-88 жылдары солақайлық әйел адамдардың арасында 12,4%-ке және ерлер арасында 13,9%-ке жеткен. Осыдан, солақайлық мәселесі өмірде сирек те болса, кездесіп тұратын құбылыс екендігін байқап отырмыз.

Ресейлік нейрофизиолог А.А.Айропетянцтің зерттеуінде 1987 жылы 7-9 жасар балаларда 13,3% солақай ұл балалар және 10% қыз балалар болған. Ал 14 жастарында ұлдардың ішінде солақайлар 4,4%, ал қыздар арасында 4,1% солақайлар кездескені анықталған.

Көптеген шет елдердегі зерттеулердің нәтижесіне көз жүгіртсек, солақай балаларын оң қолға үйретпейді, керісінше оларға арнап арнайы оқулықтар, құрал-жабдықтар, сонымен қатар мамандық алуына жағдай жасалған, яғни солақайлармен тиімді қарым-қатынас жасау арқылы олардың жан-жақты дамуына мүмкіндік жасалған. Көптеген шетел қалаларында солақайларға арналған түрлі тұрмыстық заттар, дене тәрбиесіне арналған құралдар, іс машиналары, клавиштері сол қолға арналған компьютерлер және де қажетті заттар сатылатын арнайы дүкендер бар. Өкінішке орай, біздің елімізде солақайларға қатысты мұндай жағдай жасау ескерілмеген.

Атақты американ оқымыстылары С. Спингер мен Г. Дейч өздерінің «Сол ми, оң ми» атты еңбектерінің бір тарауын «Сол қолдың құпиясы» деп атаған, «біз әлі солақайлар оң қолдылардан несімен ерекшелінеді және солақайлық патологияға жатпай ма?» деген сұраққа жауап таба алмадық дейді. Енді осы сұрақтар түрлі көзқарастар мен зерттеулерде қалай талданғанына назар аударайық. Негізінде солақай деген сөз көптеген тілдерден аударғанда «икемсіз, қолайсыз, қабілетсіз» деген мағынаны білдіреді.

Ағылшын тіліндегі «lefthanded» деген сөзінің синонимі тек епсіз, икемсіз ғана емес - түйық және арамза деген мағыналарды білдірсе, ал французша «Gauche» - «сол жақ» ебедейсіз, шыншыл

емес деген мағына берген, немісше «Link» - «сол жақ», «икемсіз» деген мағынаны, нигерияда сол қолды «ово оси», яғни «икемге келмейтін» деп атаған.

Американдық психологтар С.Спингер мен Г.Дейчтің айтуы бойынша, бұл мағыналарға аса зер салмау керек. Тарихта аты әлемге әйгілі көптеген адамдардың солақай болғаны бізге мәлім. Мысалы, А.Македонский, Наполеон, Леонардо да Винчи, Павлов, қазақтың дарынды ұлы композиторы Нұрғиса Тілендиев т.б сол сияқты солақайлар да өз өмірінде көптеген жетістіктерге жеткендерін дәлелдеп отыр.

Әдебиеттер тізімі:

1. Безруких. М.М. Проблемные дети. - М., 2000.
2. Безруких М.М., Ефимова С.П. Знаете ли вы своего ученика.- М., 1991.
3. Кравцова Е.Е. Психологические проблемы готовности детей к обучению в школе. - М., 1991.
4. Оспанбаева М.П. Мектепке психологиялық даярлық диагностикасының ғылыми негіздері. - А., 2002.
5. Спингер.С. Дейч.Т. Левый мозг, правый мозг. Ассиметрия мозга. - М., 1988.

ӘӨЖ: 375.5

Э.Н. Токпакова

«Мойылды бастауыш мектебі» КММ
Қазақстан, ШҚО, Катонқарағай ауданы

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Білім беру жүйесіндегі реформаның міндеті тек қана қосымша бір немесе 2 жыл қосу емес, қазіргі қоғамдағы түбегейлі өзгерістерге сәйкес, ХХІ ғасыр мектебін жанарта отырып, алған білімі мен біліктерін өмірде шығармашылық тұрғыда қолдана алатын, ұлттық, мәдени, рухани құндылықтар негізінде жан-жақты дамыған жеке тұлғасын қалыптастыру екендігін түсінетін уақыт жетті [1].

Сондықтан әлемдегі білім беру ісінің даму жағдайына талдау жасай отырып, ерекше үміт күттіретін тенденциясын көрсетуге болады:

- мектеп жүйесіндегі демократизация;
- мектеп тәрбиесінің гуманистік бағыты;
- оқушылардың шығармашылығын, дербестігін, ізденімпаздығын, белсенділігін дамытуға бағытталған оқытудың әдіс-тәсілдерін қолдану;
- ұлттық-мәдени, рухани құндылықтарды пайдалану;
- оқыту жүйесін модернизациялау;
- тәжірибелік-эксперименттік іс-әрекет;
- жаңа техникалық құралдарды пайдалану;
- мектептегі және мектептен тыс уақыттағы оқыту мен тәрбиелеуді кіріктіру.

Әлемдегі алдыңғы қатарлы мектептер тәжірибелерін жалпылап, құнды бағыттары мен идеяларын ұлттық психологиямызға сәйкес пайдалана отырып, еліміздегі білім беру мәселесін жаңа жолға қою өзекті мәселе. Мемлекеттік білім беру жүйесі негізінде әлемдік білім кеңістігіне ену – оқушының күнделікті оқу жүктемесін азайту арқылы денсаулығын сақтау, бос уақытын жеке мүмкіндіктері мен қабілеттерін жетілдіруге жұмсауға жағдай жасап қана қоймай, оқыту сатылары бойынша оқу материалын тиімді түрде игеруге, оны өмірде қолдану және болашақ мамандықтарына қажетті дағдыларды жинақтауына мүмкіндік береді. Сондай-ақ мемлекетаралық білім сайыстарына, бағдарламаларға, білім жобаларына қатысуына мүмкіндіктер туындайды, нәтижесінде отандық аттестаттардың шетелдерге танылуын қамтамасыз етеді.

Сондықтан білім беру жүйесіндегі реформа кезеңдерге бөлініп, *эволюциялық жолмен*, жаңа әдіс-тәсілдерді, құралдарды пайдалану арқылы жетілдіру, оқыту мен тәрбиелеудің мазмұнын жаңарту, білім беру процесінің жаңа моделін сынақтан өткізу және мектепті бірте-бірте жаңа шығармашылық іс-әрекет ұстамына көшіру түрінде жүзеге асырылуы тиіс.

Жалпы, жаңарған мектепте оқыту құрылымы мен ұйымдастырылуы оқушылардың қызығушылығы мен қабілеттеріне, рухани дамуына, олардың өмірлік жоспарларының жүзеге асырылуына бағытталған, көпвариантты және икемді болуы қажет. Сондай-ақ бұл мәселеде негізгі, орта және жоғары мектептің, өндірістің т.б. өзара сабақтастығы проблемасын ескерген жөн.

Ақпараттандыру, жаһандану жағдайындағы қазіргі білім беруді дамыту мен жетілдіруді түрлі инновацияларды енгізуші, жаңаша оқытуға қатысты принципті бағыттар қатарын қайта қарамайынша

елестету мүмкін емес. Солармен бірге, қазіргі мектептің педагогикалық процесін бүгінде қарқынды даму үстіндегі инновациялық білім беру жүйелерімен, бірінші кезекте, шығармашылық қабілетке, шығармашылық рефлексияға, шығармашылық өзін-өзі дамытуға, шығармашылық дербестікке, креативтілікке қойылып жатқан талаптарға сәйкес келуі мәселесінің қарастырылуына да үлкен мән берілуі керек.

Жеке тұлғаның шығармашылық әлеуетін дамыту тетіктерін зерттеуге деген әлеуметтік тапсырыс креативтік проблемасының ерекше өзектілігін ескертіп отыр. Шығармашылық қызығушылықтың динамикалық даралық сипаты креативтілікте және оның негізгі көрсеткіштерінде көрінеді. Бірақ, мәселе мынада: креативтік педагогикалық, психологиялық ғылымдарда тұрақталған категориялар болып табылса да, «креативтілік» түсінігі өз пайымдауын тапқан жоқ және шығармашылық психологиясынан жеткілікті талдауын талап етеді. Креативтілік проблемасы қазіргі кезеңде зерттеліп жатқанымен, бірқатар ғылыми-зерттеу жұмысы белгілі бір дәрежеде шығармашылықтың түрлі аспектісін қарастырғанымен, бүгінге дейін проблеманың өзіне де, оған қатысы бар түрлі қолданбалы сипаттағы сұрақтарға байланысты да бірыңғай пікір қалыптаспай отыр.

Қоғамды гуманизациялау – ХХІ ғасыр басындағы ғылыми мәселе десек те болады. Қазірдің өзінде, оның дамуының бүгінгі кезеңінде бұл тенденция адамдық фактордың анықтаушы ролімен көрсетіліп отыр. Осы фактор феноменологиясында шығармашылық қызығушылық басым және оның негізгі құраушысы болып табылады [2].

Сонымен, білім беру дағдарысына талдау жасау бүгінде ең алдымен адамның шығармашылық мәні мен руханилықты дамытуға бағытталған жаңа білім беру технологиясын жасау қажеттілігін түсінуге алып келді. Бұл ретте білім беру практикасының негізгі міндеттері табиғат пен қоғамның заңдарын оқыту ғана емес, сонымен бірге, әлемнің шығармашылық тұрғыдан қайта жасалуының гуманистік әдіснамасын меңгеруге көмек беру және «адам-табиғат-қоғам» жүйесіндегі қарым-қатынастарды үйлесімді ету болып отыр. Мұндай міндеттерді негізгі мақсаты адамның шығармашылық әлеуетін сақтау мен дамыту болып табылатын инновациялық білім беру ғана шеше алады.

Осы ретте, шығармашылық қызығушылықты қалыптастыру білім берудің мақсатты бағдары ретінде қарастыру керек. Алайда, білім беру жүйесінің өзі жеке тұлғаның шығармашылық әлеуетін дамытуға жағдай жасамай, бұл мақсатқа практикалық тұрғыда мән берілмей отыр.

Бүгінгі күні өткеннің қателіктері неден тұратындығын біліп қою жеткіліксіз. Маңыздырағы - қандай бағыттарда ілгерілетуді ұғыну мен түсіну. Осындай бағыттардың бірі психологиялық-педагогикалық білімдердің берік ағынын тірек еткен, ХХІ ғасыр білімі деп батыл санауға болатын *инновациялық креативті білім беру* болып табылады. *Инновациялық креативті білім беру – қазіргі мектептерде оқытудың шығармашылық қызметі сапасын анықтайтын, жаңаны тану мен жасауға бейімделу арқылы танылатын әрбір жеке тұлғаны қалыптастыруға бағыттайтын интеллектуалдық процесс* [3].

Сонымен, классикалық пен қазіргі жаңа технологиялардың айырмашылығы жалпылай айтқанда, адам туралы және білім алу арқылы оның дамуы туралы мынадай іргелі түсініктердің өзгеруінде.

Өзінің білім беру әлеуеті жағынан классикалық технологиядан басым жаңа технологиялардың қалыптасуы - тарихи ұзақ және қарама-қайшылықты процесс. Мысалы, ХІХ-ХХ ғасырлардың шегінде пайда болып, ерікті жеке тұлғаның, субъектінің өзін-өзі дамытуын, білім мазмұнын таңдаудағы олардың еркіндігі проблемаларын шешуге алғаш талпынған антропологиялық технологияны қарастыруға болады. Егер классикалық модельде оқу процесінің өзегінде дидактикалық кешеннің формальді элементтері тұрып, ал оқушы табиғаты мұғалімнің тәжірибесі мен біліміне, мүмкіндіктеріне тәуелді болса, антропоцентрикалық оқу процесі үлгі бойынша қалыптастыратын - дәстүрлі оқу процесінен айырмашылығы, оқу іс-әрекетінің барлық құрылымы индивидтің өзін-өзі дамыту мақсатына бағытталғандығы.

Сонымен, креативтілік – рухани құндылықтарды жасаушы және жеке тұлғаның шығармашылық тұрғыдан өзін-өзі дамыту шарты бола отырып, рефлексия мен субъективтік өзін-өзі бағалау негізінде жаңа нәтижелерге жетуде шығармашылыққа қабілеттілігінен көрінетін сапалық қасиеті.

Мектеп оқушыларының шығармашылық қызығушылығын қалыптастыру өте маңызды, күрделі және көп салалы мәселе болып есептеледі. Шығармашылық дегеніміз – бұл адамның өмір шындығында өзін-өзі тануға ұмтылуы, ізденуі. Өмірде дұрыс жол табу үшін адам дұрыс ой түйіп, өздігінен саналы, дәлелді шешімдер қабылдай білуге үйренуі керек. Адам бойындағы қабілеттерін

дамытып, олардың өшуіне жол бермеу адамның рухани күшін нығайтып, өзін-өзі тануына көмектеседі.

Шығармашылық іс-әрекет – мәселелі қою, ойды тұжырымдап айту, идеяның пайда болуы, оны шешу, оның логикалық дамуы, аталған мәселені шешуде тиімді әдістерді қолдану, негіздеу, оны тәжірибе жүзінде дәлелдеу барысында нәтиженің нақты көрінуі.

Оқушының шығармашылық деңгейі – оның мәселені қою мен оны шешудің жолдарын табуынан көрінеді. Мұнда жаңа білімді меңгеру процесі шығармашылық ойдың қалыптасуымен және дамуымен бірге жүреді. Демек, шығармашылық ойдың нәтижесі - тек қана белгілі ұғымдарды қайталап, жаңғыртумен ғана емес, сонымен қатар жаңа білімді жасау, тапсырманы орындауда жаңа жолдарды ашу.

XXI ғасыр білімін адамның шығармашылық қызығушылықтарының дамуы, оның өзінің жеке тұлғалық дамуы деп түсіну қажет [4]. Бұл - әр адамның өзін-өзі жасампаздықпен қайта құра алуы, қоғамдық талаптар тұрғысынан өзіне сыни баға бере алуы, айналаны өзгертуге қатыса алуы. Білім арқылы адамның интеллектуалдық, рухани күші артып, жеке тұлғасы қалыптасады. Шығармашылық қызығушылық әлеуеттің дамуы жаңашылдықтың қажеттілігін сезіну арқылы, оған деген өзінің сенімдерін қалыптастыру арқылы көрінеді де, өз білімін, танымын кеңейтуге негіз болады.

«Шығармашылық қызығушылық» ұғымының мазмұнын психологтар мен педагогтар төмендегідей сипаттайды:

- жаңалықты сезінуге деген тұлғаның сезімдері, жаңалыққа ұмтылу, ойлаудың жоғары деңгейі, жаңа жағдайға қарай әрекет түрлерін тез арада өзгерте алу қабілеті (Ю.Н. Кулюткин);
- тұлғаның шығармашылыққа бағытталған позициясы, бағыттылықтары (А.М. Матюшкин);
- индивидтің шығармашылықпен өзін-өзі жүзеге асыру мүмкіндігін көрсететін қасиет (Л.В.Занков).

Бүгінгі Қазақстанға қалыптан тыс ойлай алатын, шұғыл шешімдер қабылдай білетін, белсенді, шығармашыл жеке тұлға қажет [1].

Әлемдік білім кеңістігіне енудің жаңашылдық стратегиясына сәйкес, мектептің ғасырлар бойғы даму тарихында алдыңға қатарлы педагогикалық ой өкілдерінің шығармашылық қызығушылықты қалыптастыру идеяларын зерттеу және талдау негізінде маңызды бес бағытты бөліп көрсетеміз: философиялық-танымдық бағыт; дидактикалық-психологиялық бағыт; педагогикалық-әдістемелік бағыт; педагогикалық-инновациялық бағыт; акмеологиялық бағыт.

Сонымен, психологиялық-педагогикалық және философиялық зерттеулерді талдау мынадай тұжырымдар жасауға мүмкіндік береді.

- Шығармашылық қызығушылықты қалыптастырудың қазіргі тұжырымдамасы жаңа технологияға сүйенеді, ол әр жеке тұлғаның ынтасы; әр жеке тұлғаның даму мүмкіндіктерінің, оның ішінде оның шығармашылық өзін-өзі дамытуды қажетсінуінен; ішкі еркіндігінің басылымдылығы – сырқы шығармашылық өзін-өзі дамытудың табиғатын танымдық қызығушылықтың ықпалдастырылған сипаттамасы ретінде түсінуден тұрады.

- Жеке тұлғаның шығармашылық қызығушылығы – бұл ішкі процесс, адамның орта әсеріне белгілі бір жауап беру тәсілі, өзіндік қарама-қайшылықтар әсерінен және қоршаған ортаға, әлеуметтік қатынастардың субъектісі ретінде өзінің субъективті қарым-қатынастарын есепке алу негізінде өзін саналы түрде жетілдіруге ұмтылысы.

- Шығармашылық қызығушылықтың жетекші функцияларына талаптанушылық, танымдық, реттеушілік, рефлексиялық, белсенді өзара қарым-қатынас т.б. жатқызылады. Олар өзін-өзі дамытудың бағыттылығы мен артуын, тұлғалық компоненттердің деңгейін және олардың сабақтастығын айқындайды, адамға өзін жетілдіруге орай дербес әрекетін ұйымдастыруға мүмкіндік туғызады.

- Шығармашылық қызығушылықты қалыптастыру - субъект-субъектілік бағдардың шығармашылық әрекетінің ерекше түрі, ол бір жағынан “өзіндік” процестердің “өзін-өзі тану, өзін-өзі айқындау, өзін-өзі басқару, өзін-өзі таныту” қарқынын күшейту мен тиімділігін арттыруға, екінші жағынан, педагог олардың шешімін табу барысында субъектілік бағыт ұстанатындай, тұрақты түрде күрделеніп отыратын проблемалық шығармашылық міндеттердегі қарама-қайшылықтарды шешуге бағытталады.

Әдебиеттер тізімі:

- 1 Оқушылардың шығармашылық дербестігін қалыптастырудың дидактикалық негіздері. Оқу құралы. –Ақтөбе, 2007.
- 2 Оқу процесінде оқушылардың ойлау қабілетін дамыту. Әдістемелік құрал. –Астана: Республикалық білім беру проблемалары ғылыми-практикалық орталығы, 2004.

- 3 Оқушылардың шығармашылық қызығушылығын қалыптастыру: теориясы мен практикасы. Монография. – Ақтөбе, 2008.

УДК: 371,13

З.С. Умирова
КГДУ «Ясли-сад №3»
Казахстан, г. Семей

ДОШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В КАЗАХСТАНЕ

Хотелось бы начать с такого предисловия о тех компаниях, что работают в области дошкольного образования. Такие центры занимаются с детьми совсем с ранних лет, довольно многие родители знают, как важно правильно выбрать подходящий для своего ребенка детский сад или дошкольную организацию. Поэтому сегодня мне хотелось бы поговорить о стандартах Республики Казахстан, предъявляемых к таким организациям.

Открытие и работа дошкольных мини-центров привлекли внимание общественности и средств массовой информации, прежде всего потому, что они являются одной из мер поддержки малообеспеченных слоев населения и представляют собой конкретную реализацию социальной политики нашего государства.

Право ребенка на образование и полное развитие своих способностей имеет важнейшее значение для жизни детей и благополучия общества.

Общая тенденция к демократизации жизни казахстанского общества и пониманию демократических ценностей требует осуществления более глубокого процесса политического развития, направленного на укоренение демократических ценностей и культуры демократии во всех слоях общества, то есть процесса, не имеющего формального завершения. Построение демократии, нужно начинать не с того времени, когда человек обретает право участия в политической жизни страны, а с раннего возраста – с момента начала физического, интеллектуального, социального развития ребенка.

Можно сказать, что надежда нашего государства на устойчивые демократические преобразования – это дети, подготовленные к успешному обучению в школе, осознающие, что их мнения и взгляды ценятся в семье, школьной среде и в обществе.

Демократические изменения в области образования - процесс не легкий, требующий вдумчивого подхода. С одной стороны необходимо сохранить то положительное, чего удалось добиться за последние десятилетия, а с другой стороны - назрела острая необходимость внедрения новых подходов в сфере образования.

Одним из таких шагов является переход на 12-ти летнее обучение, как показатель вхождения Казахстана в мировое образовательное пространство. Концепция перехода к 12 летней средней общеобразовательной школе потребовала пересмотра стандартов дошкольного и предшкольного образования.

В стране накоплен опыт разработки новых подходов к дошкольному образованию. Идея созрела несколько лет назад и получила свое воплощение в документе «Государственный общеобязательный стандарт образования Республики Казахстан. Дошкольное воспитание и обучение. Основные положения 2001 г.». Но уже сегодня время диктует необходимость изменений, отказ от знание оцентристского подхода к компетентностному, ориентированному на современные потребности общества.

Огромное преимущество Казахстана заключается в том, что дошкольное воспитание стало частью государственной системы образования уже во второй половине XX века. Система дошкольного воспитания являлась важной частью выполнения государством своих обязанностей перед семьей, так как услуги предоставлялись либо бесплатно, либо за очень низкую плату. Это делало систему широкодоступной. Детям, как правило, гарантировались хорошее питание, медицинский контроль, а также возможность раннего обучения по официальной программе. Более половины детей в возрасте от 1 года до 7 лет охватывались системой дошкольного образования. Была создана мощная «детская индустрия», работающая на ребенка. Однако, нельзя не отметить и некоторые негативные стороны. После резкой критики работы дошкольных организаций, обвиненных в переоценке роли среды в воспитании детей, центральной фигурой в детском саду стал педагог. Все это обернулось ограничением инициативы и самостоятельности ребенка. Деятельность

педагога и ребенка стали жестко регламентированы. Во главу угла был поставлен процесс обучения, а не развития.

Многолетние исследования ученых и опыт педагогов-практиков свидетельствуют о том, что наибольшие трудности в школе испытывает не тот ребенок, который не умеет читать и писать, а тот, который не готов к новой социальной роли ученика и не достиг соответствующего уровня развития психических процессов, у кого не сформированы умения слушать и слышать, работать в коллективе и самостоятельно. Действительно, система фронтальных занятий вряд ли способствовала возможности индивидуального отслеживания за ходом развития каждого ребенка, определению индивидуальной траектории его развития, и скорее была направлена на развитие знаний, умений и навыков.

Анализируя материалы стандартов некоторых стран, мы убедились, что в наиболее развитых странах раннее детство (дошкольное) рассматриваются как особый образовательный ресурс, позволяющий решать сложные проблемы социального и экономического развития. Надо отметить, что во всех странах Европы раннее образование является предметом национальной политики а в ряде стран финансируется государством. Такой подход существует и в США. Современные стандарты США обращены не только к родителям и педагогам, но и к широкому кругу профессионалов. В качестве одной из важнейших задач в стране ставится задача поддержки использования эффективных технологий раннего обучения. В «Конвенции о правах ребенка» сказано, что образование детей должно быть направлено на развитие личности, талантов, умственных и физических способностей ребёнка в их самом полном объёме, также отмечено, что дети должны быть полностью подготовлены к самостоятельной жизни в обществе и воспитаны в духе идеалов, провозглашённых в Уставе Организации Объединённых Наций, и особенно в духе Мира, Достоинства, Терпимости, Свободы, Равенства и Солидарности.

Осознавая, что дошкольное детство – это не подготовка к школе, а самостоятельный период развития человека, новый Стандарт ставит иные цели: создание полноценного пространства развития ребенка и организацию комплексного сопровождения его индивидуального развития, способствующего благоприятной социализации и усвоению им ключевых компетентностей, базирующихся на общечеловеческих и национальных ценностях. Стандарт предусматривает воспитание творческой личности, способной к позитивным отношениям в социуме на основе формирования компетентности ребенка.

Компетентность - это уровень развития, необходимый для самостоятельного решения возникающих познавательных проблем, определения своей позиции, позволяющий человеку адекватно выполнять нормы и правила жизни в обществе. Ребенок должен научиться сам планировать свою деятельность, ставить цель, находить способы ее достижения. У дошкольника должна быть сформирована способность к смене социально-культурных позиций, произвольность действий.

Новизна Образовательного Стандарта дошкольного детства РК состоит в том, что основу образовательной деятельности дошкольных организаций определяет не деятельность педагога, регламентируемая базисным учебным планом, а ребенок, как субъект педагогического процесса. Ведущей формой деятельности детей становятся не традиционные занятия, а игра.

Социологические исследования, опросы родителей и педагогов показали, что дети приходят в детский сад играть и общаться со сверстниками, интересно проводить время. Все остальное воспринимается ими, как «досадная нагрузка», которую они стремятся избежать. Традиционно организованные занятия интересуют лишь 20% детей. Стандарт делает педагогический процесс более демократичным с позиции организации, более научным - с позиции соответствия возрастным особенностям детей. Новый подход к построению педагогического процесса соответствует потребностям детей. Постепенное усложнение задач в игровой деятельности, позволяет ребенку идти вперед и совершенствоваться самостоятельно, т.е. развивать свои творческие способности, в отличие от обучения, где все объясняется, и где формируются в основном только качества исполнителя. Стандарт исходит из идеи, что игра, являясь развлечением, отдыхом, способна перерасти в обучение, творчество, в моделирование человеческих отношений, их проявлений в различных сферах жизни. В результате освоения игровой деятельности в дошкольном периоде формируется готовность к общественно-значимой и общественно-оцениваемой деятельности ученья.

Социально-экономические преобразования в республике сегодня диктуют необходимость качественной переоценки содержания образования в целом и воспитания, в частности. Это явление сопровождается сложными процессами перемен в сознании людей. Оттого чему и как мы научим подрастающее поколение, какие нравственные, моральные, духовные категории заложим в их сознание, как подготовим к культурно-творческому предназначению, во многом зависит прогресс

нашего общества. Сегодня все более высокие требования предъявляют к педагогу, работающему с детьми дошкольного возраста. Закономерным является появление стандарта педагога, определяющего его функции, умения, навыки.

Стандарт дошкольного образования РК ориентирован, прежде всего, на творческого педагога, владеющего не только методикой обучения, а в большей мере методами наблюдения и оценки, проектирования своей деятельности и прогнозирования развития ребенка.

Деятельность педагога, согласно новому стандарту, направлена на создание условий, обеспечивающих развитие личности дошкольника.

Стандарт призван перестроить мышление педагога, что позволяет ему активно включаться в педагогический поиск, осваивать новые способы действий, решать нестандартные педагогические ситуации, творчески варьировать и прогнозировать результат. Стандарт призван стимулировать педагога к самообразованию, как необходимому условию в решении организационно-методических проблем, повышающих уровень его профессиональной компетентности.

Думаем, что новые подходы к организации педагогического процесса, к профессиональной компетентности педагога, содержанию образования позволят успешно реализовать поставленные задачи.

Развитие любого ребенка неповторимо. На процесс развития и познания мира ребенком влияет его окружение, социальный статус, материальное положение родителей и культурные нормы, а также местные или семейные традиции и обычаи. Обращение к мировой практике стандартов раннего детства показало, что в передовых странах прослеживается тенденция постановки семейного и общественного воспитания на одну ступень. В ряде стран разрабатываются специальные программы поддержки родителей в воспитании и обучении детей дошкольного возраста.

Так, на Филиппинах разработана программа «Служба родительской эффективности», которая направлена на обучение родителей слушать и понимать потребности ребенка, в Турции существует «Инициатива по улучшению воспитания детей» основанная на показе видеоматериалов для родителей, на Кубе – программа «Научи своего ребенка». В Казахстане внедрена международная программа «Stepbystep», построенная на активном участии родителей в процессе воспитания и обучения детей дошкольного возраста.

Стандарты дошкольного детства РК определили роль родителей как партнеров в организации педагогического процесса. Кроме того, стандарт выполняет совершенно новую функцию, которую не выполнял никогда. Благодаря индикаторам компетентностного развития ребенка, он позволяет родителям самостоятельно отследить уровень его компетентности на каждом возрастном этапе, дает возможность в домашних условиях обеспечить его полноценное воспитание и обучение. Основой стандарта является идея оптимального сочетания общественного и семейного воспитания ребенка. Только такой подход даст возможность свободного – игрового, эмоционально насыщенного проживания важного периода развития человека. Родители могут найти в Стандарте и некоторые рекомендации по организации предметной среды, что является немаловажным фактором.

В новом стандарте предусмотрена готовность дошкольного образования к новым формам взаимодействия с семьей, к установлению прочных связей с социумом на основе интеграции в его структуру, к демократизации педагогического процесса, к установлению открытых отношений в коллективе педагогов и детей, к созданию развивающей образовательной среды.

Новый стандарт несет в себе новые ценности. Возможно, он не идеален и требует дополнительных дискуссий по некоторым аспектам. Но в нем есть определенный смысл, который призван помочь в создании образовательных ресурсов, более пригодных в условиях современного дошкольного образования.

Список литературы:

1. Нурмухаметова Ж.Г. Вопросы организации дошкольного воспитания и обучения и предшкольной подготовки. Центр «Дошкольное детство», 2008.
2. Джадрина М.Ж. Научные основы построения содержания вариативного образования в школе. / Монография. - Алматы: Дәуір, 2000.
3. Коллективная монография Института философии РАН: Модернизация и глобализация: образы России в XXI веке. - М., 2002.
4. Батибаева С.Г. Обновление содержания образования дошкольных организации через новые технологии. – А.: Білім. Образование, 2005.

К ПРОБЛЕМЕ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ ПРЕДШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Проблема дошкольного образования вызывает у современных педагогов и психологов множество споров, что говорит о большой заинтересованности в ее разрешении [1]. Действительно, система дошкольного образования, сложившаяся на сегодняшний день, отличается такими характеристиками, как нестабильность, многовариантность, и самое главное, необязательность. Поэтому дети, поступающие в первый класс, имеют различный уровень подготовки и, как сейчас принято говорить, разные стартовые возможности.

По своей сути проблема дошкольного образования, на наш взгляд, сводится к проблеме выстраивания обязательной для всех детей, целостной и оптимальной системы дошкольного образования, осуществляемой либо в дошкольных учреждениях, либо, за отсутствием первых, в специально организованных условиях школы.

Возникает естественный вопрос: соответствует ли уровень подготовки современных специалистов дошкольного образования той задаче, которую поставила перед нами действительность? Для специалистов дошкольного образования задача подготовки детей к систематическому обучению не является первостепенной. В школе учителя сами не готовы обучать детей дошкольного возраста в силу отсутствия знаний о специфике данного возраста. Нужны педагоги, имеющие специальное образование, одновременно владеющие как основами систематического и целенаправленного обучения детей в школе, так и особенностями развития, воспитания и обучения детей дошкольного возраста.

Психологическая составляющая подготовки специалистов дошкольного образования заключается в формировании у будущих специалистов психологической грамотности и компетентности в вопросах обучения, воспитания и развития детей 5,5 – 6, 5 лет. Среди задач обучения детей данного возраста важной является формирование полноценной психологической готовности к систематическому целенаправленному обучению, поэтому специалисты дошкольного образования должны иметь широкий спектр возможностей в обучении и воспитании детей данного возраста.

Школьное обучение детей начинается, как правило, с семи лет и связано с рядом причин, самой значимой из которых является, по мнению Л.С. Выготского [2], смена типа обучения детей. Он считал, что с семи лет ребенок становится способным учиться по программе обучающих его взрослых, тогда как в более раннем возрасте он учится по своей программе, точнее, способен усваивать программу взрослых в той мере, в какой она является его собственной.

В то же время семь лет – это возраст глубоких личностных перестроек и возникновения важнейших психологических новообразований. Именно в этом возрасте только создаются необходимые психологические предпосылки и условия для перехода к новой ведущей деятельности – учебной. Совпадение двух столь важных моментов в жизни ребенка – наступление кризиса возрастного развития и поступление в школу – негативно сказывается на его не только психическом, но и физиологическом состоянии, возникают проблемы адаптации, что значительно затрудняет процесс вхождения в школьную жизнь и затрудняет формирование у ребенка самостоятельной деятельности учения.

Современная психология давно утвердилась в мнении о невозможности полноценной учебной деятельности у дошкольников, на это указывают многочисленные исследования возможностей физиологического, личностного и познавательного развития детей. В дошкольном возрасте усвоение знаний об окружающем мире происходит не в процессе целенаправленного обучения, а как побочный продукт в основных видах деятельности – в игре и общении.

По мнению Г.Г. Кравцова [3], обучение должно выступать как важнейший аспект осмысленной жизни, общения и деятельности детей, т.е. являться не самостоятельным процессом, а существенной стороной жизнедеятельности старшего дошкольника.

Г.Г. Кравцов называет это обучение не прямым, а косвенным или спонтанным, при котором «взрослый намеренно приглушает свою субъективность в пользу ребенка, тогда как при прямом обучении он всегда находится в подчеркнутой позиции «над» ребенком» [3, с. 32].

Г.Г. Кравцовым было выделено три стадии развития спонтанного обучения, наблюдаемого им у детей старшего дошкольного возраста, в разновозрастных группах детского комплекса «Золотой ключик»:

1. Стадия погружения в материал, на которой происходит свободное экспериментирование с новым материалом, на первый взгляд представляющее собой неспецифическое манипулирование с ним.

2. Возникновение и собственно овладение конкретными способами действия с новым материалом, отработка этих способов с целью присвоения и превращения их из самоценного предмета детской деятельности в ее средство.

3. Третья стадия обучения может наступить только после полной реализации второй. Ребенок использует полученное знание или умение в своих собственных, не отчужденных для него актуальных целях. Он делает новое средство инструментом своей собственной творческой деятельности.

Описанная выше этапность выстраивания процесса спонтанного обучения в дошкольном возрасте отражает специфику этого возраста с точки зрения перехода с игры как ведущей деятельности дошкольного возраста на учебную, как ведущую в младшем школьном возрасте. Механизм спонтанного обучения включает в себя элементы игры, т.е. она построена как игровая деятельность, и, в то же время, имеет обучающий эффект. Поэтому правильное использование спонтанного обучения в дошкольном образовании позволит одновременно решить проблему сохранения ведущей деятельности – игры с правилами и возможность реализовать главную цель дошкольного образования – выравнивание стартовых возможностей у детей и создание оптимальных условий для их развития.

Немаловажной задачей является изучение дошкольного возраста как предшествующего кризису 7 лет и отвечающего за становление тех личностных новообразований, которые подготавливают базу для новой фазы возрастного развития – младшего школьного возраста. Многообразие теоретических концепций кризисных фаз детского развития требует не только детального теоретического рассмотрения особенностей дошкольного возраста, но и практического применения этих знаний с целью диагностики кризисного состояния, умения применить в обучении и воспитании дошкольников психологических, физиологических особенностей. Студенты должны уметь анализировать возрастные различия дошкольников и детей младшего школьного возраста для адекватного применения методов и приемов обучения и воспитания детей.

Выстраивание оптимального образовательного пространства каждого ученика в частности и класса в целом невозможно без знаний в области психологии личности ребенка дошкольного возраста, его самосознания, мотивационно-потребностной сферы как основополагающей для становления позиции познающего мир субъекта, развития психических процессов, способностей, индивидуально-типологических особенностей.

Актуальной является проблема межличностных отношений детей дошкольного возраста как в системе отношений «ребенок-ребенок» так и в системе отношений «ребенок-взрослый (родители и учитель)». Будущий учитель должен не только уметь правильно оценить особенности взаимоотношений детей в группе и с родителями, но и суметь скорректировать проблемные зоны, а также в процессе образования детей 5,5-6 лет не забывать о своей воспитательной функции – развитии детского коллектива.

Данный возраст непосредственно связан с проблемой готовности к полноценному школьному обучению, поэтому одной из задач учителя является подготовка детей к обучению в начальной школе. Студенты обязаны знать особенности физиологической, психологической, социальной готовности, уметь проводить диагностику готовности к обучению в школе и прогнозирования успешности в обучении

Многие дети, по тем или иным причинам не получившие полноценного, соответствующего возрасту образования в дошкольном детстве, при обучении и воспитании в дошкольном возрасте могут столкнуться с рядом проблем, среди которых можно выделить: режимные трудности, коммуникативные трудности, трудности в обучении. Важно для будущих учителей научиться определять причины школьных трудностей каждого ученика, выстраивать систему психолого-педагогической помощи и коррекции, прогнозировать возможности психолого-педагогической поддержки детям со школьными трудностями.

Все эти аспекты подготовки не могут быть совмещены в одной программе подготовки бакалавриата, поэтому современным учителям требуется дополнительное образование. Одним из вариантов является обучение по программам магистратуры данной направленности. Таковой,

например, является программа «Теория и практика дошкольной подготовки», реализуемая в институте психологии и педагогики Алтайского государственного педагогического университета. Как и любая другая магистерская программа, эта ориентирована для выпускников вузов, заинтересованных в получении более высокой степени высшего образования в области дошкольного образования. Основная направленность программы - изучение современных тенденций организации и управления дошкольной подготовкой (содержание, формы, технологии) в разных областях образования.

Магистерская программа включает различные дисциплины, в том числе «Организация деятельности детей старшего дошкольного возраста в условиях дошкольной подготовки», «Психическое развитие детей старшего дошкольного возраста», «Управление дошкольной подготовкой» и т.д.

Магистра педагогического образования по программе «Теория и практика дошкольной подготовки» готовят к осуществлению научно-исследовательской деятельности в области изучения актуальных вопросов дошкольного и начального образования, к построению инновационных практик организации дошкольной подготовки, к работе в системе повышения квалификации и переподготовки педагогических кадров и т.д.

Таким образом, проблема подготовки специалистов в области дошкольной подготовки может быть решена путем повышения уровня образования в магистратуре. Это дает учителям дополнительную возможность заниматься научно-исследовательской работой в научно-исследовательских лабораториях, участвовать в международных, всероссийских, региональных научно-практических конференциях, региональных и всероссийских олимпиадах, всероссийских конкурсах научных работ, а значит, быть востребованным на рынке труда.

Список литературы:

1. Выравнивание стартовых возможностей у детей и создание оптимальных условий для их развития // Вестник практической психологии образования. – 2005. - № 3(4). – С. 45.
2. Выготский Л.С. Кризис семи лет // В кн.: Собр.соч.: В 6-ти т. – Т.4. – М., 1984.
3. Кравцов Г.Г. Процесс учения в раннем школьном возрасте // Журнал Психологического общества им. Л.С. Выготского. – 2000. - №1. – С. 19-33.

4 СЕКЦИЯ: БІЛІМ БЕРУДІҢ ТӘРБИЕЛІК ӘЛЕУЕТІ: ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫ МЕН МАҚСАТЫ

СЕКЦИЯ 4: ВОСПИТАТЕЛЬНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ ОБРАЗОВАНИЯ: ЦЕННОСТИ И ЦЕЛИ

УДК: 159.9

Ш.Ш. Абишева¹, К.А. Азубаева²

¹Государственный университет имени Шакарима города Семей
Казахстан, г. Семей

²КГУ СОШ №31 г. Семей

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ ПРОБЛЕМЫ «ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ВЫГОРАНИЯ»

В целом проблема взаимосвязи человека с профессией долгие годы изучалась сквозь призму адаптации личности к деятельности, ее профессиональной пригодности, удовлетворенности процессом труда и повышения его результативности. Исследование факторов, препятствующих профессиональному развитию, обуславливалось стремлением повысить эффективность труда человека, сделать его надежным, безопасным, при этом учет индивидуально-типологических свойств человека сводился к профотбору и выработке индивидуального стиля деятельности.

Однако профессиональное развитие сопровождается не только созидательно-позитивными явлениями, но и периодами регресса, дезадаптации, кризисами, деформациями, а иногда и профессиональной деградацией человека.

Российские исследователи отмечают (С.П.Безносова, Р.М.Грановская, А.Н.Корнеева), что под влиянием условий труда, индивидуально-типологических особенностей работников, их возраста развиваются профессионально нежелательные качества, которые отрицательно сказываются на продуктивности профессиональной деятельности. Это дает нам возможность, считать, что профессиональное развитие – это не только совершенствование (позитивное изменение), но и разрушение, возникновение негативных тенденций и развитие профессионально нежелательных новообразований. Соответственно профессиональное развитие может, сопровождается возникновением профессиональных деструкций, которые отрицательно сказываются на динамике развития, искажают профиль личности, изменяют траекторию профессиональной жизни человека.

М.В. Агапова в своем исследовании отмечает, что «профессиональная деструкция - это разрушение, изменение или деформация сложившейся психологической структуры личности в процессе профессионального труда» [1, с. 43]. Возникновение и развитие профессиональных деструкций снижает продуктивность выполнения деятельности, негативно влияет на мотивацию и профессиональную позицию. Наиболее заметны профессиональные деструкции в профессиональной сфере «человек - человек».

Считается, что психологическими детерминантами развития профессионально обусловленных деструкций являются конфликты профессионального самоопределения, кризисы профессионального становления и профессиональная дезадаптация, а также стереотипы мышления и деятельности, социальные стереотипы поведения, отдельные формы психологической защиты: рационализация, проекция, отчуждение, замещение, идентификация. Образование деструкции инициируется профессиональной стагнацией специалиста, а также акцентуацией черт характера. При этом многие исследователи полагают, что главным фактором, ключевой детерминантой развития деструкции является сама профессиональная деятельность.

Профессиональные деформации личности детерминируются многими факторами. К объективным факторам можно отнести: содержание профессиональной деятельности и общения; условия выполнения профессиональных обязанностей; факторы, связанные с социальной средой (например, социально-экономические условия жизнедеятельности, повышенная нормативная регламентация труда, частный конфликтный характер взаимодействий работника с гражданами). К субъективным факторам можно отнести возрастные изменения, индивидуально-психологические особенности, характер профессиональных взаимоотношений, кризисы

профессионального становления личности, служебная необходимость идентифицировать себя с патологическим внутренним миром других людей для их лучшего понимания и т.д.

К объективно-субъективным факторам относятся система и организация профессиональной деятельности, качество управления, стиль управления и профессионализм руководителей.

Анализируя причины, препятствующие профессиональному развитию человека, А.К.Маркова указывает и на возрастные изменения, связанные со старением, профессиональную усталость, монотонию, длительную психическую напряженность, обусловленную сложными условиями труда, а также кризисы профессионального развития [2].

Кризисы профессионального развития могут инициироваться неудовлетворенностью работника различными аспектами своего труда, снижением работоспособности, ухудшением состояния здоровья, профессиональной усталостью и многими другими факторами.

Исследователи отмечают, что в наибольшей степени профессиональные деформации развиваются у представителей социомических профессий, постоянно взаимодействующих с людьми: врачей, педагогов, работников сферы обслуживания и правоохранительных органов, госслужащих, руководителей, предпринимателей и др. Эмоциональная насыщенность профессиональной деятельности приводит к повышенной раздражительности, перевозбуждению, тревожности, нервным срывам.

Развитию профессиональных деформаций способствует эмоциональная напряженность профессионального труда. Часто повторяющиеся отрицательные эмоциональные состояния с ростом стажа работы снижают фрустрационную толерантность специалиста, что может привести к развитию профессиональных деструкций. Эмоциональная насыщенность профессиональной деятельности приводит к повышенной раздражительности, перевозбуждению, тревожности, нервным срывам. Такое неустойчивое состояние психики получило название синдрома «эмоционального сгорания». Этот синдром чаще всего наблюдается у педагогов, врачей, управленцев, социальных работников. Его следствием могут стать неудовлетворенность профессией, утрата перспектив профессионального роста, а также разного рода профессиональные деструкции личности.

О синдроме эмоционального выгорания впервые заговорили за рубежом около 40 лет назад, в то время его обозначили словом «burnout», что переводится как сгорание, затухание горения, выгорание.

Сам термин «*синдром эмоционального выгорания*» ввёл Х. Фрейнденберг в 1974 году для характеристики здоровых людей, находящихся в интенсивном общении с клиентами в эмоционально – загруженной атмосфере организации. Первоначально под термином «выгорание» подразумевалось состояние изнеможения. Позже симптоматика всё больше расширялась, и в настоящее время исследователи выделяют более 100 симптомов эмоционального выгорания.

Существуют разные определения выгорания. М. Буриш считает, что «выгорание – психологический термин, обозначающий симптомокомплекс последствий длительного рабочего стресса и определенных видов профессионального кризиса» [3, с. 16].

В понимании В. Бойко эмоциональное выгорание это «...выработанный личностью механизм психологической защиты в форме полного или частичного исключения эмоций (понижения их энергии) в ответ на избирательные психотравмирующие воздействия» [4, с. 20].

В соответствии с подходом американских психологов К. Маслач, С.Е. Джексона синдром выгорания представляет собой трёхмерный конструкт, включающий эмоциональное истощение; деперсонализацию (тенденцию развивать негативное отношение к клиентам); редуцирование личных достижений проявляется либо в тенденции к негативному оцениванию себя в профессиональном плане, либо в редуцировании собственного достоинства, ограничении своих возможностей, обязанностей по отношению к другим, снятие с себя ответственности и перекладывание её на других [4, с. 17].

Большинство специалистов сходятся во мнении о признании необходимости учёта именно трёх составляющих для определения наличия и степени «выгорания». При этом вклад каждого из факторов различен.

Современные психологи, описывая проявления синдрома профессионального выгорания, разделяют их на 3 группы: психофизические, социально – психологические и поведенческие. Данная классификация предложена Н. Самоукиной. В. Бойко сделал акцент на динамику процесса, разделение его по фазам, отражающим именно развитие процесса. Оба автора подчёркивают динамическую природу этого явления, дополняя друг друга [5].

В. Бойко говорит о внешних и внутренних предпосылках развития эмоционального выгорания [6].

Внешние предпосылки это:

1) Хронически напряжённая психоэмоциональная деятельность (интенсивное общение, целенаправленное восприятие партнёров, подкрепление общения эмоциями).

2) Дестабилизирующая организация деятельности: нечёткая организация и планирование труда, плохо структурированная и расплывчатая информация. Всё это отрицательно сказывается на взаимодействии субъектов общения.

3) Повышенная нравственная или юридическая ответственность за выполняемую работу.

4) Неблагоприятная психологическая сфера профессиональной деятельности: конфликтность по вертикали (с руководством), с партнёрами.

Психологически трудный контингент. У врачей это тяжёлые и умирающие больные. У педагогов – дети с отклонениями в психике. У руководителей – подчинённые с акцентированными чертами характера. У обслуживающего персонала капризные и грубые клиенты.

Внутренние предпосылки, это, прежде всего темперамент, стиль общения, точнее его интенсивность, к которой привык человек, экстравертированность или интравертированность. Люди замкнутые, необщительные выгорают быстрее и их способность к защите ниже. Так как эмоциональные нагрузки от общения действуют на них более пагубно в силу того, что их психические функции настроены на менее бурное изменение эмоциональной энергии.

Профессия педагога может быть отнесена к разряду стрессогенных, требующих от него самообладания и саморегуляции. Проявления стресса в работе учителя разнообразны и обширны. Так, в первую очередь выделяются фрустрированность, тревожность, изможденность, депрессия, эмоциональная ригидность и эмоциональное опустошение - это цена ответственности, которую платит учитель.

Маркова А.К. в работе Психология труда учителя (2004 г.), указывает на то, что для работы учителя характерны: информационный стресс, возникающий в ситуациях информационных перегрузок, когда человек не справляется с задачей, не успевает принимать верные решения в требуемом темпе при высокой степени ответственности за их последствия; и эмоциональный стресс, когда под влиянием опасности, обид возникают эмоциональные сдвиги, изменения в мотивации, характере деятельности, нарушения двигательного и речевого поведения. Так по данным социально-демографических исследований труд педагога относится к числу наиболее напряженных в эмоциональном плане видов труда: по степени напряженности нагрузка учителя в среднем больше, чем у менеджеров и банкиров, генеральных директоров и президентов ассоциаций, т.е. тех, кто непосредственно работает с людьми.

Исследование проблемы эмоционального выгорания важно в современной жизни и в частности у педагогов, так как воспитатели и педагоги обеспечивают результативность обучения и развития детей.

Список литературы:

1. Агапова М.В. Социально-психологические аспекты эмоционального выгорания и самоактуализация личности: Дис. канд. психол. наук. -Ярославль, 2004.- 184 с.
2. Баробанова М.В. Изучение психологического содержания синдрома «эмоционального сгорания»/ М.В. Баробанова // Вестник МГУ.– сер.14, Психология.– 1995.– №1.– С. 54-58.
3. Орел В.Е. Феномен выгорания в зарубежной психологии. Эмпирическое исследование / В.Е. Орел // Психологический журнал. – М.: Наука, 2001. – Т. 20. – № 1. – С. 16–21.
4. Бойко В.В. Синдром «эмоционального выгорания» в профессиональном общении / В. В. Бойко. - СПб.: Питер, 1999. – 434 с.
5. Самоукина Н.В. Синдром профессионального выгорания / Н. В. Самоукина // Управление персоналом, российский опыт. — М.: МГУ, 2000. — С. 201 — 215.
6. Бойко В.В. Энергия эмоций в общении: взгляд на себя и на других / В.В.Бойко. - М.: Наука, 1996.– 472 с.
7. Синдром сгорания. Защитные механизмы. – Меры профилактики//Вестник РАТЭПП.– 1995. – №1.

А.Т. Бұраханова, А. Сыдықанова
Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті
Қазақстан, Семей қ.

СОЛАҚАЙЛЫҚТЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШКЛІКТЕРІ

Қоғамда оң қолына қарағанда сол қолы икемдірек болып келетін, және де соған байланысты сол қолымет барлық істі атқаратын жандар кездеседі. Біз оларды "солақайлар" деп атаймыз. Енді сұрақ солақайлар қалай пайда болады. Оларда барлық 12 мүшесі сау адамнан жаратылған пенде тек қызметтері солақай бағытта болып келеді. Негізінен солақайларды төрт топқа бөлінген:

1. Тұқым қуалаушылық
2. Әйелдердің кеш босануы салдарынан толғақ ауыр болған жағдайда оң жақ қолдың жұмысына жауапты мидың сол жақ жарты шарының зақымдануы
3. Оң жақ қолдың жарақаттану салдарынан амалсыз сол жақ қолға бейімделушілік
4. Еліктегіш солақайлар.

Сонымен оң жақ қолдың жарақаттану салдарынан амалсыз сол жақ қолға бейімделушілікке көңіл аударсақ, кейбір жағдайларда солақайлықты жүре жабысатын кеселдің қатарына жатқызуға болады. Ал табиғи жаратылыстан солақай болған жандарға қоғамның түсіністікпен қарағаны қуантады. Психолог мамандарының пікірінше мұндай санаттағы адамдар ерекше қасиетке ие, шығармашылық қасиетімен және зеректігімен ерекше көзге түседі. Бұған дәлел ретінде танымал тұлғаларды айтуға болады. Көпшілікке танымал адамдардың көпшілігі солақай екенін бірі байқасы бірі байқай бермейді. Шетелдік әйгілі солақайлардан бұрын өзіміздің отандық солақайлар жайлы айтып өтсек те болады. Мысалы күйші-композитор Нұрғиса Тілендиев, қазақтан шыққан тұңғыш спорт журналисі Сейдахмет Бердіқұлов, талантты суретші Гүлфайрус Исмаилова, әдебиетші-ғалым Серікқали Шарабасов және т.б. айтып өтуге болады.

Медицина ғылымы солақайлықтың ешқандай кемістік емес, дүниеге келгендегі жаратылыс екенін дәлелдейді. Ол баланың дағдылануына ғана емес, дүниеге келгендегі жаратылысына байланысты. Барлық адамның миы екі жарты шеңбер бөліктен құралған. Адам денесінің оң жақ жартысын (оң аяқ, қол, құлақ, көз т.б.) мидың оң жақ жарты бөлігі басқарса, сол жақ бөлігіндегі басқа мүшелерді мидың сол жақ жарты бөлігі басқарады. Адамдардың басым көпшілігінде миының сол жақ жарты бөлігі басымдау болса, бірсыпыра жандардың оң жақ бөлігіндегі миы жетекшілік тізгінін алады. Яғни, солақайлардың сол жақ ми бөлігі-жетекші. Сондықтан оның сол қолы оң қолына қарағанда оңтайлы әрі икемді. Егер оларға оң қолмен жұмыс істеуге талап қойылса, оның табиғи қабілеті, икемділігі, зейіні олқылыққа ұшырайды. Сол себепті солақайлықты кемістік көретін көзқарастан арылған абзал. Оның қалыпты дүние екенін ескеріп, балаға ерекше көңіл бөліп қолдау көрсеткен жөн. Сол кезде ғана баланың икемділігі артып, қабілеті ашыла түседі. Бұл медицина ғылымының солақайлыққа деген пікірі және зерттеуі.

Солақай жандардың мінез-құлқында оңқайларға қарағанда аздаған ерекшеліктер кездеседі. Мысалы, олар сезімтал, ойлау қабілеті жоғары, қимылы ширақ, тез ашуланғыш келеді әрі кез келген нәрсеге мән беріп, уайымға берілгіш болады. Баланың сол қолымен әрекет етуін ең бірінші кезекте ата-анасы байқайды. Өйткені, ол қасықты, ойыншықтарды, заттарды сол қолымен ұстай бастайды. Кейіннен бала мектепке барғанда қарандаш, қаламдарды сол қолымен ұстауға бейімділігі анықталады. Қоғамда солақайларға ең қиын жағдай ол кейбір заттардың оңқайларға ғана арналуы. Мысалы, есіктің тұтқасы, компьютер тышқаны, қайшы және т.б. өндірістік заттар.

Солақайларға қатысты оңқайларды қызықтыратын, ал солақайлар үшін қалыпты жағдай болып есептелінетін жағдайлар көп.

Мысалы:

- ондай жандар өз мақсатына жету үшін қандай да қиыншылыққа көнуге даяр 40-тан асқанда өмірге сәби әкелетін әйелдердің басым бөлігінде солақай балалар туылады .

- Егіздердің сыңары солақай болып келеді.

- Әлемдегі халықтың шамамен 10-12 пайызын солақайлар құрайды екен.

- Зерттеу нәтижелеріне қарағанда, әйел адамдардан гөрі жігіттер қауымы көп жағдайда солақай болып келеді

- Солақай болып туылған сәбилердің ми құрылымының дамуы алғашқыда баяу болып көрінеді, кейін уақыт өте келе бұл жағдай білінбей кетеді. Генетикалық жағынан солақай болып туылғандар ми қабатының жарты шарының арасындағы бөлініске байланысты ол өз қалауына орай

солақай түрде әрекет жасамаса, мұның соңы түрлі ауруларға, атап айтсақ, кекеш, тұтықпа секілді науқастарға әкеп соқтырады

- Бокс пен теннисте қарсыласың қанша тұстан мықты болса да, оның сол қолымен ұра алмауы солақайға үлкен мүмкіндік береді.

- Зерттеулер бойынша дүние жүзіндегі бокс пен теннистен шыққан чемпиондардың 40 пайызы солақайлар болып шыққан.

- Солақайлар аса дарынды, талантты болып келеді.

- Солақай жандармен спортта сынға түсу оң қолы немесе аяғымен жұмыс жасайтындар үшін оңай емес. Ыңғайсыз қарсылас саналады. Сондықтан да спортшының бапкерлері шәкірттеріне солақай спортшылармен сынға түсер алдында арнайы әдіс-тәсілдер қолдануды үйретеді.

- Эскимостар солақай адамды сиқырға икемі бар адам деп біледі. Мароккода солақайларды s'ga, яғни, жын деп атайды. Солтүстік америкалықтар солақайларды жолы ашық адам ретінде бағалайды.

- Ғалымдардың айтуынша, солақайлар математика, архитектура секілді кеңістікке байланысты ғылымдарға икемдірек болады.

Сонымен қатар осыдан 10 шақты жыл бұрын Ұлыбританиядағы Лаврентия университетінің оқытушысы өзінің атқарған жұмысында Солақай адамдардың IQ коэффициенттері оңқайларға қарағанда жоғары болатынын дәлелдеген.

- Кітап сүйер қауымның сұранысынан шықпаған әйгілі «Бейбітшілік пен соғыс» романының авторы Лев Толстой екі қолымен де сауатты әрі көркем жаза білген. Оның жазуына қарап, оң немесе сол қолмен жазғанын аңғару қиын. Ол ұзақ түндер бойы қаламды қағазға шимайлағанда оң қолымен де, сол қолымен де кезек-кезек жазып отырған

- атақты солақай суретшілердің бірі Леонардо да Винчидің қолжазбаларын ғалымдар ұзағынан зерттеді. Себебі, оның жазуы ешкімге ұқсамайды. Қылқалам шебері әдеттегідей емес оңнан солға қарай жазып әрі сөздің дауысты дыбыстарын қалдырып отырған екен

- Альберт Эйнштейн де бар. Ол мектепте нашар оқығандығы соншалық қарапайым арифметикалық есептерді шығара алмаған. Оның үстіне бала Эйнштейн жәй, өте сенімсіз сөйлеген. Оның бұл әрекеті мұғалімдерді қатты ашуға шақырған. Оқудан қиналған Эйнштейн сабақты тастап кетуге де бел буған екен. Алайда, солақайлардың «тегін» адам емес екендігін дәлелдеген

- Көзі кейде қоңыр, кейде көгілдір түске енетін айбарлы қолбасшы Александр Македонский солақайлығын өз пайдасына жарата білген адам. Көреген қолбасшы 700 солақай жауынгерлерден құралған арнайы әскер жасақтаған. Ұрыс алаңында жағдай ушыққанда ол қосымша әскерді жауға қарсы жіберген. Өйткені, солақайлар қарсыластың денесіне күтпеген жерден соққы бере білген

- Көрерменге аңыз образды сыйлап кеткен актер Чарли Чаплиннің солақайлығы фильмдерінің кейбір эпизодтарында көрініс тапқан. Талантты актер сол қолмен скрипканы да тамаша тарта білген

- Қазақтың бір туар сазгер-күйшісі Нұрғиса Тілендиев сол қолымен домбыраны тартқанда тамсанбаған жан болмаған.

- Қазақтан шыққан дарынды суретші қыз Гүлфайрус Исмаилова да солақай болған. Ол Ресейде оқып жүргенде сол қолымен сурет салудан ұялып жүргенде, оның жанына келген ұстазы «сен ұялма, қай қолыңмен суретке ыңғайлы солай сала бер» деп әлемнің әйгілі суретшісі Леонардо да Винчи, Микеланджелоның да сол қолмен сурет салғанын айтып, дем берген көрінеді

- Бүгінгі *УЕФА президенті француз Мишель Platини* де солақай. Ал ағылшынның әйгілі футболшысы *Бобби Чарльтон* да сол аяғымен допты тамаша ұстай білу артықшылығының арқасында қарсыластарын талай рет сан соқтырған

- Бүгінде *Мессиде* де өзге командасын алға сүйреп жүрген солақай футболшылар бар.

- премьер-лига тарихында ең көп гол соққан қостанайлық *«Тобыл» командасының ойыншысы*

Нұрбол Жұмасқалиев

- 2012 жылы Лондон Олимпиадасында топ жарған жерлесіміз *Серік Сәтиев* те сол қолымен өнер көрсетеді.

- 2008 жылы Пекинде өткен Олимпиадада көк Туымызды желбіретіп, Әнұранымызды шарықтатқан *Бақыт Сәрсекбаев* та солақай

- өмірде солақай, ал корттағы ойында оңқай болып өнер көрсететін теннисшілер де бар. Олардың қатарына *Дате Кимико мен Мария Шарапова* енеді. Десе де ресейлік теннисші оңтайлы сәтінде екі қолмен де өнер көрсете алады.

- Қазіргі уақытта өнер саласындағы атағы кеңге жайылған солақайлар да басым. Көпшіл бөлігі сахна төрінде өз өнерін паш етіп жүрген Төреғали Төрәлі, Айгүл Иманбаева, Баян Есентаева, Салтанат Бақаева, Нұрғали Нүсіпжанов, Дастан Оразбеков, күйші Мұрагер Сауранбаев,

жас әнші Даулет Болатов. Даулеттің айтуы бойынша солақайлықтың кесірінен оркестордан да бастартуға тура келді. Қазіргі уақытта Даулет домбыра емес, гитара тартуда. Егер сахнаға оң қолыма микрофон алып шықсам сөзін ұмытып қалам немесе басқандай да келеңсіз жағдайға тап боламын деген екен А. Иманбаева.

Міне осындай біздерге танымал солақай отандық та шетелдік тұлғалар көп. Ендігі солақайларға тән қасиеттермен танысып алсақ:

- Солақайлар сенгіш, ашық, және барлық жағдайда мимикалары табиғи болып келеді. Яғни эмоциясын жасыра алмайды.

- Қоғаммен тез тіл табысатын және басқалармен тығыз байланыста болғанды ұнатады.

- Уайымшыл және сезімтал. Соған қарай көп жылайды және көңіліне тез алып қалады.

- Барлық заттарды тактильді сезіммен қабылдағанды ұнатады.

- Жаңа нәрселерді зерттеп солар туралы іздестіруді ұнатады.

- Бастаған ісін аяғына дейін жеткізеді.

- Эмоциялық күйлері тез ауыспалы.

Тағы бір жағдай ата-аналар балаларының солақай болғанын қаламай сол қолдарын байлап қойып, оң қолға жазуға көндіреді. Мұндай жағдай жақсылыққа әкелмейтінін психолог мамандары да, медицина саласының мамандары да атап өтті. Солақай балаларды оңайлыққа үйрету баланың психикасына үлкен әсерін тигізеді. Балада кекештену, тұтылу, немесе психологиялық тұрғыдан артта қалу байқалуы мүмкін.

Сонымен қатар үйретпесе де екі қолмен жазып жұмыс атқаратындар да болады. Оларды «Амбидекстрия» деп атайды (лат. *ambo* --- «екеу» және лат. *dextera* --- «оң қол»). Ал керісінше екі қолмен де жұмыс істей алмайтын адамдарды амбисинистрия деп атайды.

Әлем бойынша екі қолмен де жұмыс істей алатын адамдар тек 1 пайызды құрайды.

Әдебиеттер тізімі:

1. Семенович А.В. Эти невероятные левши: Практическое пособие для психологов и родителей.
2. www.Akjolgazet.kz
3. www.levshei.net.
4. Әбеуова И.А. Тұлға психологиясы. – Алматы, 2014.

ӨӨЖ: 371.13

А.Т. Габдуллина, Н.Д. Нугибаева

«№22 жалпы орта білім беретін мектеп-лицей» КММ

Қазақстан, Семей қаласы

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТА ОТЫРЫП, ЭСТЕТИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУ

Еліміздің жаңа ұрпақтарын жаңаша оқытумен бірге ұлттық рухани тәрбие беру мәселесін жүзеге асыруда қазақ тілінен сабақ беріп жүрген мұғалімдер қауымы алдында үлкен жауапкершілік тұр. Бірақ бұл мәселе әлі өз дәрежесінде шешімін таппай отыр. Қазіргі уақытта білімді, тәрбиелі, қабілетті, мейірімді, әдепті, іскер мұғалім ғана өз бойындағы жақсы қасиеттер арқылы да оқушыны тәрбиелеуге күш салады. Сөйтіп, мұғалімнің жеке басының үлгісінен бастап, оқыту үстіндегі білім беру іскерлік шеберлігі жалғасын табады. Ең басты өзекті түрі – қазақ тілінен сабақ беру үстінде алынған мысалдар, жазылған сөйлемдерді – тікелей өмірмен, болып жатқан жаңалықтармен ауыл шаруашылық, өнеркәсіп саласындағы қол жеткен табыстармен өнегелі адамдардың өмірімен таныстыра отырып түсіндіру қажет. Бірыңғай кітаптағы жаттығумен тоқтап қалу-оқушының білімін көтермейді. Сондықтан бүгінгі талап сабақты оқыта отырып, оқушылардың санасын туған халқына деген құрмет пен мақтанш сезімін ояту, ұлттық рухты сіңіру. Сондай-ақ тілі мен әдебиетін, тарихы мен өнерді қастерлеп, ата-бабадан қалған салт-дәстүріне дейін, мүлкінен бастап, ойнаған ойына дейін жайған дастарханынан бастап, толып жатқан әдет-ғұрып, ырымдарды үйрету. Мысалы: Ұлы жүз, Кіші жүз, Орта жүз туралы айта кетіп, оқушының өз тегі, руы туралы не білетінін сұрау. «Ел қаруы – бес қару, тоғыз тарту» т.б оқытып, ауызша әңгіме құрастыру. Жаңа сабақты түсіндіргеннен кейін сұрақ-жауап арқылы әңгімелесу - оқушының тіл байлығын, ақыл-ойын дамыту кезеңдерінде де осы мақсат көзделеді. Оқушылардың қызығушылығын ояту, көзқарасын өзгерту мақсатында «Кім не біледі?» деген сұрақ қойып, ауызша әңгімелер өткізген өте тиімді.

Үш жүз

Қазақ халқы үш жүзге бөлінеді: Ұлы жүз, Кіші жүз, Орта жүз.

Ұлы жүзге: Үйсін, Жалайыр, Қаңлы, Шаңышқылы тайпалары жатады.

Кіші жүзге: Арғын, Қыпшақ, Найман, Қоңырат, Уак, Керей тайпалары жатады.

Орта жүзге: Байұлы рулары жатады.

Үш жамандық.

1. Нақақ қан төгу.
2. Кісі малын нақақ алу.
3. Ата-бабадан қалған ескі жұртты бұзу.

Үш көз.

1. Су анасы-бұлақ.
2. Жол анасы-тұяқ.
3. Сөз анасы- құлақ.

Үш тоқтам.

1. Ақыл- арқан
2. Ой -өріс
3. Адам-қазық

Дүниенің төрт бұрышы

1. Шығыс
2. Оңтүстік
3. Батыс
4. Солтүстік

Бес қару.

1. Садақ
2. Мылтық
3. Найза
4. Қылыш
5. Айбалта

Бес асыл, бес дұшпан

Бес нәрседен қашық бол,

Бес нәрсеге асық бол,

Адам болам десеңіз...

Өсек, өтірік, мақтаншақ,

Еріншек , бекер мал шашпақ-

Бес дұшпаның білсеңіз.

Талап, еңбек, терең ой,

Қанағат, рақам, ойлап қой-

Бес асыл іс көнсеңіз.

Жоғарыда аталған мысалдарды келтіре отырып, оларды жатқа айту барысында оқушылардың ой-өрісін кеңейтіп, тәрбиелік мәні бар жақтардан үлгі алуға, оларда өмірлерінде пайдалана білуге үйрету мақсаты – басты мақсаттардың бірі ретінде қарастырылады.

Сонымен бірге, бұларға қоса әрі тәрбиелік мәні бар, әрі мазмұнды сөйлемдерді мысал ретінде қарастыра отырып та, оқушыларға эстетикалық-ұлттық тәрбие беру жолдарын ойластырумыз қажет. Мысал келтіретін болсақ. Ұлттық болмыс, ырымдар жайында салалас құрмалас мына сөйлемдерді, талдатуға болады. Мысалы: табиғатпен байланысты тоқтамдарға келсек,

- Егер тырналар дыбыс шығармай тым жоғары ұшса, онда күн жылы болады.
- Ай шалқасынан туса, күннің суық болуына
- Құмырсқалар илеуінен шықпай қойса , жаңбыр жауады.
- Үйіңіздің төбесіне қарлығаш ұя салса, жақсылықтың нышаны.т.б

Қосымша, оқушыларға «Қарлығаштың құйрығы неге айыр?» ертегісін айта кетіп, ертегінің тәрбиелік мәніне тоқталып, оқушылардың өздеріне талдатқызу арқылы жағымды жақтарын қарастыру керек. Бұдан да басқа әртүрлі мысалдар келтіре отырып, қазақ тілі сабағы үстінде оқушыларды адамгершілікке, Отан сүйгіштікке, патриотизмге, әсемдікке, әдемілікке, еңбек сүйгіштікке тәрбиелеу жағын естен шығармау қажет. Сабақ жоспарын жасағанда мұғалімнің бірінші мақсаты білім беру болса, екінші мақсаты – тәрбиені жан-жақты өмірмен байланыстыра беріп отыруды естен шығармаған дұрыс. А.Ысқақов: «Ана тілі мектепте өтілетін пәндердің оқу

материалдарын әрі сапалы түрде, әрі саналы түрде, әрі жеңіл игеруді қамтамасыз етумен қатар, тәлім-тәрбие жұмыстарын ойдағыдай жүргізуде және балалардың патриоттық, интернационалдық сезімдерін дамытуға жәрдем етеді» - дейді. Бұл қатардан қазақ тілі пәнінің де алатын орны ерекше. Олай болса, ана тілі мен қазақ тілінен берілетін алғашқы сабақтарда-ақ Тәуелсіз мемлекетіміздің Туын, Елтаңбасын, Өнұранын қастерлеуге, құрметтеуге тәрбиелеуден басталады. Бұған байланысты сөйлем таңдағанда тәрбиелік мәні бар сөйлемдерді тақтаға не дәптерлеріне жаздырып, оқыту оқушының қоғамға деген көзқарасын тәрбиелейді.

Мысалы:

1. 1991 жылдың желтоқсан айында өткен сессиясында Қазақстан Тәуелсіз ел болып аталды.
2. Қазақстан Республикасының туы ашық көк түсті. т.б

Осындай сөйлемдерді жазғызып, ауызша, жазбаша сабақ барысында айтқызып, оқушыларға мәтіннің, не сөйлемнің маңызын ұғындырып отырса, олардың халқына, Отанына деген сүйіспеншілігі артады. Отан қорғау сезімі күшейеді. Мысалы: «Ата –анасының ризашылығын алған адам қандай жақсы, Тәңірі оның өмір жасын ұзартады.», «Шыншылдық ізгілікке, ал ізгілік жұмаққа бастайды». Осы сияқты тәрбиелік мәні зор мысалдарды қазақ тілі сабағы үстінде пайдалана отырып оқыту, оқушыларды адамгершілікке, өнерге, еңбекке, халқын, Отанын сүйуге тәрбиелеудің алтын кілті.

УДК: 371.13

Е.В. Гурьева

КГУ «Вспомогательная школа-интернат» УО ВКО города Семей
Казахстан, г. Семей

ВОСПИТАНИЕ КУЛЬТУРЫ ПОВЕДЕНИЯ У ДЕТЕЙ ВСПОМОГАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Что такое культура поведения? Правила культуры поведения - по пути, помогающий человеку решить проблемы, связанные с общением. Эти правила помогают найти формы поведения, которые будут отвечать требованиям этики, отражать ту культуру, которая накоплена обществом в процессе его развития [1].

Культура поведения тесно связана с общим развитием человека. Многие правила культурного поведения вытекают из норм морали. Это правила вежливости, внимательности, такта, обязательности и точности. Другие правила связаны с гигиеной, эстетикой быта. Правила иногда строго регламентированы, иногда условны, нередко вытекают из сложившихся традиций и обычаев. К ним относятся правила приличия, хорошие манеры, этикет.

Жизнь показывает, что многие школьники с нарушением интеллектуального развития (а мы посвящаем эту статью именно им), не умеют прилично вести себя: они грубят, выставляют напоказ свою раздражительность, кричат на улицах и в общественных местах, могут затеять драку. Замечание взрослого, требование учителя к поведению в данной ситуации, чтение морали не всегда воспринимается такими детьми как обязательное руководство к действию, а легко забывается, поскольку у детей с нарушением интеллекта кратковременная память и слабо развитое мышление, в результате чего, дети не могут проектировать последствия своих поступков.

Культуру поведения у умственно отсталых детей надо специально воспитывать. Учащихся вспомогательной школы необходимо в поведении вооружать умениями, навыками и привычками, которые облегчают установление контактов, сохраняют естественность в общении людей [2].

Воспитание культурного поведения начинается в семье, в детском саду, продолжается в школе. Более систематическим оно может быть в школе, где ребенок находится в течение многих лет, где осуществляется определенная воспитательная программа, предусматривающая в системе нравственного формирования личности воспитание культуры поведения. Именно в начальных классах закладываются основы аккуратности и опрятности, вежливости, точности, прививаются хорошие манеры, умение культурно вести себя в школе, дома, на улице и в общественных местах.

Для учащихся вспомогательной школы воспитание культуры поведения непрерывно связано с коррекцией, что дает возможность подготовить выпускников к трудовой жизни, к социальной адаптации и интеграции в обществе.

И здесь поможет особенное качество детей с ограниченными возможностями: их способность легко поддаваться внушению, их желание подражать окружающим. Поэтому им можно привить определенные нормы поведения [3].

Необходимо приучать детей к дисциплине, самоорганизации, научить их воздерживаться от одних действий и обязательно выполнять другие. Для детей с ограниченными возможностями это особенно важно, так как дети не могут в должной мере самостоятельно контролировать и исправлять свое поведение. Любое умение приобретается ими в результате регулярных упражнений и с помощью взрослых.

Ребенок живет в обществе среди людей. И надо постараться научить его ориентироваться в сложившейся ситуации, адекватно вести себя в определенной обстановке. Наша задача объяснить ребенку, что он должен делать в конкретном случае. Это освободит ребенка от замешательства, состояния беспомощности, придаст ему уверенности.

Уже в начальной школе дети должны усвоить основные стороны культуры поведения: знания и правила, связанные с личной гигиеной, вежливостью и культурой речи, точностью и обязательностью, с поведением на улице, в гостях и общественных местах.

Трудно представить себе культурного человека грязным и неряшливым. Поэтому у детей важно выработать многие гигиенические навыки, приучить их к умению быть аккуратными и опрятными, научить красиво носить свою одежду.

Вежливость - это форма общения человека с другими людьми. Дети должны усвоить формы вежливого отношения к родителям и близким людям, к педагогам, другим работникам школы, к незнакомым людям, к своим товарищам.

Дети усваивают многие правила вежливости. Они знают, что надо обращаться к взрослым на «вы», что надо быть вежливыми друг с другом, что надо здороваться первыми, надо уступать девочкам, что нельзя перебивать взрослых.

Но эти знания пока еще не превратились в навык. Дети бывают, перебивают взрослых, могут спорить друг с другом, кричат, нарушают порядок в общественных местах. Правда, такие поступки скорее исключение из правил.

Точность и обязательность составляют неотъемлемую черту культурного человека, и проявляются в уважении к общим установлениям и правилам в умении выполнять обещания, беречь свое и чужое время, не опаздывать, не заставлять себя ждать. Точность и обязательность не свойственны многим нашим ребятам. Дети опаздывают на уроки в понедельник, не сдерживают свои обещания.

Работа, связанная с культурой поведения на улице и общественных местах позволяет постепенно расширять конкретные ситуации: поведение на улице, в театре, гостях, в магазинах, библиотеке [4].

Исходя из основного содержания принятых общественных норм, правил, учитывая возраст детей, а также социальную адаптацию в учебном плане по культуре поведения выделены следующие большие разделы:

«Друзья Мойдодыра» (правила гигиены, внешний вид учащихся);

«Уважай свое время и время других» (режим дня, необходимость выполнять обещание);

«Каждой вещи - свое место» (обязанности классных дежурных, необходимость содержать в порядке вещи);

«Ты и твои товарищи» (не ссориться и не обижать друг друга);

«Волшебные слова» (разговор по телефону, умение вежливо слушать, культура речи, утреннее приветствие, прощание перед сном);

«Правила, обязательные для всех» (умение разговаривать с незнакомыми на улице, уметь вести себя на уроке, в столовой, музее, библиотеке, гостях, особенности культурных традиций в Казахстане);

«Помни о других» (участие к человеку, у постели больного);

«Правила поведения на улице» (культура пешехода);

«Экология растений» (правила поведения в лесу, на речке);

«Экология человека» (здоровый образ жизни);

«Поздравления и пожелания»;

Какие же важнейшие принципы выполнения работы по этому плану? Прежде всего, надо помнить, что только словесные формы воздействия мало упражняют детей в правильном поведении, недостаточно обучают детей хорошим манерам и приличию.

Необходимо наполнить занятия интересными формами работы, которые расширяют кругозор, развивают речь, воспитывают уверенность.

Просто поучения и беседы взрослых зачастую сказываются безрезультативно.

Обучать детей, используя только вербальный подход – не удастся достигнуть хороших результатов. На занятиях необходимо моделировать практическую деятельность, вовлекать в эту деятельность детей. Сначала надо показать, как выполнять то или иное задание, а затем повторить необходимые действия, в результате чего у детей вырабатываются несложные умения и навыки [5].

Занятия по культуре поведения в результате предметно-практической деятельности не только дают возможность детям с нарушенным интеллектом стать полноправным членом общества, но и развивают у детей речь, мышление, формируют положительные эмоциональные качества. Есть налицо коррекционный эффект от этой работы.

Из-за поражения центральной нервной системы детям крайне трудно осмыслить условия окружающей жизни, осознанно следовать определенным правилам поведения. Многословные советы и поучения бесполезны, дети их не понимают.

Главное в воспитании детей с нарушенным интеллектом - воспитание привычек. Здесь очень важна систематичность. Только систематически предъявляемые требования помогут воспитать у детей положительные привычки, а со временем в определенной степени приспособиться к окружающей жизни.

Социальная зрелость предполагает умение детей обучаться со сверстниками, подчиняться определенному режиму. Ребенок должен знать элементарные правила общения. Необходимо, чтобы ребенок научился адекватно правильному поведению, культуре общения. Это возможно при достаточно зрелой эмоционально-волевой сфере.

Школьная жизнь требует от детей эмоциональной устойчивости. Между учащимися любой школы нередко возникают ссоры, обиды и иные конфликтные ситуации. Ребенок должен уметь сдерживать себя, управлять своим поведением. Необходима внешняя и внутренняя регуляция поведения [6]. Обучение этому происходит на уроках культуры поведения.

Дети любят все новое, необычное, любят играть, поэтому формы работы на уроке очень разнообразные. На первое место среди них можно поставить решение этикетных задач, когда ответ дети находят сами, а не просто принимают к сведению изложенные учителем сведения.

«Представь себе, что ты не знаком со своей соседкой, что она только сегодня появилась в классе. Познакомься с ней».

«Представь себе, что ты пришел в гости к своему товарищу. Дома у него бабушка и дедушка. Что ты скажешь им?»

«К тебе в гости пришел друг. Как ты познакомишь с ним свою маму?».

Этикетные задачи следует предлагать по всем темам. Дети начинают задумываться. Истину, т.е. правильное, культурное поведение они находят сами, исходя из уже известных им моральных норм.

С удовольствием дети играют в ролевые игры. Благодаря этому приему работы дети легко запоминают манеру поведения в различных ситуациях, этикетные формулы. Например, ролевая игра. Разговор по телефону с подругой (незнакомым человеком, бабушкой). Необходимо научить детей навыкам этикетных выражений, которые сопровождают телефонный разговор.

Очень любят дети драматизацию. У них развивается эмоциональная сфера, память, речь. Для развития мышления часто используются тесты. Из перечня совершенно неправильных и невозможных ответов дети должны выбрать единственный верный. Вот, например, тест «Как правильно драться с товарищами, врагами и хулиганами».

- 1) Ногами
- 2) Гириями обыкновенными
- 3) До первой крови
- 4) До последней капли крови
- 5) До упаду
- 6) До упору
- 7) Чтобы не драться с друзьями и врагами, надо схлестнуть их между собой
- 8) Драк лучше избегать

Детям задается установка: внимательно слушать, а в нужный момент похлопать. Было сомнение, смогут ли наши дети правильно воспринимать услышанное, поймут ли скрытый юмор. Мы приготовились к объяснению в случае неправильной реакции детей. Но на удивление, они совершенно правильно отреагировали. И похлопали (знак согласия) именно после чтения восьмого пункта «драк лучше избегать».

При обучении культуры поведения необходимо вводить в активный словарь учащихся некоторые этикетные стереотипы, формировать умение выбирать нужную формулу с учетом

ситуации. Например, дети должны знать, что при повторной встрече надо говорить не «Добрый день!», а «Добрый вечер!» [7].

Надо сказать, что в основе правил культурного поведения лежат нравственные понятия и принципы: деликатность, доброта, внимание к окружающим. Нужно ежедневно внушать и показывать детям на личном примере, что вежливость - это доброта и внимание к окружающим. В работе по воспитанию культуры поведения педагогу весомую помощь оказывает использование рассказов В. Осеевой, книга П.П. Богуславской, П.Л. Купиной «Веселый этикет», где даны рассказы из жизни мальчика Феди, его близких и друзей. Рассказы дают материал для бесед, игр. При разборе тех или иных ситуаций дети вспоминают похожие примеры из жизни класса, из жизни своей семьи и знакомых, делают собственные выводы и заключения.

Таким образом, уроки по культуре поведения во вспомогательной школе носят не только воспитывающий, но и коррекционный компонент. Они формируют положительные личностные качества, корректируют эмоционально-волевую сферу у детей с нарушением интеллекта, развивают мышление, благотворно влияют на развитие характера, на отношение детей с окружающими, помогают развитию коммуникативной функции и социальной адаптации в современном обществе.

Список литературы:

1. Асамаа И. Как себя вести. – Таллин: «Валгус», 1971.
2. Бардин С.М. Поговорим о скромности. - М.: «Советская Россия», 1960.
3. Богданова О.С., Гурова Р.Г. Культура поведения школьника. – М.: Учпедгиз, 1958.
4. Богданова О.С., Гурова Р.Г., Петрова В.И. Занятия с учащимися по культуре поведения. - М., Учпедгиз, 1961.
5. Гурова Р.Г. Поведение детей в общественных местах. - М., Учпедгиз, 1959.
6. Дорохов А.А. О культуре поведения. - М., Профиздат, 1968.

ӘӨЖ: 316.6

А.К. Дихамбаева

Құрылыс техникалық колледжі

Қазақстан, Астана қ.

ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ САҚТАЙ ОТЫРЫП ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Қазіргі уақыт талабы – білімді, саналы, мәдениетті, адамгершілігі мол, қоғамда өз орнын таба білетін тұлға қалыптастыру.

Бүгінгі таңда жас ұрпақты өз халқының тарихын, тегін, салт дәстүрін, тілін білімін, адамзаттық мәдениетті, адами қасиетті мол терең түсінетін шығармашыл тұлға етіп тәрбиелеу өмір талабы, қоғам қажеттілігі.

Білім жүйесін жаңғырту кезеңінде зиялы, жоғары кәсіби деңгейдегі маман иесі болумен қатар бәсекеге қабілетті тұлғаны тәрбиелеу басты мәселе. Әр түрлі өмірлік жағдайларға бейімделіп, алдына қойған мақсатына жету үшін адам бәсекеге қабілетті, терең білімді болумен қатар айналасындағы әріптестерімен, қызмет бабы бойынша қарым-қатынасқа түсетін басқа да адамдармен дұрыс тіл тауып, нәтижелі жұмыс істей білуі қажет. Мұндай қасиетті адам бойына білім алу барысында қалыптастыруға болады. Олай болса жастарға білім берумен ғана шектелмей оларды тәрбиелеу де қажет. Білімді, жан-жақты маман иесі дұрыс тәрбие алу нәтижесінде қалыптасады. Себебі білімді деген сөз тек қана жақсы маман иесін ғана емес, сонымен қатар тәрбиелі, адамгершілік қасиеті бар адамға тән. Ал мұндай қасиет тек білім мен тәрбие қатар жүргенде ғана іске асады.

Тәрбиелеу дегеніміз бүкіл әлемді толықтай түсіндіру деген сөз, яғни өзінің осы әлемге тиесілі екендігін және әлемнің алдында жауапты екендігін түсіндіру. Адам бала кезінен бастап басқа балалармен түсінісіп, біріге әрекет жасауға дағдылануы қажет. Сонда ғана оған өзінің тұтас әлемнің бір бөлшегі екендігін, басқалардың оған және өзінің басқаларға қажет екендігін түсіндіруге болады. Тәрбиенің барлық түрі жұмысмен және табиғатпен қарым-қатынасқа түсуге бағытталған. Бұл қарым-қатынас арқылы оған өзінің жағдайы айналасындағылардың жағдайы жақсарғанда жақсаратыны туралы түсінік қалыптасады.

Есеюге байланысты тәрбиенің түрі де өзгеруі тиіс. Тәрбие бесіктен басталды десек те, бала бақшадағы, мектептегі, жоғары оқу орнындағы, соңында жұмыс орнындағы тәрбие жұмыстарының алар орны ерекше. Жеке тұлғаны қалыптастырып, олардың бойына жоғары идеялық пен қоғамдық меншікке қатынасты көзқарасты дарытудың асыл міндеттерін құқықтық тәрбие беру атқарады.

Мемлекетіміз жастарға құқықтың тәрбие беру ісіне үнемі көңіл бөліп келеді. Қазақстан заңдарына терең құрмет сезімін қалыптастыру, оларды сөзсіз сақтау және орындау - ұзақ уақыт тәрбие жұмысын жүргізудің жемісі. Көбіне құқықтық сананың төмендегі қоғамға жат қылықтарды туғызады. Сондықтан да әр адамның санасына құқықтық нормаларды жеткізу, жеткізіп қана қоймай оның күнделікті мінез-құлық нормасына айналдыру үшін күресу құқықтық тәрбиенің міндеті болып табылады. Жастар арасындағы насихат пен құқықтың тәрбие мәселесі жөнінде жоғары ұйымдары тарапынан белгіленген шаралар жүзеге асырылып, қызметкерлердің жауапкершілігін арттыру қажет. Құқықтың тәрбие тура жолмен жүруге үйрететін әділеттілік әдістеріне сүйенеді. Адам мұндай жағдайда өзінің ар-ұятына жүгінеді. Мектеп өмірі тұлғаның азаматтық қалыптасуына түбегейлі әсер етеді. Мектеп қабырғасында оқушылардың бойында адамгершілік, дүниетінім, ұжымшылдық, тәртіптілік, өзіне және басқаға талап қою, адалдық мен шыншылдық, қайырымдылық мен ұстамдылық, жігерлілікпен батылдық қалыптасады.

Тәуелсіз Қазақстан Республикасының мемлекеттігі мен қоғамдық қатынасының қалыптасу кезеңінде жалпы азаматтық құндылықтарды меңгерген тұлғаны тәрбиелеу мәселесі, оның рухани және адамгершілік бейнесін қалыптастыру терең мағынаға ие болуда. Орта білімді берудің мақсаты – жылдам өзгеріп отыратын дүние жағдайларында алынған терең білімнің, кәсіби дағдылардың негізінде еркін бағдарлай білуге, өзін-өзі іске асыруға, өзін-өзі дамытуға және өз бетінше дұрыс, адамгершілік тұрғысынан жауапты шешімдер қабылдауға қабілетті жеке тұлғаны қалыптастыру. Бұл міндеттер жастардың өз бетінше білім алуын ұйымдастырғанда және олардың өз халқының ұлттық құндылықтары, қоршаған орта туралы ұғым түсінігі болып, ол туралы айтып бере алуына мүмкіндік жасалғанда ғана шешімін табады. Сондықтан, ашық әлеуметтік жүйе ретінде жаңа білім беру үрдісінде әрбір азаматтың тұлғалық дамуын күшейту көзделеді.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында тұлғаның шығармашылық, рухани және тән мүмкіншілігін дамытуды, салауатты өмір мен әдептің берік негізінің қалыптасуын, жеке бастың дамуы үшін зердені дамытуды, патриотизмге тәрбиелеуді, халық дәстүрлерін сыйлауды, әлемдік және отандық мәдениеттің жетістігіне ортақтасудың қажет екендігін ескере отырып ҚР-ның мүддесін ойлайтын, елінің әдет-ғұрып, салт-санасын, тілін, тарихын құрметтейтін, азаматтық құндылықтарды меңгерген, экономикалық ойлау қабілеті қалыптасқан, бәсекелесуге дайын, жан-жақты дамыған, білімді тұлғаны қалыптастырудың міндеттерін айқындап берген. Басты міндеттерге: оқушыларды Отанын сүйуге, оның тарихы мен халқын қадірлеуге тәрбиелеу; Ата Заңымызды құрметтеуге, ұжымдық өмір нормаларын сыйлауға тәрбиелеу; азаматтық белсенділік пен жауапкершілікке тәрбиелеу; рухани адамгершілік денсаулығының дамуына жағдай жасау; оқушылардың өзін-өзі сыйлау, өзін-өзі құрметтеу сезімдерін ояту; адамгершілік, моральдік қарым-қатынастарды қалыптастыру; шығармашылық қабілеттерін анықтау және дамытуға жағдай жасауды жатқызуға болады.

Оқушы бойына ұлттық құндылықтарды және жалпы адамзаттық құндылық қасиеттерді қалыптастыру үшін ұлттық мәдениет, сал - дәстүр, халық тағылымдары және т.б. мәселелеріне тоқталып өткеніміз жөн. Қазақ мәдениеті – ғасырлар бойы қалыптасқан ұлттық мәдениет. Ол ұлттық тәлім-тәрбиенің негізінде дамып, қалыптасты. Жалпы адамзаттық құндылық қасиеттер ұлттық тәрбиемен ұлттық мәдениеттің дамуындағы қозғаушы күші болып табылады. «Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік жастар саясаты туралы» Заңында «Жастардың рухани, мәдени, білім алуы, кәсіби қалыптасуы мен дене тәрбиесін дамытуы үшін әлеуметтік-экономикалық, құқықтық, ұйымдастырушылық жағдайлар мен кепілдіктер жасау, бүкіл қоғам мүддесі үшін олардың шығармашылық әлеуетін ашу мақсатында жүзеге асырылады» делінген. Бұл заңда жастардың адамгершілік және рухани дамуына, қазақстандық патриотизмді, азаматтықты қалыптастыруға, жастардың құқықтары мен бостандықтарын іске асыруға ерекше тоқталған. Адамгершілік тәрбие дегеніміз – оқушылардың бойында мінез-құлықтың белгілі бір сипаттарын қалыптастыру және олардың өздерінің де бір-біріне, отбасына, басқа адамдарға, мемлекетке, Отанға деген қатынасын анықайтын мінез нормалары мен ережелерін дарыту жөніндегі ұстаздардың арнаулы мақсат көздеген қызметі. Адамгершілік тәрбиесі жастардың қоғамға, отбасына, білімге, Отанға, жер бетіндегі бейбітшілікке қатынасын қалыптастырады. Осы заманғы адамгершілік тәрбиесі жекелеген бағыттарға емес, адамгершілік құндылықтарға негізделеді. Адам - ең әуелі адамгершілігімен, парасатының биіктігімен көрікті. Мәдениеті жоғары адам айналасындағылармен қарапайым қарым-қатынаста болады.

Абай адамгершілік, әдептік нормалары жайында көптеген пікірлер қалдырды. Адамның өзін-өзі тәрбиелеу, білім алу мәселесінің маңызы мен мәніне ерекше тоқталады. Халқының келешегін ойлап егілген, сол үшін жағымсыз қылықтарды аямай сынау арқылы түзетуді ойлаған Абайдың жас

ұрпаққа айтар ақылы да, уағызы да аз болмаған. Ол өз шығармаларында тіршілікте өзі көрген, халық тәжірибесі танытқан шындықты айта отырып, жастарды шын адамгершілік жолына қиянатсыз, адал достыққа үгіттейді. Оларды жалған татулық, бояма мінезден сақтандырады.

Абай жан дүниесі таза, еңбегі адал, ниеті дұрыс білімді, өнерлі адам ғана өмірде жаңсақ баспай, дұрыс өмір сүре алады деп үйретеді. Сондықтан, адам бойына дарытуға тиісті қасиеттер: туған елге деген сүйіспеншілік, адалдық, парасаттылық пен сыпайылық, еңбек сүйгіштік, білімді жарқын болашаққа, өнерге ұмтылушылық деп санайды. Оның бірінші қоятын талабы - мораль жағынан ұстамды, таза болу, сыпайы мінезді, жақсы құлықты, әділетшіл, шыншыл болу. Әдепсіз, арсыз, байлаусыз, сұрамсаң, өсекші, өтірікші, алдамшы, кеселді сияқты жаман мінездер мен әдеттерден, жарамсыз қылықтардан сақтанып, өзін одан жоғары санап, ондай қылықтарды бойына лайықсыз көрсе ғана, адам парасатты болады. Абайдың қоятын екінші талабы - тұрақтылық, үшінші талабы - әділетшілдік.

Патриоттық сезім және ұлттық құндылықтарды құрметтеу арқылы Отанға деген сүйіспеншілік артып, оның қуатты, тәуелді болуы үшін жауапкершілікті сезіну пайда болады. Адамгершілік тәрбиесінің құрамды бөлігі - ұлтжандылық, отаншылдық қасиеттер.

Тәрбиенің негізі отбасынан басталып, балабақша, бастауыш сыныпта өзінің жалғасын тауып, жоғары сыныптарда күрделене береді. «Адамгершілік тәрбиесі жанұя, мектеп, ұстаз, қоғам тағы басқа жеке ықпал арқылы іске асырылады. Олай болса, қазіргі кезеңде мектеп табалдырығынан бастап білім беруде тарихымызды терең қозғап, тәрбие сағаттарында еліміздің зиялы қауымының шығармаларын, еліміздің дамуына қосқан үлесін айтып түсіндіру арқылы оқушылардың құндылық қасиеттерді қалыптастыра аламыз. Жалпы адамгершілік қасиеттеріне сыйласымдылық, имандылық, кішіпейілдік, кеңпейілділік, салауаттылық, тіршілікке бейімділік, мәдениеттілікті жатқызуға болады.

Қоғам мен өмір сапасын арттыруды көздеген әлеуметтік жаңғырудың бірден бір тиімді тетігі білім беру саласымен байланысты, өйткені адамның тұлғалық толысуы барысында жоғары оқу орнының алатын ролі айрықша, жан-жақты дамыған «болашақ қазақстандықты» тәрбиелеу – мемлекеттің жастар саясатының мақсаты. Кез келген мемлекеттің экономикалық, әлеуметтік гүлденуі мен қауіпсіздігі адам капиталына тікелей тәуелді. Ал адам капиталы ұғымы тек қана ғылым мен білімді қамтымайды, онда рухани тәрбиеге деорасан зор көңіл бөледі. «Адамға ең бірінші білім емес, рухани тәрбие керек, тәрбиесіз берілген білім – адамзаттың қас жауы, келешекте оның барлық өміріне апат әкеледі» деп әл-Фараби айтқандай, жастар жан-жақты тәрбиелі болмайынша, өмірдің терең мағынасы мен шын мақсатын түсіне алмайды

Тұлғаның рухани өлшемі адамгершілік қасиеттермен анықталады және ол адам тұлғасының даму-деңгейінің көрсеткіші болып табылады. Жеке тұлғалардың қалыптасуында өзіне ғана емес, басқаларға да қызмет ете білу, жан-жақты жетілгендікке ұмтылу және басқа моральдық принциптерді танып — білу, оны өзіндік өмірлік тәжірибеде жүзеге асыруға, мақсаттық жүйеге айналдыруға талпыну-индивидтен бірте-бірте тұлғаның қалыптасуына қажетті принциптердің бірі.

Әдебиеттер тізімі:

1. Өтешова.Б. Ұлт ұрпағының дүниетанымын халық тағылымдары арқылы дамыту. - Алматы, 2007.
2. Өтебаева Ә. Рухани-адамгершілікке тәрбиелеудің шарттары.// Қазақстан Мектебі, 2006
3. Құнанбаев А. шығармаларының толық жинағы. - Алматы, 1954.
4. Сыдықов М.Е. Жеткіншектердің рухани-адамгершілік құндылықтарын қалыптастырудың педагогикалық диагностикасы.
5. Мұқанов М. Жас және педагогикалық психология / М. Мұқанов. – Алматы: Мектеп, 1982. -182 б.

ӘӨЖ: 159.92

С.К. Дурбаева, А.А. Омиртаева, Г.Ж. Канапиянова

Семей қаласының №11 «Ертөстік» ясли-бақшасы

Қазақстан, Семей қ.

БАЛА ПСИХИКАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ САЛТ-ДӘСТҮРЛЕРДІҢ ЗЕРТТЕЛУ ЖАҒДАЙЫ

Адамзат алдында тұратын ұлы міндет - өзінің өмірін жалғастырушы саналы ұрпақ тәрбиелеу. Жас ұрпаққа ұлттық тәрбие беру – уақыт талабымен бірге келген игілікті мақсат. Елбасы Н.Ә.Назарбаев «Ұлт мәселесіне қатысты жалпы үрдісті танып-түсіну, сөз жоқ қажет. Мұнсыз мемлекеттік дамудың жалпы логикасын болжау мүмкін емес».

Бұл міндеттер ҚР-ның «Білім туралы» заңында «Білім беру жүйесінің міндеттері Азаматтық пен елжандылыққа, өз Отанын – Қазақстан Республикасына сүйіспеншілікке мемлекеттік рәміздерді құметтеуге, халық дәстүрлерін қастерлеуге, әлемдік және отандық мәдениеттің жетістіктеріне баулу...» қажеттілігі айтылған.

Әрбір халықтың өз ерекшелігі бар. *Сондай ерекшеліктердің бірі – салт-дәстүрі.* Салт-дәстүрін, әдет-ғұрпын ұмытқан халық тарихтан өз орнын таба алмайды. *Салт-дәстүрлер* – қоғамдық әлеуметтік құбылыс. «Ертөстік» балабақшасының педагогтары балаларға ұлттық тәрбие беруді, халықтың салт-дәстүрлерін насихаттауды қарастырады, жас ұрпақтың ата салтын сыйлап, оған құрметпен қарауға шақырады.

Салт-дәстүрлер – ұлттық тұрмыстың, мәдениеттің адам еңбегімен жасалған аса мәнді құрамдас бөлігі, сол ұлтқа жататын адамдар мәдениетінің деңгейін, рухани байлығын көрсететін, басқа ұлттар мен халықтардан айырмашылықтарын білдіретін басты бағдары және мықты тәрбие құралы.

Қайсыбір ұлттық құндылықтарды алсақ та салт-дәстүрлер жүйесінен аттап кету мүмкін емес. И.Г.Гердердің философиялық ілімінде «салт-дәстүр – тіл мен мәдениет бастауларының атасы» делінген.

Ғасырлар бойы қалыптасқан салт-дәстүрлері мен тәрбиелік мұраларын жас ұрпаққа үйретуді үнемі іске асырып, қадағалап отырды. Осының нәтижесінде ұлттық тәрбие негізі қаланды.

Халқымыздың аса көрнекті ағартушысы Ыбырай Алтынсарин бала тәрбиелеумен қатар жақсы мұғалімдер дайындауға, ғылыми-әдістемелік басшылық жасауға баса назар аударды. Зиянды әрекеттерден, жаман әдеттен, жат мінезден бойын аулақ ұстауға шақырады.

Ұлттық тәрбие туралы М. Жұмабаев «Педагогика», «Бастауыш мектептегі ана тілін оқыту жөні», «Сауатты бол» атты еңбектерінде ұлттық мектептің дамуы, жастарды өз ана тілінде оқыту, ұлттық тәрбиенің құндылығы туралы ой-пікірлері ашып көрсетіледі. «Педагогика» еңбегінде – ұлттық идеяны насихаттауға арналған, жас ұрпақты ұлттық рухта тәрбиелеу жолдарын көрсететін алғашқы кітап болып табылады. Бұл еңбегінде басты мақсат – оқыту мен тәрбие жұмыстарын қазақ халқының өмірімен, салт-дәстүрімен, мінез-құлқымен байланысты қарау, оқу-тәрбие жұмыстарына ұлттық мазмұн беру.

Халықтың игі мәдени дәстүрлері: ізеттілік, қайырымдылық, мейірімділік, қонақжайлылық, имандылық, иманжүзділік – барлық мәдени үлгі - өнегелі іс-әрекеттердің көрінісі - әдеп деп аталады. Қазақ халқының осы игі дәстүрлерін айқындап, дәлелдей келе, халықты рухани тазалығы жағынан алып, қазақ халқын әдепті, яғни қайырымды, мейірімді халық деп атауға әбден болады. Бұл ұлт мәдениетінің ең озық көріністері. Халықтық әдеп – ұрпақ тәрбиесінің өзекті арқауы.

Тәрбие – халықтың ғасырлар бойы жинақтап, іріктеп алған озық тәжірибесі мен ізгі қасиеттерін жас ұрпақтың бойына сіңіру, дүниетанымын, өмірге деген көзқарасын және соған сай мінез -құлқын қалыптастыру.

Тәрбие, кең мағынасымен алғанда, қандай да болса бір жан иесіне тиісті азық беріп, сол жан иесінің дұрыс өсуіне көмек көрсету деген сөз. Ал енді, адамзат туралы айтылғанда, адамның баласын кәміл жасқа толып, өзіне-өзі қожа болғанша тиісті азық беріп, өсіру деген мағынада жүргізіледі.

Соның ішінде «Ел болу үшін бесігінді түзе» – деген сөздің мән-мағынасына ой салсақ, ол – тәрбие ұрпақты дүниеге келтіруден басталады; сол тәрбиенің дәстүрлік, салт-саналық бастаулары мен бағдарларын жан-жақты пайдаланып, даналықпен дамыта білу керек деген өсиеттің мәнін ұғамыз. Нәрестелік кезінен басталатын тәрбиенің қалыптасқан ұлттық рәсімдері мен тәлімдік тәсілдері ұлттық салтпен қолданылып жан жүйеге тәлім-тәрбиелік әсер етеді.

Нәресте туған күннен бастап, үш күнге дейін, нәрестені әрі күзетіп, әрі ананы қуаныш-шаттыққа бөлеп, ойын-сауық өткізу рәсімі. Ертеде «нәрестені үш күнге дейін жын-періден қорғап күзету» секілді діни рәсімге байланысты туған, кейін шаттық тойына айналған бұл дәстүрдің өзіндік әдептік және жүйелік мәні бар. Жарық дүниеге жаңа келген нәрестенің әсем әуен, күмбір күй, анасының үні қосылған дабыр арқылы сезім жүйесі ояна түседі.

Шілдеханадағы шаттық ойын-сауық нәрестені қоршаған балалар мен ересек адамдардың көңілін көтереді, бауырмашылығын арттырады, өнерін өркендетіп, дарынын дамыта түседі.

Қазақ этнопедагогикасы мен этнопсихологиясының тәрбиелік өзегі – ұлттық салт-дәстүрлері мен дәстүрлік тәрбиелер болып табылады.

Біз ең әуелі салт-дәстүрлердің мәндік, мағыналық ерекшеліктерін айқындап, былай сараладық: игі әдет көппен қайталанып, ол әдет-ғұрыпқа айналады, әдет-ғұрып ұлттық қолданысты әдеп болып қалыптасадыда, ұлттық мәдениет белгісін көрсетеді, ұлттық мәдениет белгісі жалпы ұлттық қолданысыта дәстүрлер деп аталады, дәстүр ұлттық заңға айналса ол – салт болады, салттың

ұлттық санада қалыптасқан көрінісін салт-сана дейміз. Мысалы, қазақтың қайырымдылық дәстүрі әуелі игі әдет болған, одан әдет-ғұрыпқа, әдепке, дәстүрге, салтқа айналып, халықтың санасында сіңіп, салт-сана болып қалыптасқанын, оның теориялық мәнін тұжырымдадық.

Әрбір ұлттың салт-санасы ұлттық тәрбиенің өзекті арқауы болып табылады. Әдет-ғұрып, әдеп, дәстүр салттың іс жүзінде орындалуы: рәсім, рәміз, кәде, жол-жоралғы деп аталады. Рәсім мен кәденің, жол-жоралғының түрлері көп. Бәрінің де өз алдында тәрбиелік мәні бар.

Бала тәрбиесі, қоғам мен халықтың балаларды оқыту жөніндегі қамқорлығы, жастарды халық өміріне байланысты білімдермен қаруландыру, балаға оның жеке және жас ерекшеліктерін ескеріп шын жүректен қамқорлықты қарым-қатынас - мұның бәрі Әл-Фараби педагогикалық жүйесінің құрамды бөлігі болды. Халықтан алып пайдаланылған көптеген ережелер оның ілімінің демократиялық, гуманистік өзегін құрады және оның педагогикасының озық бағыттылығын күшейтті. Әрине, ұлы педагогтың ұлттық тәрбие дәстүрлерін алып пайдаланып және оны өз жүйесіне енгізіп қана қоюмен шектелмеуі әбден табиғи. Ол педагогикалық құбылыстардың жиынтығын байыптады, тәрбие және тәрбиелеу орындары мәнін түсіндіруге жаңа мазмұн беріп, әрі қарай шығармашылықпен дамыта алды.

Оның пікірінше, оқу, білім алу, ғылым адамы болу, адамгершілік және тәрбие мәселелерімен тығыз байланысты. Мәселен, «Философияны үйрену үшін алдын ала нені білу қажет» деген еңбегінде Фараби бірінші алғы шарт етіп адамнан жан тазалығын, ар талығын қойған: «Ғылым үйренуге кіріспекші кісінің жас, кішіпейіл, денсаулығы жақсы болуы қажет. Оның тәрбиелі, адамгершілігі мол, адал, қулық-сұмдықтан және басқа ағат мінез-құлықтан аулақ болуы керек».

Ұлттық сананың қалыптасуындағы мәдениет, өнер рольдерін ашуда, оның маңызын көрсетуде де Л.С. Выготскийдің триадасы «сана – мәдениет – жүріс-тұрыс» туралы пікірін тысқары қалдыра алмаймыз. Себебі, әр ұлт өзінің ұлт болып қалыптасуында өзінің рухани мәдениеті: әдебиеті, өнері, ғылымы арқылы мінез-құлық, болмыс, сана-сезім ерекшеліктерін анық көрсетеді. Сөйтіп, өзінің өмір сүру ұзақтығы, мәдениетінің ұрпақтан-ұрпаққа беріліп, ұлт бастамасы «баланың» өз мәдениетіне ену мүмкіндігімен анықталады. Тәрбиедегі негізгі түп – тектілік, оның тамырын, өмір тұрғысын дұрыс қалыптастыру - ата-ананың негізгі міндеті. Ол міндетті дұрыс атқару үшін олардың өздері баласына өнеге болуы тиіс.

Қазақтар «Баланды өз тәрбиемен тәрбиелеме, өз ұлтыңның тәрбиесімен тәрбиеле», - дегендей халқымыздың бойына сіңген атадан балаға жалғасып келе жатқан ұлттық тәрбиесі өзге ұлттардан ерекшеленіп, өздеріне тән қасиеттерді көрсетіп тұратындығын жоққа шығара алмаймыз. «Балаңа басқұр қалдырғанша, тозбас дәстүр қалдыр» - деген қазақ халқы озық жұрттардың санатында болашақ қамын қатты ойластырған.

Кешегі күнсіз келешек жоқ. Өзімізді өзіміз тануда халқымыздың алуан түрлі дәстүрлерін: психологиялық, педагогикалық, әдептілік, филологиялық, бала тәрбиелеу ерекшеліктерін біліп, меңгеріп отыруымыз қажет. Ш. Айтматов: «Ешбір халық өзінің тарихи тамырларынан ұзап кете алмайды, жақсы болсын жаман болсын өзінің тарихымен бірге болады»-деп айтқан. М.Жұмабаев «Әрбір тәрбиеші сөз жоқ ұлт тәрбиесімен таныс болуға тиісті және әрбір ұлттың баласы өз ұлты үшін қызмет қылатын болғандықтан, тәрбиені сол ұлт тәрбиесімен тәрбие қылуға міндетті». «Балалы үй базар, баласыз үй мазар» деп қазақ халқы текке айтпаған. Қазақ халқы үшін бақытсыздықтың ең ауыры дүниеден баласыз өту болып табылады.

Абай ағамыз былай деген: «Жас бала анасынан туғанда екі түрлі мінезбен туады. Біреуі – ішсем, екіншісі – білсем екен дейді».

Бала нені білсе жастан – ұядан өле-өлгенше соны таныр қиядан. Ата-анадан өсіп, ұрпақ тараған, жақсы, жаман болса бала – солардан, - деп Бауыржан Момышұлы бала тәрбиесіндегі отбасының рөлін құлаққа ұғымды, ойға қонымды етіп тұжырымдайды. Жамбыл «жақсы сөз бейне шамшырақ, отбасынан орнаған мықтан бала көңілге» - деп жырлады.

Қазақ халқы өз ұрпағын бесікке салғаннан бастап, оның ақыл-ой тәрбиесінің негізі – терең ойлау мен пайымдау екендігін жан-жақты ұғындырған. Халқымыздың ұлттық тәлім-тәрбиесіне қатысты сан ғасырлық таныс-тіршілігінің өзіндік ерекшеліктерінен туындаған салт-дәстүр, әдет-ғұрыптары мол.

Психологияның атасы Аристотель «Баланы жөргегінен бастап барлық жақсы қасиеттерге баулуға болады және бала 7 жасқа дейін өзінің отбасында тәрбиеленуі керек, ең бастысы кішкенелер үшін олардың дене мүшелерін дұрыс жетілдіру, дұрыс, тамақтандыру, шынықтыру» деді.

Отбасы дегеніміз – туысқандық байланысты болатын бірлесіп ілеуметтік тұрмыста өмір сүретін адамдар. Мұндағы өзара қарым-қатынас сүйіспеншілікке, ер мен әйелдің барлық жағынан толқ теңдігінен негізделеді.

Қазақ мақал-мәтелдері жай ғана ермек үшін айтылған ұйқас сөздер емес. Осылардың бәрінің тәрбиелік мәні болған. Мысалы «Асыққан шайтанның ісі», «Жеті рет өлшеп, бір рет кес», яғни не істесең де сабырлықпен ойлап істе.

Қоғамның тарихи даму тәжірибесі бала тәрбиесінің мәселелері үнемі жаңа адам тәрбиесінің міндеттерімен байланысты болып келгенін дәлелдейді. Балаға алғашқы күннен бастап сүйіспеншілік сезімі болатынын М.Жұмабаев өз еңбегінде былай суреттеп берген «Ананы сүю сезімі оянады. Анасын сүю – анаға жауыздық тілемейді, ізгілік тілеу деген сөз. Бірақ ес білген соң туысқандық сезімі араласып, айналасында жүрген адамдарды сүю сезімі оянады. Ал елін сүю сезімі жер жүзіндегі барлық азаматты сүю сезімінеалып барады. Бұл сөзбен әр адамның өзін сүюі, яғни, жауыздықтан безіп, ізгілікке ұмтылуы, туысқандарын сүюі, яғни оларға жауыздық тілемей ізгілік тілеуі».

Қорыта айтқанда, кез-келген жанұядағы балаға деген жағымды қарым қатынас пен тиімді тәрбиелеу стилінің орын алуы баланың жалпы ақыл-ой және тұлғалық дамуының бастапқы алғышарты болып табылады.

Халқымыз ежелден өз ұрпағын адамгершілікке, инабаттылыққа, ізгілікке, имандылыққа тәрбиелеуді ең басты мақсат санаған. Сондықтан ата-бабамыз көшіп-қонып жүріпұрпаз қамын жеп,оның болашағына жеткілікті ән берген.

Қорыта айтқанда, заманымыздың талабына сәйкес жасөспірімдерімізді жан-жақты дамыған тұлға етіп қалыптастыруында – халық сана дәстүрлерін танып білуді нығайту, ағыртушы педагогтарымыздың еңбектеріндегі құнды кеңес, бағыттарды қазіргі оқу, тәрбие процесінде тиімді пайдалану. Ұстаздар алдында қойылатын басты бағыт осы болмақ. Бұл оқушыларымыздың инабатты, адамгершілігі жоғары және осы сияқты көптеген қазақ елінің азаматына тән құндылықтарды тәрбиелеуге ықпал жасайтыны анық.

Әдебиеттер тізімі:

1. «Қазақстан-2050» стратегиясы – қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы
2. Ахметов Ш. Қазақ балаларын халық дәстүрлері арқылы тәрбиелеу. Алматы, 1996.
3. Агеев В.В. Этнопсихология и этнопедагогика. - А., 2002.
4. Жарықбаев Қ.Б., Қалиев С.Қ. Қазақтың тәлімдік ой-пікір антологиясы. - Алматы, 1998.

ӘӨЖ: 372.3

С.К. Дурбаева, Г.Х. Адылгазинова
Семей қаласының №11 «Ертөстік» ясли-бақшасы
Қазақстан, Семей қ.

ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ ДӘСТҮРЛЕРІН ВАРИАТИВТІК КОМПОНЕНТ АРҚЫЛЫ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ

Әлемдегі ең құнды байлықтың бірі – баланың жарқын күлкісі мен көңілді көздері. «Бала-көңілдің гүлі, көздің нұры»-дейді, дана халқымыз.Сондықтан бала тәрбиесіне аса мән беріп, бала болашағы еш уақытта біздің ой-толғанысымыздан тыс қалмайды.

МектепкедейінгітәрбиенеоқытужүйесіндамытуҚазақстанРеспубликасыныңмемлекетті ксяясатындағыбасымбағытыболыптабылады.

Егемен еліміздің ертеңіне өз үлесімізді қосқымыз келсе, балабақшадан бастау алып, бала бойына танымдық қабілет дарыту міндетіміз. Қай ғасырда болсын ұлт өнерін өркендетуші сапалы, салауатты, парасатты ұрпақ тәрбиелеу-қоғам алдында әрбір тәрбиеші-ұстаздың басты міндеті болып саналады. Қоғам алдында әрбір педагог-тәрбиешінің басты міндеті ұлт өнерін өркендетуші сапалы, салауатты, парасатты ұрпақ тәрбиелеу.

Ұлттық балабақшаларда әлі де болса, ерте жастағы балаларға психо-физиологиялық және педагогикалық зерттеулер жүргізу, ғылыми-әдістемелік ізденістер мен нәтижелі тәжірибелік ұсыныстар жасау жағынан тың жатқан дүниелер көп.

№11 «Ертөстік» балабақшасының педагогикалық ұжымы Мәңгілік Елдің білімді де саналы, сауатты ұрпағы ретінде өз еліміздің, Қазақстанның, гүлденуі мен әрі қарай дамуына, көркеюіне үлесімізді қосып балабақшаның білім беру кеңістігін инновациялық көзқараспен ұйымдастырып, балалардың дене, ақыл-ой, адамгершілік, еңбек, экологиялық тәрбие

бағыттарын сұлулық, сымбат тәрбиесіне негіздей отырып, «Тұмар» бағдарлы әдістемелік құралын құрастырдық. Елімізге болашақта ие болатын, оның мәңгілігін қамтамасыз ететін болашақ ұрпақты тәрбилеуді мақсат етіп «Жеке тұлғаның адамгершілік сапаларын тәрбиелеуді сұлулық пен сымбат тәрбиесіне негіздеу» тақырыбына бағыт алдық. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандартын негізге ала отырып балалардың жас ерекшеліктері мен жеке мүмкіндіктеріне сәйкес білім, білік және дағдыларын, рухани-адамгершілік құндылықтарын қалыптастыру, «Мәңгілік ел» жалпы ұлттық идеясына негізделген жалпы адамзаттық құндылықтарға, ұлтжандылыққа және толеранттылыққа тәрбиелеуді мақсат етіп әдістеме мазмұнын ашу барысында ұлттық тәрбие негіздерін жүзеге асырудың вариативті жолдары қарастырлды.

Биылғы жылғы ұсынылып отырылған «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты» мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мазмұны әртүрлі іс-әрекеттерді ұйымдастыру арқылы кіріктіру жолдарымен іске асырылатын: «Денсаулық», «Коммуникация», «Таным», «Шығармашылық», «Әлеуметтік орта» бес білім беру саласына негізделген. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мақсаты осы жас кезеңінде тұлғаның қалыптасуы үшін қажетті алғашқы білім, білік және дағдыларды қалыптастыру болып табылады. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мазмұны халықтық салт-дәстүрлер мен әдет-ғұрыптарға, әдебиет пен өнерге, фольклор мен еліміздің мәдени мұрасына негізделген білім беру мазмұнын іске асыруға бағытталған. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасында білім беру салалары, ұйымдастырылған оқу қызметтері арқылы жүзеге асып, кіріктірілген түрде /интеграциялау/ өткізуге ұсыныс жасалынған.

Тәрбиеші стандартты жүзеге асыру барысында педагогикалық заңдылықтарға, ережелерге, принциптерге және әдіс-тәсілдерге сүйене отырып, осы жас кезеңінде тұлғаның қалыптасуы үшін қажетті алғашқы білім, білік және дағдыларды қалыптастыруы тиіс. Сонымен қатар, стандартта көрсетілген тәрбиелеу, дамыту және оқытудың мақсат-міндеттерін ескеріп, мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мазмұнына қойылатын талаптардың, мектепке дейінгі және бастауыш білім беру деңгейлерінің арасындағы жүйелілік, тұтастық, сабақтастық және үздіксіздік қағидаттарының бірлігін қамтамасыз етуге тиіс. Мектеп жасына дейінгі балалардың жеке және жас ерекшеліктерін ескере отырып, ойын қызметінен оқу қызметіне біртіндеп өтуге дайындап, мектеп жасына дейінгі балалардың бастауыш мектепте оқуына тең мүмкіндік беруді көздейтін қарапайым қимыл-қозғалыс, коммуникативтік, танымдық, шығармашылық білім, білік және дағдыларын қалыптастыруға бағыттау тәрбиешілердің назар аударатын басты міндеттерінің бірі.

Тәрбиеші жеке тұлғаның жетілуіне мүмкіндік туғызатын - ұлттық дәстүрлерді, сондай-ақ жалпы адамзаттық қағидалар мен нормаларға негізделген рухани-адамгершілік және мәдени-әлеуметтік құндылықтарды бала бойына сіңіре алатын маман болуы тиіс. Алғашқы күнінен бастап педагогикалық ұжым балабақшаның білім беру кеңістігін инновациялық

көзқараспен ұйымдастырып, білім беру қызметінде нақты жағдайларды ескере отырып, ұлттық тәрбие негіздерін іске асыруда «Тұмар» бағдарламасының мазмұнына сәйкес «Тәлім-тағылым» ата-аналар отауы, қыз балаларға арналған «Бүлдіршін қыз», ер балаларға арналған «Құлыншақ» этно клубтарын, студиялар, салондар құрып, вариативтік компонент арқылы жүзеге асыра бастады. Студия жұмыстарын жүргізу барысында Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттың негізгі ережелеріне сәйкес білім беру салаларын кіріктіру ұстанымдары

ескерілді. Студия жұмыстары топ бөлмесінде өтеді. Топ бөлмесінің бұрышы қазақ халқының салт-дәстүр, әдет-ғұрып, ырым-тиымдарын жақын түсіне білуі үшін ұлттық нақыштағы бұрышта тұрмыстық заттармен және балалардың отыруына ыңғайлы болуы үшін құрақ көрпелер, оюлы жастықшалар, төсеніштер жасалып оның үстінде балалар ою ойып, сырмақ,

түскиіз өрнектеу, киімдерді әшекейлеу өнеріне үйреніп сөз өнері мен саз өнерін танып біледі. Студия жұмысы барысында балалардың дұрыс отыруына көп көңіл бөлінеді. Жер үстел маңайында әжелер ұлағатынан өнеге ала отырып құрт жасаудың тәсілдерін меңгеріп ұлттық тағам түрлерімен танысады. Студия барысында балалар өздерін емін-еркін ұстап бір-біріне бөгет жасамай өз еріктерімен ұнаған жұмыстарымен айналысады. Бірнеше бала шеберханада қамшы өрсе қалғаны ат әбзелдерімен танысып, аңыз-әңгімелер арқылы көркем сөйлеуге тапқырлық өнерге үйренеді. Топ бөлмесінде теледидар, DVD-ойнатқыш және қазақтың аңыз ертегі жырлары жазылған видео жазбалардың топтамасы, қазақ композиторларының әндерінің CD, DVD-дискіге жазылған фонотекасы және ұлттық ойындар жинақтары бар.

Осы уақыт аралығында бұл бағдарламалар негізінде жүргізілген іс-шаралар арқылы, балалар қазақ халқының колөнері- жүнді түту, сабау, сөйтіп киіз басу, әр түрлі ою ою, құрт жасау, қамшы ору сияқты өнерді «Он саусаққа он өнер» студиясында үйренсе, «Әжемнің үйі ақ жайлау» этноклубында – қазақ ертегілерін тыңдап, әжесінің бауырсақ жасау өнерімен танысып, мақал-мәтел, жаңылтпаш, жұмбақ үйреніп қайтады, «Ізгі сөздер патшалығында» ізет білдіру нормаларын үйрету, әңгімелесе білу, сөз шеберлігіне үйренеді. Дәл осылай, «Ұлттық ойындар» жас ерекшеліктеріне сай ұлттық ойындарын, «Кішкентай ханшайым» салонында шаш өру, қонақ күту, әдемі жүріс-тұрыс, қыз бала әдебі талғампаздық, инабат тағы басқа қылықтарға үйренеді. Қыз баланы өнерге баулу үшін «Сылдырмақ» ән-би үйірмесі жұмыс жасайды. Ән-би үйірмесі бүлдіршін қыз балалар әртүрлі ұлттық аспаптарды қолданады және би ансамблін құрайды. Үйірмеге қатысқан бүлдіршіндер халқымыздың ежелгі тұрмыс-тіршілігінен мағлұмат алып, ұлттық ән-билерімізбен сусындап, халықтық мұраларымыздан нәр алып, әсем саз бен әдемі би кимылдарын үйрене отырып, сұлулыққа, сымбаттылыққа тәрбиеленеді. «Ақылды балақай» этноклубының барысында кіші жастағы балалардың даму деңгейлеріне сай таңдалған ұлттық заттар, олардың аттары, ұлттық колөнер, ұлттық ойындар, ою-өрнек, ән мен би нақыштарының қарапайым түрлеріне үйретіледі және әжелер қатыстырылып тәрбиенің осындай инновациялық әдісі насихатталады.

Бала тәрбиелеу оңай жұмыс емес, ол үлкен шеберлік пен шыдамдылықты талап етеді. Ата-аналардың өз балаларының балабақшадағы өмірін, қалай өсіп жетілетіндігі интеллектуалдық жеке қабілетінің қалыптасатынын көріп, біліп отырғаны абзал. Ата-ана мен балабақша атқаратын істер әрқилы болады да, бірінің жұмысын екіншісі атқара алмайды, сондықтан олардың қарым-қатынасы бірін-бірі толықтыруы, бір-бірімен түсінісуі, бір-бірінің бағытында құрылуы тиіс. Ұрпақ тәрбиесімен айналысатын балабақшамыздың аса маңызды міндеттерінің бірі - ата-ананы отбасына «қайтару», өзінің ата-аналық борышын түсінуге көмектесу және бала тәрбиесі жолында ынтымақтастық пен бірлікке, өзара көмекке қол жеткізу. Сол мақсатта басылымда өз тәжірибемізден алынған «Тәлім-тағлым» ата-аналар отауының жұмысының барысында ата-аналармен жүргізілген жұмыс түрлерін ұсынып отырмыз.

Дүние тек сұлулық пен сымбат талаптарына бағынған кезде адам өмірінің мазмұны да кеңейе түседі. Ұрпақ тәрбиесін, әсіресе, бесік тәрбиесіндегі негізгі бағытты мейірім мен шапағатқа, жан дүниесі, білімі, еңбексүйгіштік қасиеті, адамгершілік сапалары, дене бітімінің жетілуін әсемдік, әдемілік, әдептілік заңдарына бейімдеуді көздейді.

Сонымен қатар, Халықаралық, Республикалық, облыстық, қалалық деңгейде Ұлтымыздың үміт күткен болашағы, ата дәстүрін жалғастырушы мұрагері қазіргі сәби - жаны сұлулық пен сымбаттылыққа, пәктік пен ізгілікке, ұлттық өнерге бейім, қыз инабаты, жігіт сұлтандығы сияқты мінез сапаларын бойына *тұмар* етіп сіңіру тәжірибемізбен бөлісіп келеміз.

Тарихы, тілі, діні, салт-дәстүрі ғасырдан-ғасырға ұласып, ата-бабаларымыздың мұра етіп қалдырған жерін, байлығын бүгінгі күні «Мәңгілік ел» болашақ ұрпақтары жалғастырады және ұрпақтан-ұрпаққа мұра етіп қалдырады деп кәміл сенеміз.

Әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасы Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. 2016 жылғы 13 мамыр № 292 қаулысы.
2. «Қазақстан-2050» стратегиясы – қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы.
3. Жарықбаев Қ. Қазақ тәлім - тәрбиесі. – Алматы: «Санат», 1995.
4. Елікбаев Н. Ұлттық психология. - Алматы, 1992

Г.Т. Жакынова, А.Қ. Қаратаева, А.М. Омирбекова
 «№7 «Ақ бота» ясли-бақшасы» ҚМКК
 Қазақстан, Семей қ.

БАЛАБАҚШАДАҒЫ МУЗЫКАЛЫҚ ТӘРБИЕ

Балабақшада баланы тәрбиелеу, олардың қабілетін дамыту – бүгінгі күннің өзекті мәселелерінің бірі болып табылады. Баланы ерте сәбилік кезеңнен бастап, іс-әрекетке енгізудің маңызы зор. Эстетикалық тәрбиені бала дамуының алғашқы сатысы мектепке дейінгі кезеңнен бастау жан-жақты жарасымды дамыған ұрпақ тәрбиелеуге алғы шарт жасайды.

Эстетикалық тәрбие – сұлулық пен эстетикалық даму заңдылықтарына сай сұлулық пен әсемдікті бағалай білу қабілетін жетілдіруге бағытталған мақсатты жүйе. Дүниенің әсемдігін сезіну - әдемілікті, сұлулықты сезіне білуге деген қызығушылығын қалыптастыру. Балалардың бойына өнерге және шындыққа деген әсемдік көзқарас тұрғысында қарауды қалыптастыру болып табылады. Мұндағы мақсат – бала тұлғасының әсемдікті тануы мен білім алуын дамыту. Шығармашылық іс-әрекеттерге қатыстыру, сол арқылы әсемдік руханиятқа, өркениеттің өріне шығып, одан нәр алу – бүгінгі күн талаптарының ең маңыздысының бірі.

Эстетикалық тәрбие – балаға өмір құбылыстарын терең қабылдауға, сенсорлық әрекетін дұрыс дамытуға, білімге құштарлығын арттыруға ықпал етеді. Байқағыштығы мен әсерленгіштігін тереңдетеді. Әсемдікті сезіну балалардың өмірін байытып, бір-біріне достық қарым - қатынасын, жақсылық істеуге талпынысын, белсенділігін тудырады. Эстетикалық тәрбие дегеніміз – баланың өмірдегі, табиғаттағы, еңбектегі, тұрмыстағы, өнердегі әсемдікті дұрыс қабылдауын, түсінуін тәрбиелеу. Эстетикалық тәрбие – балалардың әсемдік жөніндегі түсінігін кеңейтіп, сұлулықты тану, сүйе білу, оны шығармашылықпен өмірге ендіре білу қабілетін, эстетикалық талғамын, қиялын дамытады. Эстетикалық тәрбие – кең ұғым. Ол әсемдікті сезе білуге тәрбиелейді.

Эстетикалық сезім дегеніміз - өмірдегі, көркем өнердегі әсемдікті қабылдаудан туатын эстетикалық нәр алу, толқу, рахаттану. Ол бала табиғатына ғана тән жоғары сезім. Баланың әсемдікті сезе де, тани білу қабілеті, әсемдікті жасауға қарым - қатынасы, оның сезім - байлығы мен эстетикалық мәдениетінің даму дәрежесіне байланысты болады.

Өнер түрлерінің әрқайсысы адамға әсер етудің спецификалық құралдарына ие. Музыка болса, бала өмірінің ең басында әсер ету мүмкіндігіне ие. Музыка ең бір бай әрі әсерлі эстетикалық тәрбие құралы, оның аса үлкен эмоциялық әсері бар, адамның сезімін тәрбиелейді, талғамын қалыптастырады.

Қазіргі заманғы ғылыми зерттеулер музыкалық қабілеттерінің дамуы музыка мәдениеті негізінің қалыптасуы екенін айтады, яғни, музыкалық тәрбиені мектепке дейінгі жастан бастау керек. Балалық шақта музыкалық әсердің тақыр-таза болуының кейін орнын толтыру өте қиын. Музыка табиғи ырғақты сөзбен пара-пар. Сөйлеу үшін сөздік орта қажеттілігі сияқты, музыканы жақсы көруі үшін балада түрлі дәуірлер мен стильдердегі музыкалық шығармаларды қабылдай білу тәжірибесі болуы тиіс, оның ырғағына үйренуі, яғни көңіл күйін тани білуі тиіс. Әлеуметтік оқшауланушылыққа ұшырған баланың ақыл-ой дамуында кедергі болады, ол өзін тәрбиелегендердің тілі мен дағдыларын меңгереді, солармен ғана қарым-қатынас жасайды. Және ол балалық кезінде қандай дыбыстық ақпаратты бойына сіңірсе, оның болашақ саналы сөйлеу және музыкалық ырғақтылығында тірек етер ақындық және музыкалық тілі де осы болады.

Сондықтан да жасынан бесік жырын тындап өскен, санамақ айтып, ертегі тындап, ойын-күлкі арасында өскен бала көпшілік бақылауға қарағанда, неғұрылым шығармашылықты, музыкалық дамыған болатындығы осыдан кейін түсінікті болады. Музыкалық даму жалпы дамуға ештеңемен алмастыра алмайтындай әсерін тигізеді: адамның эмоциялық аймағы қалыптасады, ойлауы жетіледі, өнердегі және өмірдегі сұлулыққа сергектігі тәрбиеленеді.

Музыка баланың өмірінде педагог әрекетінің белсенді ұйымдастырушылығы арқасында қолданыс табуы тиіс. Балалардың музыкалық қабілеттерінің дамуы көбіне музыкалық жетекші мен тәрбиешілер жұмысының түйісуіне байланысты болады. Музыкалық жетекші мен тәрбиешілер әрекеттестігінде балалардың музыкалық дамуы бойынша жұмысты бірлескен жоспарлау олардың ұғымдары мен әрекеттерінің жалпы мағынасын қалыптастыруларын салыстыруға бағытталған инициатива алмасу қажет.

Балабақша өмірінің барлық жағына белсене қатыса жүріп, музыка жетекшісі ата-аналар арасында музыкалық-эстетикалық білімді белсене насихаттау тиіс. Егер ата-аналар музыкалық

тәрбиенің маңыздылығын түсінетін болса, олар балаларын отбасында, музыка үйірмелерінде, студияларында, балалармен бірге концерттерге, музыкалық спектакілдерге барады, жан-жақты музыкалық әсерлермен байиды, олардың музыкалық тәжірибесі кеңейді.

Музыкалық тәрбие бойынша жұмыс істейтін педагогтер жұмысының басты жетістігі барлығын бірыңғай шығармашылық командаға біріктірігіп, жұмыс жасау білігін жүзеге асыру болып табылады.

Музыкалық тәрбие - тұлғаны қоғамның [музыкалық](#) мәдениетіне қатыстыру процесі. Мақсаты - музыкалық тәжірибені (жасау, орындау, қабылдау, музыкалық шығарманы анализдеу) жас ұрпаққа жеткізу. Музыкалық тәрбие дегеніміз индивидке мақсатты түрде педагогикалық әсер ету, ол тұлғаның жалпы үйлесімді дамуының ізгіліктік-эстетикалық сезімінің, идеалдарының, музыкалық талғамы мен талаптарының қалыптасуының бір құралы ретінде қаралады.

Музыкалық тәрбие мазмұны, формасы және әдістері қоғамда танылған [әлеуметтік](#), [философиялық](#), жалпы [педагогикалық](#) ұстанымдарға, музыкалық мәдениеттің қалыптасқан типіне, адамды қоршаған музыкалық әрекет түрлері мен «дыбыстық ортаға» байланысты. Музыкалық тәрбие эстетикалық тәрбиенің ерекше саласы. Елеулі компоненті музыкалық қызметпен айналысуға қажет музыка тілін игеруге, музыкалық қабілеттерді дамытуға үйрететін музыкалық оқыту мен білім.

Музыкалық тәрбиенің балабақшадағы маңызын бағалау қиынға түседі. Ол мектепке дейінгі жастағы балаларды эстетикалық тәрбиелеудің негізгі бөлшегі болып табылады. Ерте жастан бастап балаларға музыка өте ерекше сезіммен әсер етеді. Ол психологиялық қолайлы жағдайдың маңызды элементі болып табылады. Оған қоса, музыкадан ұйымдастырылған оқу қызмет барысында балаларың шығармашылық қабілетін, артистік өнері мен қиялын дамытуға ықпал етеді. Осыған қарамастан, көбі музыкалық тәрбиенің бала интеллектісіне әсерін бағаламайды. Музыкалық элементтерді жиынтықта (әуен, ырғақ, сүймелдеу және т.б.) тыңдау, тани және әуенге қоса білу біліктілігі – өте қиын интеллектуалдық тапсырма.

Музыкалық тәрбие бойынша сабақтар балабақшада ең кіші топтардан бастап ересектер тобына дейін жүргізіледі. Балабақшадағы музыкалық тәрбиенің негізгі жолы музыкаға қол жеткізудің балаларға арналған тиімді формасы ретінде ән айту арқылы жатыр. Әндер жиынтығын дұрыс таңдау музыкалық жетекшінің басты міндеттері болып табылады.

Сондай-ақ, балабақшадағы музыкалық тәрбие қимылдар арқылы сәтті іске асырылады. Ырғақ элементері икемділікті ғана жоғарлатпай, материалды жақсы игеруге мүмкіндік береді.

Адам өмірінде үнемі музыканың қатысуы өте маңызды екенін психологтар дәлелдеген. Музыка ырғағымен оңай жұмыс істелінеді, ойлану оңай, ол белгілі бір нәрсеге бағытталуға көмектеседі, ол адаммен қуанышта да, қайғы да бірге болады.

Жалпы айтқанда музыка баланың қызметінде керемет дүние болып саналады. Ыңғайлы таңдалған әуен балаға белгілі бір күйге келуіне көмек береді: музыка ырғағымен физикалық жаттығу жасауға, сурет салуға, жапсыруға болады. Музыка бала қызметінің тиімділігін арттыруға қабілетті. Тіпті арнайы музыкалық білімі жоқ болса да, ата-аналар баланың күнделікті өмірін ұйымдастыру барысында музыканы сенімді серік ете алады.

Баланың музыкаға деген махаббатын талап етуге болмайды, ол тек бала өмірінде серік болсын. Баланы музыкалық қойылымдарға апарыңыз, музыкалық фильмдер мен мультфильмдер көріңіздер. Балаға міндетті түрде классикалық музыканы жақсы көру керек деп иландыруға немесе басқа бағыттардағы музыканың құндылықтарын төмендетуге және бір –біріне қарама –қарсы қоюға болмайды. Балаға әр жағдайға арналған: сауық құру, сөйлесу, демалу, ойлану, мұңаю, қуану үшін өз музыкасы бар екенін түсіндіріңіз (ең жақсысы үлгі ретінде көрсету). Балаларды әндерді есте сақтауға және айтуға үйретіңіз, белгілі әуендерді танығаны үшін мақтаныз, баламен бірге ән салыңыз. Сонымен қатар ән және классикалық музыка арқылы баланы сезімдерді ажырата алуға үйретуге болады, ол оған өз сезімдері мен қобалжуларын тануға көмектеседі.

Оны қалай жасауға болады? Баламен бірге кез келген музыкалық үзіндіні тыңданыз, сол туралы әңгімелесіңіз. Бала қандай әуенді тыңдады: мұңды немесе көңілді, тез немесе баяу, қатты немесе тыныш.

Барлық балалар музыкалық ойыншықтарды жақсы көреді, өйткені өздері олардың көмегімен музыка шығара алады. Біраз шыдамдылық танытып, балаларға еркіндік беріңіз. Музыкалық көмек беру арқасында бала белгілі бір затпен қалай дұрыс байланыс жасауға болатынын түсіне бастайды.

Кез келген физикалық жаттығуларға келсек, оларды ды музыка ырғағымен орындау көңілдірек және қызығырақ. Музыка немесе әуен ырғағында саусақ жаттығуларын орындаған өте жақсы. Әуен балаға қимылдарды есте сақтауға және ретімен орындауға, белгілі бір ырғақты ұстануға мүмкіндік береді.

Осы жоғары айтылғандар бойынша шығарылатын қорытынды – музыка баланың жан – жақты дамуына өте қажет.

Әдебиеттер тізімі:

1. Дүйсенбіновна Р.Қ. «Музыкалық білім беру педагогикасы». - Талдықорған қ., 2006.
2. Абдуллин Э.Б., Николаева Е.В. Теория музыкального образования. - М., 2004.
3. Абдуллин Э.Б. Теория и практика музыкального обучения в общеобразовательной школе. - М., 1983.
4. Алиев, Ю.Б. Настольная книга школьного учителя-музыканта. -М.: ВЛАДОС, 2000.
5. Гогоберидзе А.Г. Музыкальное воспитание детей раннего и дошкольного возраста: современные педагогические технологии. - Ростов н/Д, 2008.
6. Педагогика ғылымы мен білім беру саласының өзекті мәселелері. Актуальные проблемы педагогической науки и сферы образования: Халық. ғылыми-тәжірибелік конф. материалдары, 23-24 ноября 2014 г. Эл-Фараби атынд. ҚҰУ. - Алматы: Қазақ ун-ті, 2014.- 303 б.

УДК: 37.02; 371

А.Ж. Жахиянов, Г.С. Турсунгожинова

Государственный университет имени Шакарима города Семей
Казахстан, г. Семей

К ВОПРОСУ КРЕАТИВНОСТИ КАК ЛИЧНОСТНОЙ ХАРАКТЕРИСТИКИ ИНДИВИДА

Проблема мотивации и мотивов поведения и деятельности рассматривается как одна из ключевых в области современной психологии. Изучением мотивации, которая является движущей силой развития психики, занимались ученые различных психологических школ, что, однако, не исчерпало проблему, а лишь подчеркнуло ее глубину и определило ряд направлений по изучению природы мотивации, форм ее проявлений, потребностей человека.

Мотивации и мотивам посвящено большое количество исследований по проблеме мотивации и мотивов сопровождается и обилием точек зрения на их природу и значение в процессе становления личности.

Обращает внимание разнообразие в толковании понятия мотивов, которые рассматриваются как намерение, представления, переживания (Л.И. Божович), потребности, склонности (Х.Хекхаузен), установки (Д.Н.Узнадзе), морально-политические установки, помыслы (Г.А.Ковалев), предметы внешнего мира (А.Н.Леонтьев), условия существования (К.Вилюнас), внутренние детерминанты деятельности (Р.С.Вайсман, В.К. Вилюнас и др.), отношения (В.Н.Мясищев, В.С.Мерлин), личностные диспозиции - устойчивые свойства личности (М.Ш.Магомед-Эминов, К.К. Платонов). Многочисленные исследования (Д.Аткинсон, Д.Мак-Клелланд, А.К.Маркова, Ю.М.Орлов, Х.Хекхаузен и др.) говорят о том, что мотивация достижения успеха и мотивация избегания неудач являются важными видами человеческой мотивации. От них, как считают исследователи, во многом зависит судьба и положение человека в обществе.

Проблемам креативности посвящали свои труды такие отечественные психологи, как Я.А.Пономарев, Д.Б.Богоявленская, Р.М. Грановская, В.Н. Дружинин, Л.Б.Ермолаева-Томина, В.Н.Козленко и другие. А также следующие зарубежные авторы: Дж. Гилфорд, Е.Торранс, К.Тейлор, М. Боден, Э. Дебоно и другие. Вопросами мотивационного компонента креативной личности занимались Д.Б. Богоявленская, М.В.Куприна, А.Маслоу и другие.

Однако многие основополагающие проблемы креативности, как то, ее природа, факторы влияющие на креативность, компоненты, в частности мотивационный, остаются мало освещенными.

Креативность тесно связана как с любопытством и исследовательским поведением, так и с поиском новых ощущений - желанием сделать что-то новое и разнообразить свою деятельность.

Одни авторы утверждают, что ее следует определять как способность к решению задач (Cattell, 1971; Klahr & Simon, 1999). Другие авторы считают, что креативность - черта личности (MacKinnon, 1999). Согласно этому определению, часть людей обладает ею, а другая - нет. Третьи предлагают определение, связанное со способностью генерировать идеи (Guilford, 1967). Но оно исключает из ряда креативных тех людей, которые, хотя сами не преуспели в этом процессе, способны распознать творческую мысль или продукт. Некоторые авторы считают, что в определении необходимо включить способность распознавать креативные идеи (Tyler, 1978) [1].

Исследователи полагают, что креативность связана с активностью префронтальной коры правого полушария, которая ответственна за нашу способность к целостному видению и к манипулированию образами (Dozier, 1998). Последняя позволяет нам оценивать порядок событий, строение предметов, а также комбинировать их новыми способами. Уже в раннем возрасте дети любят прикреплять голову одного животного к туловищу другого или лапы одного к другому. Дети часто рисуют не для того, чтобы запечатлеть реальность, а, пытаясь выяснить, что получится, если по-новому скомпоновать известные предметы.

Креативность связана и с позитивным аффектом. Предполагается, что его причиной является повышение уровня дофамина, усиливающего в поясной извилине когнитивную гибкость и облегчающего выбор различных когнитивных позиций. Это позволяет человеку взглянуть на ситуацию с различных точек зрения (Ashby, Isen & Turken, 1999).

Творчество часто рассматривают как игровую деятельность, при которой мы позволяем себе создать новый порядок или новое сочетание различных вещей. Ученые, исследующие эту проблему, отмечают, что творческие люди часто ведут себя как дети. Они, по-видимому, обладают своего рода раскрепощенностью (Klahr & Simon, 1999). Многие авторы подчеркивают, что вовлечению в подобную игру препятствует естественное стремление комбинировать предметы привычным образом (DeBono, 1970, 1987) [2].

Один из главных факторов креативности - мотивация. Поэтому к творчеству способен всякий, кто готов использовать ресурсы, необходимые для этого. Творчество рассматривают как один из видов увлеченности. Это опыт, дающий ощущение радости и счастья (Csikszentmihalyi, 1997). Одним из препятствий на пути к творчеству является ощущение тревоги и угрозы. Трудно быть творческим, когда твоя жизнь подвергается опасности.

Эдвард Дебоно (Edward DeBono, 1970, 1987) посвятил немало работ вопросам креативности. Он считает, что в ходе эволюции развивалась способность к вычленению предсказуемого и постоянного. Исследуя окружающий мир, индивид связывает различные элементы воздействующего на него стимула. Это позволяет сформировать образ последнего, даже если в наличии имеется всего лишь один элемент.

Проблема, по утверждению Дебоно, заключается в том, что если мы рассматриваем элементы только как часть чего-то общего, нам трудно составить их каким-то новым, оригинальным способом. Эллен Лэнгер (Ellen Langer, 1989) рассуждает примерно так же, когда объясняет недостаток креативности. Она утверждает, что наши действия становятся привычными, автоматическими и неосознанными, а поведение - бессознательным, неосмысленным. Как и Дебоно, она признает адаптивную роль выполнения действий, когда нет активного размышления о них. Это также позволяет нашему уму сосредоточиться на других задачах. Однако обратной стороной глубоко укоренившихся привычек оказывается то, что они начинают управлять нашим поведением.

Лэнгер убеждена, что человек может вести себя осмысленно по собственной воле. В этом она согласна с Дебоно, считающим, что люди могут научиться быть креативными. Для этого им нужна мотивация, а также комплекс приемов, помогающих отыскать новые альтернативы. По мнению Лэнгер, это означает приобретение способности находить неизвестные различия и создавать новые категории. Согласно Дебоно, так возникает способность находить новые сочетания элементов или рассматривать их с неожиданных точек зрения.

Рассмотрим теперь результаты эмпирического исследования креативности (В.К. Козленко). В мышлении креативных личностей преобладают, такие составляющие креативности как беглость, гибкость и оригинальность. На креативность благоприятно действуют такие факторы, как радость, страстность, прилив стенических эмоций, стремление к доминированию, риску, тяготение к независимости, нарушению порядка, снятие чувства страха, фрустрации. Креативность - одна из ведущих жизненных потребностей личности в преобразовании действительности [3,4].

М. Боден выделил малую и большую креативность.

- *Малая* или «личностная» креативность относится к обыденной жизни и к обычным ситуациям.

- *Большая* или «историческая» креативность наоборот имеет дело с достижениями, которые оказали большое влияние на культуру и общество, например, творческие достижения Моцарта и Эйнштейна.

Представители гуманистической психологии: А. Адлер предлагал рассматривать креативность Я в свободе выбора между альтернативными жизненными стилями и целями. Хотя цели могут инициироваться наследственностью и культурными факторами, в конечном счете, цель возникает все же благодаря креативной силе индивидуальности [5].

А. Маслоу считал, что благодаря самоактуализации личность проявляет интегрированность и преодолевает расщепленность. Благодаря эпизодам самоактуализации личность становится более открытой обществу, совершенной и спонтанной, юмористичной, трансцендентной и независимой от низших потребностей. Креативность является одной из важных характеристик самоактуализации. А. Маслоу понимает креативность как качество, которое может быть применено в любой задаче жизни. Согласно ему креативность - качество, с рождения присущее всем, но теряемое большинством под воздействием среды.

А. Маслоу считает, что интеллектуальная одаренность выступает в качестве необходимого, но недостаточного условия для проявления креативности. Главную роль в детерминации креативного поведения, по мнению А. Маслоу, играют мотивации, ценности, личностные черты. К числу основных черт творческой личности относят когнитивную одаренность, чувствительность к проблемам, независимость суждений.

Представители психоанализа: К.Г. Юнг полагал, что в основе творчества лежит процесс индивидуализации, то есть постепенного выделения индивидуального сознания из коллективного бессознательного.

З. Фрейд считал, что в основе креативности и одним из источников художественного творчества лежит и является процесс сублимирования, при котором исключительно сильному сексуальному возбуждению, исходящему от источников сексуальности, открывается выход и применение в других областях, а именно в творчестве [6].

Э. Фромм трактует понятие креативность, как способность удивляться и познавать, умение находить решение в нестандартных ситуациях, нацеленность на открытие нового и способность к глубокому осознанию своего опыта.

Представители когнитивной психологии: Э. Торранс под креативностью понимает способность к обостренному восприятию недостатков, пробелов в знаниях, чуткость к дисгармонии.

Дж. Гилфорд разрабатывая свою модель интеллекта, выделил два типа мышления: конвергентное и дивергентное. Мышление первого типа называют «интеллектуальным», оно связано с решением задач, имеющих единственно правильный ответ. Мышление второго типа - дивергентное называют «креативным». Оно служит средством порождения оригинальных творческих идей. Оно допускает существование нескольких правильных ответов на один и тот же вопрос. Первый состоит в том, что как таковых творческих способностей не существует. Интеллектуальная одаренность выступает в качестве необходимого, но недостаточного условия творческой активности личности. Главную роль в детерминации творческого поведения играют мотивация, ценности, личностные черты (А.Дж. Танненбаун, А. Олах и др.). К числу основных черт творческой личности относят когнитивную одаренность, чувствительность к проблемам, независимость в неопределенных ситуациях.

Во втором подходе к изучению творческих способностей рассматривается творческая способность (креативность) как самостоятельный фактор, независимый от интеллекта (Дж. Гилфорд, К. Тейлор, Г. Губер и др.). В более мягком его варианте признается, что между уровнем интеллекта и уровнем креативности есть незначительная корреляция.

Третий подход к изучению творческих способностей состоит в предположении, что высокий уровень развития интеллекта предполагает высокий уровень творческих способностей, и наоборот, а творческого процесса как специфической формы психической активности нет (Д. Векслер, Р.Уайсберг, Г. Айзенк, Л. Термен, Р. Стернберг и др.). М. Рорбах исследует креативность на материале творческого мышления, которое, по его словам, «само собой создает благоприятные условия для собственной реализации, открывает свои собственные пути и кует свои инструменты для материального воплощения». То есть, он подчеркивает возможность самозарождающейся мотивации, самовозникновения, саморазвития новых психологических качеств человека.

Но еще более важным М. Рорбах считает взаимодействие человека со «всеобщим контекстом завершенных и завершаемых мыслей», в котором он находится, от своего рода диалога с объективно существующими вне человека структурами, от его позиции в этом диалоге: «...личность способна творчески мыслить только тогда, когда она готова к диалогу с глобальными факторами, в которые она погружена. Вне этого диалога не может быть продуктивного творческого акта» [7, 117 с.]. Итак, позиция человека по отношению к окружающей реальности важнее любых его качеств.

Таким образом, креативность - это обширная характеристика личности, которая на данном этапе развития психологии определяется не только способностью к творчеству, но и комплексом иных психических свойств личности: эмоциональной подвижностью, мотивацией, эмпатией, определенным интеллектуальным уровнем, коммуникативными качествами, определенным

восприятием и т.д. В данном случае способность к творчеству понимается широко, с позиции личностного подхода, который позволяет трактовать эту способность как явление развивающееся и соответственно с ней развивается креативность.

Список литературы:

1. Малкина-Пых И.Г. Справочник практического психолога. – М.: Эксмо, 2005. – 178 с.
2. Крайг Г., Бокум Д. Психология развития. – 9-е изд. – СПб.: Питер, 2005. – 940 с.
3. Козленко В.Н. Проблема креативности личности // Психология творчества, 1990. № 7 - С. 131-148.
4. Boden M. The creative mind: Myths and mechanisms. - N.Y.: Basic Books, 1992. – 481 p.
5. Одаренные дети: пер. с англ. / общ. ред. Бурменского и Слуцкого. - М., 1991 – 312 с.
6. Фрейд З. Психоаналитические этюды / Составление Д. И. Донского. - М.: Попурри, 1997. - 608 с.
7. Rohrbach M. F. La pensee vivante. Regles et techniques de la pensee creatice. - P., 1959. – 276 p.

УДК: 74.268.53.

К.С. Жуматаева

Детская музыкальная школа им М. Глинки города Экибастуз
Казахстан, г. Экибастуз

МУЗЫКАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И ЛИЧНОСТЬ УЧИТЕЛЯ В ВОСПИТАНИИ ПОДРАСТАЮЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ

Наша эпоха характеризуется не только как век компьютера и опутавшего все сферы жизни интернета. Это динамично меняющийся мир, который требует мобильности человека, адаптации его к меняющимся условиям жизни, творческой самореализации в жизнедеятельности. В этих условиях значимыми являются ценностные ориентации личности. Социальные же исследования показывают, что ценностные ориентации молодёжи связаны с материальным и физическим благополучием. Становится очевидным низкое значение духовных ценностей для современной молодёжи. Проблема требует решения.

Развитие личности – смысл и цель современного образования. Общий строй потребностей, устремлений, мотивов и интересов личности, заложенных в школьные годы, позволяет проследить характер внутренней наполняемости жизни. Это определяет уровень культуры личности. Без культуры человек становится жертвой низменных инстинктов и пагубных влияний. И как результат – все чаще происходящие в детском мире проявления жестокости к людям, к животным.

Сложившаяся ситуация требует коренных изменений в определении целей и выборе путей для решения этой проблемы во всех структурах, на всех уровнях системы образования. Не умаляя значения получаемых учениками знаний, следует говорить и действовать, причем незамедлительно, в направлении оказания помощи в духовном росте развивающейся личности.

Обращение к историческому опыту воспитания подрастающего поколения позволяет сделать вывод, что освоение музыкально- поэтического языка (жыр, айтыс) в процессе приобретения жизненного опыта, пение народных обрядовых, детских песен формировали те положительные чувства, этическую норму, которые являлись основой для жизни в данном обществе. Каждая эпоха выдвигает свои задачи, связанные с воспитанием ребенка. Но во все времена именно музыка являлась сильнейшим средством воздействия на формирование духовно- нравственной стороны личности.

Ученые – психологи (В.М. Бехтерев, Л.С. Выготский) сходятся во мнении, что искусство обладает универсальностью воздействия на личность во всех направлениях. Музыка занимает особое место, благодаря ее комплексному воздействию на человека. Общеизвестными являются факты влияния музыки на психику, на физиологию, способности. Значение музыки велико для развития различных сторон психики, особенно для развития эмоциональной отзывчивости, душевной чуткости. Особенности музыкального искусства, его художественно- образная природа отвечает, как нельзя лучше личностным потребностям ребенка младшего школьного возраста. Это определяет педагогический потенциал и значимость предмета музыка в начальных классах.

Здесь огромная ответственность лежит на учителе, как личности и как музыканта. Образ учителя музыки всегда ассоциировался у детей с самой музыкой. Вполне естественно, что учитель должен соответствовать их представлениям. Человек пришедший обучать, сам должен быть источником не только знаний, но и любви к музыке. Детей ведь не обмануть. Они видят и чувствуют. Это личный вывод немалого срока работы в общеобразовательной школе. Владение инструментом (фортепиано, аккордеон), обладание хорошим певческим голосом способствовали формированию у

детей интереса к предмету не как к уроку- развлечению. Не совсем лёгким был процесс изменения отношения к предмету детей более старшего возраста. Но владение методикой музыкального воспитания и применение методов и приёмов по программе Д. Кабалева сыграли свою положительную роль.

Основы формирования музыкальной культуры закладываются в самом начале музыкального обучения. Младшие школьники, исполняя и слушая ту музыку, которая является основой народного творчества (песни, кюи), осваивают первоначальные навыки активного восприятия музыки. Наряду с детским репертуаром, знакомятся с произведениями, имеющими духовную, нравственно-эстетическую и историческую ценности. Это сохранившиеся в памяти народа такие шедевры песенного и инструментального творчества, как казахские народные песни «Елім-ай», «Ақ дариға», народный кюи «Ақсақ құлан». Интерес детей к истории создания и музыкальному содержанию этой музыки говорит о её высоком воспитательном потенциале.

Многие программы по музыке, созданные в последние годы, основываются на принципах концепции Д.Б. Кабалева, являющимися актуальными и сегодня. Главный и фундаментальный принцип – связь с жизнью. Вывод, к которому должен прийти ребенок, музыка – это сама жизнь.

На следующем этапе музыкальный багаж, полученный в младших классах, будет использован для введения в крупные формы музыкального искусства - ораторию, оперу, балет. Это уже шедевры профессионального казахского искусства, обогатившие национальную культуру: Оратория «Ғасырлар үні» С. Мухамеджанова, оперы «Қыз Жибек» Е.Брусилковского, «Біржан - Сара» М. Толебаева. При освоении музыки даже такого объёма не только на информационном уровне, а на уровне музыкально-художественного восприятия, несомненно, сыграет значительную роль в достижении главной цели музыкального образования – воспитания личности.

К сожалению, уроки музыки в большинстве школ преподаются до сих пор в традиционном виде. Ответственность за это несёт не только учитель. Руководство школ и местных отделов образования, заинтересованные больше результатами ЕНТ, не могут услышать рядового учителя, который просит элементарных условий: кабинет музыки и музыкальный инструмент. А на дворе XXI век!

Само положение общего музыкального образования на сегодняшний день, характеризующееся сокращением часов по музыке, не может быть оправдан никакими вескими причинами. Невольно возникает мысль о неверии людей в преобразующую силу музыки. Вспоминается опять же из опыта. На одном из педагогических советов, рассматривающих распределение кружков, учитель просит не обделять младших школьников в занятиях творчеством, предлагая дать возможность детям, заниматься музыкой, изобразительным искусством, театром. Решение доплатить учителю один час кружковой работы говорило само за себя. А ведь речь шла не о нагрузке учителя, а о потребностях детей.

Самое печальное в происходящем то, что распределяя и планируя факультативы, кружки по технике чтения, развитию речи, мы не задумываемся, что же нужнее детям: количество слов, прочитанных в минуту, или процесс творчества.

Отсутствие условий не может остановить учителя, при наличии у него чувства ответственности перед детьми. Самое элементарное, что он может сделать для них, на собственном энтузиазме организовать хор, кружки сольного пения. Благодаря кружковой работе у учителя есть возможность восполнить пробелы, причина которых - дефицит времени. При любых условиях необходимо было проводить уроки, порой без инструмента, чтобы не лишать детей и без того редких встреч с музыкой. Ведь они с удовольствием идут на урок, ожидая чего-то необычного, возвышенного...! И надо постараться дать им это. Иногда просто перед знакомством с очередной песней возникает неожиданно сказка. Возможно, чтобы не обмануть их ожидания чуда. А в ответ благодарность, выраженная интересом в глазах и полной тишиной в классе. Независимо, поют или слушают музыку, воспринимая ее, они получают нечто, только им ведомое... Завоевав любовь и интерес к уроку музыки в младших классах, учитель получает возможность углубления работы по воспитанию активного, более осмысленного восприятия музыки.

Продолжая свою педагогическую деятельность уже в детской музыкальной школе, делаю вывод, насколько душа ребенка неотделима от искусства. Та же любовь к музыке, замороженность атмосферой звучащей музыки. Сможем ли не обмануть ожидания ребенка – зависит от каждого из нас, педагогов, сопричастных к вхождению его в большой мир музыки. Все имеет значение – и взаимоотношения меня - учителя и ученика, и методы ведения урока. Бывают случаи потери интереса из-за сложности репертуара. Использование творческих, развивающих методов на уроках создают условия для плодотворной работы с учеником. Предмет общее фортепиано, являясь связующим

звеном между специальным предметом и сольфеджио на отделении народных инструментов и обеспечивает комплексный подход в формировании ученика музыканта. Это условие для практического закрепления и использования знаний, полученных на теоретических предметах.

Знакомство и исполнение репертуара из произведений композиторов разных эпох обогащает музыкальную культуру ученика – народника. Незаменима роль инструмента фортепиано в развитии гармонического слуха ученика. Но все перечисленное должно быть подчинено общей цели, стоящей перед коллективом, школой. Гуманизация, компьютеризация и интеграция содержания образования в мире основывается на правилах развития личности. А главным условием жизни личности является восприятие мира как единого целого и осознание своего места в нем, установление закономерных связей человека с окружающим миром. У ребенка наблюдается раннее формирование (не в полной мере, но главное в целостности) восприятия мира. И задача педагога сохранить эту целостность.

Таким образом, музыкальное образование в определённой мере поможет искусству музыка сыграть свою роль в формировании у подрастающего поколения творческой, духовно богатой, всесторонне развитой личности.

Список литературы:

1. Выготский Л.С. Развитие личности и мировоззрение ребёнка. // Тексты// Под редакцией Ю.Б. Гиппенрейтер. - М., 1982.
2. Алиев Ю.Б. Методика музыкального воспитания детей. - Воронеж НПО «Модэк», 1998.
3. Кабалевский Д.Б. Идеиные основы музыкального воспитания. Как воспитывать музыкальную культуру в детях. в Сб.: Кабалевский: сборник работ. – М.: « Издательский дом Шалвы Амонашвили», 2005.

УДК: 371.64/.69

Ф.Д. Избасарова, А. Асхаткызы

Казахский государственный юридический инновационный университет

Казахстан, г. Семей

ВЛИЯНИЕ КОМПЬЮТЕРНЫХ ИГР НА ПСИХОЛОГИЮ ЛИЧНОСТИ

Тема насилия и агрессии становится все более актуальной и злободневной в обществе. Практически каждый день мы сталкиваемся с проблемой агрессивного поведения. Нередко агрессивность в открытой или замаскированной форме культивируется в обществе как орудие в борьбе за преуспевание и выживание. Этой замаскированной формой могут являться компьютерные игры. Агрессивность в личностных характеристиках подрастающего поколения формируется в основном как форма протеста против непонимания взрослых, из-за неудовлетворенности своим положением в обществе, что является следствием агрессивного поведения.

На протяжении большого периода времени ведутся споры, дискуссии - существует ли неразрывная причинно-следственная связь между жестокостью, созданной в фантазии, в виртуальной действительности игры, и реальной агрессией. Следует отметить, что в психологии проблема влияния склонности к компьютерным играм на формирование агрессивности как свойства личности еще не достаточно изучено, так как, по мнению многих авторов, для получения глубоких достоверных результатов потребуется проведение лонгитюдных и масштабных исследований.

Изучение степени влияния компьютерных игр на уровень агрессивности пользователей в целом и в частности детей младшего школьного возраста является, чрезвычайно актуальным, так как вносит существенный вклад в понимание природы агрессивного поведения человека.

Развитие компьютерных технологий не только приносит в жизнь общества пользу, но и создает ряд проблем. Компьютер, вышедший за полвека своего существования из научных лабораторий и ставший персональным, теперь является атрибутом современного человека, пронизывая все сферы его жизнедеятельности: от работы до отдыха. Компьютерные игры, изначально появившиеся как развлекательное средство, теперь выходят за рамки игровой сферы. При помощи игр сегодня диагностируются особенности личности, осуществляется коррекция патологических расстройств, подготовка военнослужащих к осуществлению боевых действий, обучение детей и т.д. Огромная популярность компьютерных игр и их очевидное преимущество перед другими видами игровой деятельности обуславливают необходимость рассматривать их как объект специальных психолого-педагогических исследований. Попыток научной трактовки понятия «компьютерная игра» немного. Первое определение компьютерной игры (video game) появляется в

словаре Мерриам-Вебстера (1973): «электронные игры, организуемые посредством создания на видеоэкране изображений и требующие быстрой реакции от игрока» [1]. Современные исследователи определяют компьютерную игру как компьютерную программу, служащую для организации игрового процесса, связи с партнерами по игре или выступающую в качестве партнера.

В рамках нашего исследования мы рассматриваем компьютерную игру как психолого-педагогическое явление и понимаем ее как особый вид игры, где с использованием ресурсов компьютерных технологий создается интерактивная модель социальной действительности. Игрок включается в процесс ее преобразования на основе запрограммированных единиц игры, взаимодействуя с компьютерной программой или с другими игроками при помощи программы через пользовательский интерфейс.

На сегодняшний день наиболее известной и используемой является классификация компьютерных игр по жанрам [2].

Жанр – это совокупность произведений, объединяемых:

- общим кругом тем или предметов изображения;
- авторским отношением к предмету, лицу или явлению: карикатура, шарж;
- способом понимания и истолкования: аллегория, фантастика.

Выделяют игры от первого и от третьего лица. Симуляторы так же имеют множество подвидов: авто, авиа, космические, политические, экономические. Не менее разнообразны варианты стратегических, логических игр. Для жанра Adventure характерно наличие персонажа, объединение логики и сюжета. Жанры Arcade и Fighting включают игры разнообразные по внешнему виду и сюжету, но направленные на проявление реакции, скорости, внимания игрока.

Жанровая классификация не является психологической, так как не позволяет с необходимой точностью объяснять, описывать и предсказывать психологические явления, связанные с отдельным жанром игры.

Другая классификация, которая является более приемлемой и рациональной для психологов тем, что базируется на основных видах деятельности, которые имитируются игрой. Сюда входят:

- Ролевые игры, для которых характерно исполнение роли определенного персонажа за счет личных качеств самого игрока. Имитируют актерскую деятельность.
- Управленческие игры – стратегии и т.п. Имитируют деятельность менеджера, управленца.
- Симуляторы – игры, имитирующие управление техническими средствами.
- Неролевые игры с видом от первого лица – типичные игры стрелялки, по сути имитации деятельности ближе к симуляторам.
- Логические, азартные игры, головоломки. Отражают мыслительную деятельность, но не имитируют её
- Игры на быстроту реакции. Так же как логические игры, отражают деятельность без имитации.
- Другие игры, которые имитируют разнообразные виды деятельности человека [3, 4].

В психологическом смысле под ролевыми компьютерными играми подразумеваются игры, в которых играющий принимает на себя роль компьютерного персонажа, то есть сама игра обязывает играющего выступать в роли конкретного или воображаемого компьютерного героя.

Выделение ролевых компьютерных игр из всего многообразия игр делается потому, что при игре в ролевые компьютерные игры наблюдается процесс своего рода интеграции человека с компьютером, а в клинических случаях - процесс утери индивидуальности и отождествление себя с компьютерным персонажем. Ролевые компьютерные игры порождают достаточно высокий уровень психологической зависимости от компьютера и проявления в поведении агрессивных реакций.

Выделяют критерии принадлежности компьютерной игры к классу ролевых игр.

1) Ролевая игра должна располагать играющего к "вхождению" в роль компьютерного персонажа и "атмосферу" игры посредством своих сюжетных и мультимедийных (графическое и звуковое оформление) особенностей.

2) Ролевая игра построена таким образом, чтобы не вызывать у играющего мотивации, основанной на азарте - накопить больше очков, побив тем самым чей-то рекорд, перейти на следующий уровень и т.д. Хотя и в любой компьютерной игре есть элемент азарта, но в ролевой игре этот фактор не должен иметь первостепенного значения.

Первая отечественная классификация компьютерных игр была предложена доктором психологических наук Шмелевым А.Г. [5] Согласно его классификации выделяется 7 классов игр.

1. Игры, стимулирующие преимущественно формально-логическое, комбинаторное мышление.

2. Азартные игры, которые в противовес логическим, требуют от игрока интуитивного, иррационального мышления. К ним относятся «компьютерный» покер, игры с тотализатором.

3. Спортивные игры, которые апеллируют к ловкости и проворству игрока, сенсомоторной координации, концентрации внимания. Сюда же можно было бы отнести игры, которые автор назвал «конвейерными». Эти игры требуют ловкости и сенсомоторной координации.

4. Военные игры и игры-единоборства. Эти игры содержат, как правило, реалистичные картины разрушений, а также элементы жестокого единоборства или насилия. Автор отмечает, что такие игры противопоказаны для лиц с неустойчивой психикой. В то же время при правильном использовании военных игр они могут способствовать развитию эмоциональной устойчивости к неудачам, настойчивости в реализации собственных целей, а также служить в качестве социально приемлемого инструмента разрядки агрессивных импульсов.

5. Игры типа преследование-избегание. Их объединяет включенность в игровой процесс интуитивного компонента мышления и эмоционально-чувственного восприятия; игры служат эмоциональной разрядке, которая лишена агрессивности (как в военных играх) и сравнима с ощущением ребенка после игры в обычные «Прятки» или «Догонялки».

6. Авантюрные игры (игры-приключения, или «Аркады») являются неоднородным классом с психологической точки зрения. Здесь выполняется подкласс игр типа «зрительный лабиринт», где игрок видит все игровое поле и игры типа «диорамный лабиринт», где зрительное поле сужено до размеров реального. «Зрительный лабиринт» требует от игрока преимущественно наглядно-действенного мышления, локомоторных навыков.

7. Игры-тренажеры трудно описать, с точки зрения какого-либо доминирующего психического свойства, которое необходимо включать в игровой процесс. Эти свойства прямо зависят от структуры профессиональной деятельности или конкретного профессионального навыка, который развивает игра. Сюда же можно отнести игры управленческо-экономического плана.

Данная классификация не лишена тех же недостатков, что и предыдущая. Постоянно растущие возможности компьютеров позволяют создавать игры комбинированного типа, сочетающие в себе несколько жанров и видов деятельности. Современные трёхмерные игры часто содержат элементы игры-тренажера, авантюрной игры, азартной игры и охватывают множество аспектов психической и моторной деятельности человека.

Современные исследования компьютерных игр связаны не только и не столько с ведущей деятельностью в них, сколько с влиянием, которое эти игры оказывают на игрока. Исследуются изменения эмоциональных, когнитивных и поведенческих особенностей игроков, феномен зависимости от компьютерных игр, влияние на развитие детей и др.

В свою очередь исследователь компьютерной зависимости детей Попов О.А. предлагает классификацию, которая отражает сугубо психологический аспект игр и дает возможность прогнозировать такие важнейшие показатели, как степень включенности игрока, идентификацию с персонажем игры, аддитивный эффект игры. Анализ особенностей современных компьютерных игр привел Попова О.А. к двум перпендикулярным осям, позволяющим классифицировать игры [6].

Наличие – отсутствие персонажа игры. Игры, в которых присутствует персонаж, очень разнообразны: это весь набор игр типа 3D-action, ролевые игры, некоторые стратегические игры и т.д. Типичными играми без персонажа являются логические игры: «Сапёр», «Zuma», многие гоночные симуляторы не имеют конкретного персонажа (игроку предоставляется машина, но не персонаж), многие стратегические игры также не имеют персонажа – в них игрок играет как бы сам за себя, принимая собственные решения.

Наличие - отсутствие морального выбора. Наиболее типичные игры, в которых присутствует моральный выбор – это RPG (Fallout, Oblivion, The Witcher и т.д.). Кроме того, моральный выбор часто присутствует в стратегических играх и играх типа Adventure и Quest. Игры, в которых отсутствует моральный выбор, отличаются линейностью сюжета (большинство 3D-Action, гоночные симуляторы) или его отсутствием (логические игры, головоломки).

Отличительной особенностью игр является невидимая и сложная система внутриигровых факторов (менеджмент, стратегия и тактика). В начале игры эта система является своеобразным «черным ящиком» - игрок осознаёт свои действия и видит последствия, но не знает причин, почему это произошло. Выяснению этих причин игрок посвящает достаточно длительное время. После того, как изучена необходимая часть «черного ящика», игрок может приступать к накоплению игровых ресурсов, с целью победить виртуального противника либо достичь успеха в игровом процессе.

Игры требуют значительных интеллектуальных усилий, часто масштабного стратегического мышления, умения быстро обдумывать и принимать решения. Тренировка этих способностей является положительной стороной увлеченности играми четвертого типа.

Вместе с привыканием к играм данного типа связанного с нереализованной потребностью доминировать или управлять, у индивида развивается косвенная агрессия по отношению к людям, которые по тем или иным причинам вызывают у индивида негативизм. В связи с этим, игры четвертого типа являются компенсаторным полем для нереализованных властных желаний индивида [7].

Таким образом, нами отмечено, что все игры не одинаковы не только по задействованным в ее процессе психическим функциям, но и по силе и глубине своего влияния на личность человека. В этом отношении первое место занимают ролевые игры с агрессивным содержанием, которые и представляют наибольший интерес в научных исследованиях.

Список литературы:

1. Агрессия у детей и подростков: Учебное пособие// под ред. Н.М. Платоновой. – СПб.: Речь, 2004 – 336 с.
2. Новикова А.А. Медиаобразование в России и Европе в контексте глобализации. – Таганрог: Изд-во Кучма, 2004. – 168 с.
3. Шапкин А. Компьютерные игры: новая область психологических исследований. Психологический журнал, 1999. №1. – 184 с.
4. Интернет в гуманитарном образовании// под. ред. Е.С.Полат. – М.: Владос, 2001. – 272 с.
5. Шмелев А. Мир поправимых ошибок. Вычислительная техника и ее применение. Компьютерные игры. – 1988, №3. – 154 с.
6. Проблемы медиапсихологии// сост. Е.Е.Пронина. – М., 2002. – 158 с.
7. Музрукова Т.Г., Нечаева И.В. Краткий словарь иностранных слов. – М.: 1995. – 395с.

УДК: 378.147:502/504

М.О. Искакова

Московский педагогический государственный университет
Российская Федерация, г. Москва

ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ: ПРОБЛЕМЫ И ИХ РЕШЕНИЯ

Качество экологического образования будущего учителя начальных классов и уровень сформированности его профессионально-экологической компетентности становятся основными критериями состояния и результативности общего процесса высшего педагогического образования, его соответствия потребностям современного общества в подготовке экологически компетентного учителя.

В настоящее время в Республике Казахстан на основании Государственного общеобязательного стандарта высшего образования в ряде высших учебных заведений ведется подготовка специалистов-экологов по специальностям: «Экология», «Геоэкология и управление природопользованием», «Эксплуатация и обслуживание экологических установок», «Сельское хозяйство, ветеринария и экология», «Безопасность жизнедеятельности и защита окружающей среды» [1].

Подготовка методистов-экологов не имеет тенденции роста. Их подготовка осуществляется в основном через преподавание естественнонаучных дисциплин. В рамках нашего исследования нас интересует подготовка будущих учителей начальных классов и их готовность к экологическому образованию и воспитанию подрастающего поколения.

Нами был проанализирован Государственный общеобязательный стандарт высшего образования Республики Казахстан, последнее издание которого приходится на 2016 год. Анализ показал, что с 2007 года преподавание дисциплины «Экология» (далее - «Экология и устойчивое развитие»), который относился в блок общеобязательных дисциплин для всех специальностей, имел тенденцию роста в кредитах. Сначала 1 кредит, затем – 2. Но, с 2016 года дисциплину «Экология и устойчивое развитие» сняли с общеобязательного компонента и перевели «по усмотрению» в «компоненты по выбору» [2].

На основании вышеизложенного можно смело утверждать, что вся ответственность за экологическую подготовку будущих учителей начальных классов, формирование и развитие у них экологической культуры, а далее - экологическое образование и воспитание детей ложится непосредственно на высшие учебные заведения. От того, как вузами будут организованы эколого-образовательные и воспитательные процессы учителей зависит будущее не только наших детей, но и всего поколения человечества.

Как писал В.А. Сластенин: «...в основу содержания педагогического образования должно быть положено систематическое знание о закономерных взаимосвязях человека с природой, культурой и миром ценностей, обществом, государством, другими людьми. Углубляя, развивая и совершенствуя эту культуру, можно дать студентам систему знаний о мире и человеке...» [3].

В педагогических исследованиях особое внимание обращается на то, что формирование и развитие экологической культуры идет от эмпирического знания и примитивных начальных форм природопользования к экологическим знаниям и культуре поведения. При таком подходе особую значимость приобретает положение о том, что экологическая культура является результатом образования, формирование которой происходит под влиянием целенаправленных педагогических воздействий и факторов окружающего мира на личность студента [4].

Приоритетным направлением современного образовательного процесса высшей школы должна стать деятельность по формированию и развитию экологической культуры и созданию максимально благоприятных условий для этого. Оно должно включать следующее содержание экологической культуры как:

- включение вариативных и интегрированных эколого-педагогических курсов в основную образовательную программу высшего образования (курсы выступают формой фиксации содержания эколого-педагогических знаний, умений, опыта творческой деятельности в окружающей среде и эмоционально-ценностного отношения к ней);

- использование интерактивных методов обучения и форм развития экологической активности (ориентирует освоение экологических знаний на глубокое понимание учебного материала и решение комплексных эколого-педагогических задач при помощи ролевых и имитационных игр, диспутов, дискуссий, дебатов, бесед, межпредметных занятий, семинаров, педагогических практикумов, экологических клубов, научных конференций и др.);

- включение в процесс профессионального образования студентов поисковых, исследовательских и проектных методов, использование элементов самостоятельного поиска знаний, проблемного изучения вопросов взаимодействия человека и природы;

- участие студентов в проектах, программах, конкурсах и грантах в области экологического образования и рационального природопользования (участие в конкурсах научных проектов, постерных докладов и т.д.);

- создание инфраструктуры для обеспечения системы непрерывного экологического образования в вузе (работа Экологического центра Международной академии наук педагогического образования);

- подготовка и повышение квалификации педагогических кадров по вопросам образования в области формирования и развития экологической культуры (работа Центра повышения квалификации педагогических работников).

Образовательно-воспитательной работой занимается взрослый, поэтому прежде всего от него зависит результат – продвижение детей по пути обретения экологической культуры. Педагог, воспитывающий их в любом образовательном учреждении, должен быть ее носителем, - считает С.Н. Николаева [5, с. 27].

Учителя должны быть экологически компетентны в своей профессиональной деятельности. Экологическую компетентность студентов можно определить как способность самостоятельно переносить и комплексно применять общеучебные умения и предметные знания, сформированные на разных учебных предметах, в учебных (модельных) социально-проблемных экологических ситуациях; оценивать варианты рисков и путей их решения, включая личное участие [6].

Экологическая компетентность не является требованием только для экологов, специалистов различного профиля для работы в природоохранной сфере. Она является необходимым условием преодоления безответственного отношения к окружающей среде, – считает О.Е. Перфилова [7].

А.В. Гагарин и С.Н. Глазачев считают, что экологическая компетентность – это способность, готовность и опыт человека по сохранению среды обитания, решению экологических проблем [8].

Экологическая компетентность выступает одним из важнейших показателей сформированности такого образования эколого-ориентированной личности как ее экологическая

культура – интегративное качество и важнейшее личностное свойство, отражающее психологическую, теоретическую и практическую готовность человека ответственно относиться к окружающей среде, способность человека пользоваться своими экологическими знаниями и умениями в практической деятельности; при этом экологическая культура характеризует особенности сознания, поведения и деятельности человека во взаимодействии с природой [9].

В рамках нашего исследования нами были проанализированы компетенции, приведенные в Федеральном государственном образовательном стандарте высшего образования Российской Федерации и Государственном общеобязательном стандарте высшего образования Республики Казахстан.

Компетенции, приведенные в Федеральном государственном образовательном стандарте высшего образования Российской Федерации по направлению подготовки 44.03.02 – «Психолого-педагогическое образование» [10], которые делятся на общекультурные, общепрофессиональные и профессиональные, а также компетенции, приведенные в Государственном общеобязательном стандарте высшего образования Республики Казахстан [11], которые делятся на общие, социально-этические, экономические и организационно-управленческие и специальные можно дополнить на основании п. 5.6 ФГОС ВО РФ «организация вправе дополнить набор компетенций выпускников с учетом направленности программы бакалавриата на конкретные области знания и (или) вид (виды) деятельности», также на основании п.80 ГОСО ВО РК «специальные компетенции разрабатываются по каждой специальности высшего образования на основе профессиональных стандартов с учетом требований работодателей и социального запроса общества».

Основная цель формирования ключевых компетенций – это разработка концептуального, методического и педагогического обеспечения процесса подготовки будущего учителя.

Реализация этой цели требует решения следующих проблем:

- обеспечить эколого-образовательно-воспитательную среду (стратегическая задача);
- помочь будущему учителю принять и осознать цели и содержание экологического образования и воспитания (тактическая задача);
- сформировать ключевые профессионально-экологические компетенции у будущего учителя (текущая задача).

Сформированность ключевых профессионально-экологических компетенций может быть достигнута посредством отобранного содержания и адекватной технологии организации учебного процесса на деятельностной основе.

На основании вышеизложенного в таблице 1 приведены ключевые профессионально-экологические компетенции (табл. 1).

Таблица 1

Профессионально-экологические компетенции будущего учителя начальных классов

Знать	- теоретические основы, цели и задачи экологического образования и воспитания;
Уметь	- моделировать эколого-педагогическую деятельность, осуществляя рефлексию, целеполагание, диагностику; - сочетать методологию, технологию и методику экологического образования и воспитания (<i>фундаментальность</i>); - организовывать экологоориентированную деятельность в соответствии с возрастными и индивидуальными особенностями школьников; - создавать дидактические материалы для обучения и воспитания младших школьников; - формировать ключевые компетенции на основе мотивации обучающихся к экологоориентированной деятельности на уроках и внеурочное время; - владеть методами, обеспечивающими вариативность образовательного пространства; - ставить и обсуждать проблемы, требующие выхода в различные сферы жизнедеятельности (<i>интегрированность</i>); - развивать познавательные способности учащихся <i>различной</i> направленности, связанные с творчеством (<i>экзистенциальность</i>);
Иметь навыки	- организации и проведения занятий с детьми младшего школьного возраста по формированию и развитию экологической культуры; - владения проектно-исследовательскими навыками и умениями.

Быть компетентным	<ul style="list-style-type: none"> - в формировании ключевых экологических компетенций учащихся; - в мониторинге способностей и интересов детей младшего школьного возраста; - в организации и проведении экологического воспитания учащихся.
--------------------------	--

Мы считаем, что на «выходе» будущий учитель начальных классов должен владеть данными ключевыми компетенциями для качественного осуществления своей профессионально-экологической деятельности.

Для формирования данных ключевых профессионально-экологических компетенций необходимы определенные педагогические условия. В рамках нашего исследования нами выявлены следующие педагогические условия:

1. Комплексно-системная работа университета по экологическому воспитанию студентов. Работа в данном направлении будет иметь положительный результат, если высшее учебное заведение ведет комплексную и системную работу не только в плане экологического образования, но и воспитания и просвещения студентов, когда в данную работу подключены не только отдельные преподаватели, но и кафедры, деканаты, структурные подразделения университета.

2. Развитие экологической культуры студентов – будущих учителей начальных классов в системе теоретической и практической подготовки. (работа с детьми в период педагогической практики, в летнем экологическом лагере, во время выездных экскурсий, в работе Экологического центра и т.д.).

3. Формирование содержания экологической подготовки будущих учителей с соответствием с региональными экологическими особенностями.

4. Работа инновационного экологического центра с целью активации интереса студентов к реализации экологического образования и воспитания подрастающего поколения.

Мы считаем, что формирование ключевых профессионально-экологических компетенций у будущих учителей начальных классов при осуществлении данных педагогических условий будет эффективным и иметь качественный результат.

Список литературы:

1. Приказ и.о. Министра образования и науки Республики Казахстан от 27 июня 2012 года № 303 «О внесении изменений и дополнений в приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 21 июня 2010 года № 316 «Об утверждении Таблицы соответствия Классификатора специальностей высшего и послевузовского образования Республики Казахстан и Классификатора профессий и специальностей технического и профессионального, послесреднего образования».
2. Государственный общеобязательный стандарт в редакции постановления Правительства РК от 13.05.2016 [№ 292](#)
3. Слостенин В.А. Профессионализм учителя как явление педагогической культуры //Педагогическое образование и наука.- М., 2004, №5.
4. Степанов С.А. Экологическое образование для устойчивого развития как важное направление модернизации высшей школы России: автореф. дис. ... д-ра пед. наук. - М., 2011. - 56 с. С. 14.
5. Николаева С.Н. Теория и методика экологического образования детей: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 336 с.
6. Артамонова Е.И. Реализация компетентностной модели педагога в поликультурном образовательном пространстве /Научные труды Международной научной конференции 16-17 марта 2012 г., Москва. С. 3-12.
7. Перфилова О.Е. Развитие социально-экологической компетентности педагога в профессиональном образовании: дис. ... канд. пед. наук. М., 2007. 186 с. С. 56.
8. Гагарин А.В., Глазачев С.Н. Экологическая акмеология: педагогическая адаптация. / Учебное пособие. М., 2012. – 240 с. С. 50.
9. Гагарин А.В. Экологическая компетентность личности: психолого-акмеологическое исследование: монография / А.В. Гагарин. – М.: РУДН, 2011. – 160 с.
10. Федеральный государственный образовательный стандарт высшего образования. Направление подготовки 44.03.02 Психолого-педагогическое образование. Утвержден приказом Министерства образования и науки Российской Федерации от 14 декабря 2015 года за №1457.
11. Государственный общеобязательный стандарт высшего образования. Утвержден постановлением Правительства Республики Казахстан от 23 августа 2012 года №1080.

Г.М. Исмаилова

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева
Казахстан, г. Астана

К ПРОБЛЕМЕ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ-ПСИХОЛОГОВ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Реформирование основ социального устройства и экономические преобразования, проводимые в рамках реализации программ в Казахстане, привели к значительным изменениям, в которых вузы осуществляют свою деятельность. Одним из главных стратегических направлений развития системы послевузовского образования является повышение профессионального уровня преподавателей, прежде всего это обусловлено вхождением казахстанской системы высшего образования в мировое образовательное пространство, его ориентированностью на результат. Перед научной общественностью стоит глобальная задача модернизации высшего профессионального образования в контексте мирового опыта.

Процесс реформирования системы образования в Республике Казахстан сопровождался принятием официальных документов, таких как: Закон Республики Казахстан «Об образовании»(2007), «Концепция государственной политики в системе образования Республики Казахстан», «Концепция этнокультурного образования в Республики Казахстан», Государственная программа «Образование», «Государственная программа развития образования в Республике Казахстан на 2016-2019 годы». Документы отражают постановку новых целей и задач, направленных на удовлетворение потребностей общества в специалистах новой формации и повышение качества их профессиональной подготовки. Обозначенные цели будут достигнуты при условии перехода от принципа образования на всю жизнь к принципу образование для всех на протяжении всей жизни [1].

Значение науки и образования в человеческом развитии подчеркнул Президент РК Н.А. Назарбаев: «Наши приоритеты заключаются в развитии инновационной системе науки и образования, обеспечение процветания культуры и духовного потенциала нации».

Основными и актуальными на сегодняшний день являются следующие направления реформирования современного профессионального образования: демократизация системы образования, которая проникает в само содержание образования, все больше ориентирующееся на реализацию прав человека, приобщение его к общечеловеческим ценностям; фундаментализация образования, при которой мощная общая подготовка дает возможность будущему специалисту приспособиться к любому виду деятельности в быстро меняющихся условиях модернизации общества; диверсификации высшего профессионального образования, которая делает систему наиболее гибкой, способной к быстрым структурным изменениям, создает благоприятные условия для стабилизационной и инновационной активности; глобализация, проявляющаяся в осознании идеи единства человечества, мирном сосуществовании человечества и природы и возникновении глобального информационного пространства, не знающего национальных и региональных границ; гуманизация, предполагающая, что человек должен быть и жить в гармонии с окружающим его миром и самим собой. Поэтому в процессе своего развития ему необходимо обрести верные нравственные, духовные и жизненные ориентиры, чтобы найти прочную основу для общества дальнейшей жизнедеятельности.

Анализ мировых тенденций в области профессионально-педагогического образования свидетельствует о необходимости предъявления более высоких требований как к подготовке кадров, так и к психолого-педагогическим качествам учителя. В свою очередь это требует от педагога-психолога значительных усилий и способностей к непрерывному самообразованию.

Психолого-педагогическая работа является общественной практикой. Она связана с особенностями важнейших этапов социальной истории, спецификой этапов социального развития человека и человечества, каждого государства и общества.

Психолого-педагогическая работа прежде всего опирается на основополагающие философские идеи (В.Г.Афанасьев, В.С.Барулин, Л.П.Буева, Э.В.Ильенков, А.И.Уледов, Б.Г.Ананьева, А.Г. Асмолов, М.И. Бобнева, А.В. Петровский).

Проблема психолого-педагогического становления личности отражена в трудах философов Б.С. Гершунского, Н.П.Ищенко, Э.Ш.Камалдинова, И.С.Кона, Б.Д.Парыгина, А.И. Пригожина, Г.Л.Смирнова, Ю.В. Сычева, А.Г.Спиркина, В.Б.Устьянцева, Л.В.Филипповой, Г.Н.Филонова и других.

Мера влияния психолого-педагогической среды на развитие личности раскрыта в трудах А.А.Бодалева, В.Г. Бочаровой, Л.В. Ершовой, И.Н. Закатовой, И.С. Кона, И.В. Неретина.

Значительный интерес представляют труды классиков педагогики и психологии П.П.Блонского, А.М. Гельмонта, В.В. Зеньковской, Н.Н.Иорданского, М.В. Крупениной и др.

В Казахстане проблемы непрерывного послевузовского образования педагогов получили отражения в исследованиях Б.Абдыкаримова, В.В. Егорова, К.А.Дуйсенбаева, Т.И.Есполова, А.К.Кусаинова, Б.К.Момынбаева, А.А.Мерк, Г.К.Нургалиевой, Ш.Т.Таубаевой, Л.А.Шкутиной и других ученых.

Анализ результатов исследований показывает о недостаточной изученности подготовки педагогов-психологов в системе непрерывного образования, предполагающей разностороннее и гармоничное формирование личности, включая её творческое развитие. Требуется своего решения проблема, связанная с активизацией творческой деятельности студентов и поиском новых методов и форм их работы. Необходимо также обоснование возможностей комплексного подхода к проблеме непрерывного образования, учитывающие её специфические особенности [2].

Существуют различные варианты определения понятия «выбор профессии», однако все они содержат мысль, что профессиональное самоопределение представляет собой выбор, осуществляемый в результате анализа внутренних ресурсов субъекта выбора профессии и соотношения их с требованиями профессии. Содержание определения высвечивает двусторонность явления выбора профессии: с одной стороны, тот, кто выбирает - субъект выбора, с другой - то, что выбирают - объект выбора. И субъект, и объект обладают огромным количеством ценностных характеристик, чем объясняется неоднозначность явления выбора профессии.

Будущие педагоги-психологи, находясь на ответственном этапе профессионального самоопределения, должны принять решение об уровне квалификации, объеме профессиональной подготовки и выборе специальности.

Выбор профессии будет сделан правильно, если психофизиологические данные личности будут соответствовать требованиям профессии, трудовой деятельности [3].

Наиболее распространенной в этих исследованиях является классификация видов деятельности, предложенная М.С. Каганом, определяющим познавательную, преобразовательную, ценностно-ориентационную и коммуникативную деятельности. На наш взгляд, в названных видах деятельности осуществляются все виды и формы профориентационных воздействий. Так, познавательная деятельность призвана обеспечить профессиональное просвещение. Однако знаний о профессии, ее содержании, общественной значимости еще недостаточно для профессионального самоопределения, необходимо еще сформировать отношение к профессии. Переживание личностного смысла возникает благодаря ценностно-ориентационной деятельности, т.к. человеческое сознание включает не только знание, но и переживание того, что значимо для человека. Ценностно-ориентационная деятельность будущих педагогов обеспечивает самопознание и саморегуляцию, выработку системы профессиональных ценностей, определение своего соответствия избираемой профессии.

Преобразовательная деятельность, связанная с практической пробой сил, обеспечивает дальнейшее развитие профессиональной направленности и профессионального самоопределения.

В преобразовательной деятельности дальнейшее развитие получают интерес к профессии, склонности, способности, мотивы выбора профессии, самооценки, что позволяет будущему профессионалу выяснить соответствие своих возможностей избираемому виду трудовой деятельности.

Не менее важную роль в процессе профессионального самоопределения имеет и коммуникативная связь будущих педагогов-психологов с другими людьми, представителями профессий. В связи с социальной природой человека; общение является основным условием познания, выработки системы ценностей.

Все виды деятельности взаимосвязаны и при организованном педагогическом воздействии способствуют профессиональному самоопределению будущих педагогов. Подробно изучая первое направление, мы пришли к выводу, что этот взгляд недооценивает активного начала личности выбирающего профессию [4].

А.П. Сейтешев профессиональную направленность личности определяет, как ведущее интегральное качество личности, характерной особенностью которого является избирательное и мотивационное отношение молодежи к выбору профессии в соответствии с призванием и идеалами. Данный опыт работы показал, что формирование мировоззрения будущего специалиста зависит от уровня развития профессиональной направленности личности. В структуре профессиональной

направленности личности ученым выделены компоненты: частичное проявление общей жизненной позиции личности, ее жизненной ориентации; наличие профессиональных планов, в которые входят цели и средства их достижения; степень активности личности при реализации этих планов.

Профессиональная направленность личности имеет различные формы проявления. Они находятся в следующей функциональной зависимости: эмоция - ценностные ориентации (установка) - интерес - склонности - идеалы - убеждения. Идеалы А.П. Сейтешев относит к основной форме проявления направленности личности. Идеал представлен как результат единства познавательного и ценностного аспектов отношения к действительности. Профессионально-педагогическая направленность личности проявляется в человеке в форме таких эмоциональных элементов как сострадание, сочувствие, человеколюбие. Эти качества становятся определяющими потом в профессии учителя.

Несомненно, этот подход более продуктивен, так как утверждает активность самого субъекта выбора профессии. Однако профессиональный интерес и профессиональная направленность личности могут иметь различные истоки, не относящиеся к профессиональной деятельности. Кроме того, профессию нельзя свести к определенному виду трудовой деятельности. Абсолютизация профессиональной направленности личности, как основы профессионального самоопределения, также не правомерна.

С.Л. Рубинштейн, в тридцатых годах, в концепции личности как субъекта жизненного пути выявил связь личностных структур и структур жизненного пути, рассмотрел саму личность как основание периодизации жизненного пути, раскрыл зависимость жизненного пути от личности. Взаимосвязь ценностных ориентаций личности и смысла жизни раскрывается в принципе детерминизма в психологии, разработанным С.Л. Рубинштейном, согласно которому личность самоопределяется по отношению к ведущим условиям и воздействиям, и как субъект жизни активно преобразует их.

Б.Г. Ананьев, ставя задачу выявить связи биологических особенностей и социальных достижений личности, в целом сделал акцент на социальные и социально-психологические характеристики жизненного пути. Выбор профессии представлен им как типичный для всякой личности этап ее жизненного пути.

Е.И. Головаха высказал мысль о том, что процесс профессионального самоопределения, формирования профессиональных планов и жизненных целей зависит от двух типов ценностно-ориентационных систем - противоречивой и непротиворечивой [5]. В соответствии с выделением противоречивых и непротиворечивых ценностных ориентаций была осуществлена классификация ценностей, в основу которой положены критерии отношения ценности к сфере профессиональной деятельности:

1. ценности, которые могут быть реализованы непосредственно в профессиональной деятельности;
2. ценности, которые реализуются за счет профессиональной деятельности;
3. ценности, которые, могут быть реализованы вне профессиональной деятельности.

Влияние профессиональной деятельности на человека прослеживается в исследованиях, направленных на изучение личности профессионала и становление субъекта профессиональной деятельности. Как показали результаты этих работ, профессионализация для личности не является только фактором поступательного развития и самоактуализации. В этом процессе происходят как позитивные, так и деструктивные изменения. Эти изменения базируются на рефлексивных процессах, которые способствуют развитию идентичности и профессионального самосознания.

Список литературы:

1. Абдрахманова Р.Я., Богданова А.Х., Мухаметзянов Ф.А. Специфика профессиональной подготовки будущего педагога-психолога // Интеграция образования. – 2007. – №1 – С. 111-115.
2. Абдрахманова Р.Б. Становление профессиональной направленности педагогов и психологов: дис. ...канд. психол. наук: 15.06.05 - Алматы: КНПУ им. Абая, 2005. – 150 с.
3. Ушакова В.С. Психологические условия динамики личностно-профессиональной идентичности студентов – психологов //Вестник КазНПУ имени Абая. Серия Психология. – 2010. - №1. – С. 70-75.
4. Абульханова-Славская К.А. Деятельность и психология личности.- М.: Наука, 1980. – 334 с.
5. Поваренков Ю.П. Психологическое содержание профессионального становления человека. М.: Изд-во УРАО, 2002 - 345 с.

Ә.Д. Қариев, А. Қабдырахманова

Алматы университеті
Қазақстан, Алматы қаласы

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ДАРЫНДЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМУЫ

«Еңсесін енді көтеріп келе жатқан біздің еліміз үшін дарынды ұрпақтың орны мүлде бөлек»

Н.Ә.Назарбаев.

Баланың шығармашылық қабілетін ашу, оны алға қарай дамыту үшін ең бастысы жан-жақты жағдайлар жасау қажет. Дарындылықтың табиғаты шексіз. Дарын дегеніміз – адамның белгілі бір салада көрсеткен жоғары қабілеті.

Бүгінгі таңда дарынды бала сөзі жиі қолданылып жүр. Дарындылық – адамның өз бейімділігі арқылы, шығармашылықпен жұмыс істеу арқылы қалыптасатын қасиет. Қазіргі таңда барлық оқушы дарынды оқушы. Бұл қасиетті байқап, оның бар екеніне көзжеткізіп, бойындағы дарынын одан әрі өрбітуге, ұштауға, арман асуларын жұлдыздай жарқырап, тау бұлағындай мөлдіреп, халқының, ата-анасының мақтанышы болуға мүмкіндік жасау мұғалімге артылатын жүк.

Дарындылық – баланың алғырлығы, зерделілігі, қабілетімен дамып отыратын үздіксіз процесс болғандықтан, айрықша табиғи қабілеті мен нақты пәндерден ерекше дарындылығы бар балалардың интеллетуалдық қабілетін дамыту, шығармашылық тұлғаларды қалыптастыру. Дарындылықты қалыптастыру мен дамытуда мұғалімнің алар орны ерекше. Осы орайда білім алушының қабілетін айқындай отырып, дарындылығын анықтау - баланың дамуын бағдарын талдаумен байланысты ұзақ процесс. Осы тұрғыда алдымен дарындылық ұғымын анықтап алсақ. «Дарындылық» ұғымы «сый» («дар») деген сөзден шыққан, дамудың алғышартын білдіреді. Бұл ұғымға педагогикалық энциклопедияда төменгідей анықтама беріледі. «Дарындылық - белгілі бір іс-әрекет саласында ерекше жетістікке жеткізетін адам қабілеті дамуының жоғарғы деңгейі» [1].

Дарындылықты дамытудағы басты мақсат – еліміздің зияткерлік қорын құру үшін адамзаттың ең талантты тобын пайдалану, жеке тұлғаның дарыны мен қабілетін жоғары деңгейге көтеру. Міндеттері: оқушылардың ақыл-ой қабілетін жетілдіру; шәкірттердің шығармашылық жеке дарындылығын дамыту; оқушыларды тәрбиелеуге олардың жан-жақты дамуын, еңбекке шығармашылық қатынасын, өмірлік, азаматтық белсенді позициясын қалыптастыруға және жоғары адамгершілік сапалары мен рухани құндылықтарының дамуына ықпал ету; дарынды балаларды оқыту мен дамыту; дарынды, қабілетті балаларды оқыту мен тәрбиелеу үшін ұйымдастырылған педагогикалық-психологиялық жағдайларды жақсарту. Биік танымдық қабілет, тұрмыс-тіршіліктің сырын ұғуға талпыныс баланың ерте жасынан туындайды екен. Сондықтан ізденушілікке баулу бастауыш сыныптан басталуы тиіс.

Бүгінгі таңда бастауыш сыныптан бастап оқушының сөйлеу қабілетінің дамуына әсер ететін жайға көп көңіл бөлуіміз керек. Себебі, тілі жетік оқушы кез келген жерде жақсы нәтижеге қол жеткізе алады. Ал тілі дамымаған оқушы біліп тұрғанының өзін өз дәрежесінде жеткізе алмай қиналады. Оқушының мұндай қиналысқа душар болуының бір ұшы бастауыш сыныпта балалардың жылдам оқу дағдысын қалыптастыру үшін минутпен оқыту дағдысы кеңінен қолданылады. Осы бастауыш сыныптың кезеңінде баланы жылдам оқуға қалыптастырумен қатар түсініп оқуын қадағалап отыру маңызды. Себебі оқушы мәтінді түсініп оқымай, әйтеуір тез оқысам деп құрғақ оқуы үлкен қателікке соқтырады. Кейін жоғары сыныпқа өткен сайын оқушыда түсініп оқу дағдысы бірте-бірте азаяды. Осыдан келіп кей оқушы кез келген мәтіннің не әңгіменің мазмұнын айтуда жаттандылыққа ұрынады. Осы орайда «Неғұрлым баланың қабілеті мен талантын дамытуға ертерек көңіл бөлінсе, соғұрлым оны толық ашуға мүмкіндік туады» дейді американдық ғалымдар. Сондықтан жалпы бала бойындағы дарындылықты анықтауда асығыстық жасауға болмайды. Ол үшін әуелі жас жеткіншектің бойындағы ерекшелік қасиетін анықтау үшін әуелі белгілі педагогикалық-психологиялық әдістер қолданамыз [2]. Оқушыны зерттеу мен қабілетіне қарай даралауда құпиялық сақталады. Себебі: бала көңіліне қаяу түссе, оның бойындағы бар қабілет-қарымы өспейді, керісінше өшуі мүмкін.

Дарынды оқушымен жұмыс жүйесіндегі басты тұлға – мұғалім. Сондықтан дарынды балалармен жұмыс істейтін мұғалімге қойылатын педагогикалық-психологиялық талаптарды мынадай бөліктерге бөлуге болады.

1. Мұғалімнің бағыт-бағдарына қойылатын талаптар:

- дарынды оқушымен жұмыстың әлеуметтік қажеттілігін сезінуі;
- оқушыны жақсы көруі және қабілеті жоғары оқушылармен жақсы қарым-қатынаста болуы;
- дарынды оқушымен жұмысқа тұрақты қызығушылық таныту және нәтижелі әдіс-тәсілдерді талмай іздеуі;
- дарынды оқушының ата-анасымен тығыз байланыс орнатуы;
- дарынды оқушымен жұмыс кезінде жоғары нәтижелерге жетуге ұмтылуы.

2. Мұғалімнің біліміне қойылатын талаптар

- өзінің сабақ беретін пәнін мемлекеттік стандарт деңгейінен жоғары деңгейде білуі;
- қызмет нысанын, яғни бірыңғай педагогикалық үрдісті білуі;
- жеке тұлға теориясы, оны қалыптастырудың әдіс-тәсілін білуі;
- дарынды оқушыны анықтаудың психодиагностикалық әдіс-тәсілін білуі;
- қазіргі заманға сай оқытудың жаңа технологияларын білуі;
- дарынды оқушыны оқытуы, тәрбиелеу үрдісінде үлгерімге ғана көңіл бөлмей, оның басқа көрсеткіштерімен байланысына да көңіл бөлуі;
- дарынды балалардың ерекшелігін ескере отырып, оларға шығармашылықпен жұмыс жасайтын тапсырмалар дайындай білуі [3].

Оқушылардың дарындылығын анықтауға қойылатын талаптар:

1. Шығармашылық:

- ойлау;
- қабілет.

2. Мотивация (жеке-мотивациялы ерекшелік).

- күрделі тапсырмаларды шешуге ұмтылыс;
- пәнге қызықтыру.

3. Оқушылардың әлеуметтік үйренуі:

- сөйлесуде;
- тәртібінде.

Дамыта оқыту деп мақсаты, міндеттері, әдіс-тәсілдері оқушының өнімді ойлауының даму заңдылықтарына сәйкес берілген оқытуды айтамыз. Өнімді ойлаудың жүйесі – танымдық іс-әрекеттен логикалық іс-әрекетке келтіру, одан шығармашылыққа бағыттау.

Ол үш негізгі аспектіні қамтығаны дұрыс:

Танымдық - оқу материалдарын игеруі, қызығуы, танымдық белсенділігі.

Логикалық - оқу материалдары бойынша логикалық ойлау процесі арқылы құрылымындағы тапсырмаларды орындау.

Шығармашылық - шығармашылық әдіс-тәсілдері игеруі, шығармашылыққа қадам жасау, түрлендіру, ой туындатуы, қорытынды жасау, ғылыми-ізденіс жүргізу[4].

Оқушыларды шығармашылыққа баулу үшін тағы бір қажеттілік - баланы психологиялық дайындықтан өткізу. Психологиялық дайындық, яғни педагогтің психологиялық әсері шығармашылық кезеңде баланың шабытын оятып, құлшындырып, еліктіріп отырады. Шығармашылық шеберлік үшін оқушыға ұстаздың берер психологиялық әсері мынадай болмақ керек деп ойлаймыз:

- "сенің қолыңнаи бәрі келеді", "сен қабілеттісің", "жаз", "үйрен" деп, баланың еркін билеп, сенім білдіру;
- оқушының кішкентай жегістігі болса да, жоғары бағалап, мадақтап, көтермелеу, оқушылар басылымында өлең, әңгімелерінің жарық көруіне көмектесу;
- шығармашылық сәтте оқушыға құптаушылық көзқарас білдіру, сезім күйін бақылау, қамқорлық таныту;

Шығармашылық ойлап - табудың әр түрлі тәсілдерін үйрене отырып, дарынды балалар пәндерді оқу барысында өздерінің «шығармашылық қабілеттерін» қолданып, К.Урбан айтқандай, нақты ғылыми зерттеулер мен дивергенттік ойға тікелей әсер етудің шексіз мүмкіндіктерін көрсетеді.

Бала бойындағы дарындылық, ғылымилық қабілетін ашу, жақсы танымдық қасиеттерін зерттеу, айқындау – ең басты мәселе. Ал оқытудың түпкілікті нәтижесі – өз ойын дәлелдей алатын, жан – жақты білімді, білімін жүзеге асыра алатын, қалыптасқан өзіндік азаматтық көзқарасы бар іскер, ақылды, адамгершілігі мол тұлғаны тәрбиелеп қалыптастыру.

Оқушының дарындылығын анықтап, дамыту мақсатында әр пән мұғалімінің алдында төмендегідей мақсаттар мен міндеттер болуы орынды:

1. Дарынды оқушының ақыл-ойының, эмоционалдық және әлеуметтік дамуы мен ерекшеліктерінің өзіндік ашылу деңгейі мен өлшемін ескеру;

2. Жан-жақты ақпараттандыру;

3. Коммуникативті бейімдеу;

4. Дарынды оқушының шығармашылық бағытының ашылуына, дамуына, қоршаған ортаға өзін-өзі жарнамалауына көмек көрсету;

Осы мақсаттар мен міндеттерді орындауда мектеп ұстаздары мынандай жұмыс түрлерін қолданады:

Икемді және ұтқыр оқу жоспарын құрады;

- Жеке пәндерді оқытуда тәуелсіз қозғалыс жасайды;

- Дарынды оқушының өзінің жұмысын өзі жоспарлап, шешім қабылдауына ықпал етеді;

- Дарынды оқушының қызығушылығына байланысты оқу жоспарын құрады;

- Осындай жұмыс түрлерін ұйымдастыруда ұстаздар мынандай мәселелерге баса назар аударады:

- Пән сабақтарында шығармашылық сипаттағы тапсырмаларды іріктеу, орындау, талдау жұмыстарын жүйелі жүргізуге;

- Дарынды оқушылардың білім деңгейі мен олардың өз мүмкіндіктерін пайдалану көрсеткішін арнайы әдістемелер бойынша жүйелі түрде тексеріп отыруға;

- Сабақтан тыс мезгілде жүргізілетін жұмыстарға - пәндік олимпиада, ғылыми конференцияға, интеллектуалдық турнирлер мен шығармашылық байқауларға дайындық жұмыстарын жыл бойы жоспарлы жүргізуге [5].

XXI- ғасырда әлемдік білім беру жүйесінің дамуындағы негізгі басымдықтарының бірі – мектеп білімін жаңарту. Ол оқушылардың неғұрлым өз бетінше білім алып, оны іс жүзінде қолдана білу қажеттілігін тәрбиелеуге бағытталған. Пәндік олимпиадалардың негізгі мақсаттары мен міндеттері педагогтардың ғылыми-әдістемелік деңгейлерін анықтау, кәсіби және ақпараттық құзыреттілік деңгейлерін арттыру мен қатар, дарынды оқушының өзін қызықтыратын пәнде шығармашылық белсенділігін ынталандыру және қызығушылығын дамыту, ғылыми білімді насихаттау болып табылады.

Оқушының дарындылығын анықтауда:

Дарынды бала туралы педагогикалық, психологиялық, әлеуметтік ақпараттар, мәліметтер жинақтау.

Бақылау

Анкета

Психодиагностика

Социометрия

Әңгімелесу

Интервью сынды жұмыстар жүргізілуі тиіс.

Аталмыш жұмыстар жүйелілікке негізделіп, дарынды оқушымен жұмыс түрлері іске асу барысында оқушының өзін-өзі - бақылауы негізінде төмендегідей өзгешелікті байқауға болады:

- Интеллектуалды эмоциялық бірлікті сақтай біледі;

- Шешім қабылдайды;

- Сенімділік туындайды;

- Өзгелермен салыстырады;

- Өзін-өзі бақылайды;

- Жауапкершілік туындайды;

- Мінез-құлқы өзгеріледі;

- Ғылыми тұрғыда ізденеді;

- Материалдарын жинақтайды [6].

Уақыттың өзі мектеп ұстаздарына өскелең ұрпаққа жаңа заман талабына сай озық ұлттық дәстүр рухында білім беріп тәрбиелеуге, өмірде осы алған білімі мен тәрбиесін лайықты пайдалану секілді жауапты міндеттер жүктеп отыр. Бұл міндеттерді абыроймен орындау үшін ұстаздар қауымы оқу-тәрбие жұмысына шығармашылықпен қарап, оқытудың жаңа әдіс-тәсілдерін қолдану керек екені анық.

Өмірдегі шынайы ғажап, адамзатқа маңыздылар дарындылар қолында, ал сол дарындылардың тағдыры біздің, яғни, ұстаздар қауымының қолында.

Дарынды баланы оқыту мен тәрбиелеуде күтілетін нәтиже – тіл байлығы мол, кез келген ақпаратты сараптай алатын және осы ақпарат бойынша өз ойын білдіріп, қорытынды жасай алатын, қандай да болмасын қиын істердің шешімін таба білетін, жұмыс үрдісі нәтижесіне қарай бағалай білетін, өз ойларын, бастамаларын тәжірибеде қолдана білетін, ойы жүйрік, таңқаларлық жаңашыл

ойлар айтып, жаңалықтар ашатын сезімталдығы жоғары, эстетикалық, рухани құндылықтар иесін таба білу.

Әдебиеттер тізімі:

1. Назарбаев Н. туған елім – тірегім. Құрастырғандар: М. Қасымбеков, Қ. Әлімқұлов. – Алматы: Рауан, 2001.
2. Педагогикалық энциклопедия. - Т. 1. - М., 1964. – с. 384.
3. Жексенбаева Ү.Б. Балалардың дарындылығын диагностикалау әдістемелік құрал. «Алматы»: «РАД иАЛ» баспасы, 2005.

ӘӨЖ: 159.922

Г.Т. Кожанова, С. Қазырбек, Р.Б. Нуркенов
Семей қаласының №11 «Ертөстік» ясли-бақшасы
Қазақстан, Семей қ.

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ ХАЛЫҚ ОЙЫНДАРЫ АРҚЫЛЫ ҰЛТТЫҚ МӘДЕНИЕТ КӨЗДЕРІНЕ ТАРТУ

XXI-ғасыр білімділер ғасыры болғандықтан бүгінгі таңда заманымызға сай зерделі, ой-өрісі жоғары, жан-жақты дамыған ұрпақ қалыптастыру мемлекетіміздің алға қойған аса маңызды міндеті болып тұр. Тәрбие мен білімнің алғашқы дәні – мектепке дейінгі тәрбие ошағында беріледі. Бала денсаулығының мықты болып, қозғалыс, дене құрылысының дұрыс жетілуі мектепке дейінгі кезеңде қалыптасады.

Мектепке дейінгі кезеңде балалардың дамуы мен ойын үстіндегі әр түрлі іс-әрекеттерді оларға өздерін қоршаған ортаны, заттар мен құбылыстардың түрлі қасиеттерін танып білуіне, ақыл – ойының дамуына ықпал етеді. Сондықтан да ересек адамдар балалардың әр нәрсенің мән-жайын танып білуге деген ықыласына үнемі қамқорлықпен бағыт-бағдар беріп отыруы тиіс.

Бала тәрбиесі әрқашанда күнделікті өмірдің ең басты да жауапты мәселесі ретінде қарастырылып келген. Ал қазіргі қоғамда ұрпақты жан-жақты дамыту, оны жеке тұлға ретінде жетілдіру ісіне айрықша көңіл бөлініп, бүкіл тәрбие мен білім беру мазмұнын жаңарту көзделуде.

Ұлттық ойындарды мектепке дейінгі ұйымдардың оқу-тәрбие жұмысында пайдалану тәрбиешіден үлкен білімділікті, шеберлікті, соның нәтижесін көруге деген құштарлық пен төзімділікті, сабырлықты қажет етеді. Өйткені ол, бір күндік немесе бір жылдық іс-әрекеттің жемісі емес, ұзақ жылғы тірнектеп жиылған еңбектің жемісі болып табылады. Ұлттық ойындарды оқу-тәрбие жұмысына пайдалану педагогикалық жүйенің жалпы заңдылықтарына бағынады. Ұлттық ойындар өзінің табиғатында, жаратылысында ұлттық өнегені бойына сіңіріп, бүкіл ұлтқа тән қасиеттерді өз бойына дарытып, толығып, жетілу арқылы, өзінің жан-жақты тәрбиелік қасиетін шындай түседі.

Қазақ зиялыларынан А.Байтұрсынов, Ж.Аймауытов, М.Дулатов, Н.Құлжанова, М.Жұмабаев және т.б. ойынның бала өміріндегі басты іс-әрекет екендігін атап көрсеткен. Ойынның тәрбиелік негіздерін адам баласының саналы ғұмыры басталғаннан әр кезеңде әр түрлі пікір айтып, өз ұрпақтарын тәрбиелеп, білім беруде іске асыру мәселесін үзбей айтып келеді.

Ұлттық ойындар – қазақ халқының ерте заманнан қалыптасқан дәстүрлі ойын – сауықтарының бір түрі. Оның бастауы алғашқы қауымдық қоғамда шыққан. Ұлттық ойындар негізінде әр халық түрлі – түрлі жаттығулар жасау жолымен дене шынықтыру ісінің негізін салды. Бертін келе шынайы спорт ойындарының шығуына түрткі болды. Оның адам денсаулығын жақсартуда пайдалы аса күшті екені баршаға аян. Балалар тек ойнап қана қоймайды, сонымен бірге ойлайды, аңғарады, көп нәрсені білуге, зерттеуге талпынады.

Ұлттық ойындарымыз балаларға тәрбиелік мәнімен, дене бітімінің әсем де сымбатты болып бітуге пайдасы зор. Бір-ақ мысал ретінде: «Қуыр-қуыр, қуырмаш» ойыны балалардың саусақ моторикасын дамытуға, тіл байлығын жетілдіруге, көңілін көтеруге қолдануға болады. Балаларды қазақ халқының ұлттық ойындарымен ойната отырып жан-жақты тәрбиелейміз.

Ойынды ойнау барысында балалардың жас ерекшелігі ескеріледі. Әр түрлі ойынның өтілу барысында, оның ережесін сақтап, яғни 3 кезеңнен тұратынын ескеруіміз керек:

- ойынды өткізер алдындағы дайындық жұмыс;
- ойынның басталуы мен ойналу барысы;

- ойынның аяқталуы.

Ұлттық ойын ойнатудың негізгі мақсаты:

- балалардың денсаулығын нығайту;
- денені шынықтыру;
- мәдениетін қалыптастыру;
- өзін - өзі тәрбиелеу, өзін -өзі жетілдіру.

Ойынды ойнату мен үйретудің міндеттері:

- қажетті дене қозғалыс дағдыларын, танымдық-қозғалыс белсенділігін арттыру;
- қалыптастыратын дене жаттығуларының негізгі түрлерімен балаларды таныстыру;
- денсаулықты нығайтуға бағытталған қозғалыс әрекеттерімен дене жаттығуларының

негізгі түрлерін балаларға меңгерту;

- қызығушылығын қалыптастырып дамыту;

Ойынға қойылатын әдістемелік талаптар:

• Ойынның мақсатын нақты анықтап керекті көрнекіліктер мен материалдарды алдын-ала дайындап, оңтайлы жерге қою;

- Ойынға кірісер алдында оның жүргізілу тәртібін балаларға әбден түсіндіру;
- Ойынға балалардың түгел қатысуын қамтамасыз ету;
- Ойын үстінде шешім қабылдай білуіне, ойлана білуіне жетелеу;
- Ойын түрлерін бағдарламаға сай іріктеп алу;
- Ойынды баланың жас ерекшелігіне қарай түрлендіріп пайдалану;
- Қарапайым ойыннан қиын ойынға көшу;
- Міндетті түрде ойынның қорытындысын жариялау қажет;

Оқу тәрбие процесіндегі ойындардың жалпы ерекшеліктері:

• Ойын балаларының қызметіндегі психикалық процесті (сезіну, қабылдау, ойлау, елестету, ес, ықыласын, тілін) белсендіреді;

- Ойын ерікті түрде құрылады;
- Ойын шығармашылық қабілетті дамыту үшін барынша мүмкін жағдай жасайды;
- Ойын барысында балалар қанағаттанарлық, қуаныш алады;
- Ойын кез келген оқу материалын еліктіретіндей, қызықтыратындай жағдайға әкелуге

көмектеседі;

Ұлттық ойындардың мектеп жасына дейінгі балаларға лайықтары «Көкпар», «Орамал алу», «Тақия жасыру», «Алтын қақпа», «Ақ серек-Көк серек», «Айгөлек», «Ақ сандық – Көк сандық», «Ақ сүйек», «Теңге алу» т.б.

Ойын баланың көңілін өсіріп, бойын сергітіп қана қоймай, оның өмір құбылыстары жайлы таным-түсінігіне де әсер етеді. Балалар ойын арқылы тез тіл табысып жақсы ұғысады, бірінен-бірі ептілікті үйренеді. Ойын үстінде дене қимылы арқылы өзінің денсаулығын нығайтады. Халқымыз ойындарға тек балаларды алдандыру, ойнату әдісі деп қарамай, жас ерекшеліктеріне сай оларды көзқарасының, мінез-құлқының қалыптасу құралы деп ерекше бағалаған. Қазақтың көне жыр-дастандарында ұлттық ойындар балаларды тәрбиелеуде ерекше орын алғандығы айқын көрінеді. Мәселен «Қобыланды», «Алпамыс», «Ер Тарғын» сияқты эпостық жырларда елін сүйген батырлардың, жұртшылық сүйіспеншілігіне бөленген ер жігіттердің ең алдымен ұлттық ойындарда сайысқа түсіп, одан кейін көп кісі қатысқан ойын-сауықтарда өздерінің мергендік, палуандық, шабандоздық шеберліктерін көрсеткендері айтылады.

Ұлы педагогтар халық мұрасының, ұлттық колоритінің, құндылықтардың қайталанбайтын түпнұсқалығын, тілдің, оның формалары мен мазмұнының ерекшелігін өсіп келе жатқан ұрпақтың танып, білуіне халықтық ойын арқылы жағдай жасау қажеттілігін жариялаған. Ұлттық ойындар арқылы моральдық құндылықтар қалыптасады, тапсырылған іске ұжым алдындағы жауапкершілік, достық сезімдер, мақсаттарға жету іс-әрекеттері, өзекті сұрақтарды шынайылықпен шешу жүзеге асырылады. Ойын-барлық тәрбие нормаларының қайсысынан болса да жоғары тұрады, өйткені ол баланың тұрмыс-тіршілігін ұйымдастыруға, баланың белсенділігін арттыруға, өз бетімен әрекет етуге мүмкіндік береді.

Қазақтың ұлттық ойындарының педагогикалық, психологиялық мәні А.Б.Бүркітбаев, Ә.Диваев, Т.Ш. Қуанышева, А.К.Меңжанова, М.Т.Тәнікеев, Б.Т.Төтенаев, М.Т.Тұрыскелдина, А.Қ.Айтпаева және т.б. еңбектерінде қарастырылады. Қазақ халқының Ұлттық ойындарын жинаушы этнограф Ә.Диваев өзінің «Қазақ балаларының ойыны» деген еңбегінде оның балалар тәрбиесіндегі

маңызын айта келіп, сол кездегі қалыптасқан әдет-ғұрып бойынша жас ерекшеліктеріне қарай үш топқа бөледі.

Жасөспірімдерді әдет-ғұрып бойынша жас ерекшелігіне қарай бөлу		
1-7 жасқа дейін-сәби	7-15 жасқа дейін- бозбала	15-30 жасқа дейін- жігіт

Осының негізінде қазақ ойындарын 3 топқа бөлді

Қазақ ойындары		
Сәбилер ойыны	Бозбалалар ойыны	Жігіттер ойыны

С. Ұзақбаева, А. Айтпаева жасаған қазақтың халық айтқан классификациясы «Айтыс ойыны», «Жаңылтпаштар», «Санамәк», «Аңдардың айтысы» сияқты ойындар балалардың тілге, импривизацияға, ақыл-ой әрекеттеріне қабілетін дамыту қызметтері арқылы көрсетіледі.

Ұлы Абай «Адамның ерекше қасиеттері-ақыл-ой, сана-сезім, ішкі жан дүниесі, жоғары кәсіби-дәрежесі, шығармашылығы ұстаздан қалады» -деп тегін айтпаған. Олай болса, баланың бойындағы ерекше қасиетті, шығармашылықтың қабілетті ашу-тәрбиеге жүктелер жауапты міндет.

В.А. Сухомлинскийдің сөзімен айтқанда: Ойынсыз ақын – ойдың қаншалықты дамуы да жоқ және болуы да мүмкін емес. №11 «Ертөстік» балабақшасында балаларды қазақ халқының ұлттық ойындарымен ойната отырып жан-жақты тәрбиелейміз.

Әдебиеттер тізімі:

1. «Қазақстан-2050» стратегиясы – қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы.
2. Кішібаева Д. Ұлттық ойындардың пайдасы //Бастауыш мектеп. – 2004. - №1. - 52-55 б.
3. Қожахметова К.Ж. Халықтық педагогиканы зерттеудің кейбір ғылыми және теориялық мәселелері. - Алматы, 1993.

УДК: 376.02

Т.А. Корнейчук

КГУ «Центр по оказанию специальных социальных услуг»

Казахстан, г. Семей

«ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБУЧЕНИИ УМСТВЕННО ОТСТАЛЫХ ДЕТЕЙ. АРТ-ТЕРАПИЯ»

Когда учитель стремится
к прогрессу, хочет
изменить свою
деятельность к лучшему
– именно этот процесс
является инновацией.

Во введении к Концепции государственного стандарта общего образования сказано: «Развитие личности – смысл и цель современного образования... Новыми нормами становятся жизнь в постоянно изменяющихся условиях, что требует умения решать постоянно возникающие новые, нестандартные проблемы; жизнь в условиях поликультурного общества». На смену послушанию, повторению, подражанию приходят новые требования: умение видеть проблемы, спокойно принимать их и самостоятельно решать. Таким образом, современное обучение должно воспитывать готовность человека к «инновационному поведению».

Главная задача образовательного процесса определяется так: ученик должен учиться сам, а учитель осуществляет управление его учебной деятельностью. Поэтому традиционный объяснительно-иллюстративный метод заменяется новыми педагогическими технологиями.

В настоящее время актуальной проблемой является подготовка школьников к жизни и деятельности в новых социально – экономических условиях, возникла потребность в изменении целей и задач коррекционного обучения детей с ограниченными возможностями здоровья (ОВЗ).

Включение в систему специального образования детей с тяжелой интеллектуальной недостаточностью закрепило за ними право на получение образования, что «приводит к наиболее полному по возможности вовлечению ребенка в социальную жизнь и достижению развития его личности, включая культурное и духовное развитие ребенка» (ст. 23 Конвенции о правах инвалидов, декабрь 2008 г.).

В специальной педагогике большое внимание уделяется вопросам воспитания и обучения детей с выраженными интеллектуальными нарушениями. Разрабатываются организационные формы работы с ними, выявляются потенциальные способности этих детей к учебной и трудовой деятельности, исследуются возможности их интеграции в общество.

Важное место в учебном процессе занимает коррекционно-развивающая модель обучения, которая обеспечивает воспитанников комплексными знаниями, выполняющими развивающую функцию.

В результате коррекционно-развивающего обучения происходит преодоление, коррекция и компенсация нарушений физического и умственного развития детей с нарушениями интеллекта.

При работе с детьми, имеющими ограниченные возможности здоровья, применяются особые коррекционно-развивающие педагогические технологии, позволяющие добиваться положительной динамики в обучении и воспитании. Грамотное сочетание традиционных и инновационных технологий обеспечивает развитие у обучающихся познавательной активности, творческих способностей.

Одним из направлений, используемых на коррекционно-развивающих занятиях с умственно отсталыми детьми, является применение технологии арттерапии (музыкотерапия, игротерапия, изотропия, сказкотерапия, танцтерапия, вокалотерапия и т.п.). Эффективность использования артпедагогических технологий в коррекционно-развивающей работе с детьми с нарушением интеллекта доказана многими педагогами, в частности, М.С. Вальдес-Одриосола, Л.Д. Лебедевой, Е.А. Медведевой и др.

Данные технологии связаны с воздействием разных средств искусства на обучающихся, они позволяют с помощью стимулирования художественно-творческих проявлений вызвать эмоциональный отклик у воспитанников, и, тем самым, осуществить коррекцию нарушений психосоматических, психоэмоциональных процессов и отклонений в личностном развитии.

Эмоции являются «центральным звеном» психической жизни человека, и, прежде всего, ребенка. Не каждый взрослый человек способен разобраться во всей гамме своих переживаний. А для ребенка, имеющего различные психоневрологические отклонения, эта задача становится еще более трудной. Дети не всегда понимают свои даже простые эмоции, тем более им трудно осознать те разнообразные переживания, которые возникают по мере расширения их связи с внешним миром.

По мнению таких авторов, как Л.М. Шипицина, В.М. Минаева, Л.А. Никифорова, «детям с ограниченными возможностями здоровья (ОВЗ) особенно трудно выражать даже самые простые эмоции, по этому в сфере изучения личности такого ребенка остро стоит проблема, связанная с исследованием его эмоциональных проявлений, особенностей развития, как эмоциональный аспект личности является базовым для ее ценностей характеристики» [Цит. По: 2, с. 101]

Проблемы развития эмоциональной сферы детей с ОНР отражены в работах таких авторов, как В.В.Лебединский, Э.С.Колижнюк, В.В.Ковалев, Е.И.Кириченко, А.Н.Леонтьев, Е.М.Мастюкова, И.И.Мамайчук, В.М. Минаева, Г.В.Пятакова, О.Л.Романова, Ю.С.Шевченко, А.Шишкова и др. Такие авторы как В.В. Лебединский, Э.С. Колижнюк, И.И. Мамайчук подчеркивают, что для этих детей свойственна задержка психоэмоционального развития, которая нередко выражается в форме неосложненного психического инфантилизма и осложненного органического инфантилизма. Инфантилизм проявляется в недостаточной дифференцированности эмоций даже в игровой деятельности – ее монотонности, слабости творчества, отсутствии инициативы и самостоятельности.

Анализ научно-методической литературы выявил незначительную разработанность программ развития эмоциональной сферы детей с ОНР с использованием средств музыки. Однако в работах известных педагогов музыкантов В.К. Петрушина, В.И. Эслайна, Д.И.Кирнадской, Н.Б.Берхина,

О.П.Радынова, музыковедов А.Н.Сохор, Д.Б. Кабалевского, В.С.Ражникова, крупного теоретика музыковедения Б.В. Асафьева и др. музыка рассматривается в качестве «незаменимого средства развития, подчеркивается особая значимость эмоционально-образной сущности музыки, ее роль в становлении эмоциональной сферы личности» [4, с. 34]. «Музыка – это и есть собственно эмоция», с помощью которой ребенок личностно познает себя и других людей, осуществляет художественное познание окружающего мира, реализует творческий потенциал [1, с. 23]. «Организация взаимодействия детей-дошкольников с искусством помогает им выражать свои эмоции и чувства доступными средствами: звуками, красками, движением, словом» [3, с. 56].

На основе вышесказанного, актуальным для нас является составление программы музыкально-ритмических занятий с акцентированием в ней развития эмоциональной сферы детей с ОВЗ. На основе анализа научно-методической литературы и обобщения психолого-педагогического опыта специалистов (психологов, педагогов) России и Казахстана, работающих с детьми без патологий, нами были выделены используемые ими средства: элементы сказкотерапии, музыкотерапии, вокалотерапии, театрализованная игра, вокалотерапии и исполнительское мастерство.

На начальном этапе разработки программы были изучены особенности эмоциональной сферы 10 детей с различными психоневрологическими заболеваниями отделения дневного пребывания (ОДП) КГУ «Центр по оказанию специальных социальных услуг» г. Семей посредством следующих методик: «Методика исследования эмоционального состояния» (Э.Т. Дорофеева), методика «Паровозик» (С.В. Велиева), методика «Изучение восприятия детьми графического изображения» (Г.В. Фадина). По результатам диагностики эмоционального состояния выявлены положительные эмоции у 50% обследуемых детей, нейтральные эмоции – у 20%, отрицательные эмоции – у 30%. Методика «Паровозик» (С.В. Велиева) выявила позитивное психическое состояние у 40% детей, негативное психическое состояние низкой степени – у 10%, негативное психическое состояние средней степени – у 30%, негативное психическое состояние высокой степени – у 20%. Методика «Изучение восприятия детьми графического изображения» (Г.В. Фадина) показала, что не узнают эмоции «страха» и «удивления» все обследуемые; эмоции «радость», «злость» узнают 60%, эмоцию «грусть» узнают 40%. Таким образом, для 40-50% детей характерно положительное эмоциональное состояние, для 20-30% – негативное эмоциональное состояние, что подтверждает актуальность разработки программы развития эмоциональной сферы детей дошкольного возраста с ОНР.

Таблица 1

Тематический план коррекционно-развивающей программы

№ п/п	Раздел	Тема	Методы и приемы	Кол-во часов
1	Эмоция «радость»	1. Сказка «Волшебная страна внутри нас» 2. В гости к слуге по имени «Радость» 3. Подарок слуге по имени «Радость» 4. Концерт для слуги по имени «Радость»	1. Психогимнастика, этюды «Солнышко», «Карта настроений». 2. Вокалотерапия «Я весь состою из звуков», «Песенка-чудесенка», «Вместе весело шагать». 3. Танцотерапия «Зеркало», «Свободный танец». 4. Этюд «Золотые капельки», «Цветок», «Вкусные конфеты».	4 час. 25 мин.
2.	Эмоция «грусть»	1. В гости к слуге по имени «Грусть» 2. Неожиданные встречи 3. Дожливый денек 4. До свидания, «Грусть», мы будем веселиться	1. Музыкотерапия «Два клоуна». 2. Психогимнастические этюды «Северный полюс», «Остров плакс», «Грустный вернисаж». 3. Вокалотерапия «Грустная песня», «Грустный дождик». 4. Театр пародий «Солнышко и дождик».	4 час. 25 мин.
3.	Эмоция «удивление»	1. Приключение во дворце	1. Психогимнастика. Этюд «Круглые глаза». 2. Вокалотерапия «Лесная песенка», «Почему медведь зимой спит».	4 час. 25 мин.

			3. Терапия. Инсценировки «Лиса и зайцы», «Как на горке снег».	
4.	Эмоция «злость»	1. Встреча со злым слугой	1. Вокалотерапия: сочинить частушку, стихотворение, сказку, синквейн. 2. Музыкалотерапия «Подбери инструмент». 3. Психогимнастика. Этюды «Король Боровик не в духе», «Разъяренная медведица». 4. Изотерапия «Добрый волшебник».	4 час. 25 мин.
		2. Идем на помощь Королю		
		3. Дружба сильнее всего		
		4. Злиться – это плохо, будем веселиться		
5.	Эмоция «страх»	1. В паутине страха	1. Психогимнастика. Этюды «В темной норе», «Гроза», «Ночные звуки». 2. Терапия. Теневой театр. Пантомима. 3. Музыкалотерапия «Подбери инструмент». 4. Вокалотерапия «Радость и движение», «Медведь и дети», «Найди меня», «Чай, чай, выручай».	4 час. 25 мин.
		2. Лесные гости слуги «Страх»		
		3. Волшебная комната страха		
		4. Прощай, слуга «Страх»		

Опираясь на исследования крупнейших российских и казахстанских ученых Л.С. Выгодского, Г.А. Волковой, А.А. Айдарбековой, И.Г. Елисейевой и др., посвященных разработке основных закономерностей психического развития детей в норме и патологии, изучению соотношения коррекции и развития, первичных и вторичных нарушений и фундаментального положения о «зоне ближайшего развития», была составлена программа музыкально-ритмических занятий для детей с психоневрологическими заболеваниями (ОДП) Центра по оказанию специальных социальных услуг г. Семей. Совместно с основными целями и задачами развития двигательного и музыкального воспитания детей с психоневрологическими патологиями, в состав программы музыкально-ритмических занятий включены методы, используемые авторами следующих программ: «Вкус и запах радости» (Л.А. Никифорова); «Развитие эмоций дошкольников» (В.М. Минаева); программа по музыкально-эстетической реабилитации детей с психофизическими нарушениями в развитии (Н.Н. Кунц); «Музыкальные шедевры» (О.П. Радынова); программа воспитания и обучения дошкольников с интеллектуальной недостаточностью (Л.Б. Баряева, О.П. Гаврилушкина, А.П. Зарин, Н.Д. Сокодова), элементы методики музыкального воспитания К. Орфа.

Цель программы – развитие эмоциональной сферы детей с психоневрологическими заболеваниями средствами музыки с конечной целью социальной адаптацией детей с психоневрологическими отклонениями в общей среде.

Задачи: познакомить с основными эмоциями умственно отсталых детей; развить умение адекватного выражения своего эмоционального состояния в различных ситуациях.

Методы: наглядности (показ иллюстраций, демонстрация слайдов, фильмов, мультфильмов); словесный (рассказ, беседа); практический (музыкалотерапия, вокалотерапия, логоритмотерапия, танцтерапия, терапия, сказкотерапия, психогимнастические игры) (Табл. 1)

На сегодняшний день данная программа апробируется на базе дневного отделения КГУ «Центр по оказанию специальных социальных услуг». По окончании работы будут получены данные о динамике развития эмоциональной сферы детей, внесены необходимые корректировки в содержание программы и составлены практические рекомендации по ее использованию специалистами коррекционных учреждений.

Список литературы:

1. Кирнадская Д.И. Музыкальное восприятие. - М.: Просвещение, 1997. - 123 с.
2. Мамайчук И.И. Психологическая помощь детям с проблемами в развитии. - СПб.: Речь, 2001. - 220 с.
3. Плотникова Н.Т. Музыкалотерапия и резервы человеческого организма. - М.: Просвещение, 1998. - 198 с.
4. Ражников В.С. Резервы музыкальной педагогики. - М.: Знание, 1980. - 57 с.

С.А. Күребаев
«№8 жалпы орта білім беретін көркемдік-эстетикалық
білім мен тәрбие беру мектеп-кешені» КММ
Қазақстан, Семей қаласы

БАЛАЛАРДЫҢ СУРЕТ САЛУ МҮМКІНШІЛІГІН АНЫҚТАУДА СУРЕТШІ - ҰСТАЗДЫҢ РӨЛІ

Елбасымыз Н.Ә. Назарбаевтың Халыққа арналған «Қазақстан халқының әл-ауқатын арттыру - мемлекеттік саясаттың басты мақсаты» атты Жолдауында білім берудің басты міндеті - білім беруді дамыту жөніндегі мемлекеттік бағдарламаны орындай отырып, осы саланың сапалы қызмет көрсету аясын кеңейту екендігін айтты. Бұл Жолдаудан барлық білім беру саласына тағы да маңызды талап қойылғанын анық көруге болады. Басқа пәндермен қатар орта мектептерде оқытылатын бейнелеу өнері сабағын жаңа көзқараспен оқыту қажеттігі туындады. Себебі бұрынғы оқыту жүйесі қазіргі талапқа сай келмей отыр.

Мұғалім өзінің теориялық білімін практикамен байланыстырып, іс-жүзінде дұрыс қолдана білсе, білім беру сапасы жоғары болары анық. Елбасымыз еліміздің ғалымдары мен білім беру саласына осындай үлкен міндеттер қойып отыр.

Көптеген ғасырлар бойы халықты тәрбиелеудің тәжірибесі қазіргі кезге дейін өз туындысының негізгі қайнар көздерін сақтап келеді. Білім беруді ізгілендіру әрбір халықтың салт-дәстүрін, әдет-ғұрпын, психологиясын педагогика саласында жеткен табыстарын тиімді пайдаланумен тығыз байланысты. Арнаулы білім беру салаларындағы білімді, жаңа кадрларды даярлаудың негізгі көрсеткіштерін көтеру, білім беруде жауапкершіліктерді арттыру, дүние жүзі білім беру кеңістіктеріне енуді қамтамасыз ету ұлттық білім деңгейін халықаралық стандартқа жақындату, республикадағы білім берудің тиімді құқықтық базасын құрумен байланысты. Осыған орай, Қазақстан Республикасының білім беру мен тәрбиелеу саласының түбегейлі жаңару жағдайында халықтың дәстүрлі өнер түрлерін жинақтап, зерделеудің, оның айналасындағы тәлім-тәрбие, мол тәжірибе негізінде жасөспірімдерді тәрбиелеудің маңызы зор.

Бейнелеу өнері сабағы бойынша балалардың сурет салуға, өнерді қабылдауы тұрғысынан білім деңгейлерінің әр сатылы болуына байланысты, сурет салуға мүмкіншіліктерін анықтау, сапалы білім беруде жаңаша әдістер қолдану керектігі әлі де іс-жүзінде кейін қалып келеді. Оқушылардың табиғи мүмкіншіліктерін, дербестік ерекшеліктері мен психологиялық даму қабілеттерін, жас ерекшеліктеріне байланысты білім деңгейін жоғарылату, шығармашылыққа деген талпынысын арттыру арқылы қабілеттігін қалыптастыра беру барысында мемлекеттік білім стандартына тың әдістемелік өзгерістер, жаңа тақырыптар, қызықты құрастырулар енгізіп, қабілетті, дарынды, талпынысы бар оқушыларға жеке үйірме сабақтарын ашуды, үйірме бойынша жеке оқу бағдарламаларын дайындауды, сол арқылы сапалы оқыту әдістемесін жасауды жүзеге асыру қажет.

Ал, осы міндеттерді мектеп мұғалімі орындайтын болғандықтан бұл мақсатқа жету үшін пән мұғалімі өз пәніне аса жауаптылықпен қарауы керек. Жауаптылықпен қарау дегеніміз - мұғалімнің бейнелеу өнері пәнін оқыту барысында жаңа әдіс-тәсілді қолдана білуі, оқу-әдістемелік әдебиеттерді пайдалануы мен үнемі сурет салуға дағдылану арқылы бейнелеу тілін жан-жақты меңгеруі. Әсіресе бейнелеу өнері пәнін оқытатын мұғалімнің психология, педагогика ғылымдарынан теориялық білімі терең, шығармашылық деңгейі жоғары болуы тиіс. Сонда ғана оқушылар сурет салуды үйреніп қана қоймай, жалпы адамзаттық құндылықтарды меңгереді, әсемдікті түсіну арқылы мәдени мүмкіндіктерін арттыра алады.

В.Г. Белинский «Эстетикалық сезім - ізгілік негізі, адамгершілік негізі» деген екен. Міне, біз бейнелеу өнері арқылы ғана баланы мәдениеттілікке, адамгершілікке, құрмет пен сүйіспеншілікке бөлей аламыз, тәрбиелей аламыз.

Балалардың суреттерін жиырмасыншы ғасырдың басында зерттеген неміс психологы Г.Кершенштейнер: «Балалар сурет салғанда көргенін емес, ойындағы білгеніне сүйене отырып салады», - деп дәлелдеген болатын. Балалардың салған суреті жалпы қоғамға қажеттілігі бар өзіндік маңызды шығармашылық туынды екенін бүкіл өнертанушы ғалымдармен қатар психологтар, тарихшылар, биологтар, суретшілер мойындап келгенін тарихи деректерден білеміз. Жер шарындағы ең көп халықтардың ішіндегі көбі - балалар болып есептеледі. Сондықтан болуы керек, атақты ағылшын жазушысы Ульям Блэйк: «Балалар - адамзаттың атасы», - деген екен. «Балалардың салған суреттеріне қарап балалық шағымызды есімізге аламыз, туған жеріміз есімізге түседі», - дейді.

Балалардың сурет салу мүмкіншілігін анықтау мақсатында оларға өздері ойланып, қалаған тақырыптарына қарай, қандай сурет салғысы келетінін анықтап, сол суретті салуға рұқсат етту керек. Бұл әдіс - балалардың жалпы бейнелеу мүмкіншіліктерін анықтауға көмектеседі. Балалардың суреттерін туған еліміздің болашағы, табиғаты туралы толық мағлұмат алуға болады. Бұдан балалардың қиял деңгейлері мен болашаққа деген үлкен ойларын аңғарамыз. Балалардың сурет салуға және суретке деген талпынысын анықтай алу балалардың психологиясын түсінуге көмектеседі. Сабақ беру барысында қай баланың деңгейі қандай екенін білу үшін, еркін тақырыпта тапсырма берілді. Еркін тақырыпты орындағанда балалардың жеке-дара шығармашылық, сурет салу қабілеттері анық байқалатыны белгілі.

Қазір біз балалардың табиғи заңдылықтарына қарай салған суретіне көп мән бере бермейміз, сондықтан бірінші сыныптан бастап, тіпті жастайынан сурет салу техникаларын үйреткіміз келіп тұрады. Біз бірінші, әрбір баланың өз ойымен, өз деңгейіндегі композициясын салғызбай басып тастаймыз, еркіндік бермейміз, керісінше үнемі табиғи қабілетінің еркін шығуына кедергі жасаймыз. Балалардың салған суреттерін бағалау да қазіргі орта мектептерде дұрыс жолға қойылмағанын көріп жүрміз. Мектеп балаларының суретін үлкендердің жұмыстарымен салыстыруға болмайды. Мектептегі бейнелеу өнері пәнінің мұғалімі жоғарғы оқу орнында алған білімі бойынша сурет салудың барлық заңдылықтарына байланысты баланың суретін бағалауға тырысады. Бұл - үлкен қателік болады. Ондай мұғалім балаларды дұрыс оқыта алмайды. Өмірде қандай да болсын бір нәрсеге үйрету үшін, алдымен адамға қалай істелінетінін көрсетеді, содан соң үйренгісі келген адам сол көрсеткенді өзгертпей қайталайды. Солай тігін тігуді, машина жүргізуді үйренеді. Ал, балаларды оның ішінде бастауыш сыныптың балаларына сурет салу жолдарын осындай әдісті қолдана отырып үйретуге болмайды, жас балаларға үйрету мүлдем басқаша. Бастауыш сынып оқушыларының салған суреттеріндегі қатені қалай шығарады және оның қате салғанын қалай дәлелдеуге болады. Егер де баланың салған композициясындағы бір жерін дұрыс емес деп өшіріп тастасақ, қызықты болып көрінген композицияның мазмұны мүлдем өзгеріп шыға келеді. Баланың суретін көрген адам өзінің білім деңгейіне сүйене отырып бағалап, баланың суретінде қателіктер бар деп ойлайды, шын мәнінде баланың салған суреттерінде ешқандай қате болмайды. Мұғалім балалардың сурет салу ерекшеліктерінің теориялық негіздерін түсінуіміз керек. Бастауыш сынып оқушыларының білім деңгейін көтеру және сурет салу деңгейін дер кезінде түсініп, дамыту тек мұғалімнің міндеті екенін ұмытпауымыз керек. Баланы дұрыс оқытуға оқыту әдістемесінен басқа баланың мінезі, қабілеті, темпераменті де әсер етеді. Әсіресе, бейнелеу өнерінде баланың психологиялық жағы, мінез-құлқы, өмірге көзқарасы, қабілеті, танымдық процестері қалыптасатыны белгілі. Бейнелеу өнерінде қозғалыс жүйелері мен ойлауы да көп өзгеріске ұшырайды.

Бастауыш сынып мұғалімі балалардың сурет салу деңгейін үнемі қадағалап, өзгеруін сезуі, ақыл беріп отыруы, тапсырманы орындауда балалардың алдына мақсат қоя білуі, оқушылардың еңбектерін дұрыс бағалауы, баланың салып бастаған суретін аяқтауды үйретуі ерекше маңызды. Бала сурет салуды мұғалімнің, не болмаса басқа әдіскердің талабы арқылы үйренбеуі керек. Бұл мұғалімнің қажеті жоқ деген пікір емес, яғни әр баланың жас мүмкіншілігін дұрыс түсіну туралы айтып отырмыз.

Бүгінгі таңда қоғамның негізгі мәселелерінің бірі прогресшіл дәстүр болып саналса, әр халықтың алдыңғы қатарлы салт-санасы, ғылыми көзқарасы, демократиялық ой-пікірлері әдет-ғұрпы олардың мәдени байлықтары болып табылады. Халықтың әдет-ғұрпы, дәстүрі қоғамдық өмірдегі материалдық жағдайының өзгеруімен сипатталады.

Мектеп мұғалімдері мектептерде ұлттық колөнер негіздерімен оқушыларды таныстыру кезінде мына мәселелерді ескеруі керек: тақырып, мақсат, міндеттер сабақтың мазмұнымен, тәжірибелік тапсырмасымен, нәтижесімен тығыз байланысты жолдармен жүргізілуі тиіс. Мұндай жағдай оқушылардың әшекейленген заттың өмірде орынды қолданылуының қажет екендігін терең ұғынып, түсінуге жол ашып береді.

Қазіргі жаһандану заманында бәсекелестікке төтеп бере алатын бейнелеу өнерінің суретші-ұстазын дайындау ең жауапты және маңызды міндет.

Білім беру саласында жүрген ұстаздар бұрынғы үйреніп, қалыптасқан оқыту әдістемелеріне, оқушыларына деген көзқарастарын түбегейлі өзгертуге күш салулары керек. Сондықтан қазір білім беру сапасы жаңа формациядағы мұғалімге тікелей байланысты болатыны дәлелденіп отыр. Жаңа формациялы мұғалім дегеніміз – өмірдің сұранысына қарай бейімделе алатын, жастардың мәселесін сезетін, жаңаша ойлайтын, жаңа оқыту технологияларын меңгеруге ізденетін, компьютерді қажетіне қарай сабақта қолдана алатын, әрбір оқушының психологиясын, жас ерекшеліктерін, сурет салу

мүмкіншіліктерін анықтай алатын, өз мамандығы бойынша ғылыми, әдістемелік және кәсіби деңгейін көтеруге ізденетін жоғары білікті суретші-ұстаз.

Сапалы білім беруде оқытудың әр түрлі әдістерін қолдану – болашақ суретші-ұстаздардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға зор үлесін қосары анық.

Қорыта келгенде, халқымыздың ұлттық өнерін меңгеруде оқушылардың білім, білік дағдылары қалыптасып, адамгершіліктік және тұлғалық сапасы артып, шығармашылық қабілеттері дамиды. Сонымен қатар оқушыларға технология сабақтарында ұлттық қолданбалы өнерді үйретудегі мақсатымыз, олардың санасына туған халқына деген құрмет пен мақтаныш сезімін ұялатып, ұлттық рухты, тарихы мен өнерін қастерлеп, салт-дәстүрлерін бойына сіңіру. Әрбір оқушыға бүгінгі күннің талаптарына сай таланты мен қабілетін жетілдіруге, ой-санасы мен еркін ұштап, өз мүмкіндігін барынша аша түсуге жәрдемдесу, оларды ұлттық мәдениет пен салт-дәстүрлерді жаңартуға ұйытқы болатындай етіп тәрбиелеу.

Әдебиеттер тізімі:

1. Аманжолов С.А. Бейнелеу өнерін оқыту технологиясы. - Астана: Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, 2006.
2. Жолдасбекова С.А., Симова Б.А. Сәндік қолданбалы өнерге үйрету бойынша хрестоматия. – Шымкент, 1993.
3. Қасиманов С., Қазақ халқының қолөнері. – Алматы: «Қазақстан», 1995.

ӘӨЖ: 75.512

С.А. Күребаев

«№8 жалпы орта білім беретін көркемдік-эстетикалық
білім мен тәрбие беру мектеп-кешені» КММ
Қазақстан, Семей қаласы

СӘНДІК-ҚОЛДАНБАЛЫ ӨНЕР АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН ДАМУ

Қазіргі таңдағы мектепті дамытудың негізгі бағыты болып тұлғалық - бағдарлық білім беруге көшу саналады. Оның ерекше сипаты балаға деген аялы көзқарастан, оның өзіндік қасиетін қолдаудан, оның білімдегі, руханилықтағы, мәдениеттегі, өмірдегі қажеттілігі мен сұранысын қанағаттандырудан, тұлғаның мәдени-ағарту кеңістігінде өзін-өзі көрсете білу тәсілдерінен байқалады. Тұлғалық - бағдарлық білім берудің мақсаты - тұлғаны жан-жақты мәдени дамыту болып табылады.

«Технология» білім беру саласы білімді де іскер адамды тәрбиелеуді талап етеді. Адамның қайсыбірі болмасын өзінің практикалық іс-әрекетінде әрдайым түрлі проблемалық тапсырмаларды шешеді. Қазіргі кезде оқушыларға меңгертілетін қазақ халқының сәндік-қолданбалы өнер түрлерін жүйеге келтіруге және оны оқытушылар тарапынан басқаруға байланысты бірқатар талпыныстар жасалуда. Бұл мектептің «Технология» пәні бағдарламалары бөлімдеріне қазақ халқының сәндік-қолданбалы өнер бағыттарын ендіруге байланысты туындап отыр.

Оқушылардың, соның ішінде 5-9 сынып оқушыларының технологиялық мәдениетін қалыптастыру мәселесі арнайы зерттеулерде көрініс алмаған, әйтседе кейбір еңбектерде оқушыларды еңбекке, экономикаға, эстетикаға, адамгершілікке тәрбиелеу проблемасын қарастыруда ішінара талдаулар берілгені байқалады (Н.Н. Бондарева, Е.Н. Губанова, Л.Г. Савенкова және т.б.).

Халықтың сәндік-қолданбалы өнерінің тағылымдық мәні туралы кезінде қазақ ағартушылары: Ш.Уәлиханов, А.Құнанбаев, Ы.Алтынсарин да айтып өткен. Мазмұндық сипаты мен өзіндік ерекшеліктеріне тарихшы-этнографтар (М.Қадырбаев, А.Оразбаев, Қ.Ақышев және т.б.), философтар (Ж.Әлібеков, Б.Байжігітов, Қ.Нұрланова және т.б.), өнертанушылар (Қ. Ибраева, С.Арғынбаев, Д.Шоқпарұлы және т.б.), филологтар да (Р.Шойбеков, М. Өмірбекова және т.б.) аса мән берген.

Бүгінгі таңдағы жаңа технологиялық кезең әлеуметтік, экологиялық, экономикалық, психологиялық, эстетикалық және т.б. факторлар мен салдарларды ескере отырып іс-әрекеттердің нәтижеге жетудегі тәсілдерін ойлап табуды көздейді. Сондықтан әрбір адам өзінің іс-әрекетіне тәсілдерді ғылыми білімнің негізінде кешенді түрде таңдауы қажет. Ал, бұл болса технологиялық мәдениеттің болуын талап етеді.

Қазіргі таңдағы технология түсінігі адамның түрлі іс-әрекет саласын, осы іс-әрекет пен соған қажетті техникаға қызмет атқаратын білім жиынтығын көрсететін ерекше бір ұғым. Оны адамның теориялық білімді жүйелі түрде қолданудағы ұтымды іс-әрекетінің тәсілі ретінде сипаттауға болады.

Технология қайсы бір болмасын табиғаттың, әлеуметтік объектілер мен іс-әрекеттер туралы білімді түрлендірудің тиімді әдістері бойынша ғылыми-практикалық білімнің негізгі формасы ретінде алға шыға отырып белгілі мақсатқа жетуді қамтамасыз етеді. Оның әдеттегі ғылыми білімнен ерекшелігі, ол білім ретінде «не» деген, ал технологиялық білім ретінде «қалай» - деген сұраққа жауап береді.

«Технология» ұғымы түрлі іс-әрекет саласында қолданылатындықтан, оған осы жұмысқа байланысты нақты анықтама беру қажеттігі туындайды. Бүгінгі заман әдебиеттерде бұл ұғымды төрт деңгейде қарастыру ұсынылады: философиялық (анықтама өте қысқа нақты беріледі және онда міндетті түрде тектілік белгісінің болуы ескеріледі); пәнаралық (тектіліктен басқа көрнекі белгілері болуы қажет); қортындылау (ең алдымен кішігірім белгілер көрініс алады); эмпирикалық (бұл ерекшеліктер ұғымдарды практика саласында қысқарта пайдалану арқылы толықтырылады).

Технологияға көзқарастың өзгеруі мектептегі қазіргі технологиялық даярлықтың ерекшелігін анықтайды. Ол материалдық өндіріс саласына және адамның түрлі іс-әрекетін жүзеге асыруда меңгеретін тәсілдеріне бағытталады. Бұл оқушылардың технологиялық даярлығындағы ерекшеліктерді анықтауды және адамның іс-әрекетіндегі белгілерді ескеруді талап етеді.

Түрлендіру іс-әрекеті көптеген нақты формаларда байқалады және танымдық әрі құрылымдық-бағдарлы іс-әрекет мазмұнына қарама-қарсы келеді. Мысалы, егер танымдық іс-әрекетті объективті шындықты бейнелеу мен көрсету негізінде, білім алу процесі ретінде сипаттау болса, түрлендіру, негізінен жаңа, бұрынғысынан да жақсы өнімді, материалды және идеалды өнімді алуға мүмкіндік береді. Түрлендіру іс-әрекеті еңбекке қарағанда анағұрлым кең көлемде қарастырылады, ол тіпті іс-әрекеттің барлық формасын қамтиды және бұрын – соңды болмаған шынайы, әрі онды өзгеріс жасауға бағыттайды.

Технологиялық мәдениетті төмендегідей өзара байланыстағы құрылымдық компоненттер арқылы көрсетеміз: эмоционалдық-мотивациялық, мазмұндық, іс-әрекеттік.

Эмоционалдық-мотивациялық компонент тұлғаның түрлендіру әрекеті процесіне қажетті құндылық бағдарының, мотивтерінің, құзырлық іскерлігі мен адамгершілік-ерік қасиеттерінің кешенімен сипатталады.

Мазмұндық компонент тұлғаның түрлендіру әрекетінің әдістері мен тәсілдері туралы ғылыми және технологиялық білімінің жиынтығын құрайды.

Іс-әрекеттік компонент тұлғаның меңгерген білім, іскерлік, дағдысының негізінде алдыға қойған мақсатқа жетудегі әр түрлі технологияларды пайдалану қабілеті ретінде сипатталады. Диссертацияда аталған компоненттерге жан-жақты талдау беріледі және әр компоненттің мән-мағынасы, мазмұндық сипаты мен өзара байланысы ашып көрсетіледі.

«Технология» білім беру саласы оқушыларды практикалық оқытудың жаңа сатысы болып табылады. Бұл пән оқушыларды еңбекке оқытудың бұрынғы дамытудағы бағыттарын оқушыларға қоршаған ортаның техника-технологиялық саласы туралы толық мағлұмат беретін интеграцияланған бір моделіне жинақтайды, технологиялық мәдениетті саналы түрде меңгеріп алуға септігін тигізеді.

Соңғы жылдары «Технология» пәні оқушыларға білім беру саласында қазақ халқының сәндік-қолданбалы өнерін меңгерту мәселесіне аса мән беріп отыр. Бұл орынды да, өйткені қазақ халқының сәндік-қолданбалы өнерінің оқушылардың технологиялық мәдениетін қалыптастырудағы мүмкіндіктерді өте жоғары.

«Сәндік-қолданбалы өнер» ұғымы ХХ ғасырдың екінші жартысындағы алпысыншы жылдардың ортасында пайда болды. Бұған дейін ол халықтың қарапайым түсінігінде, «қолөнер» ұғымының аясында қабылданып, пайдаланылып келді. «Сәндік-қолданбалы өнер», «қолөнерінің» өңделіп жетілген формасы іспеттес болғандықтан, екеуін бір-бірінен бөлектеп қарауға болмайды, керісінше, олар бірін-бірі мазмұндық тұрғыда толықтыра түседі. Оны «қол өнер», «сәндік-қолданбалы өнер» ұғымдарына берілген анықтама-түсініктер дәлелдейді. Біз ғылыми еңбектерде осы ұғымдарға берілген анықтамаларды жүйеге келтіреміз және сәндік қолданбалы өнер, өзінің бастауын қолөнерден алады, қолөнер туындыларының ою-өрнекпен әшекейленуі сәндік-қолданбалы өнердің пайда болуына себеп болады, деп ой түйіндейміз. Ғалымдар К. Әмірғазин, Е. Асылханов, Қ. Болатбаев, М. Мырзақанов, Ж. Балкенов, С. Жолдасбекова, Ұ. Әбдіғалбарова және т.б. «сәндік-қолданбалы» өнер түрлері бойынша ұсынған жіктемелері бар.

Оқушы тұлғасының технологиялық мәдениеті дегеніміз – оқушының түрленген іс-әрекетті тиімді жүзеге асырудағы субъективті шарттары болып табылатын жеке басына тән психологиялық

ерекшелігі. Ол мотивтер мен құндылықтар жүйесін, қайта өңделген іс-әрекетті жүзеге асыруға қажетті ғылыми және технологиялық білім, іскерлік, дағды жүйесін, сондай-ақ осы іс-әрекетке ендіруге қажетті тәжірибені қарастырады.

Технологиялық мәдениеттің құрылымдық компоненттері болып: эмоционалдық-мотивациялық, мазмұндық, іс-әрекеттік компоненттер саналады. Бұл компоненттердің өзара байланысы практикада анықталған, зерттеліп отырған проблеманың тұтастығын сипаттайды. Эмоционалдық-мотивациялық компонентінің қалыптасуына байланысты білім саналы түсінікпен, тиянақты меңгеріледі және іс-әрекет тиімді ұйымдастырылып, орындалады; мазмұндық компонент іс-әрекеттің болашағын, оқушылардың өзара қарым-қатынас сипатын анықтайды; іс-әрекеттік компоненттің мазмұны мотивациялық саланың, құндылық бағдардың, адамгершілікті-еріктік қасиеттерінің дамуына ықпал етеді, ойлау әрекетін белсендендіреді.

Қазақ халқының сәндік-қолданбалы өнер түрлеріне жасаған талдау оларды технологиялық мүмкіндіктеріне қарай жіктелеуге септігін тигізеді және оқушылардың технологиялық мәдениетін қалыптастыруда аса маңызды рөл атқаратынын айғақтайды.

Алдағы уақытта қазақ халқының сәндік-қолданбалы өнері негізінде оқушылардың технологиялық мәдениетін сыныптан тыс іс-әрекеттерде қалыптастыру; қазақ халқының сәндік-қолданбалы өнері арқылы оқушылардың технологиялық мәдениетін қалыптастыруға оқытушыларды даярлау және т.б. мәселелер зерттеуді талап етеді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Сәндік-қолданбалы өнерді пайдалану жолдары. Қазақстан мектебі. – Алматы, 2009. - №9. – 14-15 б.
2. Сәндік-қолданбалы өнер және эстетикалық мәдениет. Қазақстан мектебі. – Алматы, 2009. - №10. – 45-47 б.

ӘӨЖ: 378:371.17

Г.А. Куребаева

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті
Қазақстан, Семей қаласы

СТУДЕНТТЕРДІҢ ОҚУ МОТИВТЕРІН ДАМУ

Мотивация психология ғылымында жеке бастың мінез-құлқы, іс-әрекеті мен белсенділігін реттейтін фактор ретінде қарастырылады. Ал жеке тұлғаның іс-әрекеттің қандайына болсын мотивациялық ерекшеліктерін ескермей әлеуметтік психологиялық тиімді өзара әрекет, қатынас жасау мүмкін еместігі белгілі. Қазіргі кездегі психология ғылымы мотив, мотивация ұғымдарына әр түрлі анықтамалар береді. Сондықтан бұл ұғымдарды бірегей анықтау белгілі ғылыми мәселе болып табылады. Кейбір авторлар (В.В. Юрчук, М. Кордуэлл) мотив ұғымы арқылы психикалық құбылысты сипаттаса, ал басқалары (А.К. Маркова, В.И. Ковалев) жеке тұлғаның қылықтары мен іс-әрекетті таңдау себептерін түсіндіреді.

Мотивтер, қажеттіліктер және мақсаттар - адамның мотивациялық сферасын құрайтын негізгі элементтер. Кезінде мотивация теориялары ежелгі философтардың еңбектерінен-ақ көріне бастаған. Адам мотивацияның тоғысу шегі және табиғатын зерттеу мәселесі бірнеше рет өзгеріске ұшырады, бірақ философиялық екі ағым: рационализм мен иррационализм арасында өзгеріссіз қалды. Рационалистік позиция тұрғысынан қарағанда адам мінезінің мотивациялық бастауы оның ақыл-ойында, санасында, ерік-жігерінде жатыр. Ал иррационалдық пікір бойынша жануар адамға қарағанда санасыз, органикалық қажеттіліктерді ғана қалайтын қараңғы, биологиялық күштермен ғана басқарылады. XX ғасырдың 30-жылдарынан бастап тек адамға ғана қатысты мотивация концепциялары бөлініп шыға бастады. Алғашқы осындай концепциялардың бірін К. Левин ұсынды. Ізінше гуманистік психология өкілдері А. Маслоу, Г. Олпорт, К. Роджерс мотивация ұғымын анықтайтын өз еңбектерін жарыққа шығарды. А. Маслоу адам қажеттіліктерін иерархиялық тұрғыдан қарастыра отырып, қажеттіліктердің индивидуальді даму үрдісінде пайда болатынын атап көрсетті.

Бұл концепцияға сәйкес адам дүниеге келгеннен есейгенге дейін төменде көрсетілген қажеттіліктер класы пайда болып және дамып отырады: 1) физиологиялық қажеттіліктер; 2) қауіпсіздік қажеттіліктері; 3) махаббат қажеттіліктері; 4) сыйластық қажеттіліктері; 5) танымдық қажеттіліктер; 6) эстетикалық қажеттіліктер; 7) мақсатқа жетудегі қажеттіліктер.

Мотивация категориясына қазіргі кездегі психологиялық көзқарас тұрғысынан қарасақ, ол жеке тұлғаның тұрақты мотивтерінің жиынтығы және сол жеке тұлғаның бағыттылығын көрсететін белгілі иерархиясы бар мотивациялық аймақ болып табылады.

Мотивацияның оқу іс-әрекетіне және оның нәтижесі болуына тигізетін әсері өте зор. Оқу іс-әрекетінің табыстылығы психологиялық әлеуметтік және педагогикалық факторларға байланысты екендігі мәлім. Оқу іс-әрекетінің табыстылығына оқу мотивациясы мен оның құрылымының тигізер әсері ерекше. Осыған орай кезінде Черкс Дедсон өзінің классикалық заңы арқылы іс-әрекет тиімділігі мотивация күшіне тәуелді деп ашып көрсетеді. Сонда мотивация күші жоғарылаған сайын іс-әрекет нәтижесі өседі.

Студенттердің оқу мотиві олардың оқу әрекетінің әр түрлі жақтарына деген бағыттылығы деп анықтаймыз. Мысалы, егер студенттердің белсенділігі оқылатын объектіге бағытталса, онда бұл жағдайда танымдық мотив түрлері туралы сөз қозғалады. Ал студенттің белсенділігі оқу барысында басқа адаммен қарым-қатынас жасауға бағытталса, онда мәселе әлеуметтік мотивтерді қамтиды.

Осыған сәйкес студенттердің оқу үрдісіне қатысты орын алатын мотивтерді үлкен екі топқа бөлуге болады: 1) танымдық мотивтер; 2) әлеуметтік мотивтер. Танымдық мотивтер өз ішінен бірнеше шағын топтарға бөлінеді: 1) кең ауқымды танымдық мотивтер; 2) оқу-танымдық мотивтер; 3) өзін-өзі дамыту мотивтері.

Студенттердің мотивтері оқу үрдісінде әр түрлі жағдайларда көрініс табады. Мысалы, кең ауқымды танымдық мотивтер тапсырманы орындау барысындағы шешім қабылдаудан, қосымша мәліметтерді білу негізінде оқытушыға қойған сұрақтарынан білінеді; оқу-танымдық мотивтер – тапсырманы өз бетімен орындауда әр түрлі амал, тәсілдерді іздестіруі, жұмысты орындау тәсілдерін салыстыру туралы оқытушыға қойылатын сұрақтар; өзін-өзі дамыту мотивтері - оқу еңбегін рациональді ұйымдастыруға байланысты педагогқа қойған сұрақтарынан көрінеді.

Студенттердің оқу мотивтері олардың бағыттылығына және дәрежесіне байланысты; мотивациялық аймақтың иерархиясына байланысты; жеке мотивтердің өзара келісімділігі мен үйлесімділігі бойынша; мотивтердің тұрақтылығына байланысты; мотивтердің әрекеттері мен олардың мінез-құлыққа тигізетін әсері бойынша сипатталады.

Мотив формаларының ерекшеліктері мотивтердің динамикалық сипатын құрайды. Алғашқы немесе маңызды ерекшеліктердің бірі – мотив тұрақтылығы. Студенттер үшін құнды мотивтердің тұрақты болып қалыптасуы аса маңызды. Мотивтердің көріну формасының екінші ерекшелігі – оның эмоциональдік бейнесі, модальдігі. Психологтар оқу мотивациясының жағымды және жағымсыз жақтары туралы сөз қозғайды. Жағымсыз мотивация студенттердің оқу үрдісінде жауапсыздық танытуға кезінде саналы түрде пайда болатын жағдай (ескерту, төменгі бағалар, берілетін сөгіс, уайымдау, т.б.) арқылы көрінеді. Жағымды мотивация – студенттің оқу еңбегінде жеткен жетістіктері мен жаңа білімді меңгерумен, қоршаған адамдармен жақсы қарым-қатынаста болуымен байланысты.

Мотивтердің басқа формалары – мотив күшінен, көрінісінен, пайда болу жылдамдылығынан көрінеді. Олар мысалы: студенттердің тапсырманы орындау уақытының ұзақтылығынан, студенттің тапсырманы орындай алатын шамасынан көрінеді.

Оқу мотивтерінің формалары әрқашанда оқытушы назарында болуы тиіс; олар бойынша оқытушы студенттің мотивациясының сипаты туралы алғашқы мәлімет алады. Бірақ студенттің оқу мотивтерінің ішкі, мазмұнды ерекшеліктеріне талдау жасалуы қажет. Студенттің оқу іс-әрекеті және оның табыстылығы туралы айтпас бұрын, жеке адамның интеллектуальдік дәрежесіне көңіл аудару қажет. Экспериментальді зерттеулерден (Т.Д. Дубовицкая, В.И. Ковалев) мотивациялық және интеллектуальдік факторлардың сәйкестігі мәселесіне көңіл аудару қажеттігі шығады.

А.А. Реанның зерттеуінде мынадай қызықты жайт кездескен: бір топтың студенттерін жалпы шкала бойынша тестілеп, сосын алынған мәліметтерді оқу табыстылығының дәрежесімен салыстырған. Қорытындыда студенттердің интеллектілері мен арнайы пәндердің табыстылығы арасында ешқандай байланыс болмаған. Олай болса бұл зерттеуден шығатын заңдылық студенттер үшін құнды. Білімдері жоғары және білімдері төмен студенттер бір-бірінен интеллект дәрежесі жағынан емес, оқу іс-әрекетінің мотивациясы жағынан ерекшеленеді деп пайымдаймыз. Білімдері жоғары студенттерге ішкі мотивация тән, оларда пәнді жоғарғы дәрежеде меңгеруге деген қажеттіліктер туындайды және олар тәжірибелік дағдылар мен кәсіби білім алуға бейімделеді. Ал білімдері төмен студенттердің оқу мотивтеріне сыртқы ситуативті сипат тән, яғни олар төменгі білім деңгейі болса, өздеріне сөз келетіндіктен, талқылаулар мен жазалаудан қорғануға мәжбүр болады.

Қазіргі үнемі құбылып тұратын дүниеде бірінші орынға студенттің пәндік білімдері, дағдылары, шеберліктері ғана емес, сонымен қатар қоғамдық прогрессті қамтамасыз етеін белсенді іскер адамның жеке басы қойылады.

Тек қана адамның жеке басы мен даралығы білім беру үрдісінің нәтижесі болып табылады. Жеке бастың тәрбиесі оның қажеттіліктері мен мотивтер жүйесінің дамуына байланысты және оқу мотивациясының сипаты мен жеке бастың ерекшеліктері білімнің сапа көрсеткіштері болып саналады.

Студенттердің оқу мотивациясының қалыптасуына мынадай ерекшеліктер қатары әсер етеді:

- өмірдегі өз орнын табу және болашаққа жоспар құру қажеттілігі;
- азаматтық борышқа байланысты әлеуметтік мотивтердің қалыптасуы;
- өзін-өзі дамытудың барлық формаларына деген қызығушылық;
- қоршаған адамдардың пікіріне тәуелсіз қызығушылықтарының тұрақтылығы;
- мамандыққа байланысты нақты мотивтер мен мақсаттарды таңдауы;
- тек өзіне ғана емес, басқаларға да қатысты шешім қабылдауы;
- мамандықты таңдаудағы өз мүмкіншіліктерін бағалауы, өмірлік позициясын түсінуі;
- әлеуметтік және танымдық мотивтердің қоспасы ретінде студенттің өз дүниетанымын түсіну тенденциясы;

- студенттің өзін-өзі тану үрдісінің адекватты болуы.

Студенттердің танымдық мотивтерінің дамуын зерттеп қарасақ, онда таным қызығушылықтарының дамуы олардың кәсіби қабілеттерінің ары қарайғы дамуының негізі екенін көреміз.

Кең ауқымды танымдық мотивтер арқылы студенттер жаңа білімге деген қызығушылық, оны меңгеру барысындағы қиыншылықтарды бастан өткеру сияқты әрекеттерді жүзеге асырады. Оларда білімге деген қызығушылық тереңдей түсіп, тек оқу пәнінің ғана заңдылықтарын емес, сонымен қатар ғылымның, кәсіби компетенттіліктің негізіне бет бұрады.

Оқу-танымдық мотив - теориялық және шығармашылық ойлаудың әдістеріне деген қызығушылық ретінде іске асады. Студенттерді әдетте ғылыми жұмыстарға араласу, зерттеу әдістерінің әр түрлерін қолдану қызықтырады.

Студенттерді танымдық іс-әрекеттің нәтижелігін жоғарылату жолдары еліктетіндіктен, олардың ой еңбегін тиімді ұйымдастыру және оның мәдениеті туралы әдебиеттер қызықтыра түседі.

Басқа жас ерекшеліктері сияқты студенттік кезде де мотивацияны тәрбиелеудің өз резервтері бар. Келесі кезектегі мотивтерді тәрбиелеу қазіргі кездегі педагогикалық психологияның көкейтесті мәселелері болып табылады:

- формасына қарамастан білімділікті жетілдіру (өзіндік дербес жұмыстар, кәсіби іс-әрекет барысында өзін-өзі тәрбиелеу, білім алу т.б.);
- компетенттілікке жету – жеке тұлғаның жалпы кәсіби қасиеттері мен кәсіби іс-әрекет талаптарының сәйкес келуі.

Осындай мотивтер студенттердің жан-жақты, толық дамуының перспективасын қамтамасыз етеді және болашақ кәсіби іс-әрекетке, әлеуметтік өмірге деген дайындығын күшейтеді.

Мотивацияның бұл кезеңдегі негізгі мазмұны оқу және өзін-өзі дамыту әдістерін меңгеру, болашақ мамандығына дайындық ретінде басқа адаммен қарым-қатынасқа түсу формаларын игеру болып табылады.

Мотивациялық аймақтың дамуы ешқашан тоқтамайды. Жүргізілген зерттеулер оқу мотивтерінің студенттік шақта толассыз өзгеріске ұшырайтынын көрсетеді. Өзін-өзі дамыту мотивтері өмір бойы адамның кәсіби іс-әрекеті барысында дамып, жетіліп отырады. Ересек адамның мотивациялық аймағының қалыптасуы - өзін-өзі тәрбиелеудің міндеті ретінде көрініс табады.

Студенттердің оқу мотивтерінің олардың тұлғалық бағыттылығымен, қарым-қатынасымен, құрылымымен, іс-әрекетінің мақсатымен байланысы шешілмеген мәселе болып отыр.

Әдебиеттер тізімі:

1. Юрчук В.В. Современный словарь по психологии. – М., 1998.
2. Ковалев В.И. Мотивы поведения и деятельности. – М.: Наука, 1998.
3. Дубовицкая Т.Д. Методика диагностики направленности учебной мотиваций. Психологическая наука и образование, 2002. - № 2. – С. 42-43.

А.О. Кутанова, А.А. Махамбетова, А.С. Мамырбекова
«№22 жалпы орта білім беретін мектеп-лицей» КММ
Қазақстан, Семей қаласы

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯНЫҢ ТҮРЛЕРІ

Бүгінгі таңда республикадағы және аймақтағы экономикалық нарықтық қатынастардың қалыптасу жағдайында еліміздің әлеуметтік-экономикалық дамуы қоғам өмірінің барлық саласында, оның ішінде мектепте оқыту мазмұны мен оқытудың қазіргі технологияларын жетілдіру өзекті мәселелердің бірі болып отыр.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңында (1999) білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың ұстанымдарының бірі – жеке адамды қалыптастыруға бағытталған ролі және педагог қызметкерлер оқушылардың мемлекеттік білім беру стандартында көзделген деңгейден төмен емес білім, білік, дағды алуын қамтамасыз етуге, олардың жеке шығармашылық қабілеттерінің дамуы үшін жағдай жасауы қажеттігі қарастырылған.

Жаңа технология бойынша сабақ үрдістерін дамыту біздің еліміз оқу үрдісінде кенже қалып отыруы себепті дәстүрлі оқыту технологиясының мемлекеттік стандарт деңгейінде толық меңгеруіне кепілдік бермей отырғандығы оқушылардың білім жетістіктерінің нәтижелерінен көрініс табуда. Осыған орай оқу-тәрбие үрдісін жетілдірудің қазіргі технологияларын жетілдіріп, мектепте сабақ беруде қолдану арқылы білім сапасын жақсартуға болатындығына басым бағыт берілуде.

Қазіргі кезде мектептің оқу-тәрбие үрдісінде 50-ден астам педагогикалық технологиялардың қолданылып жүргені мәлім. Бұл технологиялардың бәрін бір сабақта қамту мүмкін емес. Сондықтан, мектептегі әрбір пәнді оқыту технологиясын тандап, іріктеу және оны іс-әрекеттік тұрғыда жетілдіру арқылы оқушының білім жетістіктерін арттыруға болады. Мұнда оқушының әрекеті – технологияны қабылдауы, ынтасы, құштарлығына көңіл бөлінуі тиіс.

Бастауыш сыныпта қазақ тілі пәні бойынша оқушыларға деңгейлік тапсырмалар жүйесін дайындауға болады. Оқушының дайындық деңгейін саралау оқушының жеке танымдық мүмкіндігін ескерудің басты тәсілі ретінде қарастырылуы тиіс [1, 37].

Тапсырмаларды білімді қабылдауға бағдарланған іс-әрекеттік модель ретінде қарастыруға болады. Оқытудан күтілетін нәтижелер тізбесін негізге ала отырып, әртүрлі деңгейдегі тапсырма түрлерін ауызша тексеру, жазбаша тексеру, тапсырма беру, жауапты талдау тапсырмалары, бір ғана дұрыс жауабы бар тапсырмалар, ашық және еркін жауабы бар тапсырмалар, түрлі тәжірибелік сипаттағы тапсырмалар түрінде қарастыруға болады.

Тапсырмалардың мұндай түрлері оқушының іс-әрекеттік – компетенттік тәсілге (өз бетінше іздену, өз бетінше білім алу, өзін-өзі білім алуға тәрбиелеу, дамыту) бейімделуіне мүмкіндік береді.

Бастауыш сыныпта қазақ тілі пәнінен бақылау жұмысын ұйымдастырудың өзіндік ерекшеліктері бар. Ағымдағы бақылауды жазбаша және ауызша тапсырмалар түрінде, ал ағымдағы жазбаша бақылау жұмысын аптасына біреуден асырмай өзіндік жұмыс немесе жат жазу түрінде алуға болады. Ағымдағы бақылау бір-біріне ұқсас, бірдей мағыналы тапсырмалар түрінде беріліп, белгілі білім, біліктерін жан-жақты тексеруге болады. Бастауыш сатыдағы қазақ тілі пәні бойынша тақырыптық тексеру үшін бағдарламадағы шешуші сұрақтар таңдалады. Оқушылардың өз бетімен орындауы үшін әрқайсысына тапсырмалар беріледі. Қорытынды бақылауға әртүрлі тапсырмалар және т.б. беріледі. Оқушылар білімінің жетістіктері жалпы талаптарға сәйкес және бағалау нормасы бойынша бағаланады. Қателер мен ескертпелер түрлеріне қарай бағаның төмендеуі мүмкін болады.

Бастауыш мектепте оқытуды технологияландыру қазіргі нарықтық экономика жағдайында өмір талабынан туындап отыр.

Технология – гректің «өнер, шеберлік ғылым» деген сөзінен шыққан яғни, шеберлік туралы ғылым деген мағынаны білдіреді. Ал технологиялық оқыту түсінігі педагогика саласында 1955 жылдан бастап пайдалана бастады. Қазақстанда осындай технология үлгісін М.Жанпейісова ұсынды [1, 56].

Ал, педагогикалық технология дегеніміз не? Бұл жөнінде белгілі ғалым В.П.Беспалько өзінің еңбегінде «оқу тәрбие үрдісінің алдын-ала жүйелі түрде жоспарлануы және оның тәжірибеде жүзеге асу жобасы» дейді. Демек, технология қарапайым тілмен айтқанда, жүзеге асатын нақты мақсаттардың алдын ала ойластырылған нақты жобасы, яғни, белгілі педагогикалық жүйенің тәжірибеде жүзеге асатын жобасы.

Технология туралы өз пайымдауымызға келсек, ол диагностиканы басшылыққа алған, жеке тұлғаға бағытталған мақсатты, сапалы оқу әрекетін ұйымдастыру. Жеке тұлға өз әрекеті арқылы ғана дамиды. Технология - жеке тұлғаны дамытуға негізделген мақсатты педагогикалық жүйе. Технология оқытудың, білім берудің, жеке тұлғаны жан-жақты дамытудың жаңа ізденістерін, нәтижелі ізденістерін талап етеді. Баланың білім алу, даму басқа да іс-әрекеттерін мақсатты түрде ұйымдастыра білу, оған басшылық ету, білімді өз белсенділіктерімен алуларына түрткі жасау технологияның басшы белгілері болып табылады.

Жаңа технологияларды күнделікті сабақ үрдісіне пайдалану үшін, әр мұғалім өзінің алдында отырған оқушыларының жас ерекшеліктерін ескере отырып, педагогтік мақсат мүддесіне байланысты, өзінің шеберлігіне байланысты таңдап алады. Жаңа технологияны жүзеге асыруда мұғалім белсенділігі, шығармашылық ізденісі, өз мамандығына деген сүйіспеншілігі, алдындағы шәкірттерін бағалауы ерекше орын алады.

Ғалым ұсынған технологиялардың басты ерекшелігі – оның тіл үйрету мақсатында ең жақсы нәтижеге жету үшін алдын-ала құрылған жобаны жасап алу шарты. Тәсіл, іскерлік, дағдының жиынтығы, озық әдістемелердің жүйелік құрылымдарының түзелуіне оқытушының әр балаға жеке тұлға ретінде қарап, онымен санаса отырып білім беруге бағытталуы керек. Әр баланың қабілетін ашу, дамыту, сендіру, жағдай жасау – мұғалімнің тікелей борышы.

Жаңа технологияларды қолданғанда оның әрбір кезеңдерін ұстаз өзі жақсы түсініп, оқушыларға жеткізе білуі қажет.

Бастауыш сыныпта оқу үрдісіне жаңа ақпараттық технологияны енгізу арқылы оқу сапасы жақсарып, дамыта оқыту жүзеге асырылып, сабақ қарқыны жеделдеттіріп, жеке тұлғамен жұмыс істей отырып, саралап, даралап оқытуға мүмкіндік туады. Жаңа ақпараттық технологияны шағын жинақталған мектептерде де пайдалануға болады. Онда сабақты тиімді өткізуге, оқушылардың танымдық белсенділігін арттыруға, әрбір оқушының өз беттерінше ізденіп білім алуларына көмектесуге болады. Жаңа технология оқушының өзіндік жұмыс атқаруына және ең бастысы, оқушының білім жетістіктерін жақсартуға ықпал етеді. Бастауыш сыныпта кеңінен қолданылып жүрген оқытудың қазіргі технологиялары дамыта оқыту технологиясы (дамыта оқыту жүйесі жеке тұлғаны жеделдете қарқынды, барлық сапалармен сәйкестікте жан-жақты дамытуға бағытталған, оқытудың модульдік технологиясы арқылы оқу үрдісін мақсатты жобалап құруға болады. Оқытудың компьютерлік технологиясы компьютермен жұмыс істеу техникасын меңгеру, сыныпта белсенділік көрсету, жеке жұмыс істеу, жекелеп көмек көрсету, проблемалық оқыту технологиясы, тірек сигналдары арқылы оқыту технологиясы, теория және тәжірибені блок түрінде топтау, тірек-схема, тірек-конспект түрінде берілген теориялық материалдарды сыныпта меңгерту, үйде өз бетімен іздену, жұмыс істеу, түсіндіре басқарып – оза оқыту, алынатын білімнің алғашқы бөлігін алдын ала оқыту, деңгейлеп саралап оқыту технологиясы, бірнеше деңгейде тапсырма беру және т.б.

«Республикадағы ауыл мектептерінің оқу-тәрбие үрдісінде деңгейлеп оқыту технологиясы (Қараев Ж.А.), жүйелік негізде оқыту технологиясы (Ғалиев Г.Г.), шоғырландырып-қарқынды оқыту технологиясы (Әбдіғалиев Қ.А., Нұрахметов Н.Н.), блоктық-модульдік технологиясы (Жанпейісова М.) қолдау табуда» [2, 46].

Ғалымдардың пікірінше шағын комплектілі мектептер жағдайында оқу-тәрбие үрдісін ұйымдастыруда жүйелік негізде оқыту мен шоғырландырып оқыту технологияларының оқыту сапасын арттыруда дидактикалық мүмкіндіктер мол.

Қазіргі ғаламдану және техниканың қарқынды даму кезінде оқу-тәрбие үрдісін ізгілендіру өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Оқу-тәрбие үрдісін ізгілендіру – жеке тұлғаның еркін дамуы үшін оның бойында жалпы азаматтық құндылықтардың қалыптасуын қамтамасыз ететін дидактикалық ұстаным ретінде басшылыққа алынуы тиіс. Мектептің бастауыш сатысында оқу-тәрбие үрдісін оқушылардың өзара іс-әрекетімен мұғалім мен оқушының өзара қарым-қатынасын дұрыс ұйымдастыру арқылы оқушының ойлау белсенділігін арттыруға, сабақта интерактивтік әдісті тиімді пайдалануға болады. Мұнда негізгі және жетекші үрдіс – іс-әрекетті оқытуды ұйымдастыру. Бұл технологияның ерекшелігі оқушылардың өздері ақпараттар жинап, өздері жаңалық ашуға ұмтылып, ізденіп жауабын тауып, өзінің көзқарасын логикалық түрде дәлелдейді. Ол өз пікірін бір-біріне, топта, сынып алдында айта алады. Мұнда жеке тұлғаның рухын тәрбиелеуге, адамның адамгершілік болмысын қалыптастыруға басты назар аударылуы тиіс. Білім мазмұнын меңгеруде оқушылардың және жаңа процессуальдік біліктілігіне, ақпаратты алдын ала болжау қабілеттерін және қойылған міндетті шығармашылықпен дамытуға көңіл бөлінеді. Қазақ тілі сабағында оқушылардың оқу біліктігімен қатар ойлауы, іс-әрекеті, өзара қарым-қатынасы және өзінің сана-сезімі дамып, шығармашылық іс-әрекеті қалыптасады.

Қазіргі нарықтық экономиканың сұраныстарын қанағаттандыруға және экономиканың, өндіріс салаларының дамуына сай жастарды білімді тұлға ретінде қалыптастыру үшін мұғалімдер оқытудың қазіргі технологияларын пайдаланып, оны одан әрі заман талабына сай жетілдіру қажет. Осылай оқушылардың білім жетістіктерінің деңгейін көтеруге болады [2, 158].

Оқушыны бастауыш сыныптардан сөздікпен жұмыс істеуге дағдаландыру, бағыт беру қажет. Бастауыш сыныптан бастап мектеп бітіргенге дейін оқушының сөздік дәптері болу керек. Бастауыш сыныптарда жүйелі жүргізілген сөздікпен жұмыс істеу оқушылардың сөздік қорын байытуға негіз болады. Демек, оқушы қазақ тілі мен әдебиет, ана тілі сабақтарында үйренген сөздерін ауызекі тілде дұрыс және кең пайдалана алатындай болуы қажет. Мұндай жұмыстың барлығы оқушының ойлау қабілетін дамытып, шебер сөйлей білуге тәрбиелейді.

Демек, сөзді орынды қолданып, оның мағынасын жетік білген бала өз бетімен сөйлем құрап, оның ауызша сөйлеу тілінде шебер қолдана алатыны сөзсіз. Сондықтан сөздіктермен жұмысты дұрыс ұйымдастырып, баланың сөз байлығын арттыру, сондай-ақ, үйренген сөздерінің жазбаша және ауызекі қолдана білуіне мұғалім жауаптылықпен қарағаны дұрыс.

«Сыни ойлау» анықтамасына еш келмейтін ойлаудың үшінші түрі- ол шығармашылық немесе көкейкесті ойлау. Сонымен сыни тұрғыдан ойлау үш бөліктен тұрады:

Біріншіден, сыни тұрғыдан ойлау өзіндік және жеке ойлау болып табылады. Ал сабақ сыни тұрғыдан ойлау принциптеріне негізделетін болса, әркім өз ойлар мен пікірлерін және бағалауларын басқалардан тәуелсіз құратын болады. Біз үшін басқа біреу сыни ойлай алмайды, біз барлығын өзіміз үшін жасаймыз. Сонымен қатар ойлау өзіндік сипатқа ие болғанда ғана сыни тұрғыдан ойлағандық болып есептеледі. Өз бастарымен жұмыс істеп, ең қиын деген мәселені өзі шеше алулары үшін оқушыларға жеткілікті түрде бостандық берілуі керек. Мысалы, оқушылар мұғалімнің айтқанын жаттанды түрде қайтып айтып беруі мүмкін.

Сыни тұрғыдан ойлауда идеяның ерекше болуы міндетті емес: біздің басқа біреудің идеясы мен нанымын өзіміздікі етіп қабылдауға толық құқымыз бар. Біз тіптен, басқаның пікірімен келісуіміз керек болады да, бұл біздің құқымызды дәлелдейді. Сыни тұрғыдан ойлайтын адам басқаның көзқарасымен жиі келісе бермейді.

Екіншіден, ақпарат сыни тұрғыдан ойлаудың соңғы емес, бастапқы пункті болып табылады. Білім адамның сыни ойлауы онсыз мүмкін болмайтын дәлелдемелерді тудырады. Кейде «басында түк жоқ болса ойлау қиын болады» деп айтып жатады ғой. Терең ойлау үшін фактілер мен идеялар, мәтіндер мен теориялар, мәліметтер секілді көптеген «шикізаттарды» өңдеу керек болады. Кейбір оқушылар өздерінің үйренгендерін көп есіне сақтай алмайды. Сондықтан оларға ескіден жаңаға жол салу керек. Дегенмен де мұғалімнің жұмысы тек сыни тұрғыдан ойлауға шектеліп қалмайды: оқушылар ең қиын деген түсініктерді қабылдап, әр түрлі мәліметті естерінде сақтауға дағдыланады. Сыни тұрғыдан ойлауға үйрету- мұғалімнің көп жақты жұмысының бір бөлігі ғана. Кез келген жаста сыни тұрғыдан ойлауға болады: бұл үшін тек студенттердің ғана емес, бірінші сынып оқушыларының да тәжірибелері мен білімдері жеткілікті.

Үшіншіден, сыни тұрғыдан ойлау сұрақтар қойып, шешімін табуды қажет ететін мәселені анықтаудан басталады. Жалпы адамзат баласы тумысынан білуге құмар болып келеді. Егер біз жаңа бір нәрсені байқай қалсақ, оның не екенін білуге құмартамыз. Дегенмен нағыз таным үрдісі өзінің кез келген кезеңінде мәселелерді шешу мен өзінің жеке қызығушылығы мен қажеттіліктерінен пайда болатын сұрақтарға жауап беруге деген талпыныспен сипатталады.

Төртіншіден, сыни тұрғыдан ойлау көңілге қонымды дәлелге ұмтылады. Сыни тұрғыдан ойлайтын адам мәселені шешудің жолын өзі іздеп табады да, сол шешімдерді негізі бар, саналы дәлелдермен нақтылай түседі. Ойымызды қорыта келсек: инновация жаңалық енгізумен байланысты. Бірақ та зерттеушілердің айтуы бойынша кез келген жаңалық әрқашан да жоғары нәтиже көрсете бермейді [3, 201].

Ал енді деңгейлеп саралап оқыту технологиясына келсек, бұл технология 1998-1999 оқу жылынан бастап мектептің барлық сатысына, барлық пәндерге еніп, оқу үрдісін жандандыруға үлкен үлес қосып келеді. Профессор Ж.Қаратаевтың деңгейлеп- саралап оқыту технологиясы жаңаша өзгерген мақсатпен оқушылардың өздігінен танып, іздену іс-әрекеттерін меңгертуді талап етеді. Бұл технологияда бірінші орында оқушы тұрады және өз бетімен білім алудағы белсенділігіне баса назар аударады.

Деңгейлеп-саралап оқыту технологиясында жұмыс міндеті үш деңгейлік, қосымша шығармашылық деңгей талаптарында тұрады. Оның басты мақсаты- сынып оқушылары «қабілетті-қабілетсіз» деген жіктерге бөлінуді болдырмау. Сабақта қандай оқушы болмасын, жақсы оқитынына қарамастан жұмысты І деңгейден орындайды. І деңгей тапсырмаларын орындау Мемлекеттік білім

стандарты талаптарының орындалуына кепілдік береді. I деңгейді орындаған оқушы «3» деген бағаман бағаланады. Әрбір оқушы I деңгейді орындауға міндетті және одан жоғары деңгейдегі тапсырмаларды орындауға құқылы. Осы тұрғыдан алғанда «Үлгерімі төмен, баяу» оқушы жақсы оқитын оқушыға ілесе алмай жатса, не істеуге болады деген сұрақ туады. I деңгейден аса алмай жатқан жағдайда қалған тапсырмаларды үйде орындауға беру керек.

Деңгейлеп саралап оқыту технологиясының екінші бір жағы-оқушыларды дүниежүзілік білім жүйесінде қолданылатын рейтинг- ұпай жинау әдісіне баулу. Деңгейлік тапсырмалар рейтинг- ұпай-балл жинау әдісімен бағаланатынын ескерсек, оқушылардың деңгейлік сабақ өткеннен кейін де сол тапсырмаларда жіберілген қателіктеріне, тапсырмаларын орындауда қолданған тәсілдеріне анализ жасап, қателіктері мен кемшіліктерін анықтай білуге мүмкіндік береді. Келесі тапсырмаларда оқушы неғұрлым көбірек ұпай жинау үшін ізденіп оқытушыдан, жолдастарынан, қосымша материалдардан білім жинайды.

Деңгейлеп саралап оқыту технологиясы:

- Оқушыны өз қабілетіне, болашағына сенуіне;
- Оқушыны ынталандыруға;
- Оқушы мен оқытушының ынтымақтастық қарым-қатынас достығына;
- Оқушының өз білімін өзі бағалай білуіне;
- Баға әділдігіне;

Білім көрсетудің әділ сайысына мүмкіндік береді [4, 72].

Деңгейлеп- саралап оқыту педагогикалық технологиясының моделі:

3-сыныптарда сөйлем мүшелерімен жұмыс жүргізбестен бұрын «Сөйлем» деген тақырыпты дұрыс меңгерту қажет. Ол үшін оқушыларға белгілі бір мәтінмен жұмыс жүргізу ұсынылады.

Үлгі: Біздің мектебіміз орталықта орналасқан, мектептің бөлмелері кең, жарық терезелері үлкен. Менің сыныбым екінші қабатта. Менің сыныбымда үлгілі оқушылар көп.

Тапсырма: Мәтінді оқып, неше сөйлем бар екенін анықта. Тиісті тыныс белгілерін қой. Әр сөйлемде неше сөз бар екенін анықта.

Қосымша сұрақ.

Нүкте қандай сөйлемнен кейін қойылады?

Сөйлем соңында қойылатын тағы қандай тыныс белгілері бар?

Тыныс белгілерін дұрыс қою мақсатында оқушыларды жаттықтыру үшін әр түрлі жұмыстар жүргізуге болады. Мысалы: ребустар, суреттер бойынша әңгіме құрастыру, өлеңді тиісті дауыс ырғағымен оқу т.б. Оқушылардың есінде дұрыс сақталу үшін мұғалім «нүкте» атынан сөйлеп, мына өлеңді оқып берсе, тақырыпқа деген қызығушылық артады.

Нүкте:

Мен сөйлемнің соңында тұрамын.

Солында емес, оңында тұрамын,

Сөйлемдердің жігін ажыратып,

Кідіріс белгісі орнында тұрамын.

Мен тағы керекпін

Қысқартылып алынған

Адам, газет, журналдар

Және кітап аттарының

Бас әріптері соңында... осы өлеңге байланысты оқулықтан мысалдар тапқызып, оқытса тыныс белгісін ойда сақтау оңай болады.

Келесі бір жұмыстар берілген сызбалар бойынша сөйлем құрау.

1. ----- .
2. ----- ?
3. ----- !

Берілген сөздерден дұрыс мағыналы сөйлем құрастыру.

1. Бағады, қояндарын, Алмат, қорада, таза.

2. Көжектерін, күтеді, қояндар, жақсы.

«Сөйлем» тақырыбымен осындай жұмыстар жүргізгеннен кейін сөйлем мүшелері жайлы түсінік беріледі. Ана тілі сабағында өткен тақырыптар бойынша өлеңдер, мәтін оқуға болады.

Тапсырма: оқушылар әрбір сөйлемде неше сөз барын анықтауы қажет және сұрақтарын жазуы керек, яғни біз ережені оқушылардың өздеріне айтқызатындай жағдай жасауымыз керек. Сонан соң оқушылардың айтқан ойларымен оқулықта жазылған ережені салыстыра оқытуға болады.

Бекіту үшін мәтінен екі сөзді, үш сөзді, сөйлемдерді тауып оқытқызуға болады.

Оқушылар назарын әр сөйлемдегі сөз саны мен сөйлем мүшелері саны бірдей ме, жоқ па соған аударған жөн.

Ал бастауыш пен баяндауыш жайлы түсінік бергенде оқушыларға мынандай сызба ұсынуға болады.

Тұрлаулы мүшелері:

Бастауыш	Баяндауыш
Кім? Не?	Не істеді? Не қылды?
Кімдер? Нелер?	Қайтті?
Кімдер?	Не істеді?
Балалар	Ойнады.

Сөйлемнің бастауышы мен баяндауышын түсіндіру, бекіту, қорыту үшін түрлі жұмыстар, әр түрлі әдістер қолданылады.

Ара – жігін ажырату стратегиясы бойынша қазақ тілі мен орыс тіліндегі бастауыштың кім? не? сұрақтауының қойылуына ерекше тоқталған жөн.

Қазақ тіліндегі кім? Сұрағы тек қана адамға байланысты қойылады.

Кім? Кімдер?

Әсел ойнады. Оқушылар келді.

Ал орыс тілінде жанды нәрсенің барлығына кім? (кто?) сұрағы қойылады. терезе.

1. Жұмбақтарды жатқа жазу
2. Сұрақтарға Мәтінді оқып, әрбір сөйлемнің бастауышын табу;
3. Көп нүктенің орнына тиісті бастауыш мүшесін қою, ... ашылады
4. Мысалы: есік бағаннан оң жақтағы сөздерді пайдалалана жауап беру.

Дәптерге немен жазады? Қалам

Суды немен алады? Шелек

5. Сурет бойынша сөйлем құрап жазу.

6. Сөзжұмбақтар шешу.

Жұмыстарды бастауышқа да, баяндауышқа да байланысты жүргізуге болады.

1. Мектеп-кеме, білім-теңіз.

2. Ас атасы-нан.

Тапсырма: Осы екі сөйлемнің бастауышы мен баяндауышын тап. Зат есімді тап. Шартты белгімен астын сыз.

Кім айтқысы келеді?

Ой қозғау стратегиясы: Неліктен біз /мектеп/ және /атасы/ сөздерінен кейін -/сызықша / қойдық? (оқушылар жауабы).

Мұғалімнің түсініктемесі:

Егер бастауыш та, баяндауыш та, зат есімнен жасалса, бастауыштан кейін сызықша (-) қойылады.

Тұрлаулы мүшелерден өткенді әр түрлі ойындар, сұрақтар арқылы бекітуге болады.

«Кім көп мысал тауып жаза алады?» тапсырмасы.

Мақсаты: мөлшерлі уақыттың ішінде зат есімнен бастауышы бар 4-5 сөйлем жазғызу.

«Бастауышы – біздікі, басқасы – сіздікі» ойыны.

Шарты: Ойын бастауыш төмендегідей сөздерді тақтаға жазып қояды да, бұларды бастауыш етіп сөйлем құрауды тапсырады.

Отан-ана, ағаштар, Алматы-...

Ал бастауыш пен баяндауыш арасындағы (-) сызықшаны бекіту мақсатында

«Тұрлаусыз мүшелер» ойынын өткізуге болады.

Бірінші бала – бастауыш,

Екінші бала – баяндауыш,

Үшінші бала – сызықша.

Бірінші бала зат есімнен болған бастауышты айтқанда, «Баяндауыш бала» баяндауышты айтады. «Сызықша бала» аңдып отырып, сызықша керек ететін жағдайда, екі баланың ортасына қолын екі жағына созып барып тұра қалады. Соңында ойынға қатысушылар өздері қортынды жасап, баға береді.

Оқушылардың тіл байлығын арттыру, теориялық білімін практикамен ұштастыру, білімділік мақсатында қарастырылса, дамытушылығында тапсырмаларды орындау арқылы сын тұрғысынан

ойлау, ойын тиянақты, әсерлі жеткізу, шығармашылық ізденістерін арттыруға ықпал жасау көзделді [5, 193].

Ал тәрбиелігінде оқыушылар ұйымшылдыққа, ізденімпаздыққа, шығармашылықпен жұмыс істеуге, адамгершілік, ізеттілік қасиеттерге тәрбиеленеді. Схема-кесте, кеспе қағаздар т.б. көрнекілік ретінде пайдаланылды.

Әдебиеттер тізімі:

1. Жанпейісова М.М. Модульдік оқыту технологиясы оқышыны дамыту құралы ретінде. - Алматы, 2002.
2. Кобдикова Ж. Деңгейлеп саралап оқыту педагогикалық технологиясы. // Қазақ тілі: мектепте, колледжде, ЖОО-де оқыту. – 2004. - №1. - 35-37 б.
3. Қуанышбаева А. Жаңа технологиялық әдіс-тәсілдерді пайдалану. // Қазақстан мектебі. – 2002. - №5. - 46-48 б.
4. Мейірманқұлова Т. Жаңа технологияны енгізу. // Ұлағат. – 2006. - №5. - 12-17 б.
5. Оспанова Қ.О. Жаңа технология туралы. // Бастауыш мектеп. – 2006. - №2. - 25-27 б.

ӘӨЖ: 159.922.7/.8

Л.С. Мазтаева

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті
Қазақстан, Семей қ.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ МЕКЕМЕСІНДЕ АТА-АНАЛАРМЕН ЖҰМЫС ЖАСАУДА ИНТЕРАКТИВТІ ӘДІСТЕРДІ ҚОЛДАНУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Қазіргі кезде тәрбиеленушілердің ата-аналарымен өзара әрекеттестік жасау - мектепке дейінгі білім беру мекемесіндегі білім беру және тәрбиелеу процестерінің приоритетті бағыттарының қатарынан орын алады. Көптеген педагогикалық ұжымдар ата-аналарға психологиялық-педагогикалық көмек көрсетумен қатар, отбасылық тәрбиенің мақсат-міндетін нақты түсіндіреді.

Заманауи зерттеушілер мектеп жасына дейінгі баланы тәрбиелеу мен дамыту үшін педагогтар мен ата-аналардың өзара әрекеттестігінің маңыздылығын атап көрсетті. Мектепке дейінгі білім беру мекемесінің білім беру ортасына отбасын серіктес және белсенді субъект ретінде қатыстыру ата-аналар мен педагогтардың өзара әрекеттестік жағдайының сапалы өзгеріске ұшырауына алып келеді [1. б 18].

Қазіргі кезде педагогтар мен ата-аналардың серіктестігі мен өзара әрекеттестігіне негізделген дәстүрлі емес интерактивті әдістер кеңінен қолданылуда. Ата-аналармен өзара әрекеттестіктің жаңа формаларында серіктестік, диалог принциптері жүзеге асырылады. Бала тәрбиесіне қатысты қарама-қайшылықты сұрақтар (жазалау немесе мадақтау, мектепке даярлық және т.б.) бойынша алдын ала жоспар құрылады. Мұндай формалардың артықшылығы қатысушыларға дайын көзқарас міндеттелмей, оларды ойлауға, мәселелік жағдайдан өз бетінше шешім табуға итермелейді.

Дидактикада Д.А. Махотиннің айтуынша, интерактивті оқыту формалары мен әдістерінің дәстүрліден негізгі айырмашылығы төмендегідей көрсеткен:

- Оқышылардың танымдық іс-әрекетін мәжбүрлей белсендіру;
- Ата-аналарды ұзақ уақыт бойы белсенді іс-әрекетке жұмылдыру;
- Жоғары деңгейде күш жұмсай отырып, мәселенің шешімін өз бетінше (жекелей және топтық) іздеу;
- Белсенді іс-әрекет үшін эмоционалдық-еріктік фонды (қысымды) құру;
- Оқытушы жүйе мен оқышылар арасында үздіксіз тікелей және кері байланыстың болуы;
- Педагогтың рөлін менеджердің, оқу процесін ұйымдастырушының рөліне ауыстыру;
- Педагог пен бала, ата-ана арасындағы субъект-субъект қарым-қатынасының болуы.

В.В. Гузеев интерактивті оқытуға деген көзқарасты төмендегідей анықтайды: «Егер байланыс сеансы бойы ақпарат ағымы оқыту жүйесінен оқышыға бағытталатын болса, бұл оқытудың экстрактивті ақпараттық режимі болып табылады, ақпараттың кері ағысында – интроактивті режим. Егер ақпараттық ағым сеанс барысында бағытын өзгертетін болса, онда ақпараттық режим – интерактивті болып табылады». В.В. Гузеев өзінің қорытындыларында әртүрлі оқыту режимін жасауға көмектесетін әдістерді бөліп көрсетеді:

- экстрактивті – әңгімелеу, дәріс, диктант әдістерін қолдану арқылы жасалады.

- интроактивті (барлық ақпараттық оқушылардың ішінде тұйықталған немесе олардан бағытталады; мұнда бала мен ата-ана мектепке дейінгі білім беру мекемесінің оқыту-тәрбиелеу процесінің субъектісі ретінде болады; бұл режим өзбетті оқыту-тәрбиелеу іс-әрекетінің сипаттамасы болып табылады).

- интерактивті – әңгімелесу, консультация, сауалнама, семинар-практикум және т.б. арқылы [4. б 56].

Интерактивті оқыту Л.Н. Куликованың айтуынша, тұлғаның «шығармашылық базисының» көрініс беруіне септігін тигізеді, себебі оның ішкі механизмдерін белсендіреді. Интерактивті оқыту әдістерінің мәні – оқушылардың танымдық күші мен талпынысын мобилизациялауға, танымға деген өзбетті қызығушылықты оятуға және өз бетінше іс-әрекет тәсілдерін қалыптастыруына бағдарлану болып табылады. Интерактивті әдістер ата-аналардың субъективті тәжірибесіне жүгінеді және оларға оқыту процесінде әлеуметтік тәжірибені ашудың өз тәсілдерін меңгеруге көмектеседі [3. 576].

Л.Н. Куликова оқытудың интерактивті әдістеріне сипаттама бере отырып, интерактивті әдістердің маңызды ерекшелігі – өзара әрекеттестік субъектілерінің өзара бағытталған белсенділігі, қатысушылардың эмоционалдық, рухани бірлестігі деген пікір айтады.

Бұл өзара әрекеттестіктің ерекшелігі мынада: білім беру субъектілерінің бір кеңістікте болуы; шешіліп жатқан тапсырманың проблемалық аумағына бірлесіп ену, яғни шығармашылық кеңістікке бірлесіп ену; тапсырманы шешуді жүзеге асырудың тәсілдері мен әдістерін таңдауда келісімнің болуы; тапсырманы шешуді жүзеге асыруға және шешім қабылдауға септігін тигізетін жақын эмоционалдық жағдайға бірлесіп ену.

Ғылыми бірлестік интерактивті оқыту әдістерінің тұлғалық-дамытушылық рөлін атап көрсетеді және оларды ойлауды белсендіретін, эмоционалдық жағдайлардың тұлғалық өсуін стимулдайтын оқушылардың тұлғалық дамуының факторы деп есептейді. Интеракция сәті өзіндік талдауды, рефлексияны белсендіреді, ерікті мобильдейді. Өкінішке орай, интерактивті әдістердің принциптерін толық түсінбегендіктен, кейбір тәрбиешілер ашық әңгімелесу, өз ойын еркін білдіру және т.б. сияқты оның тек сыртқы көрінісін ғана қолданады. Бұл интерактивтіліктің мәнін бұрмалайды, яғни «жеңілдетілген» оқыту түрінде көрсетеді: процесс жеңіл жүреді, бірақ соңғы нәтижесі қанағаттанарлықсыз болады. Ал интерактивті әдістердің түп нұсқасы бір уақытта оқыту-танымдық та, коммуникативтік-дамытушылық та, әлеуметтік-бағдарлық та міндеттерді шешуге мүмкіндік береді.

Осылайша, көптеген ғалымдар берілген оқыту түрін төмендегідей сипаттайды:

Біріншіден, бұл ата-аналардың өз араларындағы және педагогпен өзара әрекеттестігі (тікелей және тікелей емес);

Екіншіден, бұл «тең құқылы» қарым-қатынас процесі, мұндай қарым-қатынасқа қатысушылар өзара ақпарат алмасуға, өз идеялары мен шешімдерін ашық айтуға, мәселелерді талқылауға және өз көзқарастарын қорғауға қызығушылық танытады;

Үшіншіден, бұл «шынайылыққа» үйрету болып табылады, яғни оқыту бізді қоршаған шынайы мәселелер мен жағдаяттарға негізделеді [4. 108 б].

Қазіргі кезде, интерактивті жұмыс формалары көптеп кездеседі, бірақ кең тараған түрлері мыналар болып табылады:

- Жалпы дискуссия;
- Практикум;
- Өзара оқыту мен өзара бақылаудың әртүрлі формалары;
- Проблемалық-ізденушілік оқыту;
- Қашықтықтан оқыту
- Презентациялар (компьютер экранында көрсетілетін дәрістік және тәжірибелік материалдың көрнекі нұсқасы);
- Кіші топтар мен ауысымдық (динамикалық)/ тұрақты (тұйықталған) топтардағы жұмыс – диалогтық өзара әрекеттестік формасы.

Интерактивті оқыту әдістері бұл оқыту процесіне тиімді қарым-қатынас жасауды ендіруге мүмкіндік беретін әдістер, ол ата-аналарды оқыту процесіне тыңдаушы немесе бақылаушы емес, белсенді қатысушы ретінде қатыстыруды көздейді. Оларға мыналарды жатқызуға болады:

- «Модерация» әдісі, бұл әдіс адамдарды бір командада жұмыс істеуге «мәжбүрлейді»;
- «Кейстер» әдісі (Case study) – жағдаятты талдау әдісі (ата-аналар мен тәрбиешілер шынайы тәжірибеден алынған іскерлік жағдаяттарды талқылауға қатысады);
- Презентациялар.

Материалды жалпылай отырып, интерактивті оқытуды ұйымдастырудың міндетті шарттарын бөліп көрсетуге болады:

- Сенімділік, кем дегенде тәрбиеші мен ата-ана арасындағы позитивті қарым-қатынас;
- Демократиялық стиль;
- Педагог пен оқушыла, ата-аналардың өз арасындағы қарым-қатынастағы серіктестік;
- Оқушылардың жеке тәжірибелеріне сүйену;
- Ақпаратты ұсынудың әртүрлі формалары мен әдістері;
- Іс-әрекеттің сыртқы және ішкі мотивациясын және де ата-аналардың өзара мотивациясын

косу.

Жоғарыда айтылғандарды негізге ала отырып, ата-анамен жұмыс жасауға ерекше назар аударылатындығын және қазіргі кезде өзекті мәселеге айналғанын байқауға болады. Мұның себебі отбасы барлық тәрбиенің бастауы. Ол бала тұлғасын қалыптастырудағы негізгі әлеуметтік институт болып табылады.

Әдебеттер тізімі:

1. Бадмаев Б.Ц. Методика преподавания психологии: учеб.-метод. пособие для препод. и аспирантов вузов [Текст]. – М.: ВЛАДОС, 1999.- 340 с.
2. Махотин Д.А. Интерактивное обучение. <http://som.fio.ru/getblob.asp?id=10017463>
3. Гузеев В.В. К формализации дидактики: системный классификатор организационных форм обучения // Школьные технологии. –2002. - №4. – С. 49-58.
4. Интерактивные методы в образовании: личностно созидающие смыслы. Сборник научных статей по материалам международной научно – практической конференции, проводимой 7 декабря 2001 года / сост. Быстрова Н.Н., Пигуль Г.И.; под ред. Л.Н.Куликовой. – Хабаровск: Издательство ХГПУ, 2002. – 263 с.

УДК: 159.922-053.4

А.К. Мукатаева¹, Г.Б. Абдрахманова²

¹Государственный университет имени Шакарима г.Семей

²Семеновская средняя школа

Казахстан, г.Семей

СЕНСОРНОЕ РАЗВИТИЕ И СЕНСОРНОЕ ВОСПИТАНИЕ В УСЛОВИЯХ ДОШКОЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ

Одна из задач дошкольного воспитания - сенсорное развитие детей, которые именно в этом возрасте наиболее восприимчивы к окружающему миру, «настроены» на познание явлений действительности, предметов, их внешних свойств.

В психолого-педагогическом словаре *сенсорное воспитание* (от лат. *sensus* - чувство) трактуется как целенаправленное развитие и совершенствование сенсорных процессов (ощущений, восприятий, представлений). Сенсорные процессы представляют собой первую ступень познания, образуют область чувственного познания, поэтому сенсорное воспитание часто выступает исходным звеном умственного воспитания. В процессе сенсорного воспитания подготавливается переход от чувственного к рациональному познанию, от восприятия к мышлению, формируется основа последующей интеллектуальной деятельности. Вместе с тем развитие сенсорных процессов играет существенную роль в совершенствовании практической деятельности ребенка.

Сенсорное воспитание включает в себя формирование восприятия формы, величины, пространственных отношений между предметами, цвета, а также музыкального слуха, совершенствование звукового анализа речи и др. [1, с. 395].

Период дошкольного детства является периодом интенсивного сенсорного развития ребенка - совершенствования его ориентировки во внешних свойствах и отношениях предметов и явлений, в пространстве и времени. Воспринимая предметы и действуя с ними, ребенок начинает все более точно оценивать их цвет, форму, величину, вес, температуру, свойства поверхности и т.д. При восприятии музыки он учится следить за мелодией, выделять соотношения звуков по высоте, улавливать ритмический рисунок, при восприятии речи - слышать тончайшие различия в произношении сходных звуков.

Значение сенсорного воспитания хорошо понимали видные представители дошкольной педагогики: Ф.Фребель, М.Монтессори, О.Декроли, Е.И.Тихеева, Л.А.Венгер, Н.Н.Подъяков и другие.

Система сенсорного воспитания разрабатывалась на основе современных дидактических принципов.

В основу *первого принципа* положено обогащение и углубление содержания сенсорного воспитания, предполагающего формирование, у детей начиная с раннего возраста широкой ориентировки в предметном окружении.

Второй принцип предполагает сочетание обучения сенсорным действиям с различными видами содержательной деятельности детей, что обеспечивает углубление и конкретизацию педагогической работы, позволяет избежать формальных дидактических упражнений. Тем самым совершенствование сенсорного воспитания должно быть направлено на выяснение смысла свойств предметов и явлений или выяснение их «сигнального значения».

Третьим принципом предопределяется сообщение детям обобщенных знаний и умений, связанных с ориентировкой в окружающей действительности.

Четвертый принцип предполагает формирование систематизированных представлений о свойствах и качествах предмета, которые являются основой - эталонами обследования любого предмета, т.е. ребенок должен соотносить полученную информацию с уже имеющимися у него знаниями и опытом [2, с. 4].

Сенсорное развитие дошкольника включает две взаимосвязанные стороны, которые в свою очередь выступают задачами сенсорного воспитания:

- 1) обеспечить накопление и усвоение представлений о разнообразных свойствах и отношениях предметов и явлений;
- 2) овладение новыми действиями восприятия, позволяющими более полно и объемно воспринимать окружающий мир [3, с. 103].

Основная задача сенсорного воспитания заключается в том, чтобы сформировать у детей такие умения воспринимать и представлять предметы и явления, которые способствовали бы совершенствованию процессов рисования, конструирования, звукового анализа слов, труда в природе и т.д.

Роль воспитателя в основном состоит в раскрытии детям тех сторон явлений, которые могут остаться незамеченными, выработке отношения детей к этим явлениям.

Содержание сенсорного воспитания включает широкий объем признаков и свойств предметов, которые ребенок должен постичь на протяжении дошкольного детства.

В сенсорном воспитании сложилось *традиционное содержание*. Это знакомство с цветом, величиной, формой, вкусом, запахом, фактурой, тяжестью, звучанием предметов окружающего мира, с ориентированием в пространстве. При этом ставится задача повышения чувствительности соответствующих анализаторов (развитие тактильной, зрительной, обонятельной, слуховой и другой чувствительности), которая проявляется в различении признаков и свойств предметов. Одновременно ребенок учится называть свойства предметов: мягкий, твердый, пушистый, шершавый, холодный, теплый, горячий, горький, сладкий, соленый, кислый, легкий, тяжелый, снизу - сверху, близко - далеко, справа - слева.

В отечественной системе сенсорного воспитания традиционное содержание расширено и дополнено за счет включения ориентировки во времени, развития речевого и музыкального слуха.

Ориентирование во времени предполагает, что ребенок усваивает представления о частях суток, днях недели, месяцах, годе, о текучести времени.

Речевой (фонематический) слух - это способность воспринимать звуки речи, дифференцировать и обобщать их в словах как смыслозначительные единицы. С развитием фонематического слуха связано овладение нормами звукопроизношения. Уровень развития фонематического слуха проявляется при обучении ребенка грамоте, когда перед ним встает задача звукового анализа слова. Это значит, что он должен отойти от смысла слова, его значения и работать со словом как звуковым комплексом, то есть формальной единицей.

Музыкальный слух - это умение различать звуки по высоте, тембру, ритмическому рисунку, мелодии [3, с. 107].

Тем самым содержание сенсорного воспитания составляют *сенсорные эталоны* - обобщенные сенсорные знания, сенсорный опыт, накопленный человечеством за всю историю своего развития; общепринятые образцы каждого вида свойств и отношений предметов. Так, в области формы - это

геометрические фигуры (круг, квадрат, треугольник и др.), в области цвета - семь цветов спектра, белый и черный цвета.

Внешние качества и свойства предметов окружающего мира чрезвычайно разнообразны. В ходе исторической практики выделились системы тех сенсорных качеств, которые наиболее значимы для той или иной деятельности: системы мер веса, длины, направлений, геометрических фигур, цвета, величины; нормы звукопроизношения, система звуков по высоте и т.д.

Каждый сенсорный эталон имеет свое словесное обозначение: меры веса, меры длины, цветовой спектр, расположение нот на нотном стане, плоскостные и объемные геометрические фигуры и др.

Усвоение сенсорных эталонов - длительный и сложный процесс, основная тяжесть которого ложится на старший дошкольный и школьный возраст.

В дошкольном возрасте ребенок пользуется так называемыми *предметными эталонами*: образы свойств предметов соотносит с определенными предметами.

На стыке содержания и методов сенсорного воспитания следует подчеркнуть способы сенсорного развития:

- практический способ (наложение, приложение, примеривание);
- зрительное соотношение (практические способы являются перспективой развития действий).

А.В. Запорожец выделяет этапы сенсорного развития:

1. Переход к внешне ориентированному действию.
2. Развернутая перспектива действия.
2. Этап соединения перспективных действий [4, с. 154].

В соответствии с этапами рассматриваются уровни сенсорного развития по годам жизни ребенка:

- основная задача - предоставить ребенку максимальную возможность сенсорных ощущений;
- практическое усвоение сенсорных ощущений путем проб, соотношения предметов;
- манипуляционная функция: соотношение цвета, предметно-продуктивная, словесная деятельность;
- переход от предметной деятельности к нормативной;
- понятие о цветовом спектре, систематизация и закрепление понятия о геометрических фигурах, параметрах величины;
- сформированность представлений об основных и дополнительных цветах, геометрических фигурах, параметрах величины, анализ сложных форм предмета [4, с. 155].

Анализ психолого-педагогической литературы по проблеме сенсорно-перцептивного развития и сенсорного воспитания детей раннего возраста показывает, что в настоящее время восприятие рассматривается как особая деятельность, имеющая в структуре мотивационно-личностный и операционально-технический компонент.

У детей раннего и дошкольного возраста имеются органические предпосылки сенсорного развития в виде природных анатомо-физиологических особенностей анализаторных систем. Однако установлено, что этих предпосылок недостаточно для самостоятельного первоначального освоения ребенком человеческого опыта.

Развитие восприятия осуществляется в процессе сенсорного воспитания понимаемого в широком педагогическом смысле - как целенаправленный процесс, который осуществляется под руководством педагога и включает в себя все виды учебных занятий и специально проводимую воспитательную работу.

Таким образом, основное содержание сенсорного воспитания в детском саду и в повседневной жизни - это ознакомление детей с сенсорными эталонами и обогащение способами обследования предметов.

Список литературы:

- 1 Психолого-педагогический словарь для учителей и руководителей общеобразовательных учреждений Ростов н/Д. изд – во «Феникс» 1998. - 544 с.
- 2 Пилюгина, Э.Г. Занятия по сенсорному воспитанию с детьми раннего возраста: Пособие для воспитателя детского сада. – М.: Просвещение. – 1983.
- 3 Дошкольная педагогика (конспект лекций). – М.: «Приор – издательство». - 2002 – 192 с.
- 4 Сенсорное воспитание детей раннего возраста через восприятие цвета // Первые шаги: (Модель воспитания детей раннего возраста). - М., 2002. – с. 303.

Э.Т. Мусабалина¹, Г.С. Турсунгожинова¹, С.С. Байсарина²

¹Государственный университет имени Шакарима г. Семей
Казахстан, г. Семей

²Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева
Казахстан, г. Астана

К ПРОБЛЕМЕ АДАПТАЦИИ ДЕТЕЙ К ОБУЧЕНИЮ В ШКОЛЕ

Анализ кризисного возраста, связанного с переходом от дошкольного к младшему школьному возрасту, предпринимается нами с точки зрения классической концепции Л.С.Выготского, где ключевыми характеристиками категории «психологического возраста» являются социальная ситуация развития и центральное возрастное новообразование. А также, разработанное в трудах А.Н.Леонтьева, Д.Б.Эльконина и других психологов понятие ведущей деятельности. Опираясь на данные критерии анализа возрастных периодов, мы рассматриваем, в чем заключается своеобразие и главное содержание развития детей «на стыке» дошкольного и младшего школьного возрастов [1, 2].

В работах, связанных с началом школьного обучения, выделены новообразования, которые свидетельствуют о состоявшемся переходе ребенка из дошкольного в младший школьный возраст, т.е. рассматриваются новообразования, возникающие сразу после проживания кризиса семи лет. Так, Г.Г.Кравцов вслед за Д.Б.Элькониним связывает начало младшего школьного возраста с появлением у ребенка устойчиво удерживаемого теоретического отношения к задаче, с обращением внимания ребенка на способ действия. По мнению других исследователей младшего школьного возраста, центральными психологическими новообразованиями этого периода являются произвольность и осознанность познавательных процессов и поведения.

Все перечисленные новообразования, по мнению авторов, возникают к концу данного возраста, т.е. являются результатом, итогом развития ребенка в младшем школьном возрасте.

Анализ меняющейся социальной ситуации развития при переходе от дошкольного к младшему школьному возрасту предполагает рассмотрение соотношения ее объективных и субъективных показателей. Объективная составляющая, связанная с переходом ребенка 6-7 лет к новому возрастному статусу, включает наличие новых общественных ожиданий, адресованных ему со стороны близких и социальных взрослых, что, в свою очередь, предполагает иное восприятие детей значимыми другими в структуре деятельностных и межличностных отношений. Субъективная составляющая социальной ситуации развития в этот период представлена новым фокусом содержания переживаний: появляются новые смыслы в жизни ребенка, прежде всего обнаруживающие себя в отношении к новым социальным взрослым и к предмету новой социально-значимой деятельности [3, 4].

В качестве важнейшего достижения в развитии личности ребенка выступает преобладание чувства «Я должен» над мотивом «Я хочу».

Младший школьный возраст – это период детства, ведущей в котором становится учебная деятельность. С момента поступления ребёнка в школу она начинает опосредовать всю систему его отношений. В процессе учебной деятельности ребёнок осваивает знания и умения, выработанные человечеством. Но он их не изменяет. Оказывается, что предметом изменения в учебной деятельности является он сам [5].

Учебная деятельность определяет во многом интеллектуальное развитие детей от семи до десяти, одиннадцати лет. В целом же с поступлением ребёнка в школу его развитие начинает определяться уже не тремя, как было в дошкольном возрасте, а четырьмя различными видами деятельности. Но именно внутри учебной деятельности ребёнка младшего школьного возраста возникают свойственные ему основные психологические новообразования. Она определяет характер других видов деятельности: игровой, трудовой и общения.

Согласно концепции Д.Б. Эльконина и В.В. Давыдова, учебная деятельность представляет собой совокупность следующих компонентов: мотивационный, операционально-технический, контрольно-оценочный.

Главное отличие учебной деятельности от всех остальных заключается в том, что в ней ребенок под руководством учителя оперирует научными понятиями. Однако при этом никаких изменений в саму систему научных понятий он не вносит. Результат учебной деятельности, в которой происходит освоение научных понятий, прежде всего, изменение самого ученика, его развитие.

Иными в этом возрасте становятся и детские игры - они приобретают более совершенные формы - превращаются в развивающие. Индивидуальные предметные игры приобретают

конструктивный характер, в них широко используются новые знания, особенно из области естественных наук. Игра в этом возрасте продолжает занимать второе место после учебной деятельности как ведущей и существенно влиять на развитие детей.

Согласно О.Ю. Ермолаеву, на протяжении младшего школьного возраста в развитии внимания происходят существенные изменения: резко увеличивается объем внимания, повышается его устойчивость, развиваются навыки переключения и распределения [6].

К 6-7 годам структура памяти претерпевает существенные изменения, связанные с развитием произвольных форм запоминания и припоминания. Непроизвольная память, не связанная с активным отношением к текущей деятельности, оказывается менее продуктивной, хотя в целом эта форма памяти сохраняет ведущее положение. Существенную роль в развитии памяти у младших школьников играет речь, поэтому процесс совершенствования памяти ребёнка идёт параллельно с развитием речи. В формировании внутренних средств запоминания центральная роль принадлежит именно речи. Овладевая различными формами речи – устной, письменной, внешней, внутренней – ребёнок к концу младшего школьного возраста постепенно учится подчинять память своей воле, разумно контролировать ход запоминания, управлять процессом сохранения и воспроизведения информации.

Как показывают исследования К.М.Гуревич, В.И.Селиванова, ребёнок 6-7 лет может стремиться к далекой цели, выдерживая при этом значительное волевое напряжение в течение довольно длительного времени [7].

По мнению А.К.Марковой, А.Б.Орлова, М.В.Матюхиной, в мотивационной сфере ребёнка данного возраста, также происходят изменения: формируется система соподчинительных мотивов, придающая общую направленность поведению ребёнка. Принятие наиболее значимого на данный момент мотива является основой, позволяющей ребёнку идти к намеченной цели, оставляя без внимания ситуативно возникающие желания.

Если взрослые, обладающие достаточно большим авторитетом для детей, мало поощряют их за успехи и больше наказывают за неудачи, то в итоге формируется и закрепляется мотив избегания неудачи. Если же, напротив, внимание со стороны взрослого и большая часть стимулов ребёнка приходятся на успехи, то складывается мотив достижения успехов. Поэтому рекомендуется в начальных классах школы не использовать отметок, особенно низких, чтобы не вызывать у детей тревожность и беспокойство, связанные с развитием и функционированием мотива избегания неудачи.

Параллельно с мотивацией достижения успехов и под её влиянием в младшем школьном возрасте совершенствуются два других личностных качества ребёнка: трудолюбие и самостоятельность.

С момента, когда ребёнок пошел в школу, его эмоциональное развитие в большей степени, чем раньше, зависит от посторонних людей и от того опыта, который он приобретает вне дома. Страхи ребёнка отражают его восприятие окружающего мира, рамки которого теперь для него значительно расширяются. Большой частью страхи связаны с событиями в школе, семье и группе сверстников. Предметом страхов могут быть и предстоящие уроки, и уколы, и отношения между сверстниками.

В младшем школьном возрасте формируется характер ребёнка, складываются его основные черты, которые в дальнейшем влияют на практическую деятельность ребёнка и на его общение с людьми.

Таким образом, младший школьный возраст является наиболее ответственным этапом школьного детства. Основные достижения этого возраста обусловлены ведущим характером учебной деятельности и являются во многом определяющими для последующих лет обучения в школе.

Первый класс в школе – особый и сложный период в жизни ребёнка: он осваивает новую социальную роль ученика, новый вид деятельности – учебную, изменяется социальное окружение – появляются одноклассники, учителя и школа как большая социальная группа, в которую включается ребёнок, изменяется уклад его жизни.

Ребёнок теряет наивность, непосредственность, простодушие, и его поведение по контрасту представляется неестественным для тех, кто знал его раньше. В какой-то степени это верно. Утратив одни формы поведения, ребёнок ещё не освоил новые. У беззаботного прежде малыша появляются непривычные обязанности: в школе он не волен распоряжаться своим временем, должен подчиняться правилам дисциплины, которые не всегда кажутся ему разумными. Почему нужно сидеть смирно целый урок? Почему нельзя шуметь, кричать, бегать? После динамичных, эмоциональных игр

дошкольника новая жизнь кажется утомительной и не всегда интересной. Школьная дисциплина требует большого напряжения, первокласснику трудно управлять своими чувствами и желаниями.

Резко меняется и характер деятельности. Раньше основной была игра. А в ней результат - не самое главное. Прежде всего, волнует и захватывает сам процесс игры. В учебе же на первый план все больше выдвигается результат, его оценка. Поэтому возникает кризис и в ценностных ориентациях ребенка, а за ним и первые неожиданности и разочарования.

Успешность обучения первоклассника в школе определяется развитием таких основных новообразований младшего школьника, как: произвольность; внутренний план действия; личностная рефлексия; интеллектуальная рефлексия.

Произвольность. Осуществление учебной деятельности возможно только в том случае, если ребенок приучается управлять своими психическими процессами и поведением в целом. Это дает возможность подчинять свои непосредственные "хочу" требуемому учителем и школьной дисциплиной "надо" и способствует формированию произвольности как особого, нового качества психических процессов. Она проявляет себя в умении сознательно ставить цели действия и преднамеренно искать и находить средства их достижения, преодоления трудностей и препятствий.

Внутренний план действия. Необходимость контроля и самоконтроля, требования словесных отчетов и оценок формируют у младших школьников способность к планированию и выполнению действий про себя, во внутреннем плане. Необходимость различать образцы рассуждения и самостоятельные попытки их строить предполагают у младшего школьника формирование умения как бы со стороны рассматривать и оценивать собственные мысли и действия. Это умение лежит в основе рефлексии.

Личностная рефлексия. Появляется стремление на все иметь свою точку зрения. У них также появляются суждения о собственной социальной значимости - самооценка. Она складывается благодаря развитию самосознания и обратной связи с теми из окружающих, чьим мнением они дорожат. Высокая оценка обычно бывает у детей в том случае, если родители относятся к ним с заинтересованностью, теплотой и любовью. Младший школьный возраст - завершение развития самосознания.

Рефлексия интеллектуальная. Имеется в виду рефлексия в плане мышления. В школьные годы способность хранить и извлекать информацию из памяти совершенствуется, развивается метапамять. Дети не только лучше запоминают, но и способны размышлять о том, как они это делают.

М.Р. Битянова разработала систему психолого-педагогических требований к статусу школьника, задающих критерии, а, следовательно, цели и задачи психологического сопровождения адаптации детей к школе [8].

Таким образом, с поступлением ребенка в школу, изменяется социальный статус бывшего малыша, появляется новая социальная роль "ученик". Можно считать это рождением социального "Я" ребенка.

Изменение внешней позиции влечет за собой изменение самосознания личности первоклассника, происходит переоценка ценностей. То, что было значимым раньше, становится второстепенным, а то, что имеет отношение к учебе, становится более ценным.

Такие изменения происходят в психике ребенка при благоприятном развитии событий, его успешной адаптации к школьному обучению. О «внутренней позиции школьника» можно говорить только тогда, когда ребенок действительно хочет учиться, а не только ходить в школу.

Пристальное внимание к школьной адаптации вызвано тем, что, являясь динамическим процессом прогрессивной перестройки функциональных систем организма, она обеспечивает возрастное развитие. Механизмы же приспособления, возникшие в процессе адаптации, вновь и вновь актуализируясь и используя в сходных ситуациях, закрепляются в структуре личности и становятся подструктурами ее характера.

Список литературы:

1. Выготский Л.С. Вопросы детской психологии. - СПб.: Питер, 1997.
2. Эльконин, Д.Б. К проблеме периодизации психического развития в детском возрасте / Д.Б.Эльконин // Избранные психологические труды. - М., 2008.
3. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. - М., 2007.
4. Гуревич К.М. Индивидуально - психологические особенности школьников. - М., 1988.
5. Зимняя И.А. Педагогическая психология. - Ростов-на-Дону, 1997.
6. Ермолаев О.Ю., Марютина Т.М., Мешкова Т.А. Внимание школьника. - М.: Знание, 1987.
7. Лисина М. И. Проблемы онтогенеза общения. - М.: Воронеж, 1980.
8. Битянова М.Р. Психологическое сопровождение детей / М.Р. Битянова // Школьный психолог. - 2000. - № 10. - С. 15-23.

Б.С. Мусабәева, Г.К. Джумажанова
Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті
Қазақстан, Семей қаласы, dariya69@mail.ru

БАЛАЛАР ҮЙНДЕГІ ТӘРБИЕЛЕНУШІЛЕРДІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Ұлт тәрбиесі - ұлт болашағы. Егеменді еліміздің ертеңгі болашағы жас ұрпақ тәрбиесі. Білімді, денсаулығы мықты азамат өсіру үшін, мектеп болып ынтымақтасып ат салысуымыз қажет. Кейін опық жеп, бармақ тістемеу үшін баланы қаршадайынан дұрыс тәрбиелеуге, бала бақытының шынайы бағбаны болуға атсалысқан жөн. Бала бақытының кепілі – ата-ананың өнегелі тәрбиесінде, бірақ осы тәрбие институтынан өте алмайтын балалар қаншама. Елімізде балалығында қуанып күле алмаған, ата-анасына еркелей алмаған сәбилер көбейіп барады.

Білім және ғылым министрлігінің мәліметіне сәйкес, республикада жетім және ата-анасының қамқорлығынсыз қалған 33 680 бала бар. Олардың ішінде 21 856 бала қазақстандық отбасылардың қамқорлығында, ал 1947-сі патронаттық тәлім-тәрбие алууда.

Дүниежүзінің әр түкпірінде әртүрлі құрылымдағы балалар мекемелері ашылууда, олардың бірінде балалар тек 2-3 сағаттарын ғана осындай мекеде өткізіп, қалған уақытта жанұяда болса, екіншісінде аптаның бес күнін сонда өткізіп, сенбі-жексенбіде өз үйіне барып тұрады, ал үшіншісінде, балаларға тәрбие беру мекемелерінде тұрақтап тұрады. Бұлардың біріншісі — күнделікті келетін мекемелер, екіншісі – тәуліктік немесе апталық, үшіншісі жабық түрдегі мекеме деп аталады. Балалар үйіндегі тәрбиеленушілердің жалпы психикалық, әлеуметтік жағдайы төмендейді, өзін-өзі реттеп-бағыттауы бұзылады, көңіл күйі жабырқау болады. Балалардың басым көпшілігінің өмірге құштарлығы жоғалады, өзіне-өзі сенімсіздігі күшейіп, бойын үрей басады. Эмоционалдық-танымдық талпынысы төмендейді де, интеллектуалдық дамуы тежеледі. Жетімдік екі түрге жіктеледі:

1) әлеуметтік жетім – ата-анасы бар немесе қайтыс болмаған, бірақ ата-ана өз келісімдерімен баладан бас тарту, сондай-ақ ата-ананың түрлі сол қылықтарға бару арқылы олардың құқықтарын шектеп баланы айырып алу;

2) тұл жетім – ата-анасының екеуі де немесе жалғыз басты ата-анасының біреуінің қайтыс болуы тұл жетім деп аталады [1].

У.Денис пен П.Наджарьян Ливанда 100 жетімді зертей отырып, балалар үйінде тәрбиеленушілердің өмірінің бірінші жылының аяғында-ақ жанұяларда тәрбиеленуші өз қатарластарынан психикалық даму жағынан кейін қалатындығын анықтаған. Зерттеушілер бұндай ерекшеліктердің себебін ана мен бала қарым-қатынасының кемшілігінен деп тапқан [5].

Л. Ярроу анасымен және анасыз тәрбиеленген балалардың биологиялық және әлеуметтік жағынан дамуында ерекшеліктері болатындығын анықтаған. Дәл осындай қорытындыға М. Раттер жабық түрдегі мекемелерде тәрбиеленуші балалардың «кері» тәрбиеленуінің себебі анасымен жеткіліксіз эмоционалды қатынасы, сенсорлы және әлеуметтік стимуляциялардың аздығынан деп түсіндіреді [2].

Р. Спиц жазбаларынан анасынан бөлініп, жабық түрдегі мекемелерге келген сәбилердің бір жасқа деңгейінің 70% шегінетінін, ал қалған бөлігінің ақыл-ойлары артта қалатындығын көруімізге болады.

Ана бала үшін жалғыз ғана жақын адамы, қамқоршысы болады. Балалар үйінде де бірнеше қамқоршы-тәрбиешілер бар, олар сондағы балалардың туған анасын алмастыруға әрекеттер жасайды. Балалар үйі тәрбиешілерінің жұмысының тиімділігі, балалардың жеке адам болып қалыптасып, дамуы, мінез-құлқы, жүріс-тұрысына тигізетін әсері туралы мәселелерді көптеген психологтар жан-жақта қарастырған. Г.Х. Рейнгольд пен Н. Бейли (1959) көп аналардың балаға тигізетін психологиялық әсерін сипаттады. Олар өз эксперименттерінде екі топтағы балаларды қарастырады: бірінші топта – 6 айлық баланы 8-айының соңына дейін бір ғана тәрбиеші күткен, ал екінші топтағы балаға төрт тәрбиеші қамқор болған. 3 ай мерзімінде жүргізілген эксперимент нәтижесі бірінші топтағы баланың екінші топтағы балаларға қарағанда әлеуметтік реактивтіліктің жоғарылығын көрсетті, ал 1 жылдан соң, бұл эксперимент алдыңғы нәтижені қайталамады. Зерттеушілер балаға бір немесе бірнеше тәрбиешінің қамқорлығында болуы оның дамуына ерекше әсер етпейтіндігі туралы қорытындыға келеді. Осы мәселеге байланысты өзге зерттеулерде ғалымдар мынадай қорытындыға келеді: «Қанша адамның қамқор болуы бала үшін маңызды емес, аса

маңыздысы әр баланың қамқорлық пен сүйіспеншілікті біліп, сезініп өсуінде», - дейді. Тәрбиешінің аздығы баланың дамуын тежейді, даму ең алдымен ересектермен қарым-қатынас процесінде, іс-әрекетте ілгері басады. Нәресте неғұрлым жас болса, соғұрлым ол әлсіз болады, сондықтан да қай ортада өмір сүрсе, соған тәуелді болады [2].

Балалар үйінде тәрбиеленушілердің отбасында тәрбие алған балалардан төмендегідей ерекшеліктерін көрсетуге болады:

- көңіл-күйдің төменгі, жағымсыз фоны;
- эмоцияның жұтаңдығы, қарым-қатынастың эмоциялық біркелкі тәсілі;
- көңіл-күйдің тез ауысуына бейімділігі (жылау, айқайлау, көңіл-күйдің көтерілуі, агрессия, қабағы ашылмаушылық);
- эмоциялық үстірттік, жағымсыз күйзелісті тез ұмыту үшін жуып-шаюға икемділік;
- қоршаған ортамен байланыстың эмоциялық тұрақсыздығы;
- әлеуметтік байланыстарда адамдармен тәжірибенің жоқтығы (оқуда, жұмыста, қызмет көрсету орындарында және т.б.);
- еңбектенуге қабілеттіліктің және қажеттіліктің қалыптаспауы;
- өмірдің материалдық жағын түсінбеушілік, арқа сүйеушілік;
- өмірде қалыпты отбасы құруға тұлғалық тәжірибенің жоқтығы;
- өзіне тән даралықтың дамымауы;
- психикалық денсаулық күйінің нашарлығы [3].

Осыған орай, жетім балалардың психологиялық дамуындағы сәтсіздікті анықтайтын себептер мынадай:

- тәрбиеші мен тәрбиеленушілер арасындағы қарым-қатынас пен оқу-тәрбие үдерісінің дұрыс ұйымдастырылмауы;
- әлеуметтік мәдени ортамен қарым-қатынастың шектеулілігі;
- балалар үйі тәрбиешілерінің психологиялық-педагогикалық дайындығының жеткіліксіздігі;
- жетім балалардың қарапайым мұқтаждықтарының шектелуі.

Балалар үйлерінде даладан немесе тәртіпке көнбей тәрбиеленетін балалардың психикалық дамуын көп жылдар бойы зерттеген психологтар И.Лангмейер мен З.Матейчик «психикалық депривация» түсінігін енгізді. Олар мұны ұзақ уақыт бойы субъектіге кейбір негізгі өмірлік маңызды психикалық қажеттіліктерін жеткілікті мөлшерде қанағаттандыру үшін мүмкіндік берілмейтін өмірлік жағдаяттардың нәтижесінде туындайтын психикалық жағдай ретінде түсіндіреді. Бұл тұжырымды жақтаушылар депривацияны балалар үйінде тәрбиеленушілердің ерекше психикалық күйі ретінде бөліп көрсетеді де, онда ұзақ уақытқа шектелген психологиялық қажеттіліктерді төмендегідей типтерде көрсетеді:

- *сенсорлық* – әртүрлі модальді ынталандырулардың жетіспеушілігінен туындаған (көру, есту);
- *когнитивтік* – оқуға және әртүрлі дағдыларды меңгеруге қанағаттанбаушылықтан және органның толымсыздығынан туындаған;
- *эмоциялық* – үлкендермен, ең алдымен, анасымен және өз құрбыларымен қарым-қатынастың жетіспеушілігінен туындаған;
- *әлеуметтік* – әлеуметтік рөлдерді меңгерудің құралы болатын қоғамда өз орнын таба білу мүмкіндігінің жоқтығынан және іс жүзіне асыра алмауынан туындаған [4].

Өз өмірінде отбасылық өмірді көрмей өскен бала алдағы өмірінде де қалыпты отбасы құрып кетуі өте қиын. Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев 2012 жылдың 14 желтоқсанында «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына жолдауында жарияланғандай: «Елбасы ретінде мен әрбір сәбидің құқығы қорғалуын та- лап ететін боламын. Біздің топырағымызда туған кез келген сәби – қазақстандық. Және мемлекет оны қамқорлығына алуға тиіс. Мен ажырасуға қарсымын, жастарды отбасы құндылығы, ажырасудың қасірет екендігі рухында тәрбиелеу керек, өйткені оның салдарынан, ең алдымен, балалар зардап шегеді. «Әкесі қой баға білмегеннің баласы қозы баға білмейді». Бала тәрбиесі – тек ананың емес, ата-ананың екеуінің де міндеті» [6] деп құлаққағыс қылып, дабыл қақты. Бала тәрбиесінде отбасының алатын орны ерекше, оны қоғамдық тәрбиенің қандай саласы болса да алмастыра алмайды. Отбасының негізгі қызметі баланы өмірге келтіру ғана емес, оның бойына көне заманнан келе жатқан ұлттық тәрбиенің тағылымдары мен аға ұрпақтың тәжірибесін сіңіру, қоғамға пайдалы жеке тұлға етіп тәрбиелеу болып табылады. Ата-ананың өз борышын мүлтіксіз орындауы – үлкен тәрбие мектебі. Әрбір бала бақытты болуға лайық...

Әдебиеттер тізімі:

1. Боқаев Қ. Жетімін жаутандатпаған ел едік // Ана тілі. – 14-20 наурыз, 2013. – №11. – 11б.
2. Изард К.Е. Психология эмоций. – СПб.: Питер, 2009. – 24 с.
3. Агафонов А.Н., Меңлібаев Қ.Н. Жастармен жүргізілетін әлеуметтік жұмыстар: оқу құралы. – Астана: «Парасат әлемі», 2005. – 214 б.
4. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – СПб.: Питер, 2007. – 713 с.
5. Садвакасова З.М. В помощь социальному педагогу, или как работать с трудными детьми: учебно-методическое пособие. – Алматы, 2008. – 192 с.
6. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың 2012 жылғы 14 желтоқсандағы «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Жолдауы.

ӘӨЖ: 372

А.Т. Нысанбаева, И.Ж. Танбаева, Д.З. Басанбаева

«№7 «Ақ бота» ясли-бақшасы» ҚМКК

Қазақстан, Семей қ.

ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ – ТӘРБИЕ НЕГІЗІ

Балаларға патриоттық тәрбие беру мәселесі Елбасымыз Нұрсұлтан Назарбаев: «Қазақстанның отаншылдық сезімін тәрбиелеу білім берудің мектепке дейінгі жүйесінен жоғарғы оқу орындарына дейінгі орталықтарда барлық ұйымдарда көкейкесті болып табылады. Балаларды Отанды, туған жерді, өзінің халқын сүйуге тәрбиелеу – тәрбиешінің аса маңызды, аса жауапты да қадірменді парызы» - деген еді.

Әр дәуірдің тарихи кезеңдерінде Отан сүйгіштікке тәрбиелеудің өзіндік мүдделері болады. Ол ең алдымен, «ұлтжандылық», «отансүйгіштік», «патриотизм» ұғымдары сол заманның ақиқаты – наным – сенімінен туындайды.

«Ұлтын сүйу - ұлтшылдық емес, ұлтжандылық» деп Бауыржан Момышұлы атамыз айтқандай, ұлттық болмысты нығайту – өзін басқалардан жоғары қою болып саналып, ұлтшылдық ретінде қаралмауы тиіс. Патриоттық сезім – Отанға, туған өлкеге, өскен ортаңа деген сүйіспеншілік. Өз ұлтыңды құрмет тұту, туған тарихтан, ана тілден ажырамау, міне, бұл – ел ертеңі - жас ұрпақтың бойына сіңіретін қағидалар.

Қасиетті сезім ананың сүтімен бірге өзінен – өзі келмейтін баланың бойында біртіндеп қалыптасатын құдіретті сезім. Ол адамның саналы өмірімен қабаттас қалыптасатын психологиялық, саяси – әлеуметтік құбылыс. Патриоттық сезім жалпы адам баласының еліне, жеріне, өз тілі мен мәдениетіне, ұлттық құндылықтарына жеке қатынасын, өзіндік бағасын түйсінуін, қуаттап қолдауын пайымдайтын сезім көрсеткіші болып табылады. Осыған орай Н.Ә. Назарбаев, – патриотизмді «әр этностың ұлттық сезімін сыйлап, бірде – бір ұлтпен қарама – қайшылық туғызбау» – деп белгілеген. Одан, «ұлттық патриотизм», «қазақстандық патриотизм» – деген екі ұғымның туындағаны белгілі. Еліміз егемендік алғаннан бері жас ұрпақ тәрбиесінің темірқазығы – қазақстандық патриотизм болды. «Қазақстандық патриотизм» ұғымы біздің тәуелсіздігімізбен қоса туған жаңа сөз болып, еліміздегі саяси – әлеуметтік ахуалдың ерекшелігін көрсетеді. Елімізде жүзден аса ұлттар мен ұлыстардың өкілі өмір сүруде. Қазақстан олардың көпшілігінің туған Отаны және бұдан былай да мәңгі тұрақтап қалар мекені болмақ. Сондықтан олардың әрқайсысы Қазақстанды ата – жұртым деп танып, оның тәуелсіздігін қорғауға және материалдық байлығын арттыруға еңбек етуі тиіс.

Сол себепті қазақстандық патриотизм ұғымы күнделікті өмірде жиі қолданылып, кеңінен қалыптасып келеді. Бұл ұғымның педагогикалық жүгіне келер болсақ, ол болашақ Қазақстан азаматтарын тәрбиелеумен тығыз байланысты. Қазақстандық патриотизм – Отан – анаға деген сүйіспеншілік пен азаматтық ерлік, өнеге көрсетушілік, бойдағы білім мен білікті, ақыл-парасатты ел игілігіне жұмсау, атамекен мүддесіне арнау болмақ. Өз елінің өткенін, тілін, әдет-ғұрпын, салт-дәстүрін құрметтей білу де осы қазақстандық патриотизм құрамына кірсе керек.

Ұрпағымызды кеудесінде намысы бар, білімді, туған елін, жерін сүйетін өнегелі ұрпақ етіп өсіргіміз келсе, бар назарды келешек ұрпақ тәрбиесіне аударуымыз қажет. Қазіргі білімнің болашағы мол факторларының бірі – патриоттық тәрбие.

Заманауи ұлттық идеямызды балабақшада тәрбиеленіп жатқан бүлдіршіндерден бастап оқушыларға кеңінен жеткізу үшін бар күшті салған артықтық етпейді. Әр баланың санасына, өмір салтына сіңген құндылық пен сенім «Мәңгілік Ел» орнатудың қозғаушы күші болары күмәнсіз.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаев мемлекеттік білім құжаттарында маңызды орынды патриотизм, патриоттық тәрбиеге береді. Патриоттық тәрбиенің мазмұны мынадай қасиетті қалыптастыруды көздейді: Отанын сүю және азаматтығын мақтан тұту; өз отанының болашағы үшін, мамандығы үшін қызмет ету, ана тілін жетік меңгеріп сүйе білу халқының салт-дәстүрін, ерекшеліктерін білу, дінге, тарихи мұраларға құрметпен қарау, өз отандастарына, сондай-ақ басқа ұлт өкілдеріне адамгершілік көзқарас білдіру.

Елбасы Қазақстан халқына арнаған жолдауларының бірінде «оқыту үдерісінің тәрбиелік құрамдасын күшейту қажеттілігін» ерекше ескерткен және олардың ең бастыларының қатарында «патриотизм, мораль мен парасаттылық нормалары, ұлтаралық келісім мен толеранттылық, тәннің де, жанның да дамуы, заңға мойынұсынушылық» аталып өткен, сонымен қатар, «бұл құндылықтар меншіктің қандай түріне жататынына қарамастан барлық оқу орындарында да сіңірілуге тиіс». Ендеше, патриотизм идеясы жастарға білім мен тәрбие берудің барлық бағдарламаларынан көрініс табуы керек, жалпы көпшіліктің де одан хабардар болғаны жөн.

Патриоттық тәрбие негізі психологиялық-педагогикалық процестің ішкі байланыстарын білдіреді және жасөспірімдерді, ерлік, әскери және прогресті халық дәстүрлерінде оқытудың және тәрбиелеудің бірлігін анықтайды. Отан сүйгіштік, отаншылдық тәрбие жасөспірімдердің жас ерекшеліктеріне сәйкес, оларға «ерлік» және «патриоттық» категорияларының практикалық тұрғыда жеке тұлғаның патриоттық танымы және тәрбиесінің жоғары деңгейде қамтамасыздандырылуына бағытталған патриоттық іс-әрекетке араласуына алып келеді. Отансүйгіштік тәрбие негізін дамытудың мәні жеке тұлғаның жоғары әлеуметтік белсенділігін көрсететін және қалыптастыратын идеялық-адамгершілік, моральдық-еріктілік, еңбек және дене сапаларын тәрбиелеудегі ішкі байланыстарды анықтау және саралау болып табылады.

Жеке бас тәрбиесі тәуелсіз Қазақстанның жаңа қоғамында материалдық өндіріс және рухани өмір, сондай-ақ қоғамдық-саяси құрылымдардың толық қатысу әсері арқылы жүзеге асатын объективті әлеуметтік процесс ретінде қаралады.

Қазақ халқының білімпаз да көрнекті өкілдерінің ілімдері мен іс-әрекеттерінде екі бағыт анық байқалады: бір жағынан - Қазақстанға, Отанға, өз халқына деген шексіз сүйіспеншілік; екінші жағынан - халықтар достығына шақыруы, үндеуі және қорғауы. Бұл ақиқаттар қазіргі уақытта да өз мәнін жойған жоқ: ізгілікті, өркениетті патриоттық әрқашан да халықтар достығы тәрбиесімен және идеясымен бірлікте болады.

Балаларды отансүйгіштікке тәрбиелеудің бірден бір педагогикалық негізі – патриотизм. Бұл «Қазақстан» ұлттық энциклопедиясында: «Отаншылдық, отансүйгіштік, патриотизм - адамның Отанына, туған еліне, оның тіліне, салт-дәстүрі мен мәдениетіне деген сүйіспеншілік сезімі», - деп анықтама берілген. Зерттеуші Г.Д. Махатованың көзқарасы бойынша, «патриотизм»- адамның туа біткен, биологиялық қасиеті емес, ол -әлеуметтік, тарихи қалыптасқан, отанға деген сүйіспеншілік сезім, ол Отанға қызмет етуден керінеді. Егер педагогика тарихына тоқталсақ, түрлі кезеңдерде патриотизм, кеңестік «патриотизм», «ұлтжандылық», «қазақстандық патриотизм», Отанға деген сүйіспеншілік, оны жүзеге асырудың жолдары туралы айтылған педагогикалық тұжырымды ойлар бұл мәселенің тамыры тереңде екендігін көрсетеді.

«Патриотизм» сөзі (грек тілінде «patriots» - отандас, «paths» - отан, атамекен) Отанға деген сүйіспеншілікті, оған адалдықты, өз іс-әрекеттерімен оның мүдделеріне қызмет етуге ұмтылысты, сондай-ақ, туған жеріне, тұрақтаған мекеніне бауыр басушылықты білдіреді. Оның қазақшасы - жерлес, отандас дегенді білдіреді, яғни Отанын, ұлтын сүю, оны жаудан қорғау.

Патриотизмнің тарихи элементтері туған жерге, ана тіліне, салт-дәстүріне сүйіспеншілік түрінде, ықылым заманнан қалыптаса бастаған. Таптық қоғамда патриотизмнің мазмұны да таптық тұрғыда көрініс табады, өйткені әрбір тап Отанға деген көзқарасын өз мүддесі тұрғысынан білдіреді. Патриот - Отанын, халқын жері мен суын шынайы сүйетін, халық мүддесі үшін бар күш-жігерін, қабілетін аямайтын адам. Олар өз Отанының жалынды патриоты, өнеркәсіп, ауыл шаруашылығының озаттары, спорт белсенділері.

Адам баласының әрқайсысының өз пешенесіне жазылған өмір жолы болатыны тәрізді кез келген халықтың, қоғам мен мемлекеттің өз тарихи ғұмыры бар. Ол көне тіршілік көшінде сан алуан түрде көрініп келе жатқан күрделі үрдіс. Әр ұрпақ өзінен бұрынғы ұрпақтың жалғасы болғанымен, өз дәуірінің шыңырауына үн қосып, өз соқпағын іздейді.

Отан дегеніміз – халық. Халық дегеніміз – адам. Адамды сүю оған жақсылық жасау. Ендеше отаншылдық – сонау ерте замандардан қалыптасып келе жатқан қасиетті есім. Отаншылдыққа тәрбиелеу ұлттық ерлік дәстүрлерге сүйене отырып, жас өскіннің ішкі жан дүниесі, ой санасы мен сезімін дамытып, қалыптастыруға бағытталуы керек. Бұл ретте Н.Назарбаевтың «Қазақтың ұлттық

сана-сезімін дамыту – қазақ деп аталатын таңғажайып, әрі бай тарихи және мәдени байтаққа өз қатысының барын сезіну», - дегені біздің ұстанып отырған пікірімізді қуаттай түседі.

Әдебиеттер тізімі:

1. ҚР Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың «Нұрлы жол-болашаққа бастар жол» Жолдауы.
2. ҚР Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан- 2030» Жолдауы.
3. «Қазақстан тарихы очерктер» Ж.Қасымбаев.
4. «Әдеби әлем» Қазақстандағы алғашқы әдебиет порталы.
5. Жастарды патриотизмге тәрбиелеу - мұғалімнің басты міндеті // Қазақстан орта мектебі – 2005 - №9 – 7-9 б.
6. Патриоттық тәрбие // Қазақстан мектебі – 2005 - №8 – 72-73 б.

ӘӨЖ: 37.017:37034:371.124:371.3:025

Д.К. Омаров

Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университеті
Қазақстан, Қызылорда

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ПӘНДЕРДІ ОҚЫТУ ЖАҒДАЙЫНДА МҰРАЖАЙ МАТЕРИАЛДАРЫН ПАЙДАЛАНУДЫҢ МҮМКІНДІКТЕРІ

Білімдегі гуманистік тұжырымдаманың артықшылығы бүгінде теориялық деңгейде де, сондай-ақ Ш.А. Амонашвили, Л.И. Новикова және Е.В. Бондаревская қызметінің тәжірибесі растайтын педагогикалық тәжірибеде де дәлелденген. «Оқыту, тәрбие беру және білім беру педагогикалық үдерісінде субъектілердің мүмкіндіктерді және жеке тұлғалық мүдделерді еркін есепке алуға» бағытталған гуманистік психология негізінде қалыптасқан педагогикалық тәжірибеде оқушыны мұғалімнің серіктесі ретінде қарастыруы әдеттегідей болып кеткен, яғни «оқыту және тәрбиелеу объектісі» емес, ал «оқыту және тәрбиелеу субъектісі» ретінде қарастырған [1, 486]. Мұражайлық педагогика үшін бұл тұжырымдаманың ерекшелігі, оның гуманистік бағытымен, баланың шығармашылық дамуына ықпалымен, сондай-ақ педагогикалық ортаның мәдени сәйкестігінің мағынасы туралы пайымдауымен анықталады.

Жоғары оқу орнындағы және мұражайдағы оқу мен тәрбиелеу үдерісінің негізі ретінде білім алушылар шығармашылыққа нұсқама алады. Себебі дәл осы шығармашылық тұлғаның маңыздануына және өзін-өзі тануына жол нұсқайды. Мұражай эмоциялық, білімдік, тәрбиелік және ақпараттық шамаларды ашатын мәдениет құралдарын жинайды, сақтайды, зерттейді, көрмеге қойып көрсетеді. Мұражай заттарында адамның ғасырлық білімі, оның әлеуметтік тәжірибесі мен кәсіби қызметі, мәңгілік және таңғажайып құндылықтары туралы көрінісі тіркелген. Мұражай арқылы адамның өмірге, өзіне, әлемге, табиғатқа деген қарым-қатынасын түсінуге және зерделеуге болады. Бұл мұражайдағы бұрынғы және қазіргі шеберлердің қолымен жасалған тәлтума заттардың сақталуы нәтижесінде болуда, бұл заттар көптеген адамзат ұрпақтарының өмірі мен шығармашылығымен тікелей байланысты. Мұражайдағы заттар бұрынғы өткен ұрпақ пен қазіргі өмір сүріп жатқан ұрпақтың және осы ғасыр мен өткен ғасырдың арасындағы көзге көрінбейтін көпір, делдал секілді тұрады.

Осыған орай біздің зерттеу жұмысымыздың аясында педагогикалық кезеңдегі пән сабақтарында студенттердің рухани-адамгершілік мәдениетін қалыптастыру үдерісінде мұражай материалдарын пайдалану бойынша әдіснамалық және әдістемелік база ұсынылды.

Мұражайдың, мұражай материалдарының білім беру қызметінің тұлғаға әсер етуі үш бағытта жүзеге асырылатыны көпшілікке мәлім:

- А) танымдық бастаманы күшейту;
- Б) дүниетанымды қалыптастыру;
- В) жалпы және гуманитарлық мәдениетті дамыту.

Бұл қызмет екі озық қағидадан құралады – танымдық мағлұмат алу және тарихты тану. Мұражай материалдарының пайымдауына сүйсіну тілсіз мағлұмат түрі болып табылатын тұлғаның эстетикалық тәжірибесін қамтамасыз етеді. Көптеген зерттеушілердің (Г. Осборн және басқалар) осындай тәжірибенің қалыптасуын мұражайдың білім беру-ағартушылық қызметінің маңызды міндеті ретінде көретіні кездейсоқ емес.

Екіншіден, әлем және адам туралы көріністерді кеңейтуде, оның дүниетанымын қалыптастыруда тұлғаға мұражай материалының әсер ету мәнін қарастыра отырып, қабылдау

үдерісінің зиялылық маңыздылығын айрықша айтуға болады. Оқушыны/мұражайға келушіні танып білудің үздіксіз үдерісіне қатыстыра отырып, мұражай материалдары олардың өмірлік тәжірибесін байытады, сондықтан мұражай әрбір жеке тұлғаның икемділігі мен тәжірибесінің дамуына мүмкіндік туғызуы тиіс. Демек, бізбен *мұражайдың білім беру қызметінде дүниетанымдық және танымдық элементтердің өзара шарттылық үйлесуі болуына ерекше көңіл аударарды*. Алайда аталған қызметтің бұл элементтерінің ара қатынасы білім беру үдерісінің нақты ұйымдастырушылары мен қатысушыларының ұстанымдарына тәуелді болады [2].

Заманауи мұражайдың жоғары оқу орнымен өзара әрекет ету жоспарындағы білім беру қызметін қамтамасыз ету үшін келесі қағидаларды сақтау қажет:

- қоғамның барлық әлеуметтік және жас аралық топтарына мұражай топтамасына барынша ашықтық және қолжетімділік;

- өткен дәуірдің мұражай ескерткіштерінде, тарихи-мәдени айғақтарында сақталып қалған әлемнің суреттерін мұражай экспозицияларында іске асыру;

- мұражай экспозицияларының сұқбаттастығы (өткен мен осы шақтың, ескерткіш пен келушінің, мұражай қызметкерінің, мұғалім/оқытушының, оқушы/студенттің және т.б. арасындағы сұқбат);

Мұражай экспозициясы көрермендерге ескерткішті арнайы "көрсету құралы" болып табылатыны сөзсіз. Оның кеңістігінде өнер дамуының нақты кезеңінің стильдік сипаттамасы, қай уақыттың шебері екені, оның шығармашылық әдістерінің ерекшеліктері туралы сипаттаманың толық жиынтығын тереңінен ұғынуы мүмкін экспозицияны "оқитын" мұражай келушісіне бағытталған ескерткіштерді көрсетудің әдістері мен бағыттары қалыптасады. Көрермендерге ескерткішті көрсетудің озық үлгісі топ-саяхаты болып табылады.

«Топ-саяхаты» түсінігі қолданысқа XIX ғасырда енді және ондағы біліммен тығыз байланыс арқылы орнықты. Оның білім беру әлеуеті оқытудағы көрнекілік қағидасына сүйенетін педагогтарға бұрыннан таныс. Ерте заманнан бастап топ-саяхаты жаңа білім мен әсерлерді табуға көмектесетін демократиялық оқыту үлгісінің бірі ретінде шетелдік, сонымен қатар отандық білім саласында қолданылады [3, 4].

Мұражай ісі дамуының тәжірибесі мен оның білім беру қызметінің қарқынын есепке ала отырып, топ-саяхатыны *мазмұны білім мен әсерге ие болу мақсатымен топ-саяхатылық бағдармен ұсынылған шолу нысандарын кешенді (көзбен шолу, ауызша, эмоциялық) қабылдау болып табылатын білім беру (ағарту) қызметінің үлгісі* ретінде анықтаймыз.

Мұражай топ-саяхатының басқа білім беру үлгілерімен салыстырғандағы артықшылығы - қабылдау нысандары түпнұсқа болып табылады, ал олардың көлемі табиғи ескерткіштен өнер шығармалығына дейін өте кең. Олар табиғат пен өркениеттің дамуы, нақты кезеңі, автордың немесе тұтас халық тағдырының көрінісі бола отырып, үлкен танымдық әлеуетке ие. Түпнұсқамен тікелей араласу қоршаған әлемді түсінуге және сезінуге, адамның шығармашылық мүмкіндіктерін бағалауға үйретеді, яғни мәдениеттің негіздері мен біліміне араластырады. Оның тағы да бір ерекшелігін атап өтейік. Топ-саяхаты - бұл мұражай педагогымен, ескерткіш пен көрерменнің арасындағы делдалмен байланыс. Олармен сөйлесу көрерменнің қабылдауын жинақтайды, өздігінен пайымдау және тұлға аралық өзара әрекет ету қабілетін дамытады. Алайда, мұның барлығы делдалдың тиісті психологиялық-педагогикалық дайындығы болған жағдайда және мұражай ескерткішін талдаудың арнайы топ-саяхатылық жұмыстары мен үлгілерін жақсы білген жағдайда болуы мүмкін. Танымалдығы және педагогикалық тиімділігі бойынша дәстүрлі топ-саяхаты мұражай оқытуының ең демократиялық үлгісі болып қала береді. Оның артықшылығы келесі аспектілермен анықталады:

- топ-саяхаты түпнұсқаға сүйенеді;

- оқыту үдерісі мұражай ескерткішін қабылдауға үшін ерекше табиғи орта болып табылатын мұражай залдарында өткізіледі;

- мұражай педагогымен (топ-саяхаты жетекшісі) - делдалмен байланыс білімді беруде қабылдауды жинақтайды, өзара байланыс пен өздігінен пайымдау қабілеттерін дамытады.

Мұражайдың білім беру тәжірибесінде топ-саяхатының негізгі төрт түрі қалыптасқан: таныстыру, білім беру, дамыту және тәрбиелеу. Жоғарыда көрсетілген топ-саяхаты түрлеріне сипаттама берейік.

Таныстыру (шолу) топ-саяхаты. Өзінің аты айтып тұрғандай, таныстыру сипатындағы міндеттер жетекші болып табылады. Алғашқы мұражаймен және мұражай топтамаларымен бірге шолу топ-саяхатысы пайда болды және сол күннен бастап олар ең алдымен мұражайға алғаш келушілер мен мұражай туралы жалпы мағлұмат алғысы келушілерге арналды. Көбінесе, бұлар салыстыра алғандағы мұражай экспозициясы ұсынатын білім саласынан ақпараттары аз қормен

келген және уақыттары шектеулі саяхаттаушылар. Осылайша, шолу топ-саяхатысынан алынған мәліметтер жалпы сипатқа ие болуы тиіс және барлық экспозициямен тұтас таныстыруды бағамдайды. Таныстыру топ-саяхатысының мазмұны мен негізгі мәселелерін келесі үлгіде тұжырымдауға болады:

- Мұражай ғимаратының құрылысымен және тарихымен танысу.
- Мұражай топтамаларының мағынасымен және тарихымен танысу.
- Мұражай экспозицияларының негізгі бөлімдерімен жалпы танысу.
- Мұражай экспозицияларының негізгі бөлімдері мен мұражай топтамаларын айқын көрсететін жеке көрнекті жәдігерлермен танысу.

Белгіленген мәселелердің әрбіреуі бойынша ақпаратты тарату топ-саяхатылық топтың қалауына немесе жағдайына, уақытына байланысты біркелкі немесе әртүрлі болуы мүмкін. Шолу топ-саяхатысында көп назар белгіленген мәселелердің кез келген біреуіне бөлінуі мүмкін, сол уақытта қалған мәселелер аз көлемде қозғалатын болады. Таныстыру топ-саяхатысы ересек келушілерге бағытталған және ағартушылық сипатқа ие, дегенмен, ол мұражайға алғаш келген оқушылармен жұмыс істеу кезінде де қолданылады. Ересек аудиториямен жұмыс істеген кезде оның ұзақтығы топтың қалауына және жағдайына байланысты вариативтік болуы мүмкін.

Білім беру топ-саяхаты. Білім беру сипатындағы элементтер кез келген топ-саяхатыда бар екені сөзсіз, бірақ оның басым мағынасы білім беру үлгісіндегі топ-саяхатыда бар. Білім беру (тақырыптық, монографиялық) топ-саяхатысы кез келген әлеуметтік топтың және кез келген жастың (кішкентайлардан басқа) кең аудиториясына бағытталуы мүмкін. Алайда, мұндай топ-саяхатының ең жиі келушілері — бұл жалпы білім беру мектептерінің орта және жоғары сыныптарында, көркемдік орта мектептерінде оқитын жасөспірімдер мен студенттер, көркемдік, гуманитарлық және техникалық жоғары оқу орындарының студенттері. Нақты білім беру мақсатының және көрермендерді дайындау деңгейіне байланысты осы үлгідегі топ-саяхаты әртүрлі білім беру міндеттерін шешуі мүмкін. Бұл міндеттер топ-саяхатыға келген білімалушылардың, мектептің немесе жоғары оқу орнының оқу курсының бағдарламасымен тікелей байланысы болуы да және біршама дербес болуы да мүмкін.

Білім беру топ-саяхатысының жетекші мақсаты — мағлұматты кеңейту. Осы ретте екпін жалпы ақпарат хабарламасынан нақты тақырыптың мазмұнын тереңінен ашуға ауысады. Осымен білім беру топ-саяхатысының танысу (бейнелік) үлгісіндегі топ-саяхатыдан айырмашылығы жасалады. Қабылданатын материалдың қиындық деңгейі мен оның білім беру топ-саяхатысындағы берілу әдістемесі көптеген әсерлерге де байланысты. Бұл жерде, басқа үлгідегі топ-саяхатыдағыдай, көрермендердің әлеуметтік және жас ерекшеліктеріне бағдар жасау қажет. Педагогикалық жұмыстардың қолданатын үлгілері, құралдары мен әдістері көркемдік, гуманитарлық немесе техникалық жоғары оқу орындарының студенттері, орта немесе жоғары сынып оқушыларының, жұмыскерлер немесе қызметшілердің экскурсант болатынына байланысты өзгереді.

Білім беру топ-саяхатысының ұзақтығы әртүрлі болады және оның мақсаттарына, міндеттеріне, көрермендердің жасына шартталады. Бірақ кез келген жағдайда материалмен кеңінен және тереңінен танысу нұсқамасы топ-саяхатысының ұзақтығының көптігін талап етеді. Бұл жерде жүйелі және мақсатты бағытталған оқытудың мүмкіндігін беретін топ-саяхатылық кезеңнің үлгісіне жүгінген жөн. Осылайша, білім беру үлгісіндегі топ-саяхаты топ-саяхатылық жұмыстың дәстүрлі және кеңінен таралған түрі бола тұрып, қарастырылатын тақырыпты тереңдетіп оқып-білуді, мұражай жәдігерлеріне оқушылармен жүйелі және мақсатты бағытталған жұмысын бағамдайды. *Дамытушы топ-саяхаты* жәдігерлер жұмысының мазмұнына және әдістемелік қағидаларына ерекше назар аударуды талап етеді. Дамытушы топ-саяхаты жалпы қабылданған мұражай тәжірибесінде танысу және білім беру сипатындағы топ-саяхатылардай кеңінен таралмаған. Дамытушы үлгісіндегі топ-саяхатының жетекші мақсаты мұражай материалдарын толыққанды қабылдауды қамтамасыз ететін қабілеттердің дамуы болып табылады. Демек, дамытушы топ-саяхаты міндеттерін ойдағыдай шешу білім беру үлгісіндегі топ-саяхатыға оқу үдерісінің үлкен тиімділігін қамтамасыз етеді. Әсіресе бұл көркемдік ескерткішті толыққанды қабылдауға ауызша және көрермендік ақпараттың әлдебір көлемін меңгеру жеткіліксіз болатын көркемдік мұражайдың топ-саяхатылық жұмыстарына жатады. Көркемдік ақпаратты меңгеру, бейнелеу өнері туралы білімді игеру, тұлғаның қажетті психикалық қасиеттері мен қабілеттерінің тиісінше дамуынсыз оның тарихы мен тілін тереңінен оқып білу мүмкін емес. Бұл ең алдымен бақылау ептілігі, сондай-ақ өзінің бақылауларын эмоциялық уайымдау, саралау, салыстыру және жинақтау болып табылады. Осы жерге эстетикалық қабілеттер - түс, үлгі, фактура, екпінді және т.б. жатқызуға болады.

Осылайша, дамытушы топ-саяхаты оқытудың бастапқы кезеңінде айтарлықтай маңызды. Оның негізгі міндеттері төмендегі міндеттерден тұрады:

- өнер шығармашылығының мазмұнына эмоциялық ықыласты қалыптастыру;
- көргені туралы ойлау қабілетін қалыптастыру, өзінің бақылауларын, ойларын, әсерлерін талдау және жинақтау;
- шығармашылық қиялдауды дамыту;
- эстетикалық қабілеттерді дамыту;
- өзінің ойын, пікірін сөзбен жеткізу (рәсімдеу) қабілетін дамыту.

Атап айтылған міндеттерді ойдағыдай іске асыру таныстыру және білім беру сипатындағы топ-саяхаты әдістемесінен қағидалық тұрғысынан өзгеше әдістемені пайдаланғанда ғана мүмкін. Оның кейбір өзіндік ерекшеліктерін атап өтейік. Ең алдымен, бұл өздігінен ойлау және өзінің пікірін жеткізе алу, сондай-ақ сұқбаттасушының пікірін тыңдай алу қабілеттерін дамытатын сұқбаттың, бетпе-бет әңгімелесудің әдісіне жүгіну. Бұдан әрі, бұл жерде қабылдаудың жағымсыз стереотиптерін жинаудан құтылуға көмектесетін, көркемдік ішкі түйсікті дамытатын, алдын ала берілген сызбаны қабылдау үдерісінен ауытқымай, шығармашылық суырып салу, елестету жұмыстарына ынта беретін дамытушы тапсырмалар мен дидактикалық ойындар маңызды орын алады. Олардың артықшылығы - өнер шығармаларын түсіндіру, қабылдаудың ауызша және ауызша емес тәсілдерін үйлестіруге мүмкіндік беретіні. Оларға, мысалы, «Живые силуэты», «Ожившая скульптура» және т.б. дидактикалық ойындар кіреді. Жалпы айтқанда, педагогикалық шығармашылық пен сараптама жасау үшін мұражай педагогы мен топ-саяхаты жетекшісіне өз ерекшелігінің кең мүмкіндіктерін беретіндіктен, дамытушы топ-саяхатының әдістемесін жаңа үлгілермен, тәсілдер мен элементтермен әрдайым толықтырып отыруға болады.

Тәрбиелеу топ-саяхаты. Оның мақсаты танымдық белсенділікті, сондай-ақ тұлғаның құндылықты бағдарын қалыптастыру болып табылады. Тәрбиелеу сипатындағы міндеттер кез келген топ-саяхатыны жүргізу кезінде орын алатыны сөзсіз, бірақ жоғарыда қарастырылған оның үш үлгісінде олар тек білім беру немесе дамыту міндеттеріне ілеседі. Білім беру, тәрбиелеу және дамыту қызметі кез келген педагогикалық үдерісте бар, бірақ оның нақты шарттары мен түрлері олардың арасында әртүрлі қатынаста болуы мүмкін. Топ-саяхатыда, оның түрлеріне байланысты осы қызметтердің кез келген біреуі үстем болады.

Кез келген үлгідегі өзіндік топ-саяхатының тәрбиелеу міндеттері төмендегідей болып табылады:

- танымдық белсенділігін қалыптастыру;
- байланыс дағдыларын қалыптастыру;
- зейінін тәрбиелеу;
- мұражай мәдениет тәрбиелеу (мұражайдағы тәртіп ережесін сақтау, мұражай ескерткіштеріне ұқыпты қарау, мұражай қызметкерлерінің еңбегін құрметтеу).

Тәрбиелеу сипатындағы тапсырмаларды ойдағыдай шешу үшін оқытудың дамытушы бағытының маңызы бар екенін атап өту керек. Эмоциялық ықыластың, ассоциативтік ойлаудың, елестетудің, когнитивті қабілеттердің дамуының жоғары дәрежесі тәрбиелеу күшінің үлкен тиімділігін құрады немесе қамтамасыз етеді, С.Л. Рубинштейннің айтуы бойынша даму үдерісінде жинақталған және өзгерген "ішкі жағдайлар" субъектінің әсерге төзу деңгейін жоғарылатады [5, 137]. Тәрбиелеуші міндеттердің дамытушы міндеттермен өзара тығыз байланысы тұлғаның қажетті қасиеттерін, сондай-ақ қабылданатын материалға жарқын тұлғалық қатынас пен күйзелу арқылы көркемдік қабылдаудың алғашқы нұсқамаларын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Тікелей байланыстың ішкі рухани-сезімдік тәжірибесі мен қоршаған әлеммен, өнер реалияларымен өзара әрекеті адамгершілік төзімді және эстетикалық өлшемдерді қалыптастырудың қажетті шарттары болып табылатыны белгілі.

Қарастырылып отырған үлгідегі топ-саяхатыда тәрбиелеу қызметі білім беру және тәрбиелеу қызметіне басымдық көрсетпейді және өзгертілмейді. Осылайша, тарихи сана-сезім элементтерін, мұражай тәртібінің дағдыларын, тарихи және көркемдік ескерткішке құрметпен қарауды қалыптастыратын "Біз мұражайға келдік" топ-саяхаты міндеті келесі үлгіде қалыптасады:

1. Мұражайдың құндылықты әлеуетіне белсенді танымдық қызығушылықты, мұражай заттарына материалдық және рухани мәдениеттің бөлігі ретінде ұқыпты қарауды, мұражайға тұрақты келу арқылы ішкі рухани қажеттілікті қалыптастыру;

2. Мұражай тәртібіне, кез келген үлгідегі мұражайға еркін бейімделуге, мұражай жәдігерлерін, түпнұсқаларын тікелей қабылдауға дағдыландыру;

3. Мұражай туралы адамзаттың мәдени-тарихи тәжірибесінің ерекше қайнар көзі ретінде және кез келген мұражай негізінде әлемді ұғыну тәсілімен топтамалар жинақтау туралы білім беру.

Қорытында пайымдаймыз, бұл жерде тәрбиелеу міндетінің жетекші рөлі жағдайында дамытушы, тәрбиелеуші және білім беру сипатындағы міндеттер өзара тығыз байланысқан.

Сондықтан олардың әдістемесі көркемдік материалды мақсатты түрде емес, құрал ретінде айтарлықтай шамада ұсынуды бағамдайды, олай болмаған жағдайда топ-саяхаты жетекшісінің педагогикалық әдебі мен шамасын сезінуі маңызды рөл ойнайды: әлдебір тәрбиелеу тезисіне тікелей суреттемеге айналмай аталған нақты шығармаға тән бейненің идеялық-адамгершілік негізін ашу қажет. Тұлғаның адамгершілік қасиеттерін қалыптастыру - тақырыптық өзгешелікті анықтайтын тәрбиелеу үлгісіндегі эскурсияның негізгі мақсаты. Тәрбиелеу үлгісіндегі топ-саяхатының тақырыптық жоспарлануы экскурсанттардың жас есебіне байланысты құрылуы тиіс. Себебі, жоғарғы мектеп жасындағы оқушылар мен студенттерге арналған топ-саяхатыда теориялық мәселелі сипаттағы сұрақтар қозғалуы мүмкін. Әрбір педагог топтың жеке ерекшеліктеріне, оқу бағдарламасының қажеттілігіне, білімалушылардың көркемдік даму деңгейі мен мұражай экспозициясының мүмкіндіктеріне байланысты тәрбиелеу топ-саяхаты тақырыбының аясын кеңейте алады.

Сондай-ақ, көрермендермен дәстүрлі жұмыс үлгісі ретіндегі топ-саяхаты қызметі заманауи көркемдік мұражайда өзекті болып қала береді, педагогикалық бай мүмкіндіктерге ие және бұдан әрі даму болашағы бар.

Әдебиеттер тізімі:

1. Бордовская Н.В. Диалектика педагогического исследования. - СПб., 2001. - С. 486.
2. Alexander E.P. Museums in motion: an introduction to the history and functions museums. - Nashville, 1978. - P. 308.
3. Жибраев С.К. Қазақ әдебиеті сабақтарында музей мұрағаттарын пайдаланудың әдістемесі: педагогика ғылымдарының кандидаты ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалған диссертацияның авторефераты. – Алматы, 2003.
4. Омаров Д. Мұражай - рухани-адамгершілік тәрбие орталығы// Ғылыми журнал «Қазақстанның ғылымы мен өмірі- Наука и жизнь Казахстана». – Астана, 2016. - №1(35). -175-177 бб.
5. Рубинштейн С.Л. Принципы и пути развития психологии. - М., 1959. - С. 137.
6. Вишина Г.В. Музейная педагогика как направление развития системы дополнительного образования: дис.к-та пед. наук: 13.00.01 / Г.В. Вишина. - Липецк, 1999.-203 с.
7. Knowles M.S. The Modern Practice of Audit Education; From Pedagogy to Andragogy. - Chicago, 1980.

УДК: 372.4

Р.В. Пригар, Г.С. Турсунгожинова

Государственный университет имени Шакаримагорода Семей
Казахстан, г. Семей

ФОРМИРОВАНИЕ САМООЦЕНКИ КАК ФАКТОР УСПЕШНОЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Самооценка - это представление человека о важности своей личной деятельности в обществе и оценивание себя и собственных качеств и чувств, достоинств. Формируясь в процессе всей жизнедеятельности личности, самооценка, в свою очередь, выполняет важную функцию в её развитии, выступает регулятором различных видов деятельности и поведения человека. Многие учёные изучали самооценку как свойство личности, выполняющее определенную функцию в её развитии, обуславливающее поведение и деятельность человека.

Самооценка - это знание человеком самого себя и отношение к себе в их единстве. Самооценка включает в себя выделение человеком собственных качеств, поступков и умений; их осознание и оценочное к ним отношение.

На этой основе личность сама оценивает себя, свои возможности, качества, место среди других людей, достигнутые результаты в различных сферах жизни деятельности, взаимоотношения с людьми.

Самооценка может быть адекватной, завышенной и заниженной; и в зависимости от этого она может, как стимулировать активность человека, так и подавлять её. От самооценки человека зависит

характер его общения с окружающими, развитие личности. Низкая самооценка способствует развитию у человека неуверенности в собственных возможностях. Во всех своих начинаниях и делах он ждет только неуспеха. Такая самооценка может сопровождаться эмоциональными срывами. Завышенная самооценка - это переоценка себя и своих возможностей, самоутверждение за счет чужих достижений. Человек с завышенной самооценкой всегда считает, что он прав и что окружающие должны ему подчиняться. Адекватная самооценка даёт человеку нравственное удовлетворение, гармонию [6].

Социализация - это процесс и результат практического усвоения человеком социальных ценностей, норм, моделей поведения, принятых в обществе, и формирования индивидуальности.

Работа по социализации ведется по следующим направлениям:

- Формирование навыков продуктивного взаимодействия с окружающими людьми разного возраста;

- Формирование представления о себе и других;

- Формирование готовности к усвоению общественного опыта через совместные действия взрослого и ребенка.

Социализация ребенка начинается в семье, в детском саду, а школа продолжает работу в этом плане.

Сотрудничество ребенка с учителем нацелено на последовательное введение ребенка в социальный мир, предполагает формирование основ поведения, взаимоотношения со сверстниками, с незнакомыми людьми

Основы социализации закладываются в семье, закрепляются в произвольной деятельности, в том, что ребёнок наблюдает вокруг себя: поступки взрослых, их поведение, разговоры, действия бытового плана многие из которых со стороны взрослого, родителей должны быть продуманы и произвольны, иногда специально смоделированы.

Большое значение для правильной социализации человеческой личности имеет установление гармоничных отношений между тем, чего человек хочет, на что претендует, и тем, на что он фактически способен. Способности, как и все в личности, развиваются в процессе деятельности. Однако проблема, соответствуют ли они той цели, к которой стремится человек, всегда сохраняет свою актуальность. Всегда, человек, так или иначе, оценивает соответствие желаемого им - возможному. Конфликтные ситуации, в которых оказывается человек, его неуживчивость очень часто являются следствием его неправильной самооценки.

Для установления доброжелательных, устойчивых отношений, важно учитывать самооценку ребенка. Как и все в нем, она еще только формируется и поэтому в большей мере, чем у взрослого, поддается воздействию, изменению [7].

Развитие самооценки - одно из центральных звеньев становления личности. Исключительное значение в развитии самооценки имеет поступление ребенка в школу и освоение им новой социальной ситуации развития. В этот период происходит смена ведущего вида деятельности. Учебная деятельность способствует "повороту ребенка на себя", развитию у него рефлексии, что, в свою очередь, способствует более интенсивному развитию его самооценки, включая формирование таких ее качеств как осознанность и рефлексивность.

Возрастная динамика в развитии самооценки в период перехода от старшего дошкольного к младшему школьному возрасту находит выражение в росте дифференцированности структурных компонентов (Я-реальное, Я-зеркальное и Я-идеальное), качественных изменениях когнитивного и регулятивного компонентов самооценки в направлении большей адекватности, устойчивости и дифференцированности по качествам.

Важными условиями развития самооценки ребенка являются возрастание роли ожидаемых оценок социального взрослого в опосредовании собственных самооценок ребенка и обобщение опыта деятельности и общения. Наиболее чувствительным к возрастным изменениям в этот период является когнитивный компонент самооценки.

В переходный период от старшего дошкольного к младшему школьному возрасту происходит изменение чувствительности и избирательности ребенка в отношении оценочных воздействий взрослого в зависимости от социальной дистанции. В младшем школьном возрасте возрастает роль социального взрослого в опосредовании самооценки ребенка.

Ожидаемые оценки социального взрослого (Я-зеркального) опережают самооценки ребенка (Я-реального) в степени осознанности, адекватности и дифференцированности по качествам.

Одно из наиболее интересных подходов в изучении самооценки - психоаналитическое направление. В психоанализе самооценка субъекта опирается на внутренний образ, согласно которому мы оцениваем себя и согласно которому строим свое поведение.

Наибольший интерес среди зарубежных теорий личности представляет гуманистическая психология. Основной идеей данного направления является признание уникальности человека и его стремления к самоактуализации и высшим ценностям. "Самооценка" и "Я - концепция" являются центральными понятиями теории. Согласно К. Роджерсу, особенности развития личности обусловлены динамикой развития самооценки [3].

Проблема самооценки является одной из центральных проблем педагогики и психологии личности. Основы изучения самооценки детей были заложены Л.С. Выготским. Он рассматривал её в концепции деятельности и общения в контексте изучения самосознания личности. Б.Г.Ананьев, Л.И.Божович, А.Н.Леонтьев, С.Л.Рубинштейн, А.Г.Сpirкин, В.В.Столин, И.И.Чеснокова и др., изучая проблемы развития личности, рассматривали особенности становления её самосознания и самооценки

Исследователи данной проблемы отмечали, что в процессе формирования личности самооценка как личностное образование играет важную роль. При этом, с одной стороны, производилось рассмотрение самооценки как части более широкой задачи формирования личности и её самосознания, а с другой стороны, исследовались более специальные вопросы, связанные с изучением особенностей самооценок, их взаимоотношением с оценками окружающих, уровнем притязаний детей, их уверенностью или неуверенностью в себе.

Таким образом, самооценка - это стержневая характеристика личности, ее ядро. Самооценка включает в себя оценку самого себя, своей деятельности, своего положения в коллективе, своего отношения к другим его членам [4].

Большие изменения происходят в младшем школьном возрасте в отношениях детей друг к другу. В этот период у них возникают коллективные связи, начинает формироваться общественное мнение, требовательность друг к другу, взаимная оценка. На этой основе у них начинает определяться направленность личности, происходит довольно интенсивное усвоение нравственных требований, предъявляемых не только учителями, но и товарищами, появляются новые нравственные чувства и потребности.

Вместе с поступлением в школу он вступает и в коллектив сверстников. В начале общественная направленность младшего школьника выражается лишь в стремлении ребенка к обществу сверстников, в желании делать все сообща, делать то, что делают другие. Этим объясняется бросающаяся в глаза подражательность младших школьников. Но постепенно эта направленность приобретает более развитые формы. Дети начинают чувствовать себя частицей общего организованного целого. Вместе с тем в этот период между детьми возникают и более дифференцированные личные взаимоотношения.

Вся эта сложная система отношений в классе формирует у детей не только умение считаться с другими людьми, видеть их нужды, учитывать их интересы; у них возникает стремление, направленное на удовлетворение этих нужд и потребностей.

Благодаря появлению у детей младшего школьного возраста общественной направленности, они начинают активно стремиться найти свое место в коллективе, завоевать авторитет среди товарищей и их уважение. Однако для того, чтобы удовлетворить эти стремления, учащиеся вынуждены считаться с общественным мнением коллектива, подчиняться принятым в коллективе правилам и традициям. Усвоение этих правил общественного поведения и является основой для формирования [1, с. 220-225].

Личность становится объектом для самой себя под влиянием оценок себя со стороны других людей, соотнося при этом мотивы, цели и результаты своих поступков и действий с правилами и социальными нормами поведения, принятыми в обществе. Так складывается представление о себе, то есть субъективный образ своего «Я», и как мы видим, это происходит в процессе самопознания.

Д.Мид отмечает, что самопознание определяется как осмысление, обретение знаний о собственных качествах и свойствах, которое производится посредством понимания отношения к себе как индивидуального участника группы, так и собирательного отношения социальной группы как целого.

А.Н.Леонтьев отмечал, что познание себя, как и всякое познание, «...начинается с выделения внешних поверхностных свойств, и является результатом сравнения, анализа и обобщения, выделения существенного». Человек сравнивает качества окружающих и особенности собственных

действий и поведения, отношение других членов общества к себе. Именно вследствие сопоставления этих граней постижения реальности у индивида и вырабатывается самооценка [5].

Чтобы помочь ребенку сформировать самовосприятие и укрепить самооценку – помочь ему обрести самого себя, – необходимо быть с ним все годы, пока он растет и взрослеет. Родительская любовь – основа формирования самовосприятия и самооценки ребенка. Отсутствие безоговорочной любви, возникающей между родителями и детьми, снижает самооценку ребенка. Именно любовь со стороны взрослых – ее стержневой элемент.

В самооценке отражаются представления ребенка как об уже достигнутом, так и о том, к чему он стремится, проект его будущего - пусть еще несовершеннолетний, но играющий огромную роль в саморегуляции его поведения в целом и учебной деятельности в частности. В самооценке отражается то, что ребенок узнает о себе от других, и его возрастающая собственная активность, направленная на осознание своих действий и личностных качеств. Отношение к допущенным ошибкам, к собственным промахам, недостаткам не только в учении, но и в поведении - важнейший показатель самооценки личности. Самооценка ребенка обнаруживается не только в том, как он оценивает себя, но и в том, как он относится к достижениям других [2, с.1-3].

Отношение ребенка к своему положению в группе включает в себя два основных психологических компонента: переживание и осознание. Переживание и осознание теснейшим образом связаны между собой, но это разные психологические характеристики отношения к окружающему.

В условиях, когда самооценка ребенка не находит опоры в социуме, когда его поведение оценивается другими исключительно негативно, когда потребность в уважении остается нереализованной, - развивается резкое ощущение личностного дискомфорта. Личность не в состоянии выносить его бесконечно долго: человек не может не искать выхода из сложившейся ситуации. Его самооценка должна найти адекватную опору в социальном пространстве.

Самосознание, самооценка своего места в социуме играет если не решающую, то одну из главных ролей в формировании личности. Самосознание и самооценка в значительной степени определяет социальную адаптацию и дезадаптацию личности, являясь регулятором поведения и деятельности.

Список литературы:

1. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. - СПб. [и др.] : Питер, 2008. - 398 с. - (Мастера психологии).
2. Гюру, Эйстад. Самооценка у детей и подростков: Книга для родителей / ГюруЭйстад. - Москва: Альпина Паблишер, 2016. - 294 с.
3. Сабельникова Н.В. Развитие структурно-функциональных компонентов самооценки в переходный период от старшего дошкольного к младшему школьному возрасту. - Москва, 2000. - 245 с.
4. Хозиев, В.Б. Практикум по общей психологии: учеб. пособие для вузов / В.Б. Хозиев.- 5-е изд., стер. - М.: Академия, 2009.- 272 с. - (Высшее профессиональное образование).
5. Витушкина Э.В. Формирование самооценки младших школьников как фактор достижения личностных результатов образования. - Магнитогорск, 2015
6. Фомина, Л.Ю. Что влияет на формирование самооценки младших школьников // Нач. шк. — 2003. — N 10. — С. 99-102.
7. Психология детей младшего школьного возраста: учебник и практикум для бакалавров / [Айгумова З.И., Васильева Н.Н., Вачков И.В. и др.]; под общ. ред. А.С. Обухова. - М.: Юрайт, 2014.- 583 с.- (Бакалавр. Базовый курс).

Н.Н. Рыбкина

КГКП Детская музыкальная школа им. М. Глинки
Казахстан, г. Экибастуз, nata22051954@yandex.ru

ЗНАЧЕНИЕ И РОЛЬ МУЗЫКАЛЬНОГО ИСКУССТВА В ФОРМИРОВАНИИ ЛИЧНОСТИ

Восприятие произведений музыкального искусства - процесс многоаспектный и многоуровневый, включающий в себя понимание, переживание и интерпретацию прослушанного. Функции воздействия музыки на личность разнообразны. Она может служить средством познания, коммуникации, воспитания определенных эмоций, чувств и т.д. История не знает цивилизаций, отдельных личностей, которые обходились бы без музыки. Мир, в котором мы существуем, наполнен музыкой, она объективно нужна человеку, так как с её помощью происходит удовлетворение различных социальных потребностей личности.

Размышления о сущности искусства, и музыки в частности, её значения для формирования личности сопровождают историю человечества с древнейших времен. Прежде всего, роль шла о воспитании конкретного человека, о чем свидетельствуют сведения о музыкальном воспитании и образовании в Древнем Египте и Индии, системы эстетического воспитания в Древней Греции.

Воздействие на этическую природу человека, развитие чувства гражданственности и социальной общности, воспитание интеллекта, эмоций, о чем говорят труды философов, ученых различных областей гуманитарного знания, педагогов и др., – примеры того, как во все времена осмысливались и открывались воспитательные возможности музыки. Главной проблемой, связанной с осмыслением роли музыки в воспитании человека является её специфика. Не углубляясь слишком в теорию данного вопроса, необходимо отметить те основные черты, которые отличают музыку от других видов искусства.

Интонирование в музыке как проявление человеческой речи, сознания и мысли, глубоко раскрыто в работах известнейшего музыковеда Б.Б. Асафьева. Со времени появления его теории интонации, ни один из вопросов музыкознания не решался без обращения к этой концепции. Интонация рассматривается как фундамент, как звуко-выраженная «музыкальная мысль», которая лежит в основе музыкального произведения, его образа, содержания, формы, стиля. Асафьев писал: «В самом значении слова отражается интонационный смысл... Музыка не выдумывается, а плавится из реальности» [1]. Интонируя, человек выражает свои чувства, мысли, отношение к миру. Музыкальная речь, состоящая из ряда интонационных единиц, может рассматриваться как образно-познавательная деятельность сознания, связанная с выражением звуковых образов, звуковых идей, что дает возможность воспринимать музыкальное произведение не как головоломку, а как отражение души и разума человека.

Вторая сторона специфики музыкального восприятия и понимания музыки состоит в особенностях её гносеологического статуса.

Интонируемая музыкальная мысль выступает в форме особого языка и тем самым превращается в художественный язык – особый язык человеческого общения. Объективную основу музыкального искусства составляют исторически сложившиеся средства музыкальной выразительности, называемые музыкальным языком. Интонируемая музыкальная мысль выступает в форме особого языка человеческого общения. Хотя музыка обладает значительно меньшей предметной и понятийной конкретностью, чем другие виды искусства как, например, живопись, графика, скульптура и не может отразить и изобразить конкретные предметы и явления, но зато способна более ярко и образно передать переживания человека, внутренний мир его чувств, эмоционально-психические состояния. Внутренние, тончайшие, сокровенные стороны души человека, то, что порой невозможно рассказать на привычном языке человеческого общения, становится возможным передать звуками музыки, что и выступает основой специфической образности в музыке. Музыка изображает и отражает действительность не прямо, подобно изобразительным видам искусства, создающим какой-либо образ предметного мира, а косвенно воссоздавая мир чувств и чувственных отношений. Эта точка зрения получила обоснование в работах ученого-музыковеда С.Х. Раппорта, объясняющего музыку как искусство отражения жизни и человека специфическими средствами.

Третья особо значимая специфическая особенность музыки состоит в огромной силе психологического и физиологического воздействия на человека. Музыка – искусство временное и

звуковое. Физической основой построения музыкального образа является звук. Громкость, тембр, высота, продолжительность музыкального звука имеют не только специфическое художественно-образное значение, но и физически воздействуют на человека, вызывая у него определенное физиологическое состояние. Многочисленные научные наблюдения показывают: звук является более сильным раздражителем, чем свет и цвет.

Таким образом, воздействие музыки на человека имеет не только ярко выраженную художественно-образную, но и физиологическую природу. Интонационная выразительность, гносеологическая природа и конкретно-чувственное физиологическое воздействие, как отмеченные характерные особенности музыкального искусства, позволяют сделать вывод: музыка несомненно влияет на развитие личности в целом и способствует развитию эмоциональных, интеллектуальных, творческих способностей, стимулирует фантазию, воображение, ориентирует ценностные идеалы, поведение человека, т.е. специфически воспитывает его. Общение с музыкой – потребность души и особенно ярко она проявляется у детей, подростков, молодежи. Музыка способствует воспитанию определенных взглядов на жизнь, общество, убеждений, симпатий, антипатий, т.е. формирует внутренние образцы, регуляторы поведения, которые в будущем сравнительно устойчивым образом будут влиять на поведение в обществе.

Современная практика показывает, что как в школах, так в колледжах и вузах возможности музыки как средства воспитания недооцениваются. Педагоги мало что могут противопоставить влиянию медиапространства, заполненного различными шоу, иногда не самого лучшего качества. Информатизация общества не всегда играет позитивную роль, хотя и значительно расширяет границы и возможности общения с искусством, в том числе и с музыкой. В настоящее время качественно изменились характеристики общения с искусством, в том числе с музыкой. Интернет представляет широкие возможности общения с музыкой различных видов и жанров. Зрителю интернета доступны просмотр музыкальных спектаклей, опер, балетов, концертов выдающихся исполнителей современности, возможность познакомиться с творчеством великих мастеров музыкального искусства прошлых лет.

Результат опроса, проведенного среди подростков общеобразовательных школ, учащихся 1-2 курсов колледжей и учащихся старших классов ДМШ показал, что 68% предпочитают музыку как основную форму проведения досуга, причем среди учащихся музыкальной школы 72% предпочитают классическую музыку, ученики школ и колледжей только 24%. Таким образом, для основной части молодых людей характерна ориентация на досуговые функции музыкального искусства, что приводит к её поверхностному восприятию, и в результате формируются не морально-нравственные, а потребительские качества, в тоже время неизбирательное потребление сопровождается неадекватной оценкой музыкального искусства и свидетельствует о неразвитости эстетического вкуса.

Задачи приобщения к музыкальному искусству, прежде всего, должна взять на себя школа. Совершенствование форм и методов приобщения к музыке должно быть постоянным, планомерным и систематическим. Введение 12-летнего обучения в общеобразовательных школах, где по учебному плану в средних и старших классах предусматривается предмет «Искусство» поможет в подростковом, старшем школьном, юношеском возрасте знакомству с эстетикой, проблематикой, видами, формами, языком искусства, в том числе с музыкой, что будет способствовать формированию навыков целостного, адекватного, подлинно художественного восприятия, а также будет способствовать выработке устойчивой системы ценностных ориентаций, обоснованных критериев оценки искусства и жизни.

Воздействие музыки на человека имеет ярко выраженную не только художественно-образную, но и физиологическую природу. Интонационная выразительность, гносеологическая природа и конкретно-чувственное физиологическое воздействие на человека, отмеченные как характерные особенности музыкального искусства, позволяют сделать вывод: музыка несомненно влияет на развитие личности в целом, способствует развитию эмоциональных, интеллектуальных, творческих способностей, стимулирует фантазию, воображение, ориентирует ценностные идеалы, поведение человека, т.е. через музыкальные художественные образы воспитывает его.

Список литературы:

1. Асафьев Б.Н. Избранные труды. - Т.1. - М., 1952.
2. Ганслик З.О. О музыкально-прекрасном. - Т.2. – М., 1992.
3. Раппорт С. Природа искусства и специфика музыки. - М., 1980.

Н.А. Сакалова, К.М. Исаханова, С.Қ. Бөкеншина
Семей қаласының №11 «Ертөстік» ясли-бақшасы
Қазақстан, Семей қ.

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ТІЛДІК ДАМУЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗІ

Мектепке дейінгі кезең – баланың іс-әрекетінің қалыптасуы мен дамуы қуаттылықпен жүретін ерекше құнды, қайталанбайтын мезгіл. Бұл мезгіл ішінде балаларға берілетін білім мен тәрбие мазмұны әлеуметтік сұранысқа сай жүзеге асырылуы тиіс. Осыған орай сәбидің эмоционалдық іскерлік, коммуникативті және интеллектуалдық жағынан дамуы айналадағы дүниемен, табиғатпен, өз-өзіне басқа адамдар мен т.б. өзара белсенді әрекеттік қарым-қатынаста болу арқылы қалыптасады.

Қоғамда жүріп жатқан әлеуметтік-саяси өзгерістер, ғылыми-техникалық прогресс және жалпы білім беретін мектеп құрылымының өзгеруі жас ұрпаққа, әсіресе мектепке дейінгі балаларды тәрбиелеу, дамыту, жетілдіруді талап етеді.

Қазақстан Республикасының білім беру жүйесін реформалау барысында әрбір баланы мектептегі оқу мен қатынас ортасы өзгеру жағдайына еркін араласатындай етіп дайындау – аса маңызды міндет.

Мектепке дейінгі кезеңде баланың ой - өрісін, дүниетанымын кеңейту, өмірге қажетті білім – дағдыларды меңгерту, ой еңбегіне баулып, үйрету өзекті мақсат етіп алынған. Ақыл-ойды жетілдірудің негізгі болып табылатын баланың тілін, сөз қорын молайту, еркін, дұрыс сөйлей білуге үйрету де негізгі мақсат болуы керек.

Ал тілді, тіл мәдениетін игеру – баланың сәби шағынан іске аса бастайтын, біртіндеп жетілетін процесс. Баланың тілін дамыту жұмысы жанұядан, балабақшадан бастап жүйелі түрде жүргізілуі тиіс. Ұлт болып ұйысып, ел болып еңсемізді тіктеген кезеңде қолға алар ісіміздің бірі де, бірегейі де – ұрпақ тәрбиесі болып отыр.

Мектепке дейінгі жаста балалардың қарым – қатынас шеңбері кеңі түседі. Балалар біраз есейе түскен соң шағын отбасылық байланыстар шегінен шығып, адамдардың аумақты тобымен, әсіресе қатар құрбыларымен араласа бастайды. Сөйлесетін адамдардың көбеюі баладан ең бастысы тіл болып табылатын қарым-қатынас құралын толық меңгеруді талап етеді. Баланың күрделене түсетін әрекеті тілдің дамуына да жоғары талаптар қояды.

Тілдің дамуы бірнеше бағытта жүреді басқа адамдармен араласу кезінде іс жүзінде қолдану жетіле түседі, сонымен бірге тіл психикалық процестерді қайта қараудың негізі, ойлау құралы болып табылады.

Мектепке дейінгі кезеңнің соңына қарай тәрбиелеудің белгілі бір жағдайда сауаттылықты меңгеру үшін үлкен маңызы бар, тілді тек пайдаланып қана қоймай, оның құрылысын да ұғына бастайды.

Мектепке дейінгі кезеңде тілдің сөздік құрамы өсе түседі. Сәбилік кездегімен салыстырғанда мектеп жасына дейінгі баланың сөздік қоры үш есе өседі. Мұнда сөз қорының өсуі тұрмыс және тәрбие жайларына тікелей байланысты, психикалық дамудың басқа кез келген салаларына қарағанда мұнда жеке түр өзгерістері басымырақ.

Мектепке дейінгі кезеңде бала тілінің қалыптасуына ересек адамдардың дұрыс, мағыналық сөйлеуінің маңызы зор екені түсінікті. Өйткені, балалар оларға үнемі еліктеп, өз бетімен сөз шығаруға талпына бастайды, ол басқа балалардың, тіпті үлкендердің сөзінде байқалған қателіктерді көргіш келеді, яғни баланың «тіл сезімі» күшті болады.

Бала сөйлеуінің дамуы бірнеше сатылардан тұрады. *Алғашқы саты* – сөйлеуге дейінгі саты. Бұл кезең 2 айлығынан 1 айға дейінгі сатысы деп аталады. *Екінші саты* – баланың алғашқы тілінің шығу кезеңі, 11 айдан 1 жыл 7 айға дейін аралық. Үшінші саты бала тілдің грамматикасын меңгере бастайды. Бұл кезең 3 жасқа дейінгі уақытты қамтып, бүлдіршін сөздердің мән – мағынасын және қолданылуын, жеке сөздердің қызметін де түсіне алады. Бала тілінің шығуы оны дүниетаным шеңберін кеңейтіп, дамуын психологиялық тұрғыдан қарастырып, ғылыми жүйеге келтірген - әйгілі мамандар Л.С. Выготский мен Швейцария психологы Жан Пиаже.

Ж. Пиаже, Л.С. Выготский, т.б. жүргізген зерттеулер бойынша, 4-6 жастағы балаларда тілдің ерекше формасы мол байқалады. Пиаже мұны - *эгоцентрилік тіл* деп атаған. Ол мектепке дейінгі жастағы баланың сөйлеуі өзіне ғана бағытталған деп есептейді. Бала өзі үшін және өзі туралы

сөйлейді. Пиаже балалық шаққа тән эгоцентризм 7 жасынан кейін, баланың біртіндеп әлеуметтендіруі болатын кезде жойылатынын айтады.

Педагогтар, ата-аналар балалардың тілінің дамуына орасан зор мән беруі тиіс. Бала тілінің тазалығы, сауаттылығы, жүйелілігі оның оқуға дайындығының шарттарының бірі. 1 жыл 6 айдан 3 жылға дейінгі кезеңде балалардың тілді игеруі баланың айнала дүниемен өзара қарым – қатынастарына маңызды өзгерістер енгізеді, адамдар арасында позициясын және өзіне деген қатынасын өзгертеді. Сөйлеудің маңызы орасан зор.

Тілді меңгеру баланың іс-әрекеттерін өзгертеді: 3 жастағы баланың іс-әрекеті бағытталған бола бастайды және дербестік сипатқа ие болады. Сөз арқасында бала өзін өзі таниды. Екінші жылдың аяғында бала жиі өзі туралы III жақта сөйлейді: «Динара жақсы», «Еркін енді жыламайды». Алдымен ол өзін аты арқылы таниды, кейінірек «мен» жіктеу есімдігін меңгере отырып, бала өзін іс-әрекет субъектісі ретінде қабылдай бастайды. Бұл оған өзін басқалармен салыстыруға, өзін-өзі бағалауға, бақылауға мүмкіндік береді. Тиімді меңгеру баланың бүкіл қызметіне елеулі өзгерістерді енгізеді. Бала ойын және практикалық ойлаудың алғашқы формаларын меңгереді. Тиімді меңгеру балаға басқа балалармен қатынас орнатып, бірлескен іс-әрекет жасауға, өлең жаттауға, тыңдауға, ән айтуға көмектеседі. Әсіресе баланың үлкендермен қатынасының мазмұны байиды, қатынас формалары түрлі болады: бұл әңгімелесу, сұрақтар, пікірлер, тыңдау, талас. Ересек адамдармен қатынас біртіндеп баланың ең маңызды әлеуметтік қажеттілігі болады:

Сонымен:

1. Балада сөйлеудің дамуы ана тілді, оның байлығын және әрбір адам басқаларды түсінуі және өз бойларын, тілектерін білдіруі үшін қажетті грамматикалық формаларын меңгеру процесі ретінде іске асырылады.

2. Сөйлеу баланың үлкендермен және құрдастарының күнделікті қатынас жасау процесінде дамиды. Қатынас жасау қажеттілігі; білуге, жаңа, ғажап нәрселерді түсінуге талпыныс, басқаларға бір нәрсе туралы хабарлауға деген ұмтылысы; басқаларға әсер ету қажеттілігі – кішкентай.

3. Сөйлеу баланың айнала дүниемен - әлеуметтік және заттық дүниемен - өзара қарым-қатынастарын сапалық жағынан да өзгертеді, сезімдік танымын, ойлауын, іс-әрекеттерін қайта құрайды.

4. Өскен сайын баланың жалпы және арнайы – тілдік дамуында тыңдау, оқу, әңгімелесу, таласу, пікірлесу көбірек рөл ойнай бастайды. Қатынастың мұндай формаларында бала сөйлеуді басқаларға және өзіне әсер ету құралы ретінде, өзін - өзі тану және өзін - өзі зерттеу құралы ретінде меңгереді.

5. Баланың үлкендермен қатынас жасау процесінде, баланың түрлі практикалық жұмыстарында қалыптаса отырып, сөйлеу бірнеше кезеңнен өтеді:

- 1) Гуілдеу (4 – 6 ай);
- 2) Былдыр (6-10 ай);
- 3) Алғашқы сөздерді бірінші сигналдар жүйесінің сигналдары ретінде меңгеру (11 ай – 1 жыл 6 ай);
- 4) Сөзді маңызды белгілерді ажырату негізінде жалпылайтын сигнал ретінде меңгеру және қарапайым грамматикалық игеру (1 жыл 6 ай – 2 жыл);
- 5) Симтутивті сөйлеуді игеру, түсінілетін және айтылатын сөздердің көбеюі (2-3 жыл);
- 6) Жүйелі және сөйлеуді меңгеруге өту, күрделірек грамматикалық құрылыстарды меңгеру (4-6 жыл) және ішкі сөйлеудің пайда болуы (4-5 жылдан бастап).

Бала жеке басының жан жақты, ұшқыр ойлы, парасатты, адамгершілігі мол, сезімтал етіп қалыптасуында тілінің дамуы өте маңызды. Тілдің дер кезінде және сапалы меңгеру балада дұрыс психиканың қалыптасуының және оның кейін жақсы дамуының алғашқы аса маңызды шарты болып табылады. Тілдің дер кезі дегеніміз дүниеге келген алғашқы күннен бастау, сапалы дегеніміз тілдік материал көлемнің жеткілікті болуы және баланың әрбір жас кезеңіне қарай тілді меңгеруге деген мүмкіндіктерін пайдалану.

Мектепке дейінгі балалардың тілді үйренуі тілге деген ерекше белсенділіктермен анықталады. Ал ерекше белсенділіктер тілге деген қызығушылық пен сүйспеншілігі негізінде ғана дамиды. Сөздің құдіретін, табиғатын жетерліктей терең ұғына білу тек арнаулы ұйымдасқан оқу-тәрбие жағдайларында қалыптасады.

Таным іс-әрекетінің барлық түрлерін жетілдіру баланың тілін дамытуға сүйенеді. Сөз балалар игеретін сезімдік ерекшеліктерді бекітіп, ұғымдар мен түсініктерді тасушы ретінде сөйлеу процесінде еніп, логикалық пікірлесу мүмкіндіктерін қаматамасыз етеді. Сөйлеу қиял қызметін бағыттайды,

ырғақтық қасиеттерді енгізе отырып, зейін мен естің қалыптасуына ықпал етеді. Сөйлеу арқылы балаға адамзат тапқан, жинақтаған тәжірибе беріледі.

Тілді дер кезінде және сапалы меңгеру балада дұрыс психиканың қалыптасуының және оның кейін жақсы дамуының алғашқы аса маңызды шарты болып табылады. Баланың қарым-қатынас жасауы, өмірді тануы, өзінің іс-әрекетін жоспарлау қабілеті мидың дамуына байланысты қалыптасады, бірақ даму процесі көбінесе машықтануға, меңгерген сөздеріне үнемі назар аударуына байланысты.

Әдебиеттер тізімі:

1. Баймұратова Б.А. «Мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту әдістемесі». – Алматы: «Рауан», 1991. – 141 б.
2. Аменжайева У.М. Педагогтың сөйлеу мәдениеті//Отбасы және балабақша - №12. – 2012. – 14 б.
3. Сохина Ф.А. Развитие речи детей дошкольного возраста. - М., 1984.
4. Алексеева М.М., Яшина В.И. Методика развития речи и обучения родному языку дошкольников. - М., 2000.

ӘӨЖ: 46.24

Б.Д. Сыздыкова
«Беген орта мектебі» КММ
Қазақстан, ШҚО, Бесқарағай ауданы

ГЕОГРАФИЯ САБАҚТАРЫНДА «ДАМЫТА ОҚЫТУ» ТЕХНОЛОГИЯ ЭЛЕМЕНТТЕРІН ПАЙДАЛАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Дамыта оқыту жүйесіндегі сабақтардың типологиясы: оқу міндетін қою сабағы, модельдеу сабағы, түсінікті нақтылау сабағы, нақтылау сабағы, бағалау сабағы, оқу мақсаттарының нақты қойылуы, оны шешудің жолын бірге қарастыру, шешімнің дұрыстығын дәлелдеу. Бұл үшеуі – дамыта оқытудың Д.Б. Эльконин, В.В. Давыдов жасаған жүйесінің негізгі компоненттері. Оқушы алдына оқу мақсаттарын қоюда ешқандай дайын үлгі берілмейді. Мақсатты шешу іштей талқылау, сосын жинақтау арқылы жүзеге асады. Мұғалім сабақ үрдісін ұйымдастырушы, бағыттаушы рөлінде ғана болады. Шешім табылған кезде әркім оның дұрыстығын дәлелдей білуге үйретіліп, әр оқушыға өз ойын өз пікірін айтуға мүмкіндік беріледі. Дамыта оқыту белгілері: Педагогикадағы түсіндірмелі – иллюстративті әдісі алмастырады. Бұл әдіс тұлға дамуы – тығыз байланыста. Дамытудың барлық заңдылықтарын ескереді, жеке бастың өзіндік деңгейі мен ерекшелігіне сәйкестендіріледі. Балаға іс-әрекеттің толыққанды субъектісі болып табылады. Балаға қоршаған ортамен өзара қатынасқа түсетін дербес субъект рөлі беріледі. Тұлғаның барлық қасиетін тұтас дамытуға негізделген. Баланың жақын даму аймағында жүзеге асады. Аталған сабақ түрлері оқушылардың құзыреттіліктерін қалыптастыруға өз септігін тигізеді. Заман талабына сай 12 жылдық орта білім беру мазмұны Стандартпен анықталатын келесідей түйінді құзыреттіліктер ретіндегі білім беру нәтижелеріне әрбір білім алушының қол жеткізуіне бағытталған:

- проблемалардың шешімін табу,
- ақпараттық,
- коммуникативтік құзыреттіліктер.

Құзыреттілік – оқушылардың іс-әрекеттің әмбебап тәсілдерін меңгеруінен көрінетін білім нәтижесі деп Қазақстан республикасы Жалпыға Оқушының құзыреттіліктерін қалыптастырудағы дамыта оқыту технологиясының қолданыс табуын төмендегідей көрсетуге болады. Оқу мәтінін қою сабағында:

I. Табыс ситуациясын тудыру кезеңінде оқушылар өз жетістіктеріне көз жеткізеді, яғни білетіндері сараланады. Осы кезеңде оқушылардың ақпараттық, коммуникативтік құзыреттіліктерін дамыту көрініс береді.

II. Интеллектуалдық шиеленіс кезеңінде оқушылардың ізденіс зерттеу әрекеттерін ұйымдастыруда салыстырады, топтардың жауаптары тыңдалып, шешімдері тыңдалады. Осылайша сабақ мақсатын оқушылар өздері айтады. Бұл кезеңде оқушылар алдарына қойылған проблемаларды анықтап, топтың шешімі арқылы мақсат қояды. Яғни, проблеманы шешу құзыреттіліктері қалыптасады.

III. Оқу міндетін қою кезеңінде жеткіліксіз білімдерін өздері меңгереді. Оқулықтан тиісті ақпаратты тауып, қажеттісін сызба арқылы береді.

IV. Оқу міндетін шешу амалдарын іздестіруде практикалық жұмыстарды топ өздері орындайды, қиындықтарды анықтап, шешімін айтады.

V. Қорытынды рефлексия кезеңінде әр топ, әр оқушы өз түсінігіне талдау жасап, өмірде қолданылу аясын айтады. Келесі сабаққа міндет белгілейді.

Осылайша, дамыта оқыту бойынша сабақ кезеңдерінде оқушылар сабақтың мақсат, міндетін өздері анықтайды, проблеманы шешу жолын іздестіреді, жаңаны өздері табады, ақылдасады, кенеседі. Аталған әрекеттері арқылы әр оқушының проблеманы шешу, ақпараттық, коммуникативтік құзыреттіліктері қалыптасады. Құзыреттілік қалыптастырудың келесі міндеті әр сабақтың өмірлік жағдайлармен байланыстылығы. Бұл орайда құзыреттіліктерді қалыптастыруға бағдарланған тапсырмалар қолданылады.

География сабақтарында ақпараттық құзыреттілікті қалыптастыруға арналған тапсырмалар:

*Ақпараттық ізденісті жоспарлау;

*Мақалдардың әңгімемен сәйкестендір;

*Ақпаратты өңдеу;

*Әңгімелердің идеясын анықтап, өз пікірінді дәлелде;

*Логикалық операцияларды пайдалану;

Коммуникативті құзыреттілікті қалыптастыруға арналған тапсырмалар:

*Жазбаша қатынас;

*Мәтіннің желісі бойынша өз пікірінді білдір;

*Диалог құру;

*Өнімді топтық қатынас;

*Мәтіндердің мазмұнын өз өміріңмен байланыстырып айт.

Дамыта оқыту жүйесі бойынша сабақтарды даярлау және өткізу этаптары:

I. Әдістемелік іс-әрекет жағдайында мақсат пен міндеттерді меңгеруі

Сабақтың мазмұны

- Оқу жағдайын ескеру

- Әдістемелік тәсілдерді қолдану

II. Келесі сабақтың моделін жоспарлау

- Сабақтың негізгі мақсаттарын анықтау (аралық міндеттер мен шешу жолдары)

-Сабақтың әр этапындағы оқушының негізгі әрекет түрлерін анықтау

- Оқушы әрекетін ұйымдастыру әдіс-тәсілдерін таңдау.

III. Сабақты жүргізу.

-Әр сабақтағы баланың іс-әрекетін ұйымдастыру

- Оқушымен жанама қарым-қатынас

- Жұмыс барысын бақылау жұмысы

IV. Рефлексия (Сабақтың қорытынды бағасы)

Оқу материалдарын оқушыға дайын күйінде көрсету емес, оқушымен бірлесіп, жалпы іс-әрекетті ұйымдастыра отырып, алға қойған міндеттерді түсіндіру, оларды шешудің тәсілдерін, жолдарын іздестіру арқылы өз іс-тәжірибесінде қалай қолданады?

1) Оқу әрекетін қалыптастыру, айналадағы дүниемен белсенді әрекеттестік, этикалық, эстетикалық қарым-қатынасқа дайындау, дара тұлғалық адамгершілік нормаларын меңгерту.

2) Оқу барысында баланың бойындағы дамытуды қалыптастыруды дағдыға айналдыру.

3) Оқу мен тілдің арасындағы байланыстылыққа аса көңіл бөлу.

4) Сөздік қоры мен тілдің арасындағы байланыстылыққа аса көңіл бөлу.

5) Оқушының сезіміне әсер етіп, логикалық ойын дамыту.

География пәнінің мұғалімі жұмысындағы қиындықтар, негізінен, пәнді оқуға қызығушылықтың болмауынан. Оқушының пәнге қызығушылығының жоғалу себебі-ол пәнді түсінбеуінен. Ал түсінбейтін себебі, ол білім берудің әр сатысының арасында пәннің мазмұны, оқыту әдістері, оқыту құралдары арасындағы сабақтастықтың толық орындалмауынан. Білім берудің әр сатысында берілетін білім бір-бірімен сабақтас болған жағдайда ғана түсінікті болады. Дамыта оқыту технологиясы оқушы құзыреттілігін дамытуда аса маңызы бар технология. Сабақтастық – бұл адам іс-әрекетінің жемісі. Ол қоғам дамуы негізіндегі адам жетістігін қамтамасыз ету және оны сақтаудың негізгі әлеуметтік заңдылығының бірі болып табылады. Сабақтастық қоғамдағы өмір сферасының әр түрлі саласында белгілі бір ұғымға сәйкес кең түрде қолданылады. «Сабақтастық» термині өте кең әлеуметтік диапазонды қамтиды. Ұйымдастыру формасына қарай өткендегіге талдау жасай отырып, осы кездегі немесе болашақтағы жоспар тиімділігін арттырудың бір ізділігі мақсатқа алынады. Білім беру және тәрбиелеу процесінде сабақтастықтың қажеттілігі зор. Педагогикада сабақтастықтың

идеясы қалыптасқанға дейін жалпы еңбек іс- әрекетінде бірыңғай талаптарды сақтау және әдіс-тәсілдерді тізбектей меңгеру қарастырылған. Осы кездегі оқытудағы сабақтастықты тура педагогикалық мағынасында қолданған Есипов Б.П. Ол білім берудің әр түрлі сатысын бір жүйеге келтіре отырып, сабақтастық шарты қажет екендігін көрсетті. Сабақтастық екі бөліктен тұрады:

а) оқу-танымдық сабақтастық (ішкі), оның құрылымы: себептік- мақсатты, мазмұндық- қызметтік, оқу-операциялық, бағалау-рефлексивтік және ұйымдастырушы-жоспарлаушылық;

ә) процессуалдылық-оқыту сабақтастығы (сыртқы), оның құрылымы: нормативтік, ұйымдастыру-әдістемелік, реттеуші-ынталандырушы және тексеруші-бағалаушы.

Үздіксіз білім беруде сабақтастық көп деңгейлі болып табылады. Олар: бірінші деңгей – ең жоғары деңгей – ол сабақтастықтың үздіксіз білім беру жүйесі арқылы адам даму заңдылығына сәйкес қызметі. Екінші деңгей - жалпы педагогикалық ұстаным (принцип) ретінде, яғни үздіксіз білім беруде педагогикалық үрдіс арқылы орындалады. Үшінші деңгей – дидактикалық ұстаным ретінде сипатталады, яғни белгілі бір пәнді біртұтас қабылдауы қамтамасыз етіледі. Төртінші деңгей – ол сабақтастықтың жеке әдістемелік ұстаным ретінде, яғни мектептегі қандайда бір пәнді оқытуды ұйымдастыруда байқалады. Сабақтастық педагогика категорияларының оқыту, тәрбиелеу, дамытудың жалпы дидактикалық функциясын орындайды. Сабақтастықтың орындалу көрсеткіші – ол үздіксіз білім беруде адамның келесі білім баспалдығына дайындығының сандық сипаттамасы. Ол арнайы әдіс арқылы оқушының жауабы көрсеткіші және бақылау жұмысының диагностикасы арқылы есептеледі. Жалпы сабақтастық ол үздіксіз білім берудегі педагогикалық үрдісте (процесс) қолайлы жағдай туғызу үшін қажет. Даму – өзгеріс, ол-қарапайымнан күрделірекке, төменнен жоғарыға қарай ауысу; біртіндеп жинақталған сандық өзгерістің сапалық өзгеріске ауысу процесі. Ескінің сөніп, жаңаның туындап, жандану процесі. Даму-ол құлдырауға, ыдырауға қарсы құбылыс. Даму-дүниеде болып жатқан өзгерістердің сипаты мен бағытын білдіретін философиялық ұғым. Ал дамыта оқытудағы сабақтастық ол өзіндік ерекшелігі бар, оқытудың жан – жақтылығын, пәрменділігін анықтайтын талаптарға сай болуы. Дамыта оқытудағы сабақтастықты оқытудың жалпы дидактикалық принципі ретінде барлық оқу пәндеріне тән (оқытудың тәрбиелік сипаты, жүйелілік пен бірізділік, ғылымилық пен түсініктілік, көрінектілік, зерделілік және белсенділік), сондай-ақ географияны оқытуға ғана тән дидактикалық категориялармен байланысты болады. Бастауышта дүниетану пәні бірнеше пәндерден құралады. Оқушылар география, жаратылыстану, биология пәндері бойынша біртұтас білім алады. Орта буынға келгенде бұл пәндер жеке-жеке оқытыла бастайды. Сондықтан география пәні бойынша алғаш түсініктерді оқушылар бастауыш буынында алатын болғандықтан, бастауыш пен география пәні арасындағы сабақтастықтың жүйелі түрде ұйымдастырылуына аса назар аудару қажет.

Географияны дамыта оқытудағы сабақтастық мәселелерін шешуде, ең алдымен оның алдындағы мәселелер анықталып, оны жеңу жолдары анықталды. Оқушының дамуының негізі болып табылатын әрекет, оқу әрекеті әрбір сабақтың өзегі деп түсіну керек. Дамыта оқыту оқушының дәл бүгінгі жаңа материалды білмейтіндігін, оны білудің қаншалықты қажет екендігін іштей мойындату, бар жан-дүниесімен беріле ынтазарын ауғызып, қызығушылығын ояту арқылы іске асады. Дамыта оқытудағы сабақтастықты әлеуметтік үрдісте екі жағынан қарауға болады. Олар: құндылықты беру және оны меңгеру. Дамыта оқытудағы сабақтастықтың мазмұны берілетін құндылыққа байланысты. Мектеп табалдырығынан күнделікті білімді өз бетімен меңгеру, жеке тұлғаның қалыптасуы, дамуы үшін білім қажеттіліктері:

1) білімнің маңызын және оның ролін терең түсінуінде, яғни жүйелі меңгерілген білімді ғылымның әр саласында техника, мәдениет, өнер т.б. салаларда терең білімнің қажеттілігін мектеп табалдырығынан түсіну қажеттілігі;

2) үздіксіз білім алу қоғам қажеттілігін түсіну;

3) оқушының білімге құштарлығын арттыру;

4) мектепте алған сапалы, терең білім негізінде шығармашылыққа ұмтылу;

5) жоғары мәдениетті адам қалыптастыру, яғни икемді, дағдысы қалыптасқан, шебер, т.с. өз бетімен іс-әрекетін ұйымдастыра білетін (талдау, салыстыра білетін, жалпылау, жүйелеу, қорытындылай білетін) жоспар құра білу, кітапханада өз бетімен жұмыс істей білу, анықтамалар, сөздіктерді пайдалана білу, уақытты үнемдей білу т.с.с. Берілетін теориялық білімнің мазмұнына байланысты оқытудың негізгі мақсаттарын сәйкес әрбір оқушының оқуын дұрыс ұйымдастыру арқылы ғана жетуге болады. Ол үшін мұғалім, оқушының еркіне қарамастан, оның оқуын ұйымдастыра біліп, ондай әрекеттердің сырттай көрінбегендігінде де басқару керек. Бұған оқушы қызметінің негізгі ерекшеліктерін: оны қалай ұйымдастыруға, қолдауға болатынын және оның тиімділігінің неге байланысты екенін білген жағдайда ғана жетуге болады. Оқушы оқу үрдісіне

кірісіп кетуі үшін, онда оған деген себеп болуы керек, өйткені себепсіз іс-әрекет жасалмайды. Алғашқыда оқуға деген себептер сыртқы факторлардың әсер етуімен қалыптасады. Оқушы еңбектеніп, алғашқы нәтижелерге қол жеткізгенде, онда осы себептер білімнің мазмұнына, оны игеру әдістеріне деген қызығушылықты тудыратын арнаулы оқу-танымдық себептер болып өзгереді.

Географияны оқыту барысында тақырыпты меңгеру деңгейі мына жағдайларда жоғарылайды:

- ойындар өткізу әдістемесінің теориялық негізін жасауда география курсының сызықтық-сатылық логикасы ескеріледі;
- ойындар мектеп курсындағы негізгі экономикалық және экономикалық-географиялық түсініктерді ашу және қалыптастыру үшін өткізіледі;
- «Дамыта оқыту» технология элементтерін тиімді пайдалануда оқушылардың танымдық және шығармашылық белсенділігін арттыратын әдістер мен құралдар қолданылады;
- берілген имитациялық жағдаятта шешім қабылдау ұстанымдары ашылады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Токаев К.К. Внешняя политика Казахстана в условиях глобализации. – Алматы, 2000.
2. Токаев К.К. Под стягом независимости: Очерке о внешней политике Казахстана. – Алматы, 1997.
3. Тоқаев Қ.К. Қазақстан Республикасының Дипломатиясы. – Астана, 2001.
- 5 Тоқаев Қ.К. География. – Алматы, 2003.
4. Абдулпаттаев С. Материктер. – Алматы, 2005.
5. Хан Г.Б., Суворов А.С., Рахманов Г.Б. Материки мира. – Алматы, 2003.

ӘӨЖ: 159.923.2

С.Қ. Тураров, А.К. Игибаева

С. Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан мемлекеттік университеті
Қазақстан, Өскемен қ.

ӨЗІН-ӨЗІ ТАНУ – ТҰЛҒАНЫҢ ӨЗІНДІК ЖЕТІЛУІНІҢ ШАРТЫ РЕТІНДЕ

Өзін-өзі тану мәселесін зерттеудің өзектілігі адамның өзіндік жетілуіндегі, өзіндік өзектенуіндегі талпыныстарында, ішкі әлеуеттерін ашудағы маңызды рөлімен түсіндіріледі. Адам өзін-өзі тануға талаптанбаса, оның қолынан өзге адамдарды танып түсіну және оларға нақты көмектесе алу келмейді. Қоғамдық дамудың өзге адамдармен қарым-қатынасқа түсетін әрбір адам өзін-өзі тануын тереңдетуі шарт, бірақ Джерсиидтің байқауынша бұған жеткілікті мөлшердегі жүректілік қажет, өз рефлексиясының нәтижелері қандай болса да, оларды әділ түрде қабылдауға мүмкіндік берерлік белгілі мөлшердегі объективтілік қажет.

Өзін-өзі танудың мақсаты – тұлғалық өзіндік жетілу. Өзіндік жетілу процесі көптеген құрамдардың қосындысынан тұрады: адамның өзіндік анықталуы, өзіндік санасы, өзіндік ұйымдасуы, өзіндік жобалауы, өзіндік өзектенуі, өзіндік жүзеге асуы. Адамның табиғат заңдылықтарымен үйлесімділікте өмір сүре білуі, ағзаның психофизиологиялық тонусын нығайтуы, дұрыс тамақ тәртібін және саламатты өмір салтын сақтауы, ақыл және ерік қызметтерін дұрыс ұйымдастыру негізінде жан дүниесінің жайлы күйін орната білуі, басқа адамдармен қарым-қатынасы, сананы кеңейтуі, белгілі философиялық тұжырымдамаларды меңгеруі, жалпы ұлттық рухани байлықтарды ұлғайтуға ат салысуы өзіндік жетілуге итермелейді.

Антикалық философ Сократ өзіндік жетілу жайлы айта келе, оны адамның ең басты қабілеті ретінде көрсетті. Ойшыл ең жақсы адам өзіндік жетілуге талпынатын адам және ең бақытты адам шынында да өзіндік жетілуде екенін сезіне алатын адам деп басып көрсетті.

Ғылымда өзін-өзі жетілдіру және өзін-өзі дамытуды тұлғаның маңызды мәселелерді мақсат-бағдарлы іздестіруге; «шұғыл» жағдайды алдын-ала аңғаруға; мәселелік жағдайдан тиімді, әлеуметтік ортада құнды тәсілмен шыға алуға; жаңа мәселелерді және олардың салдарын болжауға мүмкіндік беретін түрлі моральдік-еріктік сипаттар, бағыттылық, қабылдау, зейінділік, еске сақтаудың жоғарылығы, ақыл-ой тереңдігі, зерделік, зияттылық, эмоциялық тұрақтылық, стресске шыдамдылық, бейімделуге икемдік, қарым-қатынастағы құзіреттілік, креативтілік және т.с.с. көптеген тұлғалық қасиеттермен қабілеттердің, танымдық үдерістердің, психикалық жай-күй сипаттарының жекелей жоталанып, немесе тұтас құрылым мен дамыту, жетілдіру үдерісі ретінде әр мәнді қарастырылады. Білім және ғылым салаларында өзін-өзі жетілдіру және өзін-өзі дамытуды іс-әрекеті балалардың тұлға ретінде жетілуінің факторы ретінде анықталады.

Зерттеушілер тәрбие, өзіндік тәрбие, өзіндік даму және өзіндік жетілу процестерін сипаттай келе, олардың өзін-өзі танумен тығыз байланысын көрсетеді. И.И. Чеснокова өзін-өзі тануды өзіндік тәрбиенің бастапқы кезеңі ретінде сипаттап, оның келесі кезеңдердегі мәнді міндеттерін анықтайды, ал осы спецификалық іс-әрекет түрінің келесі кезеңдеріне оның соңғы нәтижесіне әсерін тигізетін оның реттеушілік жүйесі енеді [1, б. 228].

Тұлғаның өзіндік тәрбиесі, өзіндік өзгеруі өзін-өзі тану нәтижесінде анықталған «Шынайы МЕН» және «Мұратты МЕН» арасындағы сәйкеспеушілікті саналаудан басталады. Бұл сәйкессіздік мына ережеден туындайды: қол жеткізетін мүмкіндігінді, оған талпыну қажеттілігін білмей тұрып, кім болғын келсе, оған қол жеткізу мүмкін емес.

Антропологиялық ғылымда тұлғаның қалыптасуындағы тәрбие детерминанттары және әлеуметтік орта жайлы пікірталастар өте көп, тәрбие процесі индивидтің өзінің осы процеске араласуынсыз мүмкін еместігі, тәрбиені тұлға ары қарайғы өмірінде және ол үшін қажетті тәсілдер мен құралдарды білу арқылы өзін-өзі тәрбиелеу және білім алуға қабілеттерін дамыта алған кезде тиімді деп санауға болатындығына байланысты пікірталастар туындауда.

Өзін-өзі тану және өзін-өзі тәрбиелеу арасындағы өзара байланысты ашу мәнді деңгейде тұлғаның қалыптасуы және дамуының терең құбылыстарына енуге, тұлғаның басқалар әсер ететін тәрбие объектісінен өзін жасаушыға айналу сипатын түсінуге көмектеседі. Сыртқы әсерлерді қабылдау, өмірдегі өз орнын саналау, алынған сыртқы және ішкі ақпараттарды дифференциациялау, алынған ақпараттар және өзіндегі қоршаған орта мен өзі жайлы білімдер арасындағы байланыс адамды өзін-өзі тану қажеттілігін саналауға әкеліп, ары қарай өзімен жұмыс жасауға итермелейді. Алдыңғы және жаңадан алынған ақпараттарды салыстыру нәтижесі өзін-өзі танудың келесі кырларының өзгеруіне, нақтылануына, тереңдеуіне әкеледі: мақсаттар, мұраттар, өзіндік баға және өзгерген жағдайға байланысты өзіне деген жаңа талаптарды саналау. Осының негізінде бірнеше кезеңдерді орындаудан тұратын өзін-өзі тану қажеттілігі туындайды: өзін-өзі танудың алғашқы бағдарламасын құру, жоспарланған мінез-құлықтарды сынау және өзін-өзі тану бағдарламасын нақтылау, тұлғаның өзіне қажетті мінез, күш және қабілеттерді қалыптастыру тәсілдерін саналы түрде іздестіретін іс-тәжірибелік іс-әрекет.

А.Г. Ковалевтің пікірінше, өзін тәрбиелеу процесіндегі өзіндегі өзгерістерді шегендей алу қабілеті, өзіндік бақылаумен, өзінің эмоциялық күйін түзетумен, өзіндік физикалық күшін және өз «Менінің» тұтастығын қалпына келтіре алу, нақты жағдайлардағы өз міндетін білу, ұстанымдарының, әрекеттерінің, пікірлерінің, бағалауларының жағдайлық таңдауы, тағдауын негіздей алу, өзін басқару, жылдам өзіндік реакция көрсете алумен айналысу – мұның барлығы өзіндік реттелу қызметіне жатады [2].

Өзіндік реттелу процесін өз зерттеулерінде Л.И.Божович, В.А.Иванников, Т.И.Шульга, И.В.Боязитова, Л.Н.Куликова, А.В.Мудрик және т.б. қарастырды. Л.Н.Куликованың пікірінше, саналы өзіндік реттелу – бұл индивидтің субъект ретіндегі өзіндік өмірлік әрекеттерінің және әлеуметтік байланыстарының мәнді сипаттамасы, субъектінің шындықты бейнелейтін адекватты мақсаттар қоя алу, соған сәйкес өз мінез-құлқын, іс-әрекетін және қарым-қатынасын құру, өзіндік жетілу қабілеті. Л.И.Анцыферова [3] өзіндік реттелуді өзін жасау процесі ретінде анықтайды. А.В.Мудриктің ойынша, өзіндік реттелу өзіне өз іс-әрекетін және мінез-құлқын адам өмір сүретін жағдайға сәйкес жоспарлай алу икемділігін, ішкі мүмкіндіктеріне сәйкес адамның өзіне талап қоя алуға даярлығын және сыртқы жағдай мен адамның ішкі резервтеріне қарама-қайшы келетін талпыныстарын басып жанши алуды енгізеді [4]. А.Г.Ковалев өзіндік өзгерудің кезеңдерін келесідей анықтайды:

- 1) дамыту және арылу қажеттілігі бар өзіндік сапаларды анықтауға байланысты тұлғалық өзіндік талдау (өзін-өзі тану);
- 2) өзін тәрбиелеу бағдарламасын құру және оңдеу (мақсат қоюшылық);
- 3) іс-әрекетті және мінез-құлықты өзіндік реттеу арқылы өзіндік тәрбиені жүзеге асыру (орындау) [2].

Өзіндік реттелу өзіндік даму процестерінің негізгі механизмі ретінде көрінеді, яғни тұлғалық саналау және мақсатқа бағыттылық қаншалықты жоғары болса, адамның өзіндік дамуының әрбір кезеңі және тұтастай жиынтығы өнімді болады. И. Кант [5] тұлғаның өзіндік дамуы ретінде өзінің күшіне табынуды түсінді, оның ойынша, бұл әрбір адамның өзінің алдындағы парызы. Г.А. Цукерман және Б.М. Мастеров [6] өзіндік дамудың қозғалысын өзін-өзі тану, өзін-өзі түсіну және өзіндік қатынастың бастапқы кезеңінен адамның жан дүниесін және барлық мәнділігін өзіндік байыту қажеттілігіне жылжу динамикасы ретінде көрсетеді. М.К. Мамардашвили [7] өзіндік даму өз өмірін тұтастыққа жинай алу, өз санасын ұйымдастыра алу процесі ретінде қарастырды. К.А. Абульханова-

Славскаяның [8] пікірінше, өзіндік даму адамның өзіндік мүмкіндіктері және күші арқылы өмір сызығын құра алуы. Тұлғалық даму логикасы тұлға өмірінің мәнділіктеріне, оның қағидаларына және өзіне деген талаптарына сәйкес келмесе, субъективті тілектерді қабылдамауы мүмкін.

Т.А. Мерцалова индивидуалды тұрмыс сұрақтарын зерттей келе, өзін-өзі тануды өзіндік даму және өзіндік жетілу аспабы, адамның өз мәселелерін өзі шешу құралы ретінде қарастыруды ұсынады [9]. Бір қатар ғалымдардың (С.Л.Рубинштейн, А.Г.Спиркин, А.П.Грибак, А.В.Мудрик, И.И.Чеснокова, В.В.Столин, В.Ф.Сафин, А.Маслоу және т.б.) көзқарастары бойынша, өзін-өзі тану, өзін-өзі дамыту, тұлғалық даму өз психикалық мүмкіндіктеріңді дербес, мақсатқа бағытты пайдалана алу, өзіндік жүзеге асудың адекватты тәсілі ретінде оларды байыту және өзіндік іс-әрекетті дамыту.

Өзін-өзі тану адам қабілеті, оның өзіндік дамуының өнімділігін анықтайтын атрибут болып табылады. Л.С. Выготский пікірінше, өзін-өзі тану әсерінен адам өз мінез-құлқын басқара алауға және өзін нақты бағалау арқылы өзінің дамуын басқару үшін мәнділігін табуға, оның мақсаттарын анықтауға, әртүрлі тәсілдерді қолдануға, оның өту барысын бағдарламалауға, нәтижесін бағалауға және жаңа мәнділігін табуға, кезекті мақсаттар қоюға қабілетті [10]. Мұндай өзіндік қозғалыстар шексіз, өйткені «адам – бұл процесс». «Өзін-өзі тану басы бар, бірақ аяқталуы болмайды», - деп көрсетеді А.Г. Спиркин [11, б. 151].

Сонымен, өзін-өзі тану кез келген таным ретінде абсолютті аяқталған білімге әкелмейді. Адам үнемі өзгереді, дамиды, рухани байиды және өсінің бәрі өзін-өзі тану процесін жойылмайтын, шексіз етеді.

Өзін-өзі тану өзіндік жаңарудың әрбір қадамын түзетуге мүмкіндік береді және өзіндік даму процесінде «идеяларды реттеу» сапасында көрінетін «Мұратты Меннің» негізіне жатады, іс-әрекеттің нәтижесін сапалы сипаттауға мүмкіндік береді және өзіндік дамудың жаңа қажеттіліктерін тудырады. Л.И. Мнацаканян мұратты «Меннің» болуын индивидтің бағалау қабілеттерінің дамуының алғышарты ретінде қарастыру керек, ал мұраттың болмауы немесе оның тұрақсыздығы – бағалау қабілеттерінің қалыптасуы үшін қажетті жағдайлардың қалыптаспағандығын көрсететін белгілер ретінде есептейді. Мұратты «Мен» жеткілікті деңгейде жоғары және қол жетімді болса, тұлғаның өзіндік дамуы үшін жағымды жағдайлар туады.

Тұлғаның өзіндік дамуының барлық құрамын ықпалдастыратын процесс өзін жүзеге асыру болып табылады. Адам – іс-әрекеттік тіршілік иесі, ең басты басымдылық құрайтын қажеттілік өзіндік жүзеге асумен көрінеді. Э. Фромм [12] пікірінше, өзіндік жүзеге асу тұлғаның еркінділікке қажеттілігінде көрініс беріп, өз-өзімен болу еріктігінде ашылады және тереңдейді. Психологтың бекітімі бойынша, адам өз өмірінің дінгегі және оның индивидуалды, тұлғалық дамуы - ең жоғары деңгейдегі мақсаты, сондықтан қандайда бір басқа абыройлы мақсаттарына бағынышты болмайды. Өзіндік жүзеге асу – бұл өзіндік күш көмегімен, шығармашылықпен, басқа адамдармен әрекеттесу, қоғам және тұтастай әлем құралы арқылы өзіндік «Менді» дамыту мүмкіндігі, бұл индивидтің өз тұлғалық мүмкіндіктерін толықтай анықтауға және дамытуға талпынысы.

Өзіндік жетілу негізгі өмірлік мотив, тұлғаның өзіндік дамуының ішкі белсенді беталысы, ол өз қабілеттерін тану толықтай аяқталғанда, толықтай «Мен бейне» қалыптасқанда және өзіндік жетілу процесіне барлық сыртқы жағдайлардың жиынтығын қамтамасыз етуге даярлық.

Өзіндік жетілуде субъектінің кім болғысы келсе, соған қарай талпынуы бейнеленеді (А. Маслоу, Ф. Перлз, К.А. Абульханова-Славская). Өзіндік дамуға адамда қанша мүмкіндіктер болса, ол бақытқа жетуге соншалықты жақын болады. Өзіндік жетілуді жүзеге асыру арқылы адам оң эмоцияларға ие болады, өмірмен қанағаттанушылықты бастан кешеді.

Тұлғаның табысты өзіндік жетілуі тек оның мүмкіндіктері мен перспективаларын анықтауға мүмкіндік беретін үздіксіз өзін-өзі тану негізінде жүзеге асады. Сонымен, өзін-өзі тану өзіндік жүзеге аудың алғы шарты, өзіндік жүзеге асу ұғымы ретінде тұлғаның өзіндік өзектенуін түсінеміз.

Өзін-өзі тану, өзіндік даму, өзіндік жетілу механизмдерін зерттеу өзіндік анықталу, өзіндік өзектену, өзіндік оңтайлану, өзіндік жүзеге асу және өзіндік жетілудің өзара тәуелділігін және өзара шарттасқандығын анықтауға мүмкіндік берді. Бұл процестер бір-бірінен ажырамайды, өзіндік даму актісі өзін-өзі танудың салдары ретінде көрінеді. Өзін-өзі тану процесінің туындауына өзіне қанағаттанбау сезімі әкеледі. Өзін-өзі тануды іске қосуда индивидке өзін түсінуге, өзіне талап қоюға, өз сезімдерін жеткізе алуды қалыптастыруға, қандай да бір күйлердің пайда болу себептерін шегендеуге, өз менталитетін өзгерту үшін нақты қадамдарды тандауда көмек көрсетудің маңызды механизмдері болып табылады.

Өзін-өзі тану процесінде тұлға өзі жайлы көп біледі, өз бойында оң және теріс сапаларды анықтайды, соның негізінде оларды өзгерткісі және түзеткісі келеді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Чеснокова И.И. О психологических основах самовоспитания // психология формирования и развития личности. – М.: Сентябрь, 1981. – С. 228
2. Ковалев А.Г. Личность и пути ее формирования. – М.: Знание, 1971. – 31 с.
3. Анцыферова Л.И. Психологическое содержание феномена «субъект» и границы субъектно-деятельностного подхода / Проблема субъекта в психологической науке / Отв.ред. А.В. Брушлинский, М.И. Воловикова, В.Н. Дружинин. – М.: ИПРАН. – 2000. – С. 27-42.
4. Мудрик А.В. Учитель: Мастерство и вдохновение. – Москва: Просвещение, 1986. – 160 с.
5. Кант И. Антропология с прагматической точки зрения. – СПб.: 1999. – 177 с.
6. Цукеман Г.А., Мастеров Б.М. Психология саморазвития. – М.: Интерпракс6 1995. -288 с.
7. Мамардашвили М. Картезианские размышления. – М.: Изд. группа «Прогресс»: Культура, 1993. – 350 с.
8. Абульханова-Славская К.А. Психология и сознание личности // Избр. псих. тр. – М.: Моск.Психол. – Соц. Интернет. Воронеж: Модэк, 1999. – 216 с.
9. Мералова Т.А. Педагогическое обеспечение самопознания подростков в условиях общеобразовательной школы: Автореферат дис. ...канд.пед.наук. – М., 1996. – 21 с.
10. Выготский Л.С. лекции по педологии. – Ижевск: Изд-во Удм. ун-та, 2001 – 303 с.
11. Спиркин А.Г. Сознание и самосознание. – М.: Политиздат, 1972. – 303 с.
12. Фромм Э. Иметь или быть? Изд. 2-е. – М.: Прогресс, 1990. – 331 с.

УДК: 355:37

Ю.Н. Шабаяев

Национальный университет обороны имени
Первого Президента Республики Казахстан – Лидера Нации
Республика Казахстан, г. Астана

ВОЕННО-ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ МОЛОДОГО ПОКОЛЕНИЯ, ВОСПИТАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС ОБРАЗОВАНИЯ

*«Военно-патриотическое воспитание – то,
чем обязан гордиться гражданин Республики Казахстан».*

Н.А. Назарбаев

В своём Послании народу Казахстана - Стратегия «Казахстан- 2050», Лидер Нации призвал общество «вооружиться вечными качествами: – усердием, трудолюбием и целеустремлённостью, которые помогут нам устоять и принести нашей Родине достойное будущее». При этом нормой жизни государства и нации должны стать дух патриотизма и традиций, дух единства и состязательности. И каждый обязан сделать всё, чтобы этот созидательный дух стал частью его жизни.

Сегодня Казахстан находится на этапе исторических преобразований. Происходят крупнейшие изменения в экономике, политике, социально-культурной жизни общества, создаётся система национального образования. Усложнение жизни общества оказывает соответствующее влияние на процесс воспитания молодёжи, в связи с чем, требования к патриотическому воспитанию значительно возрастают.

Молодёжь – это важный субъект социальных перемен, огромная инновационная сила, которую необходимо разумно использовать. Молодые люди, сидящие в вузовских аудиториях, в недалёком будущем могут стать во главе государства, определять судьбы страны и мирового развития.

Воспитание патриотизма сегодня является одной из приоритетных задач в деле обеспечения национальной и духовной безопасности страны. И в этом плане патриотизм неразрывно связан с интернационализмом, чужд экстремизму, сепаратизму, национализму.

Процессы, происходящие в обществе, выдвинули новые задачи формирования у граждан, а точнее, у подрастающего поколения Казахстана высоконравственных, морально-психологических, этических качеств.

Поэтому важная роль по воспитанию чувства гражданственности, законопослушания, уважения друг друга, ответственности за свои поступки принадлежит чувству патриотизма,

ответственности за судьбу народа, за любовь к своим родным, дому, в целом за будущее Казахстана и готовности его защитить.

Для формирования казахстанского патриотизма и национального согласия в системе образования имеется богатый исторический, литературный, культурологический материал.

В качестве основополагающих принципов военно-патриотического воспитания мы выделяем:

- государственно-патриотическую и военно-профессиональную направленность;
- приоритетность историко-культурного наследия Казахстана, её духовных ценностей и традиций;
- научность; гуманизм; демократизм;
- системность, преемственность и непрерывность в воспитании;
- требовательное и уважительное отношение к студентам при опоре на положительное в их личности;
- комплексный, индивидуальный и дифференцированный подходы, направленные на развитие возможностей, способностей и качеств каждой личности;
- неразрывную связь с другими видами воспитания.

Эти принципы военно-патриотического воспитания реализуются в таких его основных направлениях, как:

- государственно-патриотическое;
- духовно-нравственное;
- историческое;
- политико-правовое;
- профессионально-деятельностное и воинское;
- психологическое;
- воспитание на героических традициях народов Казахстана и её Вооруженных сил в настоящее время.

Все эти направления органически взаимосвязаны и объединены между собой в процессе практической деятельности:

- целью, задачами, мировоззренческими и духовно-нравственными основами, принципами, формами и методами военно-патриотического воспитания.

В этих условиях огромная надежда и ответственность возлагаются на молодежь, которой предстоит продолжить эстафету созидательных дел старшего поколения, поднять планку национальной конкурентоспособности ещё выше, обеспечить Казахстану в XXI веке процветание и мировое признание [2].

Президент Республики Казахстан Н.А. Назарбаев в своём выступлении на Втором съезде работников образования и науки РК указывал: «Воспитывать не просто будущее поколение, а поколение патриотов, духовно и физически образованных граждан, осознающих важность общечеловеческих ценностей, прививать любовь к Родине, к родной земле, к своему народу – важнейшая ответственность и благородная миссия учителя».

Патриотизм (*греч. patriot -соотечественник, patrik- отечество*) - нравственный и политический принцип, социальное чувство, содержанием которого является любовь к отечеству и готовность пожертвовать своими частными интересами во благо интересов отечества, стремление защищать интересы родины и своего народа [2].

Поэтому, патриотическое воспитание подрастающего поколения, это приоритетная цель государственной политики, являющаяся объективной необходимостью и основным условием развития современного общества.

Мировая история, опыт прошлых и современных войн и вооружённых конфликтов убедительно свидетельствуют, что среди духовных качеств воина - патриотизм занимает доминирующее место.

Как подчёркивает Глава государства «Наша главная задача - это укрепить Независимость, приумножить наши достижения, передать последующим поколениям сильный, сплочённый и стабильный Казахстан. Каждый из Вас должен воспитывать новый казахстанский патриотизм» [1]. Исторический источник патриотизма - веками и тысячелетиями закреплённое существование обособленных государств, формирующее привязанность к родной земле, языку, традициям.

Патриотизму всегда были присущи такие признаки, как: чувство Родины; любовь и гордость за свой Казахстан, за символы государства (герб, гимн, флаг), за свой народ; чувство долга; приверженность ценностям и традициям своего народа; готовность сохранять и приумножать честь и славу Казахстана; ощущение величия своей Родины; готовность защищать интересы Республики

Казахстан всеми средствами, в том числе и оружием.

Военно-патриотическое воспитание молодёжи – это часть государственной молодёжной политики страны. Быть патриотом своей страны – всегда большая честь для любого человека, имеющего гордость и собственное достоинство.

Но патриотами не рождаются, ими становятся. А ведь только словами и лозунгами невозможно сформировать в душе молодёжи чувство патриотизма.

В зависимости от направленности и качественных характеристик развития личности можно выделить четыре основных этапа военно-патриотического воспитания молодого поколения [3]:

Первый этап: Начинается с 3 летнего детского возраста (детский сад) до 10 лет (4 класс - начальная школа), когда формируются и развиваются познавательные и мотивационные потребности. Военно-патриотическое воспитание на этом этапе ориентировано на формирование и развитие основных патриотических чувств ребенка;

Второй этап: Начинается с 4 класса по 8 класс общеобразовательной школы. Военно-патриотическое воспитание, в это время, приобретает выраженную социально значимую направленность. Оно становится ориентированным и конкретным по своему характеру. Участие подростка, юноши в военно-патриотической деятельности является осознанным;

Третий этап: Начинается с 9 по 11 класс с момента получения допризывниками приписного свидетельства. На этом этапе у молодых людей формируется личное мнение на участие в реализации функции защиты государства, выполнение определённых обязанностей.

Четвёртый этап: Начинается с окончанием школы, колледжа - в 18-19-летнем возрасте и является значимым для личности по сравнению с тремя предшествующими. Личность, достигнув определённой социальной зрелости, более активно проявляет своё отношение, в том числе и негативное, к прохождению воинской службы в Вооружённых силах. Существенно возрастает степень влияния на личность взаимодействующих с ней людей, особенно молодых.

Важную роль на процесс военно-патриотического воспитания обязаны оказывать государственные органы и учреждения: Департаменты по делам обороны области и города, Акиматы области и города, Общества ветеранов ВОВ, войны в Афганистане и Ветеранов Вооружённых сил РК.

Музеи и выставки под открытым небом привлекают не только детей, юношей, девушек, но и взрослых. Военно-спортивные праздники с прыжками с парашютом, облётom зрителей на самолётах и вертолётах в эти дни вызывают, как правило, восторг у всех присутствующих, независимо от возраста. Чёткое прохождение подразделений военнослужащих, курсантов, воспитанников Республиканской школы «Жас Ұлан», девушек-военнослужащих во время празднования государственных праздников, возложение венков и цветов к военным памятникам и монументам привлекают массу граждан, которые при звуках военных оркестров или залпов салюта невольно застывают по стойке «смирно».

Мало кто знает или помнит, что в 90-х годах произошло в Семипалатинске и прижилось, как яркий пример единства народов и поколений, главное угощение гостей праздника Дня Победы - «Солдатская гречневая каша».

За этот импровизированный военный стол усаживаются ветераны Великой Отечественной войны, воины - интернационалисты, представители местных органов управления, Ассамблеи народов Республики Казахстан, почётные гости праздника и все, желающие испробовать солдатскую кашу [2].

Эффективность системы военно-патриотического воспитания заключается в полной реализации социальной цели - содействия дальнейшему укреплению обороноспособности страны, выражающемуся в формировании у различных социальных групп трудящихся, и особенно молодого поколения, всей совокупности высоких мировоззренческих, морально-психологических, героико-нравственных, физических и военно-профессиональных качеств, необходимых для выполнения своего патриотического воинского долга. Это даёт возможность перейти к поиску конкретных показателей, критериев воспитательного процесса.

Поэтому, оценивая эффективность отдельных мероприятий, надо подходить к ним именно с этих позиций. Здесь непосредственный результат может быть выражен в интересе молодых людей к той или иной информации военно-патриотического характера, тем или иным навыкам и умениям, которые они получают на данном конкретном мероприятии, в положительных или наоборот отрицательных суждениях и высказываниях о нём, о проявлении инициативы в предстоящей деятельности.

Следовательно, несмотря на меняющийся мир и новые социальные требования к сфере образования, задача системы образования остаётся неизменной: - воспитание полноценного и

конкурентоспособного гражданина, раскрытие роли знаний не только с точки зрения получения экономической выгоды, но и с точки зрения воспитания будущих поколений; - думающих, ответственных перед обществом и сопереживающих за страну граждан. Эти элементы должны прививаться каждому человеку в социальных институтах: семье, школе, университете» [1].

В целом, комплекс проблем можно обозначить кратко: патриотизм не так популярен, как хотелось бы.

Несмотря на обозначенные проблемы, высшие учебные заведения являются замечательной средой для коррекции патриотического самосознания молодёжи. Попадая в ВУЗ, человек не в состоянии уклониться от мер воздействия, поэтому университетское образование является значимым фактором, перед выходом человека в полноценный взрослый мир. Особенно важным моментом является наличие военных кафедр. В целом они являются весьма популярными, так как дают дополнительные возможности студентам, желающим учась в гражданском ВУЗе, получить и военный билет, и социальную базу для профессиональной деятельности, требующей определённой военной подготовки.

Важность военных кафедр усиливается и потому, что важным критерием патриотизма гражданина является его отношение к воинской службе. Отсюда вытекает необходимость популяризации и большей доступности военных кафедр.

Одним из решений видится позиционирование военных кафедр, как мест истинной дисциплины и ответственности. Многим молодым людям свойственна расхлябанность и безволие, но, однако современный мир требует несколько иного отношения к себе и своей деятельности. Военные кафедры, как места, где царит порядок, справедливость и жёсткость, способны оказать значительную воспитательную коррекцию современной молодёжи.

Военные кафедры способны заполнить образовавшийся вакуум, раскрыть в душах молодых людей истинную любовь к отечеству, чувство пользы и необходимости своей стране, и придать динамику жизням и деятельности студентов. И самое главное: привить качества, которые пригодятся студентам в строительстве мирного и процветающего Казахстана.

Говоря о будущем поколении, Н.А. Назарбаев также выразил тревогу в связи с недостаточностью, нечёткостью в проведении воспитательной работы среди молодёжи «в духе патриотизма, любви к Родине, к народу, к земле». Роль боевых традиций в этом процессе трудно переоценить.

Боевые традиции изначально были органичной частью военно-патриотического воспитания, формирующего высокие морально-волевые, психологические и физические качества подрастающего поколения.

Военное дело имело огромное значение в истории древних и средневековых кочевников обширного европейского региона. Кочевые народы были создателями оригинальной военной системы, с помощью которой на протяжении ряда веков они получали бесспорное военно-политическое превосходство над своими противниками за пределами Великой Степи.

Своеобразная военизация кочевого образа жизни нашла адекватное отражение в предметах материальной и духовной культуры кочевников древности и средневековья. В эпоху древности и средневековья военное дело кочевников динамично развивалось по восходящей линии и перешло за рамки их исконного места обитания, явилось оригинальным вкладом во всемирную историю военного искусства.

Военное дело казахов, являясь национальным и культурным достоянием, заложенным в генетический код человека, способствует формированию исторической памяти, патриотических качеств личности. Институт батыров - школа боевой подготовки:

- героический эпос - хранитель традиции военного искусства казахского народа;
- массовый героизм казахского народа в национально-освободительных войнах, герои Великой Отечественной войны (В.Клочков, И.В.Панфилов, Б.Момышұлы, А.Молдагулова, М.Маметова, Н.Абдиров, Р.Кошкарбаев);
- Герои-миротворцы: (афганцы – А.Шахворостов, К.Майданов); Казбат – Е.Алиакпаров, Р.Батырханов, К.Кудабаев).

Будущее невозможно без осмысления прошлого и настоящего, а патриотизм невозможен без изучения истории – его несомненного источника и вершителя. Сегодня, подрастающему поколению есть на кого равняться: - это наши славные батыры, в разные периоды отечественной истории, показавшие достойные примеры храбрости и отваги. Это наши отцы и деды, которые воевали на фронтах 1-ой Мировой, Финской и Великой Отечественной войн, а затем восстанавливали народное хозяйство. Это воины-афганцы и участники локальных конфликтов, участники ликвидации

Чернобыльской аварии, которые по примеру отцов-фронтовиков мужественно исполнили свой воинский долг и преданность воинской присяге.

Важное значение в патриотическом воспитании молодых людей имеют: формирование исторической памяти, разъяснение исторической связи поколений, показ достижений соотечественников в области мировой культуры, науки и искусства; привитие любви и бережного отношения к родному языку; приобщение к народным традициям и ритуалам; глубокое изучение природных, географических, демографических, социальных, политических, геополитических и других особенностей [6].

Военно-патриотические представления, выработанное народными массами на протяжении тысячелетий в героическом эпосе, дают нам возможность сопоставить уровень мышления наших предков по вопросам морально-волевых качеств с современностью, проследить преемственные связи и развитие патриотизма и воинской доблести, верности, любви к Родине.

Патриотизм никогда не являлся врождённым. Он закладывается в семье, в школе, в армии, в обществе, на военной кафедре и, призван воспитывать любовь к Родине, верность боевым и трудовым традициям народа, ответственность за укрепление обороноспособности нашей страны.

Формированию и укреплению патриотизма подчинена Государственная программа патриотического воспитания граждан Республики Казахстан, цель которой: - формирование у граждан высокого патриотического сознания, чувства гордости за свою страну, воспитание готовности к выполнению гражданского долга и конституционных обязанностей по защите интересов Родины посредством целенаправленного развития системы патриотического воспитания [2].

Кроме того, задача патриотического воспитания молодёжи заключается в том, чтобы показать подрастающему поколению смысл, содержание и цели действующих в Казахстане религиозных объединений. Необходимо создание новой системы воспитания казахстанского патриотизма. Пропаганда национальной идеологии, воспитания казахстанцев при помощи стимулирования развития национальных культур, языков, обычаев и традиции, воспитания национального патриотизма на примере исторического сознания казахского и других этносов, проживающих на территории Казахстана [3].

Любому человеку нужно понять одну вещь. Патриотизм – это понимание собственного участия, который подтверждается ежедневной работой, на благо своего Отечества. Нашей стране повезло, мы определили свой путь и теперь все вместе создаём идеологию. При всём этом, нужно брать лучшее из мирового опыта и сделать акцент на нашей истории, культуре.

Настоящий патриот, никогда не станет недоброжелателем для своей страны. Не может быть сильным ни государство, ни общество, если народ не объединён чувством любви и преданности к своему Отечеству. В этом смысле, патриотизм должен стать приоритетом в воспитании чувства гражданственности молодого поколения страны.

В заключении, хотелось бы отметить, что «история народа не только учит, но и воспитывает. Это – прошлое и будущее любой страны. История помогает делать человека мудрым, гордым за Родину, людей, народных героев». Необходимо отметить, что многовековые боевые традиции казахского народа выработывались воинами, которые сами когда-то были воспитаны на этих традициях своими предками. Всё это передавалось из поколения в поколение. Современной молодёжи не стоит забывать эти великие традиции, а наоборот преумножать их и передавать другим поколениям с учётом нынешних реалий современного мира, которые выдвигают всё новые и новые требования к процессу военно-патриотического воспитания молодёжи.

В современных условиях, на фоне нестабильной внешнеполитической обстановки в мире, наличия внешних и внутренних угроз для государства, проблема военно-патриотического воспитания казахстанской молодёжи очень значима. «Будет воспитанная молодёжь – будет сильное государство».

Список литературы:

1. Послание Главы государства Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Казахстанский путь-2050: Единая цель. Единые интересы, Единое будущее». Казахстанская правда. 2014. - с. 2–3.
2. Постановление Правительства Республики Казахстан от 27 февраля 2013 года №191 «О Концепции государственной молодежной политики Республики Казахстан до 2020 года «Казахстан 2020»: путь в будущее».
3. Сочин С.А. Военно-патриотическое воспитание учащихся на боевых традициях казахстанцев// Достояние нации, №4. - 2009. - С.136-139.
4. Катыльникова С.А. Сущность, содержание и особенности процесса воспитания патриотизма у студентов ВУЗов // Сборник материала международной научно-практической конференции. -

Щучинск, НУО, 2013.

5. Государственная программа патриотического воспитания граждан Республики Казахстан на 2006-2008 годы. Указ Президента РК от 10.10.2006 года №200. – 1 с.
6. Концепция военно-патриотического воспитания молодёжи. - М., 1998. – 36 с.

ӘӨЖ: 371.9

Ж.Ж. Шақимбекова¹, Ж.У. Смаилова²

¹Семей қаласының арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсету орталығы
Қазақстан, Семей қ.

²С. Аманжолов атындағы Шығыс-Қазақстан мемлекеттік университет
Қазақстан, Өскемен қ.

ДАУН СИНДРОМЫ БАР БАЛАЛАРДЫ ӘЛЕУМЕТТЕНДІРУ МАҚСАТЫНДА СЮЖЕТТІК-РӨЛДІК ОЙЫНДАРДЫ ҚОЛДАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Бүкіл әлемдегідей Қазақстанда да мүмкіндігі шектеулі балалардың санының өсу үрдісі байқалуда. Балалардың мүмкіндіктерінің шектелуі -олардың дамуындағы кемістіктерден, өзіне-өзі қызмет көрсету, қарым-қатынасқа түсу, оқу, болашақта кәсіби дағдыларды меңгеру кезіндегі қиындықтардан туындаған өмірлік іс-әрекеттерінің елеулі шектелулерін білдіреді.

Қазіргі Қазақстан Заңнамаларына [1, 2] сәйкес мүмкіндігі шектеулі балалардың дамуының құқықтарын жүзеге асыруды қамтамасыз ету – бұл мемлекеттік саясаттың маңызды міндеттерінің бірі болып табылады. Бұл мүмкіндігі шектеулі жандардың қоғамда әр-түрлі кәсіби және әлеуметтік іс-әрекеттері кезінде өзін-өзі тиімді қамтамасыз етуіне, нәтижелі әлеуметтенуіне жағдай туғызып отыр.

Көптеген зерттеулердің нәтижелері бойынша (Л.С.Выготский, С.Л.Рубинштейн, Т.Б.Филичева, Е.Ю.Рау, М.А.Виноградова, Т.Д.Зинкевич-Евстигнеева, И.В.Вачков, Р.Б.Абдрахманова, Г.А.Абаева, Е.М.Соловьева, М.К.Шохор-Троцкая, Т.В.Сапожникова, Н.А.Першина, т.б.) Даун синдромы бар балалармен неғұрылым ерте және арнайы бағдарламамен түзету-дамыту жұмыстарын жүргізсе, бұндай балаларды өзіне-өзі қызмет көрсетуге, әлеуметтік ортаға бейімделуге, қоғамдағы қарапайым ережелер мен нормаларды меңгеруге, өз бетімен күрделі емес, алайда ұйымдастырылған және мақсатқа бағытталған іс-әрекеттерді жасауға, яғни оларды қоғамға әлеуметтендіруге және бейімдеуге болатынын көрсетті [3].

Бүгінгі таңда Даун синдромы бар балаларды қоғамдық пайдалы қызметке және өз бетінше өмір сүруге дайындау, оқыту мен тәрбиелеу әдістерін ойын арқылы пайдалану табысты іске асуда. Ойын – бала үшін шынайы әлеуметтік тәжірибе, оның құрбы-құрдастарының арасындағы нақты өмірі.

Сюжеттік-рөлдік ойын арқылы Даун синдромы бар балалардың әлеуметтік дағдыларын қалыптастыру өте тиімді. Ойын - Даун синдромы бар балалардың іс-әрекеттерінің бастапқы түрі. Ойын іс-әрекеті баланың балалар ұжымында, дербестікті қалыптастыруда, еңбекке деген жағымды көзқарасты, іс- әрекет стереотиптерін қалыптастыруда үлкен роль атқарады

Сюжеттік-рөлдік ойындар – баланың қоғамда әлеуметтенуіне, әр түрлі жағдайда және әр түрлі жерлерде өз-өзін ұстауға үйретіп-көрсететін басты құрал болып табылады. Круглова Л.В., Черноусова Е.С., Лобанова Е.А., Жуковская Р.И. ойынша мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтендіру үшін сюжеттік-рөлдік ойындарды пайдалануды зерттеуі өте маңызды. Сонымен қоса, ойын баланың психикалық дамуына, оның тұлға болып қалыптасуына үлкен ықпал етеді.

Ұлы ғалым Д. Эльконин мүмкінділігі шектеулі балалардың психикасының дамуында ойын жетекшілік рөл атқаратынын «жетекші іс-әрекет» атты сөз тіркесімен сипаттайды. Ойын кезінде балалардың ортамен қарым-қатынасы кеңейіп, таным қабілеті өсіп, мінез-құлқы қалыптасады.

Даун синдромы бар балалармен әлеуметтендіру дамытушылық ойын технологиясы – бұл баланың өзін толықтай көрсетуіне табиғи жағдай жасау болып табылады. Даун синдромы бар балалар эмоцияға кедей, енжар болып келеді, сондықтан мамандар ұсынып отырған іс-әрекетке баланың жағымды эмоциясын тудырту қажет.

Даун синдромы бар балалардың өмір сапасы бірінші кезекте олардың мінез-құлық дағдыларына тәуелді болады, әлеуметке енгізу, коммуникативті (қарым-қатынас) қабілеті де жасына қарай өзгеріп отырады. Балалардың барлық мүмкіндіктерін пайдалана отырып өмірлеріне қажетті дағдыларды дамыту, есейгенде өз-өздеріне қызмет көрсете алатындай және қоршаған әлемді

бағдарлауға үйрету қажет. Қазіргі уақытта Даун синдромы бар баланы әлеуметтендіру мәселесі бойынша зерттеу көлемдері айтарлықтай артқан.

Әлеуметтену процесін талдауды педагогикалық құбылыс ретінде қарастырсақ өзара байланысты компоненттердің бірқатарын қоса алғанда мазмұнының құрылымы түрінде оны ұсынуға мүмкіндік береді. Коммуникативті компонент тіл мен сөйлеуді меңгеру. Танымдық компонент-шындық туралы белгілі бір білімін дамыту. Мінез-құлық компоненті - адамның мінез-құлық моделін меңгеру. Бағалау компоненті - қоғамның құндылықтарына адамның қатынасы [4, 5].

Даун синдромы бар балалардың әлеуметтендіру процесі басқа мүмкіндігі шектеулі балаларды әлеуметтендіру процесінен айтарлықтай ерекшеленетіндігі әбден айқын. Және ол әрқашанда орынды, себебі, баланың өмір сүру қабілеті үлкендер жағынан арнайы күтімді қажет етеді.

Дағдыларды қалыптастырудағы тәрбиешінің «құралы» Даун синдромы бар балаларды әлеуметтендіруге ықпал ететін сюжеттік-рольдік ойындарды пайдалана отырып арнайы жоспарланған ойындарды өткізу, топтарда балалардың достық атмосфера мен сенімін қалыптастыруға бағытталған өзара іс-қимыл мен ынтымақтастық дағдыларын қалыптастыру, әлеуметтік оқытудың қолайлы жолы эмоцияларды білдіру, агрессияны жеңу, өзін жағымды жағына қарай дамыту.

Сюжеттік-рольдік ойын - әлеуметтендірудің ең бір әсерлі тәсілі, баланы түзетудегі ең анық көрінетін оқыту принципі - ойнап үйрену. Бұл әдіс Даун синдромы бар балаларды әлеуметтендірудегі ең қиын әдіс болып табылады. Қиындықтар - тәрбиеленушілердің актерлар ретінде әрекетке қабілетсіздігі, олардың өздеріне деген сенімсіздігі, өз бетінше ойлауға және жағдайды талдауға балалардың қабілетсіздігі, сөздік қорының кедейлігі, олардың эмоционалдық және мінез-құлықтық сипаттамаларындағы қиындықтар.

Тәрбиеленушілердің ұсынған шаралары нақты жағдайлардың модельдері, мазмұнымен ғана емес қиындық дәрежесіменде ерекшеленеді. Жағдайлар субъектілері міндетті түрде балалардың мүмкіндіктеріне қарай білім және тәжірибе деңгейіне сәйкес қабылданады.

Баланың рөлді орындау үшін белгілі бір ережелерді, мінез-құлық нормаларын қолдануды талап етеді, ол ойын үшін негіз болып табылады. Серіктестердің болуы осы ережелерге сәйкес келуі қажеттігін арттырады. Осылайша, оны арнайы таңдалған мазмұнмен ойындарға қатысушы деп санауға болады, тәрбиеленушілер белгілі бір дәрежеде мәдени байланыс дағдыларына ие болады және атап айтқанда, жағдай туындауы мүмкін болған кезде әдетке байланысты әртүрлі жағдайларда мінез-құлық ережелерін құрметтеуге болатындығы көрінеді.

Әлеуметтік мінез-құлық біліктілігінсіз әлеуметтік құзіреттілік қалыптастыру мүмкін емес. Даун синдромы бар балалардың адамдармен қатынасқа түсуі, сөйлесуі, сұрақ қоюы, өтініш айтуы қиын болады. Бұл дағды кезеңмен қалыптастырылады. Алдымен тәрбиеші балаларға үйреткісі келген (мысалы, үй шаруасындағы әйел) бір әлеуметтік рөлді алып қандай да бір жағдайды көрсетеді. Екінші кезеңде үлкендер жағынан көрсетілетін көмек біртіндеп азая бастайды да балалар дербестігі арта бастайды. Үшінші кезеңде жағдайды ойнату кезінде балалардың сөз тіркестерін дұрыс айтуын, қойылымдар тізбесінің дұрыстығын бағыттау мен бақылау қажет. Мысал ретінде балаларға дайын диалогтар беру ұсынылады. (Мысалы, сатушы мен сатып алушының диалогі, теміржол кассасынан билет сатып алу, телефон арқылы анықтама алу, әртүрлі тұрғын үй кеңселері қызметкерлерінің диалогі)

Сюжеттік-рольдік ойындардың әсері болу үшін тәрбиешінің ойын өткізу алгоритмін білген жөн.

- тақырыпты таңдау;
- қатысушыларды анықтау;
- іс-қимылмен орындалатындықтан персонаж бен жағдайдың психологиялық портретін сипаттау.

Көптеген тақырыптарды зерттеуге қолданылатын сюжеттік-рольдік ойындарды пайдалануы қажет. Мысалы: «Таныстық», «Қоғамдық орындағы мінез-құлық», «Автобуста», «Сыйлық», «Қонақ күту», «Дүкенде», «Почтада». Мысалы, балаларға телефон байланысы ережелерін үйрете отырып «Телефонмен әңгімелесу» ойынын ойнатуға болады.

Даун синдромы бар балаларды ойынға әзірлеу шындықтың жаңа саласы өйткені мұнда ересектер қызметі мен өмір мағынасының сарыны бар.

Балалар басқа адамдардың тұлғасына түсіп, түрлі қарым-қатынаста ойнап бірге жетіледі, нақты өзара іс-қимылды ересектерше көрсетеді.

Ойын әрқашан оның тақырыбы мен мазмұнын құрайтын жорамал ахуал туғызуды көздейді. Сюжет – ойында балалардың үлгілік аймағы болып табылатындықтан, сюжет таңдау әрқашан белгілі бір білімге негізделеді. Сондықтан, «Отбасы» ойыны бүкіл мектепке дейінгі балаларға арналған

сүйікті ойын болып табылады, өйткені ойында олар туралы ең толық бейнелер және осыған ұқсас күнделікті қарым-қатынас енгізілген.

Ойын- қоғамдық (әлеуметтік) өмірдің көрінісі болып табылатындықтан баланың жан-жақты дамуына елеулі әсерін тигізеді.

Ойын ұжымы – өзара бақылау бағыныстылығына құрылған ынтымақтастық қарым-қатынастағы әлеуметтік құрылым.

Тәрбиешілердің тікелей нұсқаулығымен ойында балалар ұжымдық өмірлік дағдыларды қалыптастырады: өзара түсіністік негізінде бір-біріне көмек көрсете отырып бірлесіп жұмыс істеуді үйренеді. Дені сау құрдастарына қарағанда дамуында проблемалары бар балалар психикалық қызметте неғұрлым белсенді ынталандыруды қажет етеді. Психикалық және әлеуметтік қолайсыз жағдайлар (отбасындағы мәдени деңгейдің жеткіліксіздігі, ересектерде педагогикалық мақсаттылықтың жоқтығы, стрессті жағдайлар) өз кезегінде психикалық дамуды баяулатады [5].

Сюжеттік-рөлдік ойындардың өзінің нақты құрылымы бар. Бұл құрылымның мынадай құрамдас бөліктері бар; сюжет, мазмұн, рөл.

Сюжет – сюжеттік-рөлдік ойынның басты құрылымы, онсыз сюжеттік-рөлдік ойын болмайды. Д.Б.Эльконин сюжетке мынадай анықтама берген: «Сюжет астарындағы шындықты балалар өз ойындарында көрсететіндігін түсінген жөн». Ойын сюжеті бала өмірінің нақты талаптарын көрсетеді. Бірақ ол талаптар баланың ой-өрісінің кеңейуімен және қоршаған ортаны зерттеуімен бірге нақты жағдайларға байланысты өзгеріп отырады. Оның ойын әрекеті-сюжетті іске асырудың негізгі құралдарының бірі [6].

Балалар ойынының сюжеті әр алуан. Сюжет бойынша ойындарды бірнеше бөлікке жіктеуге болады. Ол туралы Д.Б.Эльконин жұмыстарында жеткілікті сипатталған. Әдетте барлық сюжеттер шаруашылық («Отбасы» ойыны, «Шаштараз» т.б.), өндірістік («Құрылыс», «Ауылшаруашылық» т.б. яғни адамдардың кәсіптік еңбегіне еліктеуден туған ойын), әлеуметтік-саяси (әскери ойындар, «Мектеп» т.б.) болып бөлінеді.

Даун синдромы бар балалар үшін сюжеттік-рөлдік ойындар мазмұнының қайнар көзі не болуы мүмкін? Бұл сұраққа әртүрлі көзқарастар айтылды.

Р.И. Жуковская, Д.В. Менджерицкая [8] айтулары бойынша ойын мазмұны оның сезімін толық басқара алғанда ғана ойнай алады. Сондықтан бала ойынының мазмұнын дамытуға, бай бейнелеуге, рөлдік іс-әрекетті ойнауға қабілетті деген мағынаны анықтай алу қажет. Р.И. Жуковская мен Д.В. Менджерицкая көзқарастары бойынша Даун синдромы бар баланың табиғи тәжірибесінің ең негізгі қайнар көзін, оны тек үлкендер жеңіл-желпі ғана түзетіп, баланы бағыттай алады.

Р.И. Жуковская үлкендердің ұйымдастыруымен келетін тәжірибенің бірнеше бағытын көрсетеді [8].

Ойыншық. «Толық мазмұнға ие болатын ойынның даму мүмкіндігін ойыншықтың аздығы шешпейді, бірінші кезекте баланың ойыншық арқылы айналасынан алған әсері мен балалық тәжірибемен қандай байланыс барлығы маңыздырақ». Ойыншықтың баланың өзіндік іс-әрекетін ұйымдастыруға ынталандыруда өте маңызды екенін ескерген жөн. Балаға ойыншықты белгілі бір мақсатпен беру жарқын балалық шақтың әсерін еске салумен бірдей. Ойыншықты топқа жоспармен, ересектердің ойынын жоспарлауға байланысты әкелуге болады. Ойыншықтардың әкелуін балалардың заттар туралы білімін байыту деп санауда маңызды.

Саяхат, экскурсия балалар сұрағының дайын жауабы. Балалардың қоршаған дүниені тануын жетілдіреді. Шығармашылық ойын мұндай жағдайда балаларды танымдылыққа, көп білсем деген қабілетке, алған білімдері мен әрекеттерін қабылдауға тәрбиелеуде табиғи негіз береді.

Р.И. Жуковская көркем әдебиетті - бейненің дұрыс дамуындағы балалар ойынына бағытталған негізгі факторлардың бірі деп санайды [4]. Ол әртүрлі жанр, мазмұн бойынша - өмір, ойын, балалар ұжымы, балалардың батыл әрекеттері, үлкендердің еңбегі туралы балалар кітаптарын алуды ұсынған.

Р.И. Жуковскаяның көзқарасы бойынша аталынған қайнарлар ойын мазмұнының дамуын жетілдіріп, баланың ақыл-есінің дамуына әсерін тигізеді.

Н.Я. Короткова мен Н.А. Михайленкованың көзқарастары бойынша ойынның осы және басқада тақырыптық мазмұны баланың шынайы өмірлік жағдайын анықтайды. Осы шынайы өмірлік жағдайлар олардың белсенділігі мен мінез ерекшелігін қарай саты бойынша бөлінеді. Осы жағдайларды үш топқа бөлуге болады:

- баланың ересектермен тең дәрежеде белсенді әрекет ету жағдайы (әкесі мен анасы сияқты өзі тамақтанады, өзі киінеді, өзі жуынады;

- іс-әрекеттердің ересектерге бағытталғанымен сол жағдайларға баланың тікелей қатысуы яғни ересектердің рөлін ойнауы (дәрігер болып емдеуі, шашын қиюы, жүргізуші болып машина жүргізуі т.б);

- баланың үлкендердің іс-әрекетіне тікелей қатыспай тек қана сырттай бақылайтын жағдайларда болады (құрылысшының үй салуы, кітапханашының кітап беруі т.б).

Осы үш түрлі жағдайда Даун синдромы бар бала ойынын баға жетпес қормен қамтамасыз етеді. Алайда мектепалды ойынының көпшілігі екінші түрде құрылған жағдайлармен көп байланысты болады. Бір жағынан іс-қимыл тұрғысынан алып қарағанда ондағы енгізілген адамдар арасындағы қарым-қатынастар балаға тікелей ұсынылған жағдайлар (ол бұл шынайылықты жақсы біледі), ал бір жағынан алып қарағанда ересектердің шынайы іс-әрекетіне қол жетімсіз жағдайда (ол өздігінен әкесіндей машина жүргізе алмайды, дәрігер сияқты емдей алмайды) бірақ сол уақыт тартымды да қызықты болады. Даун синдромы бар баланың қабілеті мен қалаулары арасындағы қайшылықтар ойында өз шешімін табады.

Әдебиеттер тізімі:

- 1 Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы 2002 жылғы 11 шілдедегі № 343-ІІ Қазақстан Республикасының Заңы (2015.03.12. берілген [өзгерістер мен толықтыруларымен](#)) - Алматы, 2015.
- 2 «Білім туралы» Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 28 шілдедегі № 319 Заңы (2014.29.12. берілген [өзгерістер мен толықтыруларымен](#)). - Алматы, 2015.
- 3 Выготский Л.С., Собрание соч. Т. 5. / Л.С. Выготский. – М., 1983.
- 4 Сапожникова Т.В., Першина Н.А. Психолого-педагогическое сопровождение детей с синдромом Дауна и их семей в условиях реабилитационного центра: учебно-методическое пособие / Т.В. Сапожникова, Н.А. Першина. – Барнаул, 2001.
- 5 Михайленко Н.Я., Короткова Н.А. Организация сюжетной игры в детском саду: Пособие для воспитателя. 2-е изд., испр. / Н.Я. Михайленко, Н.А. Короткова. - М., 2000.
- 6 Круглова Л.В. Черноусова Е.С. Влияние сюжетно-ролевых игр на социально-личностное развитие дошкольников. / Л.В. Круглова, Е.С. Черноусова. – М., 2001.
- 7 Певзнер М.С. Дети - олигофрены. / М.С. Певзнер. - М. Изд-во АПН РСФСР, 1963.
- 8 Краснощекова Н.В. Сюжетно-ролевые игры для детей дошкольного возраста. / Н.В. Краснощекова. – М., 2006.

МАЗМҰНЫ

СОДЕРЖАНИЕ

2 СЕКЦИЯ: МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУДІҢ ТАРИХЫ ЖӘНЕ ЗАМАНАУИЛЫҒЫ. МЕМЛЕКЕТТІК ЖӘНЕ ЖЕКЕ МЕНШІК СЕРІКТЕСТІК ДАМУ КОНТЕКСТІНДЕГІ МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУДІҢ ДАМУ СТРАТЕГИЯСЫ

СЕКЦИЯ 2: ИСТОРИЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ. СТРАТЕГИЯ РАЗВИТИЯ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КОНТЕКСТЕ РАЗВИТИЯ ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОГО ПАРТНЕРСТВА

Г.К. Ақылбаева, М.Т. Кенжина ХАЛЫҚТЫҚ ПЕДАГОГИКА АРҚЫЛЫ БАЛАЛАРДЫҢ ЭСТЕТИКАЛЫҚ ТАЛҒАМЫН АРТТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	3
Л.Т. Алимбаева БАЛАНЫ МЕКТЕПКЕ ДАЙЫНДАУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІГІ.....	5
А.Т. Бураханова МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ТАНЫМ ҮРДСІНІҢ ДАМУЫ.....	8
О.Б. Дарвиш ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ УСТОЙЧИВОСТЬ ПЕДАГОГОВ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ.....	11
Ш.Д. Дүйсембекова ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ РЕФЛЕКСИЯ И ТЕХНОЛОГИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБЩЕНИЯ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧИТЕЛЯ.....	13
Г.Б. Жумағалиева, Ш.Б. Шортombaева АДАМГЕРШІЛІК – АДАМНЫҢ АСЫЛ ҚАСИЕТІ.....	17
К.К. Икрамбекова, А.Д. Дарибекова ДИДАКТИКАЛЫҚ ОЙЫН АРҚЫЛЫ БАЛАНЫҢ СӨЙЛЕУ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУЫ.....	20
Е.В. Маликова, Е.В. Жихарева ИНДИВИДУАЛЬНО-ТИПОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ СТРЕССОУСТОЙЧИВОСТИ ПЕДАГОГОВ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ.....	23
А.К. Мукатаева ОБ ОРГАНИЗАЦИИ УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ В ДОШКОЛЬНОМ УЧРЕЖДЕНИИ.....	26
М.К. Ноғайбаева ПРИНЦИПЫ ДОШКОЛЬНОГО ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ.....	28
М.А. Нурбекова АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН.....	31
Л.С. Пилипчук ПРОБЛЕМА ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ВЫГОРАНИЯ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕДАГОГОВ ДОУ.....	33
Д.С. Рысбекова, И.А. Оралканова КОНТЕНТ-АНАЛИЗ ПОНЯТИЯ «ПСИХОЭМОЦИОНАЛЬНАЯ УСТОЙЧИВОСТЬ».....	36
Г.Т. Серкебаева МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ АДАМГЕРШІЛІККЕ ТӘРБИЕЛЕУДІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ.....	38

Е.Н. Шаронова, Е.Н. Андреева ВЛИЯНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА РАЗВИТИЕ ИНТЕРЕСА К ЧТЕНИЮ.....	41
П.А. Шептенко ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ СОЦИАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В УСЛОВИЯХ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЫ.....	44

**3 СЕКЦИЯ: ҚАЗІРГІ ТАҢДАҒЫ ЖАҢАРТЫЛҒАН СТАНДАРТТАР
МЕН БАҒДАРЛАМАЛАР АЯСЫНДАҒЫ МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖӘНЕ МЕКТЕПАЛДЫ
БІЛІМ БЕРУДІҢ МАЗМҰНЫНЫҢ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ**

**СЕКЦИЯ 3: ИННОВАЦИИ В СОДЕРЖАНИИ ДОШКОЛЬНОГО
И ПРЕДШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В СВЕТЕ
ОБНОВЛЕННЫХ СТАНДАРТОВ И ПРОГРАММ**

А.Т. Байделинова ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ В ОРГАНИЗАЦИИ МУЗЫКАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ.....	47
Т.Л. Гончарова ОРГАНИЗАЦИЯ ОБУЧЕНИЯ КАЗАХСКОМУ И АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКАМ ПОСРЕДСТВОМ ТЕАТРАЛИЗОВАННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В СТУДИИ «ЛИНГВОТЕАТР».....	50
Е.П. Евлампиева, Е.Н. Артамонова АКТУАЛЬНОСТЬ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ В ДОШКОЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ.....	53
А.Ж. Едігенова ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КЕҢЕС МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМДА САПАЛЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ПРОЦЕСТІ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ШАРТЫ РЕТІНДЕ.....	55
Г.Ж. Ергасенова, Н.Ө. Төлтаева, Е.А. Ахмадиев «STEP by STEP» ТЕХНОЛОГИЯСЫ БАЛАБАҚШАДА.....	58
Ф.Н. Жұмабекова МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ТӘРБИЕ МЕН ОҚЫТУДЫҢ МЕМЛЕКЕТТІК СТАНДАРТЫ МЕН БАҒДАРЛАМАЛАРЫ МАЗМҰНЫНЫҢ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ.....	61
Н.К. Касанова ВОСПИТАНИЕ ПАТРИОТИЗМА НА ОСНОВЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ.....	66
Г.Г. Корчевская РАБОТА ПЕДАГОГОВ В ТВОРЧЕСКОЙ ГРУППЕ ПО РАЗРЕШЕНИЮ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ПРОБЛЕМ И ОВЛАДЕНИЮ ИННОВАЦИОННЫМИ ПРОЦЕССАМИ В ОБУЧЕНИИ ДОШКОЛЬНИКОВ.....	69
Г.Н. Кусаинова АҚЫЛ-ЕСІ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРДЫ ЕҢБЕК ІСКЕРЛІКТЕРІ МЕН ДАҒДЫЛАРҒА ОҚЫТУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ПАЙДАЛАНУ ПРОЦЕСІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	72
Е.Г. Новолодская ПРЕЕМСТВЕННОСТЬ В ОРГАНИЗАЦИИ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДОШКОЛЬНИКОВ И МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ.....	74
Г.А. Нургалиева БАСТАУЫШ СЫНЫПТАРДА МНЕМОТАБЛИЦА ЖӘНЕ МОНОТИПИЯ ӘДІСТЕРІН ҚОЛДАНУ.....	77
С.Г. Нурсейтова ТВОРЧЕСКАЯ ГРУППА ПЕДАГОГОВ КАК ФОРМА МЕТОДИЧЕСКОЙ РАБОТЫ В СОВРЕМЕННОЙ ДОШКОЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ.....	79
А.Б. Сапарбаева СОЛАҚАЙ БАЛАНЫ МЕКТЕПКЕ ДАЯРЛАУДАҒЫ ҚИЫНДЫҚТАР.....	81

Э.Н. Токпакова ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....	84
З.С. Умирова ДОШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В КАЗАХСТАНЕ.....	87
О.Г. Холодкова К ПРОБЛЕМЕ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ ПРЕДШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ.....	90

**4 СЕКЦИЯ: БІЛІМ БЕРУДІҢ ТӘРБИЕЛІК ӘЛЕУЕТІ:
ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫ МЕН МАҚСАТЫ**

**СЕКЦИЯ 4: ВОСПИТАТЕЛЬНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ ОБРАЗОВАНИЯ:
ЦЕННОСТИ И ЦЕЛИ**

Ш.Ш. Абишева, К.А. Азубаева ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ ПРОБЛЕМЫ «ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ВЫГОРАНИЯ».....	93
А.Т. Бураханова, А. Сыдықанова СОЛАҚАЙЛЫҚТЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕКЛІКТЕРІ.....	96
А.Т. Габдуллина, Н.Д. Нугибаева ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТА ОТЫРЫП, ЭСТЕТИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУ.....	98
Е.В. Гурьева ВОСПИТАНИЕ КУЛЬТУРЫ ПОВЕДЕНИЯ У ДЕТЕЙ ВСПОМОГАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЫ.....	100
А.К. Дихамбаева ЖЕКЕ ТҮЛҒАНЫ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ САҚТАЙ ОТЫРЫП ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....	103
С.К. Дурбаева, А.А. Омиртаева, Г.Ж. Канапиянова БАЛА ПСИХИКАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ САЛТ-ДӘСТҮРЛЕРДІҢ ЗЕРТТЕЛУ ЖАҒДАЙЫ.....	105
С.К. Дурбаева, Г.Х. Адылгазинова ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ ДӘСТҮРЛЕРІН ВАРИАТИВТІК КОМПОНЕНТ АРҚЫЛЫ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ.....	108
Г.Т. Жакынова, А.Қ. Қаратаева, А.М. Омирбекова БАЛАБАҚШАДАҒЫ МУЗЫКАЛЫҚ ТӘРБИЕ.....	111
А.Ж. Жахиянов, Г.С. Турсунгожинова К ВОПРОСУ КРЕАТИВНОСТИ КАК ЛИЧНОСТНОЙ ХАРАКТЕРИСТИКИ ИНДИВИДА.....	113
К.С. Жуматаева МУЗЫКАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И ЛИЧНОСТЬ УЧИТЕЛЯ В ВОСПИТАНИИ ПОДРАСТАЮЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ.....	116
Ф.Д. Избасарова, А. Асхаткызы ВЛИЯНИЕ КОМПЬЮТЕРНЫХ ИГР НА ПСИХОЛОГИЮ ЛИЧНОСТИ.....	118
М.О. Искакова ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ: ПРОБЛЕМЫ И ИХ РЕШЕНИЯ.....	121
Г.М. Исмаилова К ПРОБЛЕМЕ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ-ПСИХОЛОГОВ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ.....	125
Ә.Д. Қариев, А. Қабдырахманова ОҚУШЫЛАРДЫҢ ДАРЫНДЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМУ.....	128
Г.Т. Кожанова, С. Қазырбек, Р.Б. Нуркенов МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ ХАЛЫҚ ОЙЫНДАРЫ АРҚЫЛЫ ҰЛТТЫҚ МӘДЕНИЕТ КӨЗДЕРІНЕ ТАРТУ.....	131

Т.А. Корнейчук «ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБУЧЕНИИ УМСТВЕННО ОТСТАЛЫХ ДЕТЕЙ. АРТ-ТЕРАПИЯ».....	133
С.А. Куребаев БАЛАЛАРДЫҢ СУРЕТ САЛУ МҮМКІНШІЛІГІН АНЫҚТАУДА СУРЕТШІ - ҰСТАЗДЫҢ РӨЛІ.....	137
С.А. Куребаев СӘНДІК-ҚОЛДАНБАЛЫ ӨНЕР АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН ДАМУ... ..	139
Г.А. Куребаева СТУДЕНТТЕРДІ ОҚУ МОТИВТЕРІН ДАМУ... ..	141
А.О. Кутанова, А.А. Махамбетова, А.С. Мамырбекова ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚИТУДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯНЫҢ ТҮРЛЕРІ.....	144
Л.С. Мазгаева МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ МЕКЕМЕСІНДЕ АТА-АНАЛАРМЕН ЖҰМЫС ЖАСАУДА ИНТЕРАКТИВТІ ӘДІСТЕРДІ ҚОЛДАНУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ..	149
А.К. Мукатаева, Г.Б. Абдрахманова СЕНСОРНОЕ РАЗВИТИЕ И СЕНСОРНОЕ ВОСПИТАНИЕ В УСЛОВИЯХ ДОШКОЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ.....	151
Э.Т. Мусабалина, Г.С. Турсунгожинова, С.С. Байсарина К ПРОБЛЕМЕ АДАПТАЦИИ ДЕТЕЙ К ОБУЧЕНИЮ В ШКОЛЕ.....	154
Б.С. Мусабаетова, Г.К. Джумажанова БАЛАЛАР ҮЙІНДЕГІ ТӘРБИЕЛЕНУШІЛЕРДІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	157
А.Т. Нысанбаева, И.Ж. Танбаева, Д.З. Басанбаева ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ – ТӘРБИЕ НЕГІЗІ.....	159
Д.К. Омаров ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ПӘНДЕРДІ ОҚИТУ ЖАҒДАЙЫНДА МҰРАЖАЙ МАТЕРИАЛДАРЫН ПАЙДАЛАНУДЫҢ МҮМКІНДІКТЕРІ.....	161
Р.В. Пригар, Г.С. Турсунгожинова ФОРМИРОВАНИЕ САМООЦЕНКИ КАК ФАКТОР УСПЕШНОЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ.....	165
Н.Н. Рыбкина ЗНАЧЕНИЕ И РОЛЬ МУЗЫКАЛЬНОГО ИСКУССТВА В ФОРМИРОВАНИИ ЛИЧНОСТИ.....	169
Н.А. Сакалова, К.М. Исаханова, С.Қ. Бөкеншина МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ТІЛДІК ДАМУЫНЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ НЕГІЗІ.....	171
Б.Д. Сыздыкова ГЕОГРАФИЯ САБАҚТАРЫНДА «ДАМУДА ОҚИТУ» ТЕХНОЛОГИЯ ЭЛЕМЕНТТЕРІН ПАЙДАЛАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ.....	173
С.Қ. Тураров, А.К. Игибаева ӨЗІН-ӨЗІ ТАҢУ – ТҰЛҒАНЫҢ ӨЗІНДІК ЖЕТІЛУІНІҢ ШАРТЫ РЕТІНДЕ.....	176
Ю.Н. Шабаев ВОЕННО-ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ МОЛОДОГО ПОКОЛЕНИЯ, ВОСПИТАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС ОБРАЗОВАНИЯ.....	179
Ж.Ж. Шакимбаева, Ж.У. Смаилова ДАУН СИНДРОМЫ БАР БАЛАЛАРДЫ ӘЛЕУМЕТТЕНДІРУ МАҚСАТЫНДА СЮЖЕТТІК-РӨЛДІК ОЙЫНДАРДЫ ҚОЛДАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	184

**«ЕУРАЗИЯ КЕҢІСТІГІНДЕ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДЕГІ Ө
ЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕР: ДАМУ КЕЛЕШЕГІ»
тақырыбындағы халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының
ЖИНАҒЫ**

**МАТЕРИАЛЫ
Международной научно-практической конференции
«АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ
ЕВРАЗИЙСКОГО ПРОСТРАНСТВА: ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ»**

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік
университетінің баспаханасында басылған
Көлемі 22,75 б.т. Формат 60x84 Таралымы 50 дана.
Семей қаласы. Глинка 20 «А»

Отпечатано в типографии «Государственный университет
имени Шакарима города Семей»
Объем 22,75 п.л. Формат 60x84 Экземпляр 50 шт.
г. Семей, ул. Глинки, 20 «А»